

Verslag der Toemoekhoemak-expeditie

Claudius Henricus de Goeje

[redacted]

[redacted]

VERSLAG

DER

TOEMOEKHOEMAK-EXPEDITIE

(TUMUC-HUMAC-EXPEDITIE).

VERSLAG

DER

TOEMOEKHOEMAK-EXPEDITIE
(TUMUC-HUMAC-EXPEDITIE),

DOOR

C. H. DE GOEJE,
luitenant ter zee der tweede klasse, Koninklijke Marine.

(*Met 1 kaart, en 37 illustraties op 19 platen*).

OVERGEDRUKT UIT HET „TIJDSCHRIFT VAN HET KONINKLIJK NEDERLANDSCH AARDRIJKSKUNDIG GENOOTSCHAP, 2e Ser. dl. XXV, 1908, Afl. 5."

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ
VOORHEEN
E. J. BRILL
1908.

BOEKDRUKKERIJ voorheen E. J. BRILL. — LEIDEN.

I.

Doel der expeditie; reisplan; voorbereiding in Nederland en in Suriname.

Wanneer men de kaart van Suriname, welke in 1899 verscheen, ter hand neemt, zal men zien, dat in dat jaar het grootste gedeelte van die Nederlandsche Kolonie nog geheel onbekend gebied was. Zes jaren later was de toestand reeds belangrijk anders geworden. Dank zij de samenwerking van drie vereenigingen [1]) en den krachtigen steun van Regeering en particulieren, werd in dat tijdsverloop het onbekende gebied aan een systematisch wetenschappelijk onderzoek onderworpen. Vier expedities onderzochten achtereenvolgens het stroomgebied van de Coppename, Saramacca, Lawa en Tapanahoni, en daardoor werd verkregen een vrij goed overzicht van omstreeks twee derden van het kort geleden nog onbekende gebied. De aard van het terrein was oorzaak, dat men er niet in slaagde op deze tochten de geheele Kolonie af te werken. De Lawa en Tapanahoni toch ontspringen op een gebergte, dat dáár de grens tusschen Suriname en Brazilië vormt; de Coppename en Saramacca echter bleken te ontstaan in de Wilhelmina-keten, een gebergte, dat niet veel dieper het land in ligt, dan omstreeks halverwege zeekust en Zuidgrens. En daar het niet gelukte dezen muur te bestijgen, bleef de samenstelling van het hierachter gelegen land een geheim.

Het zoude natuurlijk zeer te betreuren zijn geweest, wanneer het zoo gelukkig begonnen en zoo krachtdadig voortgezet wetenschappelijk onderzoek, moest worden af-

1) Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Maatschappij ter Bevordering van het Natuurkundig onderzoek der Nederlandsche Koloniën, en Vereeniging voor Suriname.

gesloten, terwijl een gedeelte van ons gebied nog volstrekt onbekend mocht heeten. Hoewel het onderzoek van deze streek beloofde veel meer moeilijkheden dan men tot nu toe ontmoet had te zullen opleveren, leek het volstrekt niet onmogelijk, ook zonder in buitensporig hooge uitgaven te vervallen, tot in deze afgelegen oorden door te dringen. En zoo werden in het najaar van 1905 door het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap de noodige stappen gedaan, om het uitzenden eener nieuwe expeditie mogelijk te maken. De Regeering verklaarde zich bereid eene subsidie van *f* 20000,— op de begrooting te brengen, de Maatschappij ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën en de Vereeniging voor Suriname zegden hunnen steun toe, en de Commissie tot Wetenschappelijk Onderzoek van Suriname, welke de vorige tochten voorbereidde, stemde toe ook over deze expeditie het oppertoezicht te aanvaarden.

Met het oog op den tijd, benoodigd voor het verkrijgen van inlichtingen zou de tocht plaats vinden in den grooten drogen tijd van 1907; de leiding werd aan schrijver dezes opgedragen.

In een stukje, getiteld: „De stand van het wetenschappelijk onderzoek in Suriname" [1]), vindt men een overzicht van hetgeen na afloop der Tapanahoni-expeditie nog te onderzoeken over bleef, met eenige aanwijzingen betreffende de wijze waarop men de nog onbekende streken zou kunnen bereiken. Het is overbodig het daarin vermelde hier nogmaals neer te schrijven; alleen zij gezegd, dat het belangrijkste wat te doen viel, was: het verkennen van het gebied, gelegen tusschen het Westelijk gedeelte der Braziliaansche grens en de Wilhelmina-keten, en een onderzoek van het brongebied der Suriname-rivier.

Vanzelf kwam men nu tot de vraag: zoude het niet mogelijk wezen het een aan het ander vast te knoopen,

---

1) Tijdschrift Kon. Ned. Aardr. Gen., XXII, 1905, p. 1085 vlg.

m. a. w. was het mogelijk, de Suriname-rivier op te varen, over haar brongebergte te trekken, tot men het stroomgebied van de Corantijn bereikte, en daar de noodige opnemingen te verrichten?

Op deze vraag kon het antwoord niet bevestigend luiden: men zou natuurlijk de proef kunnen nemen, maar aangezien buiten twijfel de laatstgenoemde taak de belangrijkste was, werd geoordeeld, dat men allereerst moest trachten deze te volbrengen. Was er dus niet eene groote waarschijnlijkheid, dat men, de Suriname-rivier opvarende, hierin zoude slagen, dan verdiende een andere weg die meer zekerheid bood, de voorkeur.

Nu is het volstrekt geen toeval, dat het Zuidelijk gedeelte van Suriname, meer dan twee eeuwen nadat de Kolonie in onze handen overging, nog steeds een „witte plek" op de kaart vormde. De pogingen indertijd door gelukzoekers gedaan, om in dit land door te dringen, moedigden niet aan tot nieuwe proefnemingen: velen kwamen om in den strijd tegen de wilde Indianen, die de vreemde indringers uit hun land wilden weren, anderen, niet minder talrijk, werden ten grave gesleept door die koortsen, welke zelfs in den tegenwoordigen tijd nog dikwijls een slachtoffer eischen. En daarbij was er niet één, die „El dorado" vond; zelfs waren bij de inboorlingen geen kostbaarheden te vinden, welke de begeerlijkheid van den blanke gaande konden houden.

Al bleven nu ook de verhalen omtrent de rijkdommen, die dit achterland in zijn boezem zou bevatten, gedeeltelijk bestaan, de berichten aangaande de te overwinnen moeilijkheden en de gevaren waaraan men bloot zoude staan bij eene poging om deze schatten te vermeesteren, werden in den loop der tijden dermate aangedikt, dat niemand meer lust gevoelde, voor een onzekere kans op winst eene onderneming te beginnen, welke zoowel kostbaar als gevaarlijk zoude zijn.

Anders wordt de zaak evenwel, zoodra het niet een eer-

ste voorwaarde is, winst te behalen, doch integendeel eene aanzienlijke som beschikbaar is, alleen om het land te onderzoeken. De moeilijkheden worden daardoor wel is waar niet in eens uit den weg geruimd, maar toch staat men er veel gunstiger voor, om ze met goed gevolg te boven te kunnen komen. Hoe lastig het mag wezen, zich diep in het binnenland van levensmiddelen en andere onontbeerlijke zaken te voorzien, tegen eene ruime betaling gelukt het bijna altijd menschen te vinden, die het vervoer op zich willen nemen. Diegenen der inboorlingen, die bekend zijn met het bestaan van ons Gouvernement — de boschnegers — zijn door voorspiegeling van ruime belooning bij medewerking, bedreiging met straffen in het tegenovergestelde geval, wel te bewegen hunnen steun te verleenen. Bij de dieper wonende stammen wordt dit wel lastiger; bij deze fiere roodhuiden zou men door dwang te willen aanwenden, zijne zaak slechts schaden; maar vriendelijkheid en gulheid weten zij even goed te beantwoorden, als „beschaafde" volken.

Nog steeds heeft men eene zeer groote kans, in het binnenland met malaria-kiemen besmet te worden; doch in de chinine bezitten wij thans een middel, waardoor de schadelijke gevolgen daarvan zóó zeer verminderd kunnen worden, dat bij een niet te lang verblijf, het leven er slechts zelden mee gemoeid zal zijn.

Er zijn echter andere bezwaren, welke zich niet zoo gemakkelijk uit den weg laten ruimen, en deze maken het noodzakelijk, dat men tevreden zij, wanneer ondanks groote krachtsinspanning de uitkomsten bescheiden blijven. Wanneer het geldt het terrein goed te leeren kennen, zoodat de hulpbronnen, die het land biedt, de verkeerswegen en ook de verkeers-hindernissen, behoorlijk opgenomen moeten worden, is wel de grootste belemmering bij het werk de aanwezigheid van een hoog bosch, dat het geheele land bijna zonder onderbreking bedekt. Dit woud maakt, dat men buiten de rivieren slechts zeer langzaam vooruit kan

komen; ook verhindert het volstrekt, iets meer te zien dan den weg dien men begaat. De vorige tochten werden daarom zoodanig ingericht, dat men deze bezwaren zooveel mogelijk ontweek, d. w. z. men bewoog zich niet anders dan op de rivieren, en maakte alleen een enkel maal een uitstapje zijwaarts, om een berg op te zoeken, hoog genoeg om over de toppen der boomen heen, het land te kunnen overzien. Somtijds moest een lang pad gemaakt worden, om zoo'n berg te bereiken; dikwerf ook was het noodig den top schoon te kappen. Men behoeft er de expeditie-verslagen maar op na te slaan, om te zien, welk een geweldig tijdverlies dit meebracht. Eene snelheid van $2^1/_2$ K. M. per dag door het bosch, met vervoer van de bagage, noodig voor een verblijf van een paar weken, was reeds zeer groot; het schoonkappen van een sector van 180° kostte één tot twee weken! Daar nu het verbruik van de medegenomen voeding onafgebroken doorging, en er geen mogelijkheid was den voorraad door aankoop van de bevolking weder aan te vullen, beduidde elk tijdverlies eene vermindering van de hoeveelheid werk, die men kon afleveren.

Alleen door gebruik te maken van bestaande Indianenpaden, was het mogelijk sneller vooruit te komen. Zoo legden wij in 1904, bepakt, een afstand van 40 K. M. door begroeid bergterrein heen in 3 dagen, terug in $2^1/_2$ dag af. En wanneer men mocht slagen open grasland, of onbegroeide bergtoppen te vinden, die gelegenheid gaven zonder openkappen een vergezicht te verkrijgen, zou het mogelijk wezen met een klein personeel en weinig bagage te verkrijgen, wat anders slechts door eene groote en dientengevolge langzame en kostbare expeditie te bereiken zoude zijn. En daarop is het plan voor dezen tocht gevestigd geworden.

Ziehier, wat bekend was over den zoogenaamden „onbekenden driehoek". De beroemde reiziger ROBERT SCHOMBURGK was in 1843, komende uit Britsch-Guiana, afgezakt

een rivier Kapiwini of Apiniau, welke zich met de Wanamoe vereenigt tot de Kapoe of Trombetas. Hij voer daarna de Wanamoe op, trok over een Indianen-pad door een laag heuvelland naar een der bronrivieren van de Corantijn, Koetari genaamd, en zakte de Corantijn af tot hare monding. Hij vond aan de Koetari twee Indianen-dorpen, een van Pianakoto's, een van Trio's; benedenstrooms hiervan, was de rivier onbewoond tot aan de Karaiben-nederzetting Oreala. De Engelschman BROWN legde in 1871, komende van de kust, denzelfden weg af en stelde een geologisch onderzoek in; hij zag geen Indianen, maar vond wel de sporen van hunne aanwezigheid aan de bovenrivier. Geen van deze beide reizigers slaagde erin, ook maar iets te weten te komen betreffende de strook lands welke ten Oosten van Koetari-Corantijn ligt.

Van Braziliaansche zijde werden verschillende pogingen gedaan, door te dringen in het onmiddelijk aan Suriname grenzende gebied. Het meeste succes had daarbij Mevr. O. COUDREAU bij hare reis op de Koeminá. Op de Paroe, een der takken van dezen stroom, bereikte zij eene breedte van 1° 42′ N. [1]); verder vond zij daar eene uitgestrekte savane, en bovendien kwam men in aanraking met Pianakoto-Indianen. De expedities op Coppename, Saramacca en Tapanahoni waren er wel in geslaagd, het gebergte waarop deze rivieren ontspringen in kaart te brengen, maar het gelukte daarbij niet een blik over het achterland te werpen; alleen werd op den laatsten tocht het gebergte overschreden tot aan de Paroe, zijrivier van de Amazone. Op deze reis werden ook (hoewel te laat om er toen nog partij van te kunnen trekken) belangrijke inlichtingen over het achterland verkregen. Behalve het reeds bezochte pad, zou er een tweede weg zijn, die in Westelijke richting naar het stroomgebied van de Corantijn voert; op dien weg

1) Het hier gegeven cijfer, afwijkend van het door Mevr. COUDREAU zelf vermelde van 1° 28′ 54″ N., zal in hoofdstuk XII, sub A, gerechtvaardigd worden.

zou men verscheidene Indianen-nederzetttingen vinden en ook door uitgestrekte savanes trekken. Hier hadden wij dus de Indianen-paden, die ons zouden kunnen dienen om in het onbekende gebied door te dringen, en tevens het uitzicht, dat ons in staat zoude stellen in betrekkelijk korten tijd een groot terrein in kaart te brengen.

Eene klemmende noodzakelijkheid was echter, dat de expeditie, nu men langeren tijd over land zou moeten trekken, zoo licht en beknopt mogelijk werd ingericht. Aan verzamelen op biologisch gebied viel niet te denken, want nòch voorwerpen, nòch konserveeringsmateriaal kon worden meegevoerd. Geneeskundige hulp, hoe wenschelijk ook, moest ditmaal beschouwd worden als eene weelde, die men ontberen kon. Ook een opzichter zou gemist kunnen worden. Het was echter wel wenschelijk, dat behalve den topograaf-leider nog één Europeaan aanwezig was, geschikt om bij ziekte of ongeval het werk over te kunnen nemen en tevens om in allerlei zaken behulpzaam te zijn. In den persoon van den luitenant ter zee der tweede klasse H. BISSCHOP VAN TUINEN werd iemand gevonden, die geschikt was deze functie waar te nemen en zich daartoe bereid verklaarde.

Er moest nu nog uitgemaakt worden, welken weg wij zouden kiezen, om ons werkterrein te bereiken. Aan twee voorwaarden moest deze voldoen: 1° dat hij zeker voerde tot dit doel; 2° dat wij genoegzame kans hadden, vriendschappelijke aanraking te verkrijgen met de Indianen op welker hulp het geheele plan steunde.

De Suriname-rivier voldeed niet aan deze eischen; wel liepen er geruchten, dat aan dezen stroom roodhuiden waren gezien, doch de boschnegers van wie deze verhalen uitgingen, verklaarden uitdrukkelijk, dat zij bang waren voor deze menschen, en omgekeerd. Tusschen beider gebied zou eene onzijdige strook liggen, waar geen der partijen zich ooit waagde. Bovendien waren alle berichten

over Indianen, verhalen van „hooren zeggen"; — niemand scheen hen met eigen oogen te hebben aanschouwd. Al was nu de kans niet buitengesloten, dat in deze verhalen een grond van waarheid aanwezig was, dan nog was, blijkens hetgeen verschillende reizigers in deze streken ondervonden, te verwachten, dat de Indianen zich niet zouden laten bewegen met vreemdelingen in vriendschappelijk verkeer te treden.

De Corantijn bood het voordeel, dat een harer bronrivieren waarschijnlijk tot in het hart van het onbekende gebied zoude dringen. Daartegenover stonden echter nadeelen, zoo groot, dat ook deze weg moest worden afgekeurd. De rivier heeft nl. vele en zeer moeilijke vallen en stroomversnellingen; boschnegers wonen er niet, zoodat men uitsluitend met stadspersoneel zou moeten werken. Hoewel hieronder velen zijn, die het „soela-werk" (*soela* = val) goed verstaan, is het niet mogelijk een 50 of meer menschen bijeen te krijgen, die allen voldoende bekwaam zijn. Dit zou tot gevolg hebben, dat men zeer langzaam vooruit kwam, en verscheidene maanden zouden verloopen, eer men in het brongebied had gebracht al datgene, wat een troep van 6 of 8 man noodig zou hebben, om daar een drietal maanden werkzaam te kunnen blijven. Of het gelukken zou, hier de Indianen tehuis te vinden, was ook zeer onzeker; SCHOMBURGK, die hun onverwachts op het lijf viel, had veel last van schuwheid; BROWN kreeg zelfs geen menschen te zien. Ging het ons niet beter, dan was het zeer de vraag, of wij iets meer zouden kunnen doen, dan een paar van de bronrivieren in kaart te brengen. Niet onverschillig was het ook, dat de kosten van den tocht aanzienlijk zouden wezen.

De takken van de Amazone boden al even groote moeilijkheden, als de Corantijn; de Koeminá voert tot in de groote savane, maar de bezwaren, verbonden aan het uitrusten van eene expeditie in een land, dat geen rechtstreeksche stoomvaartverbinding heeft met Suriname, zijn

zoo groot, dat genoemd voordeel er geheel door te niet wordt gedaan.

Bleef over de Tapanahoni-Páloemeu, met een marsch over het Westelijk Indianen-pad. Ook hier zouden moeilijkheden ons niet gespaard blijven, maar door de gegevens in 1904 verkregen, kon gezegd worden, dat het in elk geval mogelijk was het brongebied van de Páloemeu te bereiken, terwijl er nagenoeg zekerheid was, dat wij daar zouden vinden eene bevolking, die door eigen ervaring wist, dat wij zonder kwade bedoelingen kwamen, en die wellicht geneigd zoude zijn ons bij te staan om verder te komen. Daarom werd deze weg gekozen en het plan van den tocht aldus vastgesteld:

„De expeditie zal de Marowijne-Tapanahoni opvaren, „tot het brongebied van de Páloemeu. Van daar zal men „beproeven door een landtocht het gebied tusschen deze „rivier en het brongebied van Corantijn en Trombetas te „verkennen, en zooveel mogelijk gegevens te verzamelen „om de waterscheiding, die — volgens het bij de Tweede „Kamer in dato 29 Dec. 1906 aanhangig gemaakte wets-„ontwerp, houdende goedkeuring van het op 5 Mei 1906 „te Rio de Janeiro tusschen Nederland en Brazilië geslo-„ten verdrag, strekkende tot regeling der grens tusschen „Suriname en Brazilië — de Zuidgrens der Kolonie zal „moeten vormen, in kaart te brengen.

„Indien alles goed gaat, zal men trachten ook in N.-„Westelijke richting door te dringen; blijkt het uitvoer-„baar, zonder aan andere eischen te kort te doen, de „Suriname-rivier te bereiken, dan zal men langs dezen weg „terugkeeren."

Aangezien het echter mogelijk bleef, dat juist in den laatsten tijd inlichtingen waren verkregen, welke eene belangrijke wijziging in het reisplan wenschelijk maakten, besloten wij zoo tijdig naar Suriname te vertrekken, dat wij, hoe het ook liep, met den aanvang van het gunstige jaargetijde gereed zouden zijn, het binnenland in te trekken.

En zoo begaven wij ons den 19den April te Amsterdam aan boord van het s.s. *Prins Willem II* van den Kon. West-Ind. maildienst en stapten den 6den Mei te Paramaribo aan wal.

Het bleek hier, dat er geen aanleiding was, in ons reisplan verandering te brengen. Noch omtrent de Corantijn, noch aangaande de Suriname-rivier waren nadere inlichtingen verkregen, en aan de Tapanahoni was de toestand niet ongunstiger dan te verwachten viel. In de maand Maart had de mijningenieur J. E. LOTH in opdracht van den Gouverneur een bezoek gebracht aan het Groot-Opperhoofd der Aukaners te Drietabbetje, en daar mededeeling gedaan van de wenschen van de Regeering betreffende de aan de expeditie te verleenen hulp. Hoewel de heer Loth zich alle mogelijke moeite gaf, zijne zending te doen slagen, wilde de *kroetoe*, de raadsvergadering der boschnegers, er niet van hooren, ons met alle lading tot aan de boven-Páloemeu te brengen. Tot Grienkassaba, gelijk den vorigen keer, zou wel gaan; maar zóó ver, over al die hooge vallen, had men nog nooit eene lading vervoerd; dit was eene onmogelijkheid.

Toen het nu bleek, dat op deze wijze niets te verkrijgen was, overhandigde de heer LOTH aan OSEISI, het Groot-Opperhoofd, een brief, waarin deze naar Paramaribo werd opgeroepen. Tot nu toe had de *Granman* daaraan geen gevolg gegeven, ook niet, toen later een tweede brief werd verzonden, waarbij hij werd aangemaand, te zorgen, vóór de tweede helft van Juni te komen, daar de expeditie omstreeks 1 Juli zou moeten vertrekken. De *Granman* der Saramakkaners, de stam die aan de boven-Suriname-rivier woont, was tegelijkertijd opgeroepen, maar gaf al evenmin teekenen van leven.

Nu was daarvoor wel eenige verklaring te vinden. Er was nl. sedert het begin van het jaar eene buitengewoon groote hoeveelheid regen gevallen, waardoor de rivieren

zoo gezwollen waren, dat het verkeer langen tijd hoogst gevaarlijk was en begin Mei zelfs geheel gestremd werd. Ten einde een denkbeeld te geven van dezen zondvloed, zij vermeld, dat blijkens waarnemingen te Paramaribo de regenval in April en Mei meer dan 1000 m.M. bedroeg, tweemaal zooveel als gemiddeld in deze maanden placht te vallen. Op één plantage viel alleen in de maand April ruim 900 m.M., dat is meer dan in Nederland, waar het toch ook nog al eens giet, in een geheel jaar.

Dit hooge water was tevens voor mij een volstrekt beletsel om vóór den aanvang van den tocht even naar Drietabbetje heen en weer te gaan, teneinde zelf met de boschnegers te kunnen onderhandelen. Wij moesten er ons toe bepalen, een paar weken in Albina door te brengen, om daar eens poolshoogte te nemen van de stemming onder de Joeka's (Aukaner-boschnegers), en zooveel mogelijk inlichtingen over onzen weg te verkrijgen.

Toen er nu medio Juni nog geen kijk op was, dat de Granman in de stad zou verschijnen, moesten wij alles inrichten, om ook zonder volledigen bijstand van de boschnegers ons werkterrein te kunnen bereiken. Daartoe werden vijf korjalen (booten uit één stuk gemaakt) aangekocht, en wierven wij 13 stadsnegers aan (zie Plaat XVIII, fig. 1). Wij berekenden, dat wanneer de Joeka's ons nu maar tot Grienkassaba brachten, wij in staat zouden zijn, door het verdere traject twee keer af te leggen, het brongebied van de Páloemeu te bereiken met eene hoeveelheid mondkost, voldoende voor 6 man voor 3 maanden. Wanneer wij dan daar 9 van onze arbeiders dadelijk terugzonden, waren we geheel voorbereid om het eenigen tijd te kunnen uitzingen, in geval de Indianen ons niet dadelijk verder zouden helpen. Bij het aanwerven van dit personeel waren wij nog al gelukkig; vele oudgedienden van vorige tochten kwamen zich aanmelden, en hoewel de bemanning van onze booten het tegen de zoo uiterst bekwame boschnegers niet zoude kunnen volhouden, hadden

wij toch een stel menschen, dat in normale gevallen ten volle voor zijn zware taak berekend zoude zijn.

Een opzichter achtten wij ditmaal overbodig, daar wij bij de opreis toch voortdurend zelf bij de lading zoude blijven; een der stadsnegers werd als voorman aangesteld, waarvoor hij in plaats van *f* 2,—, *f* 3,— per dag zou krijgen. En voor het onderhandelen met de boschnegers te Albina zou ons tot daar vergezellen de adjunct-inspecteur van politie J. A. Leurs. Deze had geruimen tijd het vervoer van goederen en levensmiddelen voor de Mijn-Exploratie van Gouvernementswege bezorgd, en stond bekend als iemand, die buitengewoon veel slag had, met de boschnegers om te springen.

Te Paramaribo werd verder het grootste gedeelte der uitrusting aangeschaft. Door de ervaring bij vorige expedities opgedaan, wisten wij tot in kleinigheden, wat al of niet noodig zoude wezen. Alleen voor de landreis moesten nog eenige bijzondere voorzorgen genomen worden, daar het hier zaak was tot in het uiterste op gewicht te besparen, terwijl ook eene handige en beknopte verpakkingswijze van veel belang was. Men behoeft de lijst van medegenomen goederen in Bijlage III slechts even door te zien, om gewaar te worden, welk eene bonte verscheidenheid van goederen voor zoo'n tocht aangeschaft moet worden. Natuurlijk heeft men lang niet alles noodig — maar er moet gezorgd worden, dat al wat men in bepaalde gevallen noodig zou kunnen hebben, aanwezig is. Wat de hoeveelheid betreft, heeft men er ook rekening mede te houden, dat het een zeer gewone zaak is, wanneer op reis een boot omslaat en verschillende goederen verloren gaan.

Het verpakken doet men het beste zelf; wanneer het arbeidersvoeding betreft, is althans goed toezicht noodzakelijk. Van alle kisten en blikken moet de inhoud nauwkeurig bekend zijn; met het oog op een mogelijk ongeval op de rivier, moet al wat voor splitsing vatbaar is,

in minstens twee gedeelten gescheiden worden, en heeft men er op te letten, dat deze nooit tezamen in één boot worden geplaatst.

Dit alles vereischt veel tijd, en zoo bleek, dat de $1\frac{1}{2}$ maand die wij te Paramaribo doorbrachten, volstrekt niet te ruim berekend was.

Velen hebben ons bij de voorbereiding van den tocht, zoowel in Nederland als in Suriname, met raad en daad bijgestaan; het zou bezwaarlijk wezen hiervan een uitvoerig verhaal te doen. Enkele namen mogen hier in dankbare herinnering een plaats vinden, en wel die der H.H. M. C. F. J. COSIJN, adviseur-verificateur van 's Rijks zeeinstrumenten, G. DAMES, 1ste luit. der inf., waarnemend districts-commissaris van Marowijne, H. J. HEUVELINK, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool, E. C. LORENTZ, off. van gez. 1ste klasse Kon. Mar., W. L. LOTH, gouvernements-landmeter, J. E. LOTH, ingenieur bij de Mijn-Exploratie van Gouvernementswege, E. MIDDELBERG, leider van id., J. A. POLAK, intendant der Kol. Spoorwegen, en R. POSTHUMUS MEIJES, oud-zeeofficier.

Een woord van dank ook aan de velen, die, door hun huis voor ons open te stellen, medegewerkt hebben om ons het verblijf in het bebouwde gedeelte van Suriname aangenaam te maken, en daardoor opnieuw het bewijs leverden, dat in deze echt-Nederlandsche Kolonie de ware gastvrijheid bloeit.

II.

Van Paramaribo tot Drietabbetje.

Den 3den Juli des namiddags scheepten wij ons met alle arbeiders, korjalen en goederen in aan boord van het Koloniaal stoomschip „Curaçao"; enkele bekenden trotseerden den hevigen slagregen om ons de hand tot afscheid

te drukken. Ten half vijf vertrok het schip, en 18 uur later meerden wij aan den steiger te Albina.

Een paar dagen te voren was BROKOHAMAKKA („Gebroken Hangmat"), de kapitein der Joeka's aan de Cottica, te Paramaribo gekomen met het bericht, dat OSEISI eerstdaags verwacht werd. Wij zagen nu, dat de *Granman* eindelijk was gekomen: bij een huis aan den waterkant woei de Nederlandsche vlag en het krioelde er van boschnegers. De districtscommissaris, de heer DAMES, had hem reeds medegedeeld, dat hij thans alleen dan nog door den Gouverneur ontvangen zoude worden, wanneer hij verzekeren kon, dat alles overeenkomstig de wenschen van het Gouvernement geregeld was. De Granman had daarop geantwoord, dat dit juist de oorzaak was, waardoor hij zoo lang had getalmd; vóór hij naar de stad ging, wilde hij zekerheid hebben, dat deze zaak volkomen in orde was; thans waren alle hindernissen uit den weg geruimd en men stond gereed ons volledigen bijstand te verleenen.

Hoe fraai dit ook mocht lijken, de ervaring in 1904 opgedaan, deed mij vreezen, dat wellicht een adder in het gras zoude schuilen. De boot zoude hier slechts één etmaal blijven; in die korte tijdsruimte moesten wij ons vergewissen, of de Joeka's werkelijk van plan waren ons bij te staan, zoodat OSEISI vergunning kon krijgen zijne opwachting bij den Gouverneur te gaan maken, of dat men slechts toegaf, om heimelijk met des te meer kracht tegen te werken. Terwijl VAN TUINEN voor de reisgoederen zorg droeg, ging ik met LEURS naar het Commissariaat; de Granman werd geroepen, en na begroeting en eenige praatjes over onverschillige zaken opende LEURS het vuur.

Het bleek al spoedig, dat de Joeka's ons inderdaad met alle goederen tot het dorp van MAJOLI, ja zelfs tot het begin van het voetpad wilden brengen; hier waren booten voor de reis naar Drietabbetje, en ginds waren lieden gereed met kleinere korjalen om ons verder te voeren. Toen wij echter vroegen om twee man, die ons over land

zouden begeleiden, maakte Oseisi vele bezwaren: men had hem nooit daarover gesproken, de boschnegers kenden den weg niet, enz. En ook op de vraag, hoeveel de kosten van het vervoer zouden bedragen, kon hij geen antwoord geven. Hoe Leurs ook zijnen aanval richtte, telkens wist de sluwe Granman te ontglippen, en toen wij na twee uur praten de zitting tijdelijk ophieven, waren wij nog niets gevorderd. In den namiddag liet Oseisi zich verontschuldigen wegens ongesteldheid, zoodat verder dien dag niets gedaan kon worden.

Den volgenden ochtend tegen 8 uur, werd de beraadslaging voortgezet. Ik was nu vast besloten mij niet meer met praatjes te laten afschepen; nog slechts vier uur restten ons, en in dien tijd moesten beide strijdpunten, dat van de gidsen en dat van de betaling, tot klaarheid zijn gebracht, want zoolang men geen prijs wilde noemen, was er niet de minste waarborg, dat men ons niet op Drietabbetje een som zoude vragen, zoo buitensporig hoog, dat zulks gelijk stond met hulp weigeren. En wat het andere punt betreft: in 1904 bevonden wij, dat de boschnegers de Indianen tegen ons hadden opgezet; iets dergelijks, wellicht erger nog, was ook thans te verwachten; wij konden ons alleen dan veilig achten, wanneer een paar Joeka's ons tot het einde toe vergezelden, zoogenaamd als gidsen en tolken, in werkelijkheid als gijzelaars. Oseisi had nu twee zijner onderhoorigen, Andreas, kapitein te Albina en Kwassi Adihonto, kapitein van Saniki, meegebracht, vermoedelijk om de verantwoording met hem te deelen. Reeds dadelijk kregen wij de toezegging, dat een paar Joeka's zouden worden aangewezen om ons over land te vergezellen, mits ik wilde beloven, dat zij niet gedwongen zouden worden, eene andere rivier af te zakken. Het bepalen van den prijs voor het ladingvervoer kostte meer moeite; de Granman vond het blijkbaar hoogst onaangenaam hierin gemengd te worden, en zeide herhaaldelijk tegen Leurs, als deze hem het vuur wat te na aan de schenen legde, dat hij de zaak was komen bederven en

dat hij „ogri moro alla bakra" (slechter dan alle andere blanken) was. Na geruimen tijd praten had Leurs het zoo ver gebracht, dat men er in toestemde te onderhandelen over de betaling; het kostte echter nog een uur harden strijd, eer het tot een vergelijk kwam, waarbij bepaald werd, dat de Joeka's zouden krijgen *f* 4,— per man per dag, met vrij kost: een aardig daggeld voor handenarbeid, zou men zoo zeggen. Oseisi was echter gansch niet tevreden: hij gevoelde, dat hij een kleine nederlaag had geleden; toen wij hem een uur later op de boot vaarwel zeiden, stond zijn gezicht nog verdrietig.

Den volgenden dag kwam Andreas met de zes Joeka's die ons naar Drietabbetje zouden brengen. Er werd hun kost uitgedeeld en daarna zetten wij de lading voor de verschillende booten gereed. Men had ons wel verteld, dat het water nog zeer hoog was, doch de boschnegers voeren reeds sedert vier weken weder, en daar de meesten van onze stadsarbeiders vertrouwd waren met het werken in de vallen, besloten wij het er maar op te wagen.

Op den voormiddag van den 7^{den} Juli werden de booten geladen en ten half twaalf, met het afloopen van de eb, stak de flottielje van wal. Van onze eigen korjalen was de grootste met vier koppen bemand, in de tweede, met drie man, zat van Tuinen; de drie andere werden elk do r twee man gevoerd. De drie Joeka-korjalen hadden elk een ouderen stuurman en een jongen flinken voorman. De oudste der stuurlui, Simeon, zou volgens Joeka-gebruik aanvoerder van de boschnegers moeten zijn, doch daar deze een eerlijk karakter en vrij goede manieren bezat, was hem een zekeren Tigritetéi terzijde gesteld, welke meer in het bijzonder belast scheen met de zorg ons zachtjes tegen te werken. Deze Tigritetéi maakte een dusdanig ongunstigen indruk, dat ik het noodzakelijk achtte in zijn boot plaats te nemen, teneinde hem op reis voortdurend in het oog te houden.

Wij waren nog niet lang onderweg, of er kwamen zware

regenbuien opzetten, en toen wij ten half drie Kwakoe-Kondree, het dorp van Karaiben (Indianen) nabij de Timeri-rots bereikt hadden, besloten wij daar een onderkomen voor den nacht te zoeken. Er waren hier twee pas uit de Fransche strafkolonie ontvluchte déporté's, die bezig waren elkaar met een oud tafelmes te scheren (pijnlijke bewerking!). Een paar der arbeiders werden aangewezen voor bootwacht, om het regenwater uit de korjalen te hoozen, en zorg te dragen dat zij bij het zakken van het water vlot zouden blijven. VAN TUINEN en ik besloten echter zelf ook om beurten de wacht te betrekken: een korjaal, volgeladen met levensmiddelen, moest een hoogst begeerlijke zaak zijn voor lieden als deze déporté's, die niets bezaten en een lange en moeilijke reis voor zich hadden, zoodat het wenschelijk was een oogje in het zeil te houden.

Ten twee uur 's nachts werden de hangmatten opgerold en vervolgden wij de reis. Wij waren hier nl. nog in het gebied der getijstroomen en het was zaak zooveel mogelijk tijdens den vloed te varen. Het was een stikdonkere nacht; de oever was slechts onduidelijk te zien. Zoo nu en dan hoorden wij het geluid van parels (pagaaien) en wisten, dat er korjalen voorbij gingen; een oogenblik later was alles weer stil. Ten 7 uur legden wij even aan op Swampoe Kondree, het Joeka-dorp dat gewoonlijk tot pleisterplaats dient voor opgaande en afzakkende booten; de kapitein van het dorp, ATOKO, kwam aan de landing om ons te begroeten en zich een borrel te laten schenken. Om 9 uur was de eb reeds sterk; wij stopten bij een klein placer[1]) aan den Hollandschen oever en ieder kookte zijn potje. Twee uur later werd de reis vervolgd; bij dezen waterstand vermocht de vloed het rivierwater niet terug te dringen; alleen eene geringe rijzing of daling verried de getijwerking. Wij brachten het dan ook dezen dag niet verder dan tot Pakira, het voormalige placer der Marowijne-Comp.

1) Goud-onderneming.

Reeds sedert geruimen tijd werd hier niet meer gewerkt; spoorweg en machineriën waren welhaast verdwenen onder de weelderige tropenvegetatie. Een Engelsche kleurling was de eenige bewoner, en zijne aanwezigheid diende vermoedelijk alleen om te beletten, dat de bevolking de reeds bouwvallige woningen sloopte tot verkrijgen van brandhout. Wij hadden den vorigen dag voor de luchtigheid een paar uur zonder jas in de korjaal gezeten; het gevolg was geweest, dat onze armen deerlijk door de zon geschroeid werden; bij VAN TUINEN was dit zelfs zoo erg, dat het noodig was een zalfverband aan te leggen.

Den volgenden dag op den middag kwamen we bij de Armina-vallen; hier viel eerst goed te zien hoeveel hooger de waterstand was, dan toen wij begin Juli 1904 opgingen. De rotsen waren nog alle onzichtbaar en behoudens eenige rimpeling in den waterspiegel op sommige plekken, was eigenlijk niets van den val te bespeuren. Dit maakte het varen echter niet gemakkelijker; er stond een felle stroom, waartegen men pagaaiende niet veel vermocht; de groote diepte maakte, dat er geen sprake was van te water gaan, terwijl de *koela* (boom-stok) zeer diep moest worden ingestoken, eer men grond haalde. Wederom viel in den namiddag de regen bij stroomen. ASJINA, de voorman van mijn boot, voerde zijn zoontje mee, een aardig nikkertje, vier jaar oud. Toen het begon te regenen, kreeg ik spoedig het verzoek den kleinen ELITÉ een plaatsje onder de paraplu te willen geven; ik nam het manneke op mijn knie, waar hij weldra insliep.

Wij vonden de groote kampplaats, waar wij indertijd op 2 Aug. 1903 overnachtten, bezet, en gingen dus één kamp verder, waar wij ten half vijf aan wal stapten. De avond begon echter reeds te vallen, eer de laatste van onze booten aankwam.

De stroomversnellingen bij Feti-tabbetje [1]) gaven den

1) „Tabbetje" beteekent „eiland" in het Neger-Engelsch.

volgenden dag nogal oponthoud, maar toch haalden wij het dorp van APENSA, den Granman der Paramakkaners. De Joeka's zeiden, dat het er thans vol menschen was, zoodat wij beter zouden doen, te overnachten op eene kleine nederzetting op een eilandje hier vlak in de buurt. Naar de eigenares heet dit Ma-a-sabi-a-sani-tabbetje, hetgeen beduidt: moeder-zij-weet-haar-zaken-eiland. Voor het eerst sedert wij Paramaribo verlieten, bleef het een etmaal droog; wij verwachtten dan ook zeker, dat het water een weinig zoude dalen, doch bij het opstaan bleek, dat het in den afgeloopen nacht zelfs nog een kleinigheid gerezen was. Vóór vertrek ging ik even met een korjaaltje naar APENSA om dezen te begroeten en eenige parels te koopen, en vernam van den daar wonenden Hernhutter evangelist, dat er ruimte te over was, en men ons zelfs had gewacht. Er heerscht echter eene minder goede verhouding tusschen de Joeka's en Paramakkaners en daarom vermijden de Joeka's liefst dit dorp.

Dezen dag schoten wij al heel slecht op; vooral de groote stadskorjaal bleef voortdurend achter. Ten 2 uur kwamen wij aan eene geschikte kampplaats; de versnellingen van Bonidoro lagen voor ons, en daar het volk vermoeid was, stopten wij hier. Den volgenden ochtend kwam TIGRITETÉI vertellen, dat twee van de Joeka's ziek waren en wij dus niet konden varen; ik zelf was ook een weinig koortsig; het oponthoud kwam dus niet ongelegen. Wij hadden bij aankomst dadelijk een merk aan den oever gesteld en gingen eenige malen per dag zien, wat het water deed; tot onze vreugde zakte het thans flink: bijna 1 c.M. per uur. Daar de stadsbooten zoo langzaam vooruit kwamen, sprak ik met SIMEON af, dat wij moeite zouden doen nog een boschnegerkorjaal te vinden, om deze een deel der lading te doen overnemen. Op Amekán-kondree vonden wij de gewenschte hulp; men was echter niet dadelijk tot vertrek gereed, zoodat wij andermaal een dag oponthoud hadden. SIMEON kreeg er van zijn metgezellen

hevig van langs, dat hij in deze zaak behulpzaam was geweest; aangenaam volkje!

Vol moed vervolgden wij den 15den de reis; de stadsbooten waren aanmerkelijk verlicht en aanvankelijk leek het, of alles verder goed zoude gaan. Tusschen Amekán en Loka-Loka vindt men eenige onbeduidende valletjes; bij dezen waterstand was daarvan niets te bespeuren, doch over een grooten afstand stond een sterke stroom, z.g. *tetéi-watra* (touw-water). Om zoo min mogelijk last daarvan te hebben, en tevens om te varen waar de *koela's* grond halen, hielden de booten vlak langs den wal. Het ongeluk wilde nu, dat de korjaal van VAN TUINEN, door onhandigheid, dwars kwam voor een gedeeltelijk boven water uitstekende boomstronk. De kracht van den stroom drukte de boot tegen het hout aan en dan langzaam naar beneden. Allen parelden wat zij konden, doch eer een andere boot ter plaatse was, stroomde het water reeds naar binnen, en in een oogenblik werd de lading uitgelicht en meegesleurd. VAN TUINEN klom op den stronk zelven en redde met groote kalmte de instrumenten en wat hij verder maar kon pakken. De stuurman en een der *koela*-lieden klemden zich aan de boot vast en begonnen eene hevige woordenwisseling, wie de schuld van het ongeval droeg. De andere *koela*-man zag zijn koffer wegdrijven en zwom dezen achterna; hoewel hij spoedig een heel eind weg was, bleef hij toch uit de verte nog luide voor zijne meening opkomen. Ondertusschen had mijn boot VAN TUINEN bereikt en konden wij aannemen, wat hij ons aangaf. De andere booten pikten op wat afdreef; de volgeloopen korjaal werd leeggeschept, geladen, en een paar uur later konden wij de reis vervolgen. Een der roeiers verloor al zijn hebben en houden, de beide anderen slechts weinig; een fotografietoestel, eenige thermometers, vier blikken met mondvoorraad verdwenen in de diepte, en, wat lastiger was, de slobkousen en de handtasch van VAN TUINEN met tal van kleine benoodigdheden, gingen verloren. Tot

overmaat van ramp daalde 's middags een ware zondvloed neder en bleef het verder den geheelen avond regenen, zoodat de doorweekte hangmatten en kleederen niet gedroogd konden worden. Doch den volgenden ochtend scheen de zon helder; om twaalf uur bereikten wij eene kleine Joeka-nederzetting aan den voet van den Apoma-val; alles werd uitgespreid en gedroogd, en de materieele ellende behoorde weldra tot het verledene.

Wij bevonden ons echter in een zeer lastigen toestand. Het ongeval had plaats op een plek, die bij beteren waterstand volstrekt niet voor gevaarlijk te boek loopt: hoe zou het moeten gaan in Apoma en de verdere groote vallen? De meesten van onze stadsarbeiders hadden een goeden naam als *soela*-werker; toch ging het varen in een fellen stroom op plaatsen, waar alleen zeer lange *koela's* grond konden halen, blijkbaar boven hunne krachten. Terugkeeren naar Albina, om eenigen tijd te wachten, zou te veel op een échec lijken, en vooral met het oog op de boschnegers moest niets geschieden, wat door hen als zwakte kon worden aangemerkt. Stuurden wij al het stadsvolk weg, uitgezonderd drie of vier, die den landtocht mede zoude maken, dan waren wij verder figuurlijk en letterlijk aan de heidenen overgeleverd. Dit leek echter de eenige weg, die ons openstond, en toen 's middags een afzakkende Joeka-boot langs kwam, hielden we die aan, en namen ook deze menschen in dienst. Ik bleef langen tijd weifelen, doch kwam den volgenden ochtend tot een besluit: den arbeider, die al zijne bagage verloor, stuurde ik met een der anderen in de kleinste korjaal naar Albina terug; de rest zou met de thans geheel ledige booten mee doorgaan; VAN TUINEN zou in de boot van SIMEON plaats nemen.

Wij hadden nog een dag te wachten, daar wederom een boschneger ziek was en een plaatsvervanger moest worden gevonden, en daarna aanvaardden wij den strijd met den val Apoma. Wij volgden eerst denzelfden weg als in 1904

en ik bemerkte hier, dat het water nog slechts ± 1/2 M. hooger stond dan toen. Het ging goed; allen stapten uit en met de handen werden de booten opgehaald. Bij den hoofdval van Apoma ging het gedeeltelijk met de *koela;* de waterstand was daar bepaald gunstig, en vóór den middag nog waren wij reeds een eind boven alle vallen. Tegen drie uur kwamen wij aan eene kampplaats, waar de Joeka's wilden overnachten. Zij beweerden, dat hoogerop nog slechts één geschikte plek te vinden was, doch dat deze reeds door anderen in beslag was genomen. Hevige verontwaardiging, toen ik zeide dat het nog te vroeg was voor kampmaken; goed, als ik het wilde, zou men doorgaan, en als de nacht ons overviel, zouden wij ergens in het bosch aan wal stappen, want dorpen of kampplaatsen waren verderop niet. Dit alles werd gezegd op een toon, alsof ik de menschen den dood tegemoet zond.

Wij hadden nauwelijks een uur gevaren, of wij zagen eene kleine Joeka-nederzetting; ik bood aan, daar nachtkwartier te zoeken, doch TIGRITETÉI beweerde, dat het hooge water de huizen had vernield, en er geen plaats te vinden was. Ten 5 uur kwamen wij weder bij een dorpje; ditmaal vroeg ik niet meer naar de wenschen van de heeren, doch zeide hun, dat wij hier zouden overnachten.

Terwijl wij den volgenden ochtend tusschen een paar eilanden voeren, zagen wij een slang van wel twee Meters lengte, een z.g. *ledditere* (Coluber Corais, BOYE), de rivier oversteken. Met groote snelheid gingen wij er op af, en ASJINA gaf het dier een klap met de *koela*. De slang zag geen anderen weg tot ontvluchten, dan over het voorstuk der korjaal; zij ging recht op den kleinen ELITÉ aan, die schreeuwde van angst, passeerde het jongske rakelings, en ging aan de andere zijde der korjaal weer te water, zonder iemand kwaad te hebben gedaan. Dien dag (19 Juli) bereikten wij Abettrejoeka, de grootste der nederzettingen van Aukaners aan de Marowijne. Evenals vorige dagen, kozen ook thans de Paramakkaners een plekje in het bosch

uit, om te overnachten; zij waagden zich liever niet bij den anderen stam.

Onderweg hadden wij al iets gehoord over hondenziekte; hier zagen wij er twee sterven. De Joeka's beschouwden dit als een groote ramp; en inderdaad, als men weet dat voor een goeden jachthond al licht *f* 100.— betaald wordt, laat het zich begrijpen dat men bang is, zoo'n kostbaar eigendom te verliezen.

De groote vallen gaven veel moeite. In Manbari hielden wij den Hollandschen oever en met vereende krachten haalde men achtereenvolgens de booten op. Er is hier een pad, door het bosch, dat doorloopt tot aan de Tapanahoni en dient voor passagiers, en misschien, bij heel hoog water, ook voor goederenvervoer. In Siengatetéi volgden wij een kanaal, links van den weg dien wij in 1903 en 1904 volgden. De Poeloegoedoe-val was aan deze zijde niet bevaarbaar; wij staken dus over tot aan de andere zijde van de *mama* (den „moeder-" of hoofdval), waar het verval meer geleidelijk is. Er stond daar een razend snelle stroom, en slechts met de uiterste inspanning gelukte het de versnellingen te boven te komen. Mijn korjaal liep een oogenblik groot gevaar: Asjina was te water gegaan, om de boot met de handen op te sleepen, en verloor grond onder zijn voeten. Liet hij los, dan was de boot verloren, maar wilde hij houden, dan ging zijn hoofd geheel onder water. Voor een flinken Joeka was de keuze niet moeilijk: Asjina hield de boot, trok haar naar kalmer water en kwam eindelijk half gestikt boven.

Om drie uur waren we bij de samenvloeiing van Lawa en Tapanahoni; het huis der Gouvernements-Mijnexploratie stond er nog; de arbeidersloodsen waren echter half ingestort en boden geen beschutting meer aan. De oude Pa Kwassi, die hier woonde, was in den laatsten tijd zeer zwak geworden en had zich gevestigd op een eilandje tegenover het dorp. Wij gingen door naar het dorp Poeloegoedoe en vroegen daar nachtlogies. De ontvangst was vriende-

lijk; wij kregen een luchtig en ruim huis, werden onthaald op sinaasappels en de kapitein liet zelfs een paar fleschjes bier aanrukken. Het waren hier ook oude vrienden: in 1903 overnachtten wij op dit dorp, in 1904 brachten we drie dagen door op „*pousoe*", den voormaligen politiepost, en talrijk zijn de menschen, die in dien tijd door den dokter der expeditie behandeld zijn geworden.

Poeloegoedoe is een der best onderhouden boschnegerdorpen; vooral ziet het er aantrekkelijk uit door de vele vruchtboomen: *manja's*, broodboom, kokos, *maripa*, *komboe* en een menigte sinaasappelboomen, die thans vol vruchten zaten.

21 Juli ten twaalf uur kwamen wij bij Tabbetje, het dorp waar onze vriend SIMEON hoofdman was. De Joeka's koesterden plannen, hier te overnachten, en het kostte veel moeite hen te bewegen, door te gaan tot Manlobbi. Op hun verzoek legden wij even aan bij het dorpje Niki, waar een *bigi kapiting* („groote kapitein") MENSAK, woont. Wij vonden een schelen ouden heer, een weinig norsch, als iemand, die in zijn middagdutje gestoord is geworden. Tegen vier uur bereikten wij Manlobbi. De kapitein van het dorp was ziek, zijn broer ontving ons, gekleed in een lang wit hemd met koetsiershoed. Er zijn op dit eilandje eigenlijk drie dorpen, door korte voetpaden verbonden; wij logeerden in het middelste, het eigenlijke Manlobbi; het Zuidelijke dorp, Vanderhaak, strekte ons vorige keeren tot verblijf.

Nadat wij onze hangmatten hadden opgehangen, maakten we eene wandeling naar dit dorp. Op alle Joeka-plaatsen bijna zag ik oude bekenden weder, die zeer veel hartelijkheid betoonden. De mannen gaven een hand, en kwamen om een borrel vragen „vanwege de oude vriendschap"; vrouwen gingen soms tot eene omhelzing over; op Tabbetje was er zelfs eene, die zoodanig in geestvervoering raakte, dat zij begon te dansen en zingen.

Den volgenden ochtend kregen wij reeds vroeg bezoek

van kapitein TONGA. SIMEON, TIGRITETÉI en eenige oudjes kwamen er bij zitten, en als inleiding praatte men eenigen tijd over de hondenziekte op Abettrejoeka. Toen werd een willekeurige boschneger geroepen, deze zette zich, en SIMEON deed hem het verhaal van onze reis. Nadat hij uitgesproken had, vroeg hij aan TONGA: „heb je het gehoord?" Deze ging met een paar oudjes even ter zijde, kwam terug, en zeide tot denzelfden Joeka, dat de *bakra's* (blanken) heden hier behoorden te wachten, opdat PANKOEKOE gewaarschuwd kon worden, dat wij op komst waren. Morgen zouden wij door kunnen gaan. Ik gaf ten antwoord, dat het niet de gewoonte der blanken is aldus te handelen, dat ik echter vertrouwde dat onze belangen goed verzorgd zouden worden, en ditmaal aan hunnen wensch gevolg zoude geven, om hunne plannen niet in de war te sturen. De Joeka, tot wien beide partijen gesproken hadden, verdween daarop, en er werd nog wat over onverschillige zaken gesproken.

Den 23sten zetten wij de reis voort. Ten 2 uur in den namiddag waren we bij het dorp Klementi; de booten schaarden zich achter elkaar, en onder het afgeven van saluutschoten roeiden wij langzaam op; voor het dorp veranderden alle tegelijkertijd van koers en gingen recht op het dorp aan. De Nederlandsche vlag woei aan de landing en de kapitein, PANKOEKOE, wachtte ons daar op. Er werd eene korte zitting in een huis gehouden en vervolgens liet PANKOEKOE ons de plaats zien. Ik vertelde hem onderwijl, wat wij al zoo wenschten, en hij antwoordde dat alles in orde zou komen. Wij konden den volgenden ochtend doorgaan, hij en TONGA zouden ons achterop reizen, en te Drietabbetje zou de *kroetoe*, de vergadering van hoofden, de zaken regelen.

'S Avonds was er een groot dansfeest in het nabijgelegen dorp Sajè. Het was nl. 18 maanden geleden, dat daar een man stierf; er werd nu een *dedde hosso* („doodenhuis") gehouden, waarbij men drie dagen lang feestvierde,

terwijl de familie van den overledene alle aanwezigen op spijs en drank onthaalde. Na afloop wordt de weduwe in de rivier gewasschen door een oude vrouw; de geest van den overledene is dan gerustgesteld en de weduwe kan een anderen echtgenoot nemen. Geschiedden deze ceremoniën niet, dan zouden zoowel de vrouw als de nieuwe echtgenoot moeten sterven.

Wij hadden overdag reeds geweerschoten gehoord, en hadden in een huis een geweldige hoeveelheid kassave-brood zien liggen. Ten halfnegen 's avonds begaven wij ons naar het feestterrein; er was nog niets te zien, daar de feestvierenden in de huizen zaten te eten. Weldra echter werden eenige slagen op de trom gegeven, en langzamerhand verzamelde men zich in een open hut, gedeeltelijk ook daarbuiten. Er werden *anansi-tori's* [1]) verteld en liedjes gezongen. Eerst tegen middernacht begon de dans, die onafgebroken voortduurde tot 6 uur 's ochtends.

Wij vertrokken laat en voeren langzaam; men legde het er op aan, in Piket te overnachten. Het was twee uur, toen wij daar aankwamen en er zou dus nog best een gedeelte van de lading tot boven den Granhollo-val gedragen kunnen worden. De Joeka's hadden echter tal van bezwaren, en het meeste wat ik gedaan kon krijgen, was, dat zij beloofden den volgenden dag vroeg te zullen beginnen en den geheelen dag hard te zullen werken.

Den volgenden ochtend ten 6 uur staken wij de rivier over naar een van de vele eilanden, die zich daar bevinden. Een pad voert over dit eiland tot boven den hoofdval. Een gedeelte der goederen werd overgedragen en vervolgens werden de booten opgehaald. Daar wij, Europeanen, daarbij meer tot last dan tot hulp zouden wezen, wachtten we bij de goederen en hielden ons onledig met het verzamelen van saprophyten (Voyria's), welke hier in vrij groot aantal groeiden. Eerst ten half drie verschenen

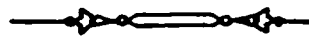
---

1) Sprookjes waarin „*anansi*", de spin veelal een hoofdrol vervult.

de eerste korjalen: het water stond te hoog om het kanaal, dat wij in Juli 1904 volgden, te nemen, terwijl een andere geschikte doortocht reeds droog was. Men moest dus een weg volgen, die zeer gevaarlijke plekken had; vandaar dat wij zoo lang hadden moeten wachten. De booten werden geladen, er werd gegeten, en daarna zetten wij de reis voort. Boven den eigenlijken Granhollo-val vindt men een reeks kleinere vallen en stroomversnellingen. Te midden van deze bevindt zich een eigenaardige steenklomp, de „*witti sjtong*", welke sedert langen tijd een offerplaats der Joeka' is (zie Plaat XVIII, fig. 2). Wij voeren er langs, en een der bootslieden stortte wat *sopi* (rum) op den steen, zeggende: „gran tanji tanji gadoe" (grooten dank, god); den geest van den val werd dank gezegd, dat wij er zonder ongevallen over waren getrokken. Tegen donker kwamen wij in stil water bij het dorp Mooitaki en brachten daar den nacht door. De Joeka's hadden inderdaad hard gewerkt, maar toch, als zij den vorigen dag reeds goederen hadden overgedragen, hadden wij heden de hoofdplaats bereikt.

Den 26sten waren wij reeds vroeg bij Drietabbetje. Wij gaven eenige losse schoten af, aan de landing vuurde men salvo's tot antwoord, en daarna stapten wij aan wal. Eenige kapiteins en ouden verwelkomden ons, en gezamenlijk begaven wij ons naar het nieuwe *bakra-hosso* („blanken-huis"). Oseisi heeft nl. een timmerman uit Paramaribo laten komen om een huis naar stadsmodel te bouwen, waar hij voorname gasten onder dak kan brengen (zie Plaat XIX, fig. 3). Deze timmerman, zekere Helder, diende den Granman tevens als particulier secretaris. Bij de besprekingen met de kapiteins was hij steeds tegenwoordig als tolk, en heeft ons ook door het verstrekken van inlichtingen vele diensten bewezen. Men schonk ons quinquina-wijn en wij praatten eenigen tijd met onze gastheeren. Er konden echter nog geen zaken gedaan worden, daar men de komst van Pankoekoe en de andere kapiteins had af te wachten.

De booten werden leeggemaakt, en de lading opgestapeld in een open huis. Den volgenden ochtend liet ik onze boschnegers roepen, om hun de briefjes te geven, waarop zij in Albina hun loon zouden kunnen ontvangen. Kwassi, de Paramakkaner, was echter met zijn maat reeds vertrokken. Het schijnt, dat eenigen tijd geleden iets tusschen Aukaners en Paramakkaners was voorgevallen, dat aanleiding tot ruzie werd. Wat er precies gebeurd was, ben ik niet te weten gekomen, doch vast staat, dat een troep Joeka's, die ergens aan de Marowijne kampeerde, kort geleden door Paramakkaners was afgeranseld. Kwassi werd verdacht daaraan deel te hebben genomen, en werd te Drietabbetje zoo onvriendelijk bejegend, dat hij het wel zoo veilig vond, zich 's nachts stilletjes uit de voeten te maken.

III.

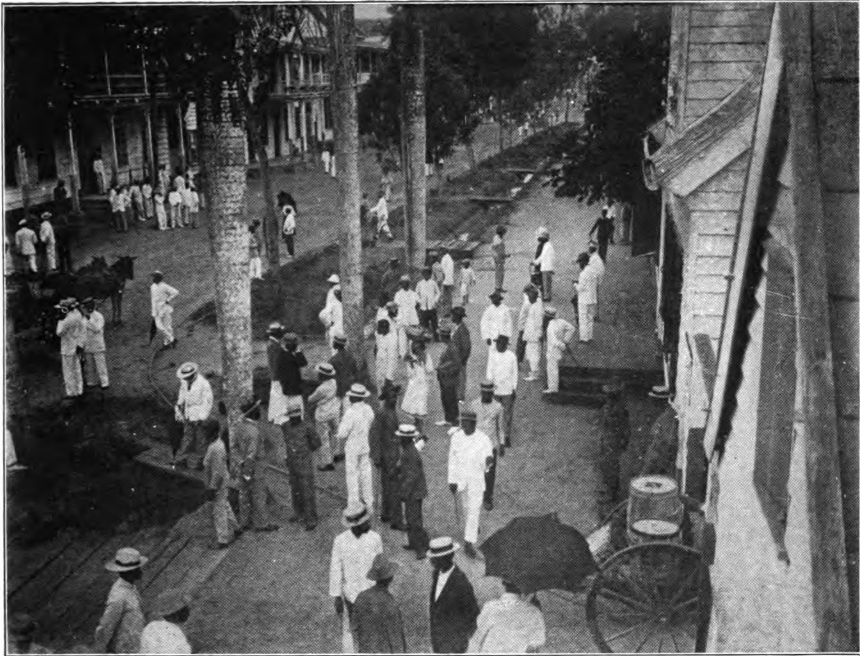
Verblijf te Drietabbetje; bijzonderheden over de Joeka's.

De verhouding tusschen de boschnegers en het Gouvernement der Kolonie is zeer bijzonder.

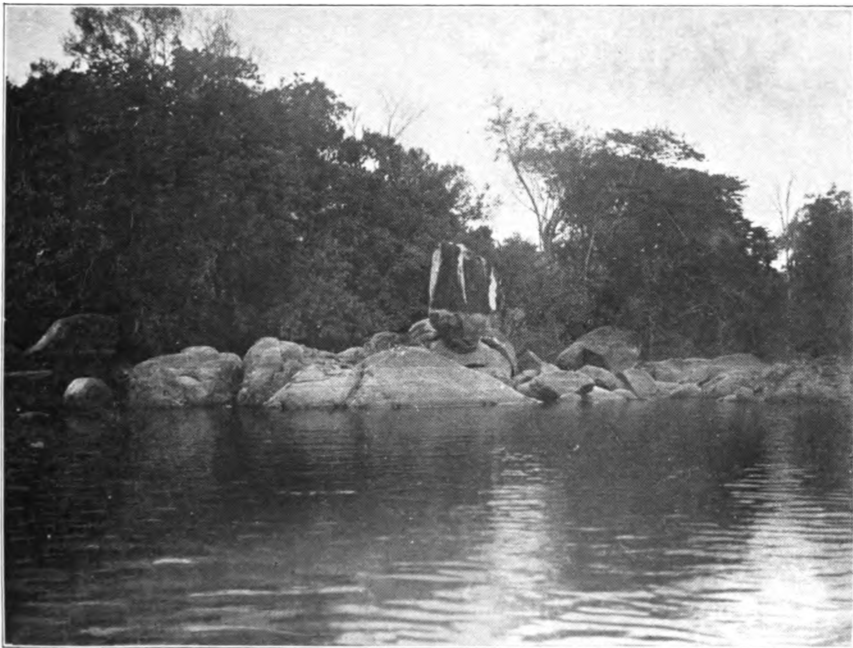
In de 17de en 18de eeuw vormde de landbouw, en wel voornamelijk de suikercultuur, de hoofdbron van inkomsten van onze Koloniën in Guiana, en de uit Afrika aangevoerde negerslaven („swarte Slaven ofte Negros", zooals men ze vroeger noemde) [1]), waren de werkkrachten die de plantages dreven. Geen slimmer kwaal dus dan het wegloopen der slaven, want niet alleen was het wegloopen van een slaaf rechtstreeks kapitaalverlies, doch deze „*marrons*" overvielen ook herhaaldelijk plantages, bevrijdden hunne kameraden en plunderden en vernielden naar hartelust.

---

1) J. Hartsinck, Beschryving van Guiana. Amsterdam, 1770, II, blz. 627.

1. Arbeiders, wachtende vóór het bureau der Koloniale Spoorwegen te Paramaribo.

2. Witti sjtong (witte steen), offerplaats der boschnegers boven den Granhollo-val. 13 Dec. 1907.

Op allerlei wijzen trachtte men een einde te maken aan dezen ongewenschten toestand. Den Indianen werd een premie beloofd voor elken slaaf of rechterhand van een slaaf, dien zij inleverden; gewapende expedities werden ter tuchtiging uitgezonden; men stelde een voorbeeld, door de weder gevangenen zwaar te kastijden, ja zelfs op gruwelijke wijze ter dood te brengen, en vestigde een militair kordon rondom Paramaribo en omstreken. Geen van deze maatregelen bleek echter afdoende; wilde men niet overgaan tot middelen, geldelijk erger dan de kwaal, zoo stond nog slechts één weg open: onderhandelen met den vijand. En zoo werd in 1749 het eerste verdrag gesloten met de negers van de Saramacca, en in 1760 kwam op de verlaten plantage Auca de vrede tot stand met een groep wegloopers, welke sedert dien bekend staat als de stam der Aukaners of, gelijk zij zich zelven noemen: Joeka's.

Het spreekt wel vanzelf, dat eene overeenkomst onder deze omstandigheden beklonken, voor de voorvaderen onzer boschnegers niet anders dan voordeelig kon zijn. De vrijheid, die zij zich verworven hadden, werd hun thans gewaarborgd en bovendien werden hun geregeld geschenken gegeven [1]). Van hun kant verbonden de boschnegers zich, voortaan in vrede met de blanken te leven, en weggeloopen slaven die bij hen een toevlucht mochten zoeken, uit te leveren. Later zijn hierin nog eenige wijzigingen gebracht [2]), en thans worden er niet meer geregeld geschenken gegeven, doch geniet de Granman der Aukaners een jaarlijksche toelage van *f* 1000,—, welke elk kwartaal te Albina in zilvergeld aan een gemachtigde wordt uitbetaald, terwijl bovendien de „Kapitein" te Albina, die voor het regelen der vrachtvaart nog al wat te doen heeft, *f* 300,— per jaar ontvangt. Bij de oorspronkelijke artikelen van

1) Hartsinck, II, blz. 779 vlg.

2) J. Wolbers, Geschiedenis van Suriname. Amsterdam, 1861, blz. 158 en vlg.; A. Kappler, Holländisch Guyana. Stuttgart, 1881, blz. 236, 246, 308 en vlg.

het vredesverdrag werd den boschnegers toegestaan hunne inwendige aangelegenheden zelf te regelen. Alleen moest hun opperhoofd door de Regeering erkend worden en mochten zij geen doodstraf meer voltrekken. De gewone wetten voor de Kolonie zijn voor hen slechts gedeeltelijk van toepassing; zoo mogen zij bijvoorbeeld vrij hout kappen voor eigen rekening en hebben geen directe belastingen te betalen. De positie hunner nederzettingen is dus min of meer die van vazalstaten van Suriname.

Hoe zijzelven denken over hunne verhouding tot het Gouvernement, zou ik in het kort aldus willen schetsen: zij weten, dat „*Lanti*" (het Gouvernement) hen nooit krachtig heeft aangepakt, ook al gebeurden somtijds zaken die niet geheel in den haak waren, en dit maakt dat zij brutaal en aanmatigend zijn; zij voelen echter ook, dat het gevaarlijk is daarin te ver te gaan, dat onaangenaamheden thans geheel anders zouden afloopen, dan hun vrijheidskamp voor anderhalve eeuw. Zijzelven zijn niet meer de geharde woudloopers, de taaie strijders, die hunne Afrikaansche voorvaderen waren, terwijl de koopmanskombinatie, die op ietwat onereuze voorwaarden hunne vriendschap aannam, is vervangen door een krachtiger Bestuur.

In overmoedige buien hoort men de boschnegers wel eens zeggen: er is een „Granman na foto" en er is een „Granman na boesi" [1]), m. a. w. de Gouverneur mag in de stad te bevelen hebben, hier is onze Granman baas; maar over het algemeen vinden zij, dat de blanken boven hen staan. Dat er eene Koningin, „Missie Willemina", boven hen staat, is allen welbekend, en ik heb nooit anders dan met eerbied over H. M. hooren spreken.

De onderzoekingen die van Gouvernementswege [2]) in het

---

1) *na boesi* = in het bosch; *na foto* = in de stad (het fort).

2) Om geen verwarring in de hoofden der boschnegers te stichten, zijn deze expedities, welke geleid werden door ambtenaren en geldelijken steun van de Regeering genoten, altijd voorgesteld als uitgaande van het Gouvernement.

binnenland werden uitgevoerd, waren den boschnegers altijd hoogst onwelkom. Nog steeds leeft bij velen het geloof, dat de blanken er wel eens toe zouden kunnen besluiten, hen weder in slavernij terug te brengen, en dat al die expedities slechts dienen om tot dat doel het terrein te verkennen [1]). Onder de ouderen zullen velen wel beter weten, doch ook deze hebben er groot belang bij dat dergelijke denkbeelden blijven voortbestaan; thans hebben zij naar oude zede groote macht over het volk; hoe meer de boschnegers met Europeanen in aanraking komen, hoe eerder aan 't jonge geslacht de oogen geopend zullen worden. Misschien is er bij de oudjes ook wel wat over van den haat der grootouders tegen hunne verdrukkers.

Maar er is meer: sinds de Joeka's aan de Tapanahoni gevestigd zijn, onderhouden zij ruilhandel met de Indianen, die den bovenloop dezer rivier bewonen. Met alle denkbare middelen hebben zij steeds getracht tegen te gaan, dat die Indianen in aanraking komen met de bewoners van de kuststreken. Al wat zou kunnen strekken om een rechtstreeksch verkeer tusschen verbruikers en vervaardigers tot stand te brengen, moest den Joeka's wel onaangenaam zijn.

Vandaar het wantrouwen en de tegenwerking, die de verschillende expedities ondervonden. De grenscommissie van 1861 had ermee te kampen; de Tapanahoni-expeditie in 1904 deed dezelfde ervaring op, en bij het opmaken der plannen voor dezen tocht had ik erop gerekend, dat men ons ook ditmaal zou bemoeilijken.

Het oppergezag over de Aukaners heet te berusten bij den Granman, en daar deze door het Gouvernement erkend is als Groot-Opperhoofd, en zelfs eene toelage geniet,

1) Aan die vrees is wellicht ook toe te schrijven, dat de Joeka's blijven wonen op plaatsen, die dikwijls zeer lastig te bereiken zijn; ook houden zij daarom zorgvuldig geheim hunne verbinding over de Jai-kreek met de boven-Suriname-rivier; in tijd van oorlog rekenen zij hier een schuilplaats te zoeken en hopen wellicht, als de Marowijne afgesloten mocht zijn, langs dezen weg wapens en munitie te kunnen krijgen.

is hij de man, dien het Bestuur aanspreekt over zaken, de Aukaners betreffende. Nu is OSEISI eene kloeke persoonlijkheid, die niet licht aan den leiband van anderen zal loopen. Hij is door den wil van het volk Granman geworden, is door het Gouvernement erkend, en heeft tamelijk veel macht. Hij staat echter niet zóó vast, of hij moet eenigszins rekening houden met de wenschen van het volk en van de oudere hoofden, de kapiteins. Onder deze is er één, de machtige ARABI, of SAKKA [1]) zooals hij veelal genoemd wordt, die hem steeds vele moeilijkheden in den weg legt. SAKKA is, evenals OSEISI, uit het geslacht dat de Granmans levert; naar men zegt, was indertijd SAKKA een pretendent naar het Granman-schap; het volk wilde echter anders, en OSEISI, die aan de Cottica woonde, werd opgeroepen, om hoofd van den stam te worden. SAKKA heeft het nooit kunnen verdragen, dat OSEISI boven hem gesteld is. Hij verliet zijne woonplaats Drietabbetje, vestigde zich op het door hem gestichte *boiti* („buitenplaats") Granbori, en bestuurt van daaruit een reeks van intriges. Hij is ouder dan OSEISI en heeft als zoodanig overeenkomstig de zede der Joeka's eenig gezag over den ander, zelfs nu deze Granman is. Doordien SAKKA langen tijd bij Granman BIJMAN verblijf hield, terwijl OSEISI ver van het middelpunt der Joeka's woonde, was SAKKA van den aanvang af meer bekend met de eigenaardigheden van het volk, dan OSEISI. Handig heeft hij daarvan gebruik gemaakt; zijn gezag als oudste Kapitein heeft hij zeer versterkt door zijn kennis van de onzichtbare dingen, die zoo'n groote rol spelen in het leven van den neger, en door zijn gestreng optreden tegen al wie hem ongehoorzaam is, is hij zeer gevreesd.

Met hem moet de Granman in de eerste plaats rekening

---

1) Afkorting van AGOEMA-SAKKA = rijstbuik. Zie zijn portret tegenover blz. 81, Verslag der Tapanahoni-exp., of Tijdschrift Kon. Ned. Aardr. Gen., 2e Ser. XXII 1905, blz. 927. *Agoema* of *agina* = rijst, in de taal der Joeka's; de rijst die zijzelf verbouwen, noemen zij met het gewone Negerengelsche woord *alesi*.

houden, als eenig besluit zal worden genomen; is Sakka niet van tevoren gekend in een zaak, dan zal hij allerlei moeilijkheden in den weg brengen. Maar er zijn nog meer grootheden, die eenigen invloed op den gang van zaken kunnen uitoefenen. Daar is vooreerst Pankoekoe, wonend te Klementi, de „granfiskari vo belósee" (groot-fiskaal van de benedenrivier; — Sakka heet groot-fiskaal van de bovenrivier), wiens macht zich uitstrekt over de dorpen in de Tapanahoni beneden Sangsimasoesá. Pankoekoe is niet de kwaadste, maar in zijn streven zich bij het volk bemind te maken, kan hij soms onverwacht lastig wezen. Verder de oude Mensak, Sona of Asjona, Tonga en Tjori, Ginsak en Kwassi Adihonto, die Oseisi meenam naar Paramaribo, om de lastigste tegenstanders tijdelijk van de baan te hebben. Voorts in Drietabbetje Pikien Granman, de „kleine Granman", zoo genoemd omdat Oseisi, vooral vroeger, hem in alles raadpleegde, en Aganga of Asoebi. En dan nog een reeks van ouderen, die, de een meer, de ander minder invloed hebben.

Oseisi kwam nu door deze expedities, die den bijstand der Joeka's noodig hadden, in groote moeilijkheden. In 1904 was het aldus gegaan: toen de brief kwam, dat eene expeditie de boven-Tapanahoni zoude bezoeken, werd Sakka daarvan in kennis gesteld; het antwoord was kort en krachtig: „niemand zal er het hart toe hebben". De Granman trachtte daarop uitstel te krijgen [1]), en toen hij zag, dat het niet zou gelukken ons tegen te houden, werd een middenweg gekozen. Men bood aan de lading een eindweegs op te voeren, en later zond de Granman ons twee gidsen. Het bleek ons echter, dat het punt, waar de lading werd gebracht, nog niet op een vierde van den weg lag; de gidsen verklaarden op de bovenrivier den weg niet te kennen, en heimelijk werd een boodschap naar de Indianen

1) Zie Verslag der Tapanahoni-expeditie, blz. 15; of Tijdschrift Kon. Ned. Aardr. Gen., 2e Ser. XXII 1905, blz. 861, en Bijlage II.

gezonden, om hen te doen vluchten. Zoo was dus in schijn het Gouvernement geholpen, terwijl noch SAKKA, noch het volk, dat zeer tegen ons gekant was, den Granman kon verwijten, dat hij de belangen der blanken boven de hunne had gesteld.

Maar ditmaal was het niet zoo gemakkelijk er iets op te vinden om allen tevreden te stellen. Er was uitdrukkelijk gezegd, dat men moest zorgen, dat zulke boodschappen aan de Indianen niet meer voorkwamen; wij kenden de rivier nu, hadden met stadsvolk-alleen Majoli bereikt, en dus was het ook niet meer mogelijk er zich af te maken met de bewering, dat de Joeka's niet bij machte waren ons te helpen. Het volk was niet meer zoo vijandig gestemd als in 1904, doch SAKKA, die hier een uitmuntende gelegenheid zag om OSEISI een hak te zetten, handhaafde zijn veto.

Zooals in Hoofdstuk I reeds is vermeld, maakte de heer J. E. LOTH einde Maart 1907 aan OSEISI de wenschen van het Gouvernement kenbaar, en toen bleek dat men onwillig was aan deze wenschen te voldoen, overhandigde hij den Granman een brief, waarin deze te Paramaribo ontboden werd. Deze brief had aanvankelijk weinig uitwerking; toen echter na eenigen tijd eene nieuwe oproeping kwam, begon OSEISI toch in te zien, dat het ernst was. Tegen SAKKA optreden, was gevaarlijk spel; en dit zou hij toch wel moeten doen, wilde hij moeilijkheden met het Bestuur vermijden. Doch weigeren naar de stad te gaan, zou hem zijn tractement, misschien zelfs zijne officieele aanstelling als Granman kunnen kosten, waardoor de gevaarlijke mededinger hem wellicht geheel de baas zou worden. Na lang weifelen, besloot hij aan de oproeping gehoor te geven; diegenen der lagere kapiteins, die nog bezwaren hadden, werden bepraat, en aan SAKKA zond hij een gezantschap om dezen te verwittigen, dat hij naar de stad zou vertrekken. Het schijnt dat SAKKA toen ook heeft ingezien, dat het voorzichtiger zoude zijn, zich niet

te wagen aan een openlijken strijd tegen Oseisi, in een zaak waarin deze het Gouvernement achter zich had, en hij zond afgezanten naar Drietabbetje, om te berichten, dat hij geene bezwaren meer had. Hoe wij Oseisi op zijn reis naar de stad te Albina ontmoetten, is hiervoren reeds verteld.

Het bleek ons reeds spoedig, dat de zaken niet zoo goed geregeld waren, als de Granman ons had voorgespiegeld; wel was het eene uitgemaakte zaak, dat men ons tot Majoli zoude brengen, en aan liefhebbers daarvoor was geen gebrek. Maar wie de bevoorrechten zouden zijn, moest eerst door de vergaderde kapiteins uitgemaakt worden; alvorens de *kroetoe* (vergadering) bijeen was, kon dus niets gedaan worden.

Den 28sten kwamen Pankoekoe en Tonga en den volgenden dag begonnen de besprekingen. Ik liet den kapiteins eerst mededeelen, wat wij verlangden, te weten 12 vat (1 vat = ongeveer 90 K. G.) naar Majoli en 12 vat naar Koemaroe-Kondree [1]) vervoeren. Als gewoonlijk in zulke gevallen, vroeg men, of ik wilde opgeven, hoeveel ik daarvoor wenschte te betalen, doch ik gaf ten antwoord, dat de lieden, die het werk hadden te doen, eerst te kennen moesten geven, wat zij verlangden. De kapiteins stonden toen op, om buiten met elkaar te kunnen beraadslagen; vrij spoedig kwamen zij terug; Pankoekoe nam het woord, en zeide, dat men 30 francs [2]) per man per dag vroeg. Het stelsel van per dag te betalen had evenwel zulke slechte uitkomsten opgeleverd, dat wij besloten hadden, wat er ook gebeuren mocht, voortaan uitsluitend per taak te betalen. Ik antwoordde daarom, dat in Albina reeds was overeengekomen, dat het loon *f* 4.— per man per dag bedragen zou, doch aangezien op het eerste gedeelte

1) Val, iets beneden de monding van de Páloemeu in de Tapanahoni.

2) Doordien de Joeka's veel vracht vervoeren voor Franschen, rekenen zij dikwijls in francs. Overigens noemen zij, gedeeltelijk op oud-Surinaamsche manier: *f* 2,50 *féivi* (5) *banknótoe*, *f* 1,— *twáalfoe* (12) *sren*, *f* 0,50 *wan* (1) *banknótoe*, *f* 0,35 *wan Jóeka-banknótoe*, *f* 0,25 *dli* (3) *sren*, *f* 0,10 *dli tibri* of *tiensénsi*, *f* 0,05 *féivi sénsi*

der reis zoowel de boschnegers als wij ontevreden waren over de regeling, wilden wij nu de zaak anders inrichten, en dus verlangde ik te weten, wat de prijs per vat zoude bedragen. En toen noemde men den ongehoord hoogen prijs: 800 francs per vat tot Majoli en 500 francs tot Koemaroe-Kondree.

Het was natuurlijk te verwachten, dat men zoude overvragen, want in dergelijke onderhandelingen is het altijd: eens gezegd, blijft gezegd, en dus begint de arbeidsgever met een te lagen prijs te noemen, en de werkman zorgt evenzoo behoorlijk boven hetgeen hij meent dat hem toekomt, te blijven. Maar dit was toch wel wat al te machtig; de expeditie-kas liet niet toe dergelijke uitgaven te maken, en het prestige van het Gouvernement zou een klap krijgen, indien wij daar zelfs maar even op in gingen. Ik antwoordde dus dat men zelf wel moest inzien, dat hulp tegen een dergelijken prijs, gelijk stond met geen hulp. Als uitersten prijs zou ik kunnen betalen *f* 80,— tot Majoli, en *f* 50,— tot Koemaroe-Kondree; indien men hiermede geen genoegen wilde nemen, zou ik mij gedwongen zien terug te keeren naar Albina, om te melden, dat de Joeka's het door hunnen Granman gegeven woord gebroken hadden. Op een dergelijk antwoord was men blijkbaar niet voorbereid, want allen verrezen en begaven zich naar het granmans-huis, waar zij eene langdurige zitting „met gesloten deuren" hielden.

Dien dag zou er echter niets meer geschieden; het plan was, tegen het eind van den middag weder samen te komen, doch een geweldig onweer maakte dat niemand zich buitenshuis waagde. Ratelende slagen, vlak boven het dorp, en een regen, zoo hevig, dat zich weldra breede waterstroomen tusschen de huizen vormden. Eerst met het vallen van den avond klaarde het op; de oudjes verzamelden zich bij den „*gadoe*" [1]) nabij ons huis, en offerden.

1) Offerpaal waarin een *gadoe* (geest of godheid) verblijf houdt.

Later vernamen wij, dat men den donder en bliksem boven de plaats had opgevat als een aankondiging van hevige onaangenaamheden met de blanken. En daarom waren de ouden den „*gran-jorka's*" (opperste geesten, de geesten van de voormalige opperhoofden) gaan smeeken, hun bijstand te verleenen, om alles tot een goed einde te brengen; van hunnen kant, zouden zij alles doen, wat maar in hun vermogen lag.

Wat men misschien in den eersten schrik van het onweer ook voor goede voornemens had gekoesterd, den volgenden dag was men het schijnbaar al wederom vergeten, want, hoewel wij andermaal eene lange zitting hadden te doorstaan, kwam men niet tot eenig besluit. Het werd langzamerhand duidelijk, dat wij op deze wijze, nooit weg zouden komen; met vriendelijkheid alleen viel van deze menschen niets te wachten; het was noodig de kapiteins thans eens aan te pakken. Wij hadden steeds één sterke troef in handen, en wel het terugkeeren naar Albina, en daarop was thans onze hoop gevestigd. Alleen was het een benauwend denkbeeld, dat wij die troef, als het er op aan zoude komen, niet konden uitspelen. Indien men in dat gebied herhaaldelijk terug wenschte te komen, zou het zaak wezen één keer zich eenige opofferingen te getroosten, desnoods een tocht uit te stellen, om voorgoed de macht der Joeka's te breken en daarvan verder voortdurend de vruchten te plukken. Doch thans was het zaak vooral te voorkomen dat de reis moest worden afgebroken, terwijl we daarbij te voldoen hadden aan den lastigen eisch: het gezag van de Regeering hoog houden, en tevens voorkomen, dat maatregelen van geweld tegen de Joeka's noodzakelijk zouden worden.

En dus sprak ik, bij monde van Helder, op den derden dag der onderhandelingen de kapiteins aldus toe: Tot allen: „gij weet, dat de zaken niet behoorlijk behandeld zijn". Tot Aganga: „men heeft mij gezegd, dat gij de vertegenwoordiger van den Granman zijt, maar giste-

ren hebt gij gesproken op eene wijze, die mij lijkt daarmede niet in overeenstemming te zijn. Of ge hebt namens den Granman gesproken, en dan zal ik naar de stad terug moeten keeren, om den Gouverneur te melden, dat de Granman zijn woord niet gestand deed; òf ge hebt u verzet tegen de orders van den Granman, en dan moet ik zulks hem en ook den Gouverneur mededeelen." Tot PANKOEKOE: „de Granman heeft mij in Albina gezegd, dat gij en de kapitein TJORI de regeling van onzen opvoer in handen hebt. TJORI heb ik nog niet gezien, en in plaats dat gij met mij onderhandelt, heb ik te doen met een *kroetoe*, waarin iedereen om beurten het woord voert". En verder tot allen: „ge hebt getracht mij wijs te maken, dat de bovenrivier voor grootere booten niet bevaarbaar is, en meer zulke dwaasheden. Ik ben zelf op alle plaatsen geweest, en heb met eigen oogen alles aanschouwd. Met groote visschersbooten, bemand door stadsarbeiders, zijn wij daar geweest, en hebben gezien, hoe grootere booten, van 5—6 vat inhoud, tot Koemaroe-Kondree gingen. Ik verzoek u thans, mij geen sprookjes meer op te disschen, doch heden nog een antwoord te geven, of ik de hulp zal krijgen, die de Granman mij heeft toegezegd, ja of neen". PANKOEKOE antwoordde, dat men erover zoude beraadslagen, waarop ik zeide, dat wij in Albina reeds lieden hadden gevonden, die bereid waren ons te brengen waar wij wezen wilden; de Granman had echter gezegd, dat hij ons beter anderen zou geven, terwijl te Drietabbetje wederom andere Joeka's gereed zouden staan, zoodat wij slechts hadden over te stappen. Men had mij te Manlobbi een dag opgehouden, en ik had toenmaals toegegeven, wijl ik meende, dat men wellicht juist dezen éénen dag noodig had, om alles te regelen. Thans echter waren wij hier reeds zes dagen, en nog was er niets gedaan; men had dus blijkbaar den spot gestoken met een Nederlandsch ambtenaar.

PANKOEKOE antwoordde hierop, dat men ons eigenlijk

te Albina menschen had moeten geven voor de geheele reis, want dat hier geen order was achtergelaten, ons volk te verstrekken. Maar als ik nog een weinig geduld wilde hebben, zou men de zaak spoedig regelen. Ik stond dit toe en men ging heen, om weder *kroetoe* te houden.

Het was mijn plan geweest, ook TONGA, den man, die het eerst de hiervoor vermelde buitensporige prijzen had durven voorstellen, eenige minder welwillende woorden toe te voegen. Doch deze, die nog steeds niet goed hersteld was, voelde zich zeer onwel, en was 's ochtends vroeg naar zijne woonplaats teruggekeerd.

Terwijl de kapiteins nu vergaderden op de gewone plek, vóór het huis van OSEISI, besloten wij, ook eens te beproeven, of het niet mogelijk zoude zijn, op andere wijze ons doel te bereiken. Het was ons nl. bekend, dat er velen waren die graag eene lading op zouden voeren, doch slechts wachtten op het woord van hunne hoofden. Wij kuierden dus thans het dorp in, om te trachten, rechtstreeks met deze menschen in onderhandeling te treden. Dit nu gelukte niet bijster goed; wij kregen slechts te spreken één man, zekeren AMAPÓE, en zijn zoon DOLÉEN. Beiden waren het volkomen eens met ons, dat de aangeboden betaling goed was, en dat zij schade zouden lijden, wanneer de kapiteins ons noodzaakten onverrichterzake huiswaarts te keeren, maar toch: vóór de *kroetoe* toestemming had gegeven, kon men onmogelijk eene verbindtenis aangaan; anders, met graagte. Ondertusschen hielp deze mislukte poging tot ondermijnen van het gezag ons aan eene kennismaking, die ons van het uiterste nut zoude worden. Terwijl wij nl. met AMAPÓE praatten, vertoonde zich voor het deurgat van het huis, waarbij wij stonden, een Joeka van omstreeks 40 jaar met een open, innemend gezicht. Bij kennismaking bleek deze man TONKA te heeten; hij had onlangs zijne vrouw verloren, en mocht ten teeken van rouw, gedurende drie maanden zijne woning niet verlaten. Daarom kon hij niet bij ons komen, maar

wanneer wij in den namiddag bij hem aan wilden kloppen, zoude hij ons wat vertellen over de streek waarheen wij wenschten te gaan.

Om 2 uur kwamen de kapiteins met hun antwoord. Men vroeg per vat *f* 55,— tot Koemaroe-Kondree en *f* 100,— tot Majoli. De slag was dus gewonnen, want ook al bleef het daarop, dan nog konden wij dit aanbod aanvaarden, zonder de expeditiekas te zwaar te moeten plunderen, en tevens zonder de Joeka's te doen gelooven, dat zij hier de wet hebben voor te schrijven. Voor de leus pruttelde ik wat tegen, doch verklaarde ten slotte, het voorstel aan te nemen; alleen vroeg ik nog, hoeveel booten men noodig achtte voor onze 25 vat? — men rekende, dat zes booten voldoende zouden wezen.

De vrede was dus nu weer gesloten, en de oudjes benutten deze gunstige omstandigheid, door mij eens goed uit te leggen hoeveel moeite zij zich toch wel gegeven hadden, zonder daarvoor ook maar een cent betaling te krijgen. Wij hadden verschillende kleine snuisterijen voor geschenken medegebracht uit Europa, en nadat de *kroetoe* vertrokken was, verdeelden wij met Helder deze zaken. Toen alles gereed was, werden de kapiteins verzocht binnen te komen en plaats te nemen. En nu volgde een tooneel, dat mij levendig herinnerde aan de prijsuitdeeling op de lagere school vóór de groote vacantie. Pankoekoe kreeg als oudste een briefkaart met portret van H. M. de Koningin, en een oude claquehoed, Aganga een scheerstel, Sona een kleine stereoskoop, Pikien Granman een klokje, dat elk uur „aan den oever van een stillen vliet" speelde, Djoemoe, een invloedrijke oude man, een timmerinstrumentje, de vertegenwoordiger van Tjori een hollen spiegel met prentbriefkaarten, en twee andere ouden ieder een kop Amerikaansche tabak. De kinderkens waren zeer blijde en vertrokken, om nog eens gezellig te gaan na-kroetoe-en. Dit was de 8 uurs *kroetoe*-dag.

Ik herinnerde mij nu de uitnoodiging van Tonka, en

begaf mij naar zijn hut, nieuwsgierig, van wat voor aard de beloofde inlichtingen wel zouden wezen. Hij vertelde mij, dat hij reeds drie keer het Trio-pad gegaan was, en goed op de hoogte was van dien weg. Boven het pad naar de Paroe had men nog een stuk te varen, verliet dan de booten en bereikte na 3 dagen het dorp van AKANI, daarna dat van LANGÓE. Vervolgens zou men trekken door eene savane, welke een dagmarsch breed was, en waarin zich een groote rots verhief; 2 dagen later over de „Koeinti-kreek", een tak van de Saramakka, en nog 4 dagen later bereikte men het dorp van Ajó aan de Saloema-rivier. Dit is het laatste Trio-dorp; de Trio's gaan hier scheep, wanneer zij jachthonden bij de Saloema-Indianen gaan koopen; de boschnegers gaan echter niet verder. Ik liet me nog een paar maal hetzelfde oververtellen, en kreeg daardoor een vrij goed denkbeeld van onzen weg.

Schijnbaar waren nu alle bezwaren uit den weg geruimd; men zoude zorgen, dat den 5den Augustus alle booten gereed waren tot vertrek, en toen PANKOEKOE verzocht naar zijn dorp terug te mogen keeren en de regeling van zaken aan AGANGA en PIKIEN GRANMAN over te mogen dragen, had ik geen redelijke gronden om hem dit te weigeren. Wij hadden echter gerekend buiten den grooten SAKKA.

Ik was 's avonds bezig brieven te schrijven, toen plotseling HELDER binnenkwam en vertelde, dat er een kink in den kabel was gekomen. De kapiteins hadden namelijk een boodschapper naar SAKKA gezonden — waarvoor wist hij niet; 's middags was die man teruggekomen, en toevallig had een der stadsmenschen opgevangen, dat SAKKA liet zeggen, dat hij ons gaarne zou zien gaan naar Majoli, doch dat hij zich niet aansprakelijk stelde voor de menschen die het bosch mede in zouden gaan, terwijl verder de vaart naar boven zoo lang den Joeka's verboden was.

Nu had de Granman ons twee jonge lieden, TODÓI en AJEMBÁI toegezegd, om den landtocht mede te maken.

Todói is een zoon van eene zuster van Oseisi en werd, toen zijn vader gestorven was, door dezen opgevoed. Hij stond dus krachtens de bij de Joeka's geldende gebruiken, volkomen onder het gezag van Oseisi. Met den ander, Ajembái, was dat niet het geval; door zijne familie behoorde deze feitelijk tot de onderhoorigen van Arabi. Zijne familie, opgestookt door Aganga en Pikien Granman, die boos waren, dat Oseisi in dezen eene beslissing had genomen zonder hen er eerst in te kennen, had bezwaar gemaakt tegen deze reis, daar Ajembái's vrouw binnenkort hare bevalling tegemoet zag. Toen Helder dit vernam, was hij gaan uitkijken naar een plaatsvervanger voor Ajembái, en had dien gevonden in den persoon van een zekeren Jangamán, een iets ouderen Joeka, die door zijn meerdere ervaring en bekendheid met het vervaardigen van korjalen, ons wèl zulke goede hulp zoude kunnen bewijzen, als de ander. Jangamán had den wensch te kennen gegeven, eens persoonlijk met mij te mogen spreken, en zoodra ik dat vernam, liet ik hem roepen. Het bleek echter, dat hij vertrokken was naar Godohollo, om een vriend, met wien hij een afspraak voor vrachtvaart op de Marowijne gemaakt had, mede te deelen dat hij andere plannen had.

Toen Helder nu vernam van de boodschap van Sakka, ging hij dadelijk de beide kapiteins aanspreken, om hun op het hart te drukken, dat de Granman beslist order had gegeven, ons gidsen te verstrekken, zoodat men wijs zoude doen, niet op de inblazingen van Sakka in te gaan. Lang werd er gepraat, tot ten slotte de kapiteins zich er uit redden, door te zeggen dat er een misverstand in het spel was, en geen boodschap betreffende de gidsen was gekozen.

Zoodra Helder zijn verhaal had geëindigd, droeg ik hem op, Jangamán te zoeken en heimelijk hier te brengen. Maar het was te laat; Aganga zat reeds druk met hem te praten, en toen na afloop daarvan, Helder hem op-

zocht, was hij niet meer te bewegen bij mij te komen.

Ik sliep dien nacht onrustig, gekweld door de gedachte dat alles mis zoude kunnen loopen, en stond reeds vóór vijf uur op. Het geheele dorp was nog in rust, alleen ontmoette ik buiten ons huis PIKIEN GRANMAN, die even verwonderd was mij te zien, als ik het was, hem op dit vroege uur reeds tegen te komen. Hij ging eerst naar den eenen, daarna naar den anderen offerpaal, plengde wat *sopi* en water, en smeekte, dat alles goed zou mogen gaan tusschen Joeka's en blanken.

Om negen uur kregen wij bezoek van PIKIEN GRANMAN, SONA en KOFFI, den boodschapper van SAKKA, denzelfden die in Juli 1904 den brief van OSEISI te Albina bracht. KOFFI deelde mede, dat SAKKA ons liet groeten; dat hij zelf hier had willen komen, om ons naar Granbori te begeleidden, doch dat hij aan rheumatiek leed, en ons dus op zijn „buiten" zou wachten. Ook, dat SAKKA aan alle Joeka's tijdelijk verboden had, naar de Indianen te gaan. Doch het verhaal, dat SAKKA aan menschen verboden zou hebben om ons in het bosch te vergezellen, was een leugen.

Ik zeide daarop tot de kapiteins, hoe mij ter oore was gekomen dat AJEMBÁI niet mede zou kunnen gaan in het binnenland, en ik dus van hen verwachtte, dat zij een plaatsvervanger zouden aanwijzen. Zij konden niet anders dan toegeven, dat zulks billijk zoude wezen, doch verzochten te willen wachten, tot AGANGA, die even naar het dorpje Kisai was, teruggekomen zoude zijn.

Om één uur kwamen de drie kapiteins met KOFFI weder bij ons. AGANGA nam het woord en zeide tot SONA: „wel, PANKOEKOE is baas over de benedenrivier, maar van Sangsimasoesá af, is SAKKA degeen, die te bevelen heeft. Het kan wel zijn, dat de Granman twee jongelieden heeft aangewezen om de *bakra's* (blanken) te vergezellen, maar ik heb daar geen bericht van ontvangen, enz." Ik liet hem toen vragen, of hij een vervanger voor AJEMBÁI aan kon wijzen, waarop het antwoord luidde, dat hij geen volk

tot zijne beschikking had. Ik maakte hem er opmerkzaam op, dat hij gisteren nog gezegd had, dat een order van hem gehoorzaamd zou moeten worden. Hij beweerde, dat dit alleen op het ladingvervoer betrekking had. Toen zeide ik hem, dat ik een man wist die, den vorigen ochtend nog, bereid was, met ons mede te gaan, noemde den naam, en verzocht AGANGA dien order te willen geven om te gaan. JANGAMÁN werd toen geroepen, en men vroeg hem, of hij den vorigen dag niet gezegd had, dat hij wel met ons mede zou willen gaan. Zooals te verwachten viel, had JANGAMÁN ook voor dit geval goede instructies ontvangen, want hij antwoordde ontwijkend, nog niets met mij zelf besproken te hebben, en dat hij geen tijd had zoo lang weg te blijven, wegens eene afspraak voor Albina. Daarop vroeg ik AGANGA nogmaals, hem nu te commandeeren, doch AGANGA zeide, daartoe geen macht te hebben. Ik verloor toen mijn kalmte en verweet hem heftig zijn „toe-moffo-taki" (twee monden-praat); want gisteren had hij nog toegegeven, dat men zou moeten gaan, als hij order gaf, en thans heette het, dat zijn macht daartoe niet toereikend was.

Er viel ondertusschen hier niets aan de zaak te veranderen; maar mogelijk zou SAKKA zelf nog te bepraten zijn. Ik vroeg daarom, of JANGAMÁN toch mee wilde gaan, om de boot van TODÓI te sturen, en dit vond men goed.

Nu het vast stond, dat de Joeka's al onze lading naar Majoli zouden brengen, kon een gedeelte van het stadsvolk verder gemist worden; en zoo vertrokken thans in een Joeka-korjaal vier onzer arbeiders. Evenals de reeds vroeger weggezondenen, kregen ze eenige geldelijke vergoeding voor de teleurstelling, dat zij zoo spoedig naar huis werden gezonden.

De intriges der kapiteins waren echter nog niet ten einde, want den volgenden ochtend zagen wij twee menschen met een plank op het hoofd, waarop een in doek gewikkeld pakje lag (zie Plaat XIX, fig. 4). Een ander

3. Het bakra-hosso („blanken-huis") te Drietabbetje; voor de deur J. G. Helder. 13 Dec. 1907.

4. Rondloopen met het orakel te Granbori; de voorste drager Edi, de achterste Amapóe. 12 Aug. 1907.

stond vóór hen en deed vragen, waarop de *„gadoe"*, de geest van de voorouders, antwoordde, door de dragers met het hoofd voorover of opzij te laten knikken. Wij vernamen later, dat de *gadoe* Todói had laten roepen, om hem te zeggen, dat hij niet mede het bosch in mocht gaan, wijl de *gadoe* er niet in gekend was. Men smeekte toen, of Todói tóch mocht gaan, en ten slotte kwam het antwoord, dat Todói niet voor den Granman mocht gaan, doch op order van den *gadoe*. Voor ons zou dat gelukkig vrijwel op hetzelfde neerkomen.

Men had ons reeds verteld, dat een groote danspartij ter eere der goden plaats zou hebben, en in den namiddag van dien dag, omstreeks vier uur, begon het feest. Een oudere vrouw, Aganga's echtgenoote, trad, geheel besmeerd met *pemba* (witte aarde), en behangen met palmbladeren, uit huis. Ze maakte allerlei vreemde bewegingen, stiet onverstaanbare geluiden uit, en ging zeer te keer. Een andere vrouw, op dezelfde wijze uitgedost, voegde zich daarbij, en beiden doorkruisten in verschillende richtingen het dorp. Dit duurde slechts een half uur, en daarna gebeurde tot den avond niets bijzonders meer.

Tegen donker kwamen verschillende bezoekers uit dorpen in den omtrek; om tien uur hoorden wij het geluid van trommen, en begaven ons naar het feestterrein. Onder het groote huis van Oseisi, waar ik Juli 1904 sliep, hingen verscheidene lampen; in het midden zat Aganga's vrouw, geheel nog met *pemba* besmeerd, onbeweeglijk als een beeld; aan een zijde stonden twee gewone trommen, *apinti's*, en een lange trom, de *agida*, gereed (verg. Plaat XX, fig. 5). De drie andere zijden waren geheel bezet met toeschouwers, mannen en vrouwen, terwijl buiten het huis bij een vuur de oudere mannen zaten.

Toen wij er een kwartiertje gezeten hadden begon men op de trommen te slaan, en ving het publiek aan zachtjes te zingen op de gewone manier, als bij een dans. Nadat dit eenigen tijd aan den gang was, hoorde men roepen

„poer watra" (stort water), en daarop kwam een man met een kom; hij doopte daarin een palmblad en besprenkelde de vrouw, die in het midden zat, met water. Terwijl de trommen als maar door roffelden, zagen wij haar nu als het ware ontwaken; zij begon op het bankje rond te draaien, wrong haar lichaam eerst langzaam, dan sneller, en ten slotte verrees zij en ging dansen. Verscheiden andere met *pemba* besmeerde vrouwen kwamen nu ook in den kring en namen aan den dans deel. In hoofdzaak dansten zij voor de lange *agida*; het was alsof ze door deze toegesproken werden. Zij strooiden *pemba* op de trom en op de toeschouwers en als ze ten slotte moe van het rondspringen waren, omhelsden ze den tromspeler en bestreken zijn hoofd met *pemba* — soms ook den een of ander van de toeschouwers, die ze dan weer ophief. Tal van vrouwen uit het publiek kregen nu ook het „*winti*". Een zeer merkwaardig gezicht: men zag hoe zoo'n vrouw, die eerst kalm zat toe te kijken, begon te trillen; steeds heviger schokte haar lichaam, tot zij plotseling opstond, en geluiden uitstootend het dorp inliep; een oogenblik later voegde ze zich bij de danseressen, en sprong met hen mede rond. Bij een kleine pauze, zagen wij een der dames, die geluiden murmelend als in een droom, anderen met *pemba* bestrooide en inwreef. Ten half twaalf hadden wij er genoeg van en gingen naar kooi; naar ik vernam, duurde het feest tot omstreeks één uur.

Den volgenden ochtend met het aanbreken van den dag hoorden wij de vrouwen weder hunne vreemde geluiden voortbrengen, en kort daarna sloegen de trommen appèl. Tegen zes uur begon de dans weer, thans vóór AGANGA's huis. De vrouwen dansten voor de trommen, en zoo nu en dan liepen een paar al dansende het dorp in. Eén van hen bestrooide een man met handen vol *pemba*, en ineens begon ook deze te dansen en geluiden te maken; „winti kinki" (het *winti* ruilt) zeide een Joeka mij. Wat later zagen wij weder eene vrouw tegenover een jongen kerel,

die op een bankje zat, dansen, en ook deze kreeg den geest. Het bedaarde wat toen de vrouw wegging, doch hij bleef zitten trillen, tot hij ineens stuiptrekkingen kreeg, en in den kring woest ging dansen, daarna waggelend rondliep, en ten slotte voorover plat op den grond viel, en daar bleef spartelen tot anderen hem wegleidden.

De vrouwen, die het *winti* hadden, dansten tot nu toe „*papa*", zooals men het noemde; thans kwam een man dansen, terwijl alle vrouwen om hem heen dansten; dit heet „*kromanti*". Ook kwam het voor, dat de man, die de groote *agida* bespeelde, met zijn trom als een stokpaard tusschen de beenen, rondging. De dansende vrouwen vielen soms op de knieën, en dansten zoo door; één hunner viel in de hoogste opwinding op den grond, en bleef met armen en beenen slaande liggen. Omstreeks 10 uur eindigde het; allen begaven zich naar huis, om eten te koken.

Wij hadden tot nu toe met veel belangstelling de vertooning gade geslagen, maar waren er niet achter, waarvoor al deze kunsten dienden. Dit vernamen wij nu van een Joeka. Men had eenigen tijd geleden, na het branden van een kostgrond het verbrande lijk van een slang gevonden; aan den driehoekigen kop herkende men het beest als te zijn een heilige slang, de z.g. „*papa-* of *dagowé-sneki*", een boa-soort (Epicrates cenchris Wagl., misschien ook Boa constrictor L.). Het lijk werd zorgvuldig bewaard en met groote plechtigheid begraven. Toen nu daarna Aganga's vrouw telkens op de een of andere wijze tegenspoed ondervond, dacht men, dat de „*papa-gadoe*", de slangegeest, vertoornd was, en achtte het noodig dezen te verzoenen, door een groot „*gadoe-pré*" (*pré* = spel, feest) te geven. De vrouwen, die aan het feest deelnemen, heeten bevangen door het „*winti*", hetgeen beduidt, dat een geest in hen is gevaren. Als zij soms eenige woorden zeggen, beschouwt men deze als door den geest uitgesproken, en antwoordt zeer onderdanig met „ija, gadoe" (ja, godheid).

Zooals wij reeds hadden zien aankomen, zouden wij niet op den afgesproken datum kunnen vertrekken. Pas twee booten waren gereed, en hoewel andere verwacht werden, meende men, dat deze den volgenden dag nog niet tot vertrek gereed zouden zijn. Den eersten dag van ons verblijf hier had men ons als liefhebber voor een lading genoemd zekeren PAJÓNG, een zoon van OSEISI, die door zijn verstand en gladde tong grooten invloed over het volk had. Wij maakten kennis met dezen man, maar zagen hem de volgende dagen weinig, daar hij ziek was. Doch dezen ochtend verscheen hij plotseling weder. Hij verklaarde morgen weer geheel beter te zullen zijn, en overmorgen te kunnen vertrekken. Wij praatten met hem en AGANGA er over, en daar beiden plechtig verzekerden, dat deze dag uitstel de allerlaatste zoude zijn, gaven wij toe.

Om 11 uur kwam een Joeka, die ons 11 blik rijst bracht uit Albina, welke de heer DAMES op mijn verzoek ons achterna had gezonden. Deze had de reis tot hier in 5 dagen gemaakt; wij deden er 18 over!

In den namiddag werd nog van 4 tot 6 uur gedanst. Enkele vrouwen dansten een tijd vóór de trommen, met een nieuw *pandje* [1]) in de hand en gaven dit daarna aan den besten speler. Ook den volgenden ochtend werd nog gedanst. De vrouwen hielden zich toen veel op in een hutje, omringd door afhangende palmbladeren, het „*winti-hosso*" (winti-huis). De vrouw, die den vorigen dag zoo'n hevigen aanval had, viel thans op de knieën en scheen half verlamd. Men hief haar op, en een jongen kwam met een groen stokje, beet daarin en spuwde de vrouw eerst op de dijen, dan op kuiten, voeten, armen, tot zij weer op haar beenen kon staan, en men haar wegleidde. Tegen 10 uur eindigde het spel, en thans voorgoed. Wij spraken een der oudere vrouwen, die het „*winti*" had gehad, aan;

1) Een *pandje* (van Port. panno = doek ?) is een stuk bedrukt katoen, dat den boschnegervrouwen tot rok dient; de mannen, zoowel boschnegers als Indianen, maken er hunne *kamisa's* (lendendoeken) van.

zij had de *pemba* van het gelaat afgewischt, en zag er daardoor niet meer zoo afschuwelijk uit, als tevoren. Zij verklaarde, dat het voor haar oogen draaide, toen de *gadoe* in haar was.

Er waren 's ochtends verscheidene liefhebbers gekomen voor ladingvervoer, zoodat er thans veel te veel booten waren. 's Middags verdeelden wij de lading; PAJÓNG kreeg 5 vat voor Majoli; een Europeaan wenschte hij niet in zijn boot te voeren. Ik zou plaats nemen in de boot van JANGAMÁN en TODÓI, VAN TUINEN in die van een paar jonge lieden, APIANÁI en AWERI, terwijl voor Koemaroe-Kondree lading werd gegeven aan ADJOEWA (uit Mainsi), EDI (Godohollo) en AMAPÓE (Mooitaki). Daarmede was alles verdeeld, en nu kregen de Joeka's hunne voeding. Wel kwam PIKIEN GRANMAN later op den middag zijn nood klagen, dat hij niets had gekregen, maar er viel niets aan te veranderen. Hij had al den tijd, dat wij hier waren, rondgeloopen met een klagelijk gezicht, hoestende en vertellend dat hij ziek was, en miste den moed thans naar voren te komen, om zich een aandeel te verzekeren. Ik kocht echter voor *f* 50.— een kleine korjaal van hem, ter vervanging van een onzer stadsbooten, die alle zwaarder en minder handelbaar waren dan de booten der Joeka's.

Wij hebben er later nog wel eens over gesproken, waarom men ons eigenlijk zoo lang had opgehouden op Drietabbetje; en kwamen tot het besluit, dat PAJÓNG er wel eens achter kon hebben gezeten. Zoolang deze ziek was, scheen het alsof er nooit iets van vertrek komen zou; toen hij beter was, was als met een tooverslag iedereen bereid en gereed. Daarnevens kan het ook wel zijn, dat men ongaarne een groot aantal mannen zag vertrekken, juist vóór het „*gadoe-pré*", en misschien was er order gekomen, ons aan het lijntje te houden, tot bericht kwam, dat OSEISI veilig en wel uit Paramaribo terug was gekeerd.

Aan het slot van dit hoofdstuk nog eenige opmerkingen over de Joeka's.

De Duitsche ethnograaf JOEST, die een vijftiental jaren geleden Suriname bezocht, heeft van de boschnegers gezegd: „Unter allen Rassen, Völkern oder Stämmen von Farbigen, mit denen man im heutigen Guayana in Berührung kommt, sind zweifellos die eigenartigsten, merkwürdigsten und interessantesten, sowohl in ethnologisch-antropologischer, wie linguistischer, überhaupt in jeder Beziehung, die Buschneger" [1]). En zeker vormen zij voor de volkenkunde een merkwaardig groepje menschen.

Overal in het tropisch Amerika, waar negers zijn ingevoerd, kan men de oude Afrikaansche gebruiken terugvinden, hier meer, daar minder verborgen onder een oppervlakkig laagje Europeesche gewoonten. Hoeveel te meer moet dat dan wel niet het geval zijn in deze kleine maatschappij, gesticht door negers, die dikwijls na betrekkelijk korten tijd reeds de slavernij op plantages ontvloden. Die gewoonten, welke aan verscheidene van de stammen, waaruit dezen lieden afkomstig waren, gemeen zijn, zijn dan ook zonder groote wijzigingen te ondergaan overgeplant.

Maar juist de verscheidenheid van afkomst maakte alweer, dat andere dingen niet konden blijven bestaan. Zoo lijkt mij het feit, dat het Negerengelsch steeds *de* taal der boschnegers is geweest, alleen te verklaren, wanneer men bedenkt dat de Surinaamsche negers, wanneer zij niet toevallig tot één stam behoorden, elkaar slechts konden verstaan, wanneer zij zich bedienden van de taal hunner overheerschers hun door blankofficieren en bastiaans (opzichters) opgedrongen. [2])

Onder de uit Afrika meegebrachte erfstukken trekt wel het meest de aandacht: het neger-geloof, met al wat daaraan

1) Ethnographisches und Verwandtes aus Guayana. Internat. Archiv für Ethn. Suppl. zu Bd. V, 1893, blz. 39.

2) Dat inderdaad groote verscheidenheid in afkomst bestond, kan men o. a. vinden aangetoond in OLDENDORP's Geschichte der Mission der Evangelischen Brüder auf den Caraibischen Inseln S. Thomas, S. Croix und S. Jan. Barby-Leipzig 1777.

verbonden is. Onder de bevolking der benedenlanden, waarvan toch het grootste deel reeds lang tot het Christendom is bekeerd, heerscht nog vrij algemeen het geloof aan *„bakroe"* en *„jorka's"*, aan *„wisi"* en *„obia"* [1]), en het feit dat thans nog het z.g. afgoderij-dansen strafbaar is, [2]) geeft te denken.

Maar bij deze boschnegers waren de voorwaarden voor het blijven bestaan der oude gewoonten eerst recht gunstig. Men kan dan ook geen dorp binnentreden, zonder er de uiterlijke kenteekenen van te zien. Al dadelijk als men het dorp binnentreedt, moet men onder een soort franje van palmbladeren door; dit dient om menschen met kwade bedoelingen, in het bijzonder giftmengers, tegen te houden. In het dorp ziet men hier en daar onder een afdakje een houten paal, geheel met witte klei besmeerd, waarop een ijzeren pot; hierin doet men zekere kruiden, bij ziekte. Dan een lange paal, onder den grond rustend op een ijzeren pot, waaraan aan een dwarshout een witte lap hangt; rondom staan eenige flesschen, die gebruikt worden bij het offeren. Want hier komt men een *„gadoe"*, d. w. z. de een of andere godheid, of geest van een afgestorvene toespreken, als men iets te verzoeken heeft, of wil bedanken voor eene gelukkige gebeurtenis. Verder op allerlei plaatsen, bijv. bij den ingang van het dorp, bij een heiligen boom, ook aan de monding van een kreek, of bij een gevaarlijken waterval in de rivier, stokken, schuin in den grond gestoken, met lappen eraan bevestigd. Soms ook vindt men onder een afdakje, of in een geheel gesloten huisje een verzameling van heilige voorwerpen: een paal, ietwat in den vorm van een ruw behouwen beeld, waarnaast een oude bijl, een geweer, een boog, in den grond zijn gestoken; verschillende *„kromtiki's"*, stokken

---

1) *Bakroe*, een geest, die in de gedaante van een klein mannetje met een groot hoofd den menschen verschijnt; *jorka*, geest (een Karaibisch woord); *wisi*, iemand ziek maken of dooden door toovermiddelen of heimelijk vergift toedienen; *obia*, amulet of (toover-) genees- of voorbehoedmiddel.

2) Zie Handelingen Staten-Generaal, 2e Kamer, 1907—1908, blz. 477—480.

in zigzagvorm gegroeid, verschillende „*boei's*", armbanden van ijzer, en dit alles rijkelijk met *pemba* besmeerd.

Te Drietabbetje wordt bovendien in een gesloten huis bewaard de „Gran gadoe" der Aukaners. Vroeger werd deze bewaard te Inji (of Ani) Brau, de oude vestigingsplaats der Joeka's aan den rechteroever der Tapanahoni, ter hoogte van Sangsimasoesá, waar thans nog de hoofden begraven worden.

De meeste Joeka's dragen aan het lichaam een of meer *obia's* (amuletten) om zich tegen booze geesten te beveiligen; soms een ijzeren ring om den bovenarm, dikwijls versierd met „*papa-moni*" (*moni* = geld), de kauri-schelpen, welke in Afrika als geld dienst doen. Dikwijls ziet men er een, die zich schouders, ellebogen en knieën besmeerd heeft met *pemba*, ook wel ziet men op het lichaam de sporen van een bad in een aftreksel van mieren, of van bepaalde bladeren.

Evenals in Afrika is het geestelijk en het wereldlijk gezag veelal in een hand vereenigd; het een steunt het andere en vandaar dan ook de groote tegenwerking, die men ondervond, bij pogingen om den Christelijken godsdienst hier ingang te doen vinden. Daar ontzag voor ouderen op zichzelf reeds een ongeschreven wet is voor de Joeka's, kunnen diegenen onder de ouderen, welke tevens een naam van — laten we het maar noemen: heiligheid — hebben, een buitengewone macht verwerven; voorbeeld: SAKKA.

Ik vroeg eens aan een ouden Joeka, of hij nu inderdaad geloofde aan al de merkwaardige godsdienstinstellingen van zijn stam; hij antwoordde: „ik weet zelf niet wat ik ervan denken moet, maar als al uwe voorouders aan die zaken geloofd hebben, zoudt ge dan ook niet hetzelfde doen?" En dit zal, dunkt mij, wel het standpunt zijn van de meesten hunner. Daarbij moet men ook wel bedenken, dat een vrijdenker, die zich tot taak wilde stellen zijnen stamgenooten de oogen te openen, veel te lijden zou hebben van den haat der machtigen van zijn volk, en ten slotte misschien niet meer zou bereiken, dan dat hij als

martelaar te gronde zou gaan. Ondertusschen maakt dit doordringen van den afgodsdienst in het geheele leven van de Joeka's, dat zij niet zoo gelukkig zijn, als zij anders in hunne omstandigheden zouden kunnen wezen.

Een paar andere gewoonten, die met het geloof verband houden, zijn het *„poer watra"*, het orakel, het godsgericht en de vrees namen te noemen.

„Poer watra", water storten op den grond, doet men, bij een verzoek tot een *„gadoe"*, wanneer men dankt voor een genoten weldaad, en ook bij het uitspreken van een eed. Men kan hiervoor ook sterken drank gebruiken. Het bidden en danken geschiedt meest bij een *„gadoe"*-paal, doch bij gebreke aan deze, ook wel gewoon ergens in de open lucht. Voordat Oseisi zich opmaakte om naar de stad te gaan, liep het gerucht onder de Joeka's, dat „Sakka poer watra" en daarbij zwoer, dat de blanken niet op de bovenrivier zouden doordringen. En dit beduidde voor de Joeka's zooveel, dat de neger, die het zou wagen tòch te willen gaan, een wissen ondergang tegemoet zoude gaan.

Het orakel kan men op twee manieren raadplegen. Wil men weten, of de een of andere onderneming al dan niet gunstig zal afloopen, zoo slacht men een haan en onderzoekt het scrotum van het beest; is dat wit, dan is het een goed voorteeken, zoo neen, dan doet men beter van zijn voornemen af te zien. Maar ook kan men den *„gadoe"* raadplegen op de hierboven reeds beschreven en op Plaat XIX, fig. 4 afgebeelde wijze, door eenige voorwerpen, waarvan de aard mij onbekend is, gewikkeld in een doek op een plank te leggen. Twee man dragen die plank op het hoofd. Een derde, die voor hen staat, stelt verschillende vragen, waarop de *„gadoe"* antwoordt, door de plank „ja" of „neen" te laten knikken. Het schijnt, dat daarbij die vragen meestal in beeldspraak worden gesteld, en wel op zoodanige wijze, dat de mogelijkheid van een verkeerd antwoord is buitengesloten. Na eenige vragen loopen de mannen met de plank met versnelden pas het dorp door,

maken ergens halt, en dan wordt weer verder gevraagd. Het dragen van den „*gadoe*" schijnt niet ieders werk te wezen, en het inpakken, waar veel op aan komt, verstaan slechts enkele personen goed. Wij zagen dikwijls op deze wijze een „*gadoe*" raadplegen; naar het schijnt gaat men op soortgelijke wijze te werk, als een kapitein is gestorven, om diens opvolger aan te wijzen; dan worden enkele zaken aan den overledene toebehoorend (o. a. haar) op de plank gedragen; een enkel maal draagt men ook wel het lijk-zelve.

Algemeen verbreid is het geloof, dat men door toovenarij een ander om het leven kan brengen, en dat zulks dikwijls geschiedt. Wordt nu iemand verdacht, een ander op deze wijze gedood te hebben, dan geeft men hem een drank van zekere kruiden gemaakt, te drinken; overleeft hij dit, dan is zijn onschuld bewezen; sterft hij er aan, dan heeft hij zijn gerechte straf te pakken. Hoe men den moordenaar het eerst uitvindt, ben ik niet te weten gekomen; misschien wel door het lijk rond te dragen, evenals bij de Tshi-volken. [1]) In Afrika wordt de schuldige ook wel gedood, zoodra de eerste verschijnselen van „onwel zijn" zich voordoen; men vertelde ons, dat vroeger bij de Aukaners de als moordenaar aangewezene dadelijk terecht werd gesteld.

In het algemeen heet het, dat bovennatuurlijke middelen gebruikt worden door hem, die een ander doodt, maar vermoedelijk zal ook wel dikwijls het een of ander vergift gebruikt worden. De uiterlijke vertooningen, hier beschreven, zal men bij de kustbevolking niet licht meer aanschouwen; maar het geloof aan „*wisi*", betooveren of vergiftigen, is nog steeds aanwezig — ook wel bij personen, die weinig of geen negerbloed bezitten. Vindt men op zijn

1) Zie de werken van A. B. Ellis: The Tshi-speaking peoples of the Gold Coast of West-Africa; The Ewe-speaking peoples of the Slave Coast of West-Africa; The Yoruba speaking peoples of the Slave Coast of West-Africa. London, 1887, 1890, 1894.

weg eenige rotte eieren, zoo is dat een veeg teeken; en liggen er 's ochtends faecaliën voor het huis, zoo kan dit wie erin trapt het leven kosten, wie ze opruimt, het verstand [1]).

De vrees namen te noemen is vermoedelijk ook uit Afrika medegebracht. Vroeger zou geen neger het wagen, bij het voorbijvaren van eene plantage den naam daarvan uit te spreken; bij de boschnegers zal men eerst hooren hoe een val in de rivier heet, nadat men de gevaarlijke plek voorbij is. Zelf hebben zij meestal een naam, dien iedereen mag weten, en voorts hun oorspronkelijken naam, afhankelijk van den dag waarop zij geboren zijn, en dien men slechts op uitdrukkelijke navraag soms te weten komt. Zoo heet JANGAMÁN tevens KODJO; TODÓI, KWAMINA; eene vrouw MAGI tevens ADJOEBÁ [2]). Het is wel mogelijk, dat men bovendien nog geheime namen heeft, die een vreemde nooit te weten komt, gelijk meer voorkomt bij negers, en ook bij de Kalienja's, de Surinaamsche Karaiben [3]).

Het is hier niet de plaats voor een uitgebreide ethno-

1) Zeer belangrijke mededeelingen over het Neger-geloof in Suriname, bevat het feuilleton van het blad „De Surinamer", 14de Jaargang (Paramaribo, 1907), getiteld: Ma Kankantri, zedenkundige schets uit den slaventijd.

2)

Geboren op:	*Mannen.*		*Vrouwen.*	
	Joeka.	*Tshi.*	*Joeka.*	*Tshi.*
Zondag	Kwassi	Kwasi	Akwasiba	Akwasibah, Aysi, Akosua
Maandag	Kodjo	Kwadjo	Adoea, Adjoebá	Adua
Dinsdag	Kwabina, Kwamina	Kobina, Kwabina	Abena, Akoeba	Abbena, Arabah
Woensdag	Kwakkoe	Kwaku	Ekoea	Ekua
Donderdag	Jaw	Know, Yow, Akkor	Jabá	Abbah, Ayabbah, Yabbah, Yawah
Vrijdag	Koffi	Kwoffi	Afiba	Effua, Yah
Zaterdag	Kwassi	Kwasi	Amba	Amma, Ameminiwah
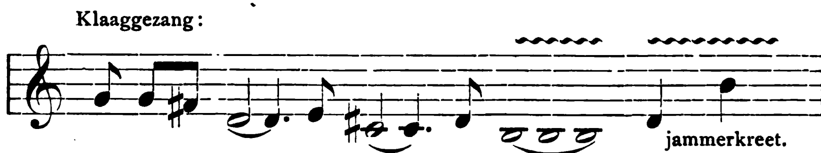
(de Tshi-namen in Engelsche spelling).

3) Zie F. P. en A. P. PENARD, De menschetende aanbidders der zonneslang. Paramaribo 1907, blz. 160.

logische studie over de Surinaamsche boschnegers. Wij zullen dus volstaan met eenige op reis waargenomen bijzonderheden te vertellen.

Het spreken met de trom bestaat bij de Joeka's evenals bij hunne verwanten in Afrika; meer dan eens bij aankomst op een dorp hoorden wij, hoe men het bericht van onze komst naar andere plaatsen seinde; toen een keer in Mainsi een man iemand met een kapmes verwond had, wist men dit te Drietabbetje vóór de mondelinge tijding kwam reeds door een tromsignaal. Bij het groote „*winti*"-feest was het zeer duidelijk te zien, hoe de bespeler van de *agida* de danseressen daarmede riep en toesprak, iets wat hij ons later ook zelf bevestigde.

Het besmeren met witte klei *(pemba)* bij godsdienstige plechtigheden is even gewoon als in Afrika. Hier vindt men, evenals ginds, de gewoonte, doodenfeesten te houden en daarbij geweerschoten te lossen. Dikwijls hoort men in een boschnegerdorp een vrouw een tien minuten achtereen een klaaggezang houden; dit is openbare rouw voor een overleden echtgenoot, en wordt verscheidene maanden na het sterfgeval volgehouden.

Toen we in November te Granbori terugkeerden, vernamen Soni en Todói, twee Joeka's die ons vergezeld hadden, dat eene tante van hen overleden was. Een uur na aankomst zaten wij bij Sakka, waar de oudste onzer Joeka's het verhaal van den tocht deed; toen hij uitgepraat was begonnen Soni en Todói plotseling luide te jammeren en te weenen, terwijl eenige vrouwen, die zich in de buurt bevonden dadelijk mede instemden; in dit geval waren zij beiden werkelijk zeer bedroefd, maar hadden

uitgesteld hiervan blijken te geven, tot het officieele tijdstip daarvoor was aangebroken. 's Ochtends, met aanbreken van den dag, hoort men ook meermalen iemand in een hut luide zingen; dit noemt men „*gadoe-siengi*" en schijnt met den godsdienst verband te houden, hoewel het mij niet bekend is op welke wijze.

Heilige boomen staan in de meeste grootere Joeka-dorpen; veelal is het, gelijk in Afrika, een reusachtige *kán-kantri* (katoenboom, Ceiba pentandra GÄRTN.), die tot verblijfplaats van een geest daar is geplant; op Drietabbetje dient een *mope*-boom (Spondea lutea L.) tot gelijk doel. De rotsberg Teboe aan de Tapanahoni heette heilig; in die buurt vindt men ook een steen in de rivier, waarbij tijdens onze opreis een boschneger in opdracht van een ander wat ging verzoeken of offeren. Over den „witten steen" boven den Granhollo-val zie hiervóór blz. 27, met Plaat XVIII fig. 2.

Een Joeka vindt het niet aangenaam wanneer zijn geweer op den grond ligt, als men daar overheen stapt; waarvoor men dan vreest, ben ik niet te weten gekomen. De meeste boschnegers zullen niet toestaan, dat men hen fotografeert; want wie het portret — en daardoor dus deels „den geest van den persoon" — bezit, kan den persoon kwaad doen. Een slapende moet men voorzichtig wekken; diens bijgeest of „*kra*" kan n.l. op reis zijn, en zou niet tijdig terug kunnen wezen. Verwantschap wordt gerekend langs de vrouwelijke lijn, en dienovereenkomstig wordt ook een waardigheidsbekleeder opgevolgd door den oudsten zoon zijner oudste zuster. Natuurlijke kuischheid van jongelieden schijnt zelden of niet voor te komen; het toepassen van straffen voor verboden minnehandel schijnt meer ten doel te hebben het tegengaan van „liaisons" in die gevallen, waarbij men niet verwacht dat de jonge man genegen zal zijn te huwen, of wanneer men dezen geen gewenschte partij vindt. Het strengste verbod schijnt echter hier in den regel wel af te koopen te zijn.

Een zekere zucht tot omslachtig vormenvertoon valt dikwijls te bespeuren. Het groeten wordt steeds met groote nauwgezetheid volbracht. 's Ochtends: „neti kabá", de nacht is voorbij, of „dei bloko baka", de dag is wederom aangebroken. Overdag: „bala (sisa, da, ma) odió, how fa joe de ba?", broer (zuster moeder vader) goedendag, hoe gaat het je? Bij wederontmoeting: „wi miti baka", we ontmoeten elkaar weder. De Joeka's achten het ook noodzakelijk, dat de komst van een hooggeplaatst persoon door een boodschapper wordt aangekondigd, waarbij hij liefst nog op antwoord moet wachten.

Zoo arm als de taal der Surinaamsche negers is, zoo rijk is hun voorraad spreekwoorden; en daaronder vindt men er vele, die verrukkelijk zijn in hun eenvoud en kracht. Ook hebben bosch- en kustnegers een schat van „*anansi-tori's*", geschiedenissen, waarin „*anansi*", oorspronkelijk de spin, de hoofdrol vervult [1]).

De taal der Joeka's is ongeveer gelijk aan het Negerengelsch van Paramaribo; men zou het kunnen noemen een ouderen vorm van het „*taki-taki*", waarin nog meer Afrikaansche en Portugeesche en minder Hollandsche woorden voorkomen. De taal der Saramakkaners schijnt veel meer af te wijken van het stads-taki-taki.

Daarnevens is ook nog puur Afrikaansch in gebruik, hetgeen men noemt „*Kromanti*", wellicht het oude Cormantijnsch van de Goudkust; deze taal wordt gebezigd bij enkele godsdienstplechtigheden en ook in liederen. Ik heb er slechts

---

1) Voor de Negerengelsche spreekwoorden zie o. a. H. R. WULLSCHÄGEL, Deutsch-Negerenglisches Wörterbuch. Neben einem Anhang, Negerenglische Sprüchwörter enthaltend. Löbau, 1859. — Voor de *anansi-tori's* zie J. CREVAUX, Voyages dans l'Amérique du Sud, Paris 1883, blz. 190; ELLIS, The Yoruba-speaking peoples, London 1894, blz. 258; Cuenta di nansi in het Derde jaarl. Verslag v. h. Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig Gen. te Willemstad, Curaçao, Amsterdam 1897; H. VAN CAPPELLE, Surinaamsche Negervertellingen, Elsevier's geïllustreerd Maandschrift, Deel XXVIII, 1904, blz. 314; W. JEKYLL, Jamaican Song and Story. Publ. of the Folk-Lore Soc. London, 1907.

één keer iets van kunnen opteekenen [1]) en kan niet beoordeelen, of hier inderdaad het „Kroe" of een andere Afrikaansche taal nog aanwezig is, dan wel, dat het slechts een aantal woorden en zegswijzen uit verschillende talen zijn, waarvan de beteekenis reeds niet meer verstaan wordt, en die als erfstuk van het eene geslacht op het andere overgaan.

IV.

Van Drietabbetje tot Popokai.

6 Augustus. — De dag van vertrek was dan eindelijk daar. Reeds voor het dag werd, hoorden wij buiten het getrappel van de Joeka's, bezig de lading naar den waterkant te dragen. Fluks eruit, alles opgepakt, en om half acht was al onze bagage in de booten. Er bleef nog een kleinigheid over, waarvoor wij Tonka's zoon Pajé met zijn maat Koeiakoeiá, zoon van Aganga, aannamen. Om half tien waren wij gereed voor vertrek. De Joeka's waren allen in het dorp geroepen, en nu kwamen zij terug met Aganga aan het hoofd. Deze verzocht stilte en sprak daarop de menschen toe, zeggende, dat zij zich behoorlijk moesten gedragen, voorzichtig moesten varen, enz. Welke geheime orders hun tevoren gegeven waren, hebben wij nooit vernomen. Toen een paar handjes geven, afscheidsgroeten weerklonken over en weer, en wij stootten af.

Boven het dorp vindt men nog eenige kleine stroomversnellingen, en als men die voorbij is, is het tevens gedaan met de vele eilanden en eilandjes: de rivier is nu in zijn volle breedte te zien. Van het eerste gedeelte der reis hadden wij een indruk behouden van een snel stroomende

1) Verslag der Tapanahoni-expeditie blz. 125; of Tijdschrift Kon. Ned. Aard. Gen. 2e Ser. XXII, 1905, blz. 971.

rivier, waar men moeitevol tegenop worstelde, een zwaar bewolkte lucht en dagelijks regen. Thans was het gedaan met de regens; nooit is de natuur zoo mooi als in dezen tijd van het jaar. De rivier vliet weer kalm en de helder blauwe lucht weerspiegelt zich in het water; het niveau is juist zooveel gedaald, dat de rotsen in de rivier bloot beginnen te komen, en overal ziet men de roode en lila bloemen der Podostomaceën.

Tegen drie uur kwam Godohollo in het zicht. Men legde aan bij een rots tegenover het dorp; de Joeka's aten daar wat en maakten toilet, daarin bestaande, dat men nieuwe *kamisa's* aantrok, de *sepóe's* (kuitbanden) reinigde, een *pandje* als mantel over den schouder knoopte, terwijl enkelen ook nog een vilten hoed uit een trommel te voorschijn haalden.

Toen men gereed was, staken wij over en stapten aan wal. Godohollo is de verzamelnaam voor de drie aan elkaar grenzende dorpen Sánniki, Affivisiti en Miranda of Pikien Kondree. Den vorigen keer overnachtten wij op het laatste dorp, ditmaal had men ons reeds van verre toegeroepen, dat daar een doode was, en wij op het middelste dorp, Affivisiti, ingekwartierd zouden worden.

Het bleek, dat een broer van den kapitein Tjori, overleden was. Tjori-zelf had het zeer druk met toebereidselen voor de begrafenis. Naar het schijnt, hebben de boschnegers er wat op tegen, doodkisten-materiaal in voorraad te hebben; dat zou als het ware een verzoeking van de hoogere machten zijn. Sterft nu iemand, dan moet men in allerijl planken maken, hetgeen nog zoo eenvoudig niet is, wanneer men slechts handwerktuigen ter beschikking heeft.

Veel bekijks van vrouwen en kinderen, en, als gewoonlijk, ook veel gebedel. Een paar onzer bootslieden hadden vergunning gevraagd mede in het voor ons bestemde huis te mogen slapen, hetgeen natuurlijk werd toegestaan. Wij waren nauwelijks in den eersten dut, of gelach en gepraat wekte ons. Vriend Jangamán had ontdekt, dat zijn hangmat in de boot in aanraking was geweest met het vaatje

waarin hij zijn zoutvleesch en spek bewaarde, en dientengevolge geheel doortrokken was met vettig, sterk naar spek riekend pekelwater. Er zat niets anders op, dan dat hij de hangmat uitwaschte en in de nattigheid sliep; een minder aangenaam vooruitzicht. Maar het geval was zoo komisch, dat het slachtoffer niet kon nalaten soms hartelijk mee te lachen met de anderen.

7 *Augustus.* — Het te Drietabbetje gekochte korjaaltje kon de boschnegers goed bijhouden; de beide andere eigen booten bleven echter wederom herhaaldelijk achter. Ik deed daarom moeite nog een korjaal te koopen en slaagde erin voor f 22.50 een redelijk bruikbaar vaartuig te vinden. 's Ochtends stopten wij een uur bij een kleine nederzetting op den rechteroever, waar de Joeka's hun potje kookten en aten, en om 1 uur bereikten wij een kleine nederzetting boven de Godohollo-vallen en bleven daar verder. De Joeka's zeiden nl. dat verderop geen slaapplaats te vinden was, en daar een leugen in dezen hun toch geen voordeelen kon bezorgen, liet ik het er maar bij. Wij kwamen den volgenden ochtend wel langs een paar nederzettingen, maar men vertelde, dat de bewoners, die tijdelijk afwezig waren, daar een „*kandoe*", een verbodsteeken, hadden geplaatst, waardoor men er niet aan den wal konde gaan. Bij Pla-sjtong („platte steen"), waar wij ten 12 uur aankwamen, werd even aangelegd, om te waarschuwen, dat wij de reis zouden voortzetten. De lieden van Pla-sjtong (of Akoeloe-Kondree, naar den hoofdman AKOELOE) schijnen in opdracht te hebben, ARABI kennis te geven, wanneer aanzienlijke gasten op komst zijn, evenals de bewoners van Poeketi den Granman in zoo'n geval een boodschap hebben te zenden. Wij stopten ten 2 uur op een dorpje in Kouw-soela (den „Kouw-val") gelegen.

9 *Augustus.* — Vroeg op weg. Het bovenstuk van Kouwsoela en Apoigron gaven weinig moeilijkheden; daarboven aten de Joeka's. Eigenaardig is het, dat VAN TUINEN en ik beiden omstreeks 8 uur een eigenaardig beklemd ge-

voel ondervonden, alsof wij niet voldoende lucht inademden. De atmospheer scheen echter volkomen normaal en de barometer wees gewoon 752 m.M. aan; wat de oorzaak is geweest, zou ik dus niet durven zeggen; mogelijk was de een of andere boom met giftige eigenschappen er schuldig aan, hoewel ik anders nooit van zoo iets in Suriname gehoord heb.

De val Abana-siengi of Granda-siengi, kostte ons slechts een uur en ten 10 uur naderden wij al schietende Granbori.

Sakka, alias Arabi, kwam ons aan de landing tegemoet; hij droeg weder een lang wit hemd, helmhoed, en een paraplu onder den arm. Na de begroeting begaven wij ons gezamelijk naar het dorp en werden daar binnengeleid in een nieuw huis met zinken dak. Een gedekt tafeltje stond gereed, en daarop jenever, cognac en pepermuntlikeur. Pajóng begon aan Sakka een verhaal te doen over onze reis, en richtte daarbij naar boschnegergewoonte het woord tot een derde. Het scheen, dat de groote kapitein toch niet tijdig van onze komst gewaarschuwd was geworden, doch Pajóng slaagde erin, aan te toonen, dat hij geen schuld had, en verdween, zoodra hij uitgepraat was. Een dergelijke zitting, waarbij geen van beide partijen eigenlijk iets te zeggen heeft, is meestal buitengewoon vervelend, zoodat wij al spoedig de gewoonte aangenomen hadden, na een kwartiertje vergunning te vragen de bagage aan den wal te halen, om zoo een eind aan het pijnlijk samenzijn te maken.

Sakka had gevraagd, of wij hem niet aan een middel tegen rheumatiek konden helpen, en daar ik gaarne eens met hem alleen wilde zijn, om zonder inmenging van anderen over het verstrekken van een gids te kunnen spreken, liet ik hem, zoodra wij ons ingericht hadden, in het huis komen, waar ik hem den vetten rug duchtig met olie masseerde. Toen stelde ik ineens de vraag, of hij ons niet aan een gids zou kunnen helpen.

Het kwam blijkbaar zoo onverwacht, dat hij niet dade-

lijk een antwoord gereed had, en dus zeide, dit later op den middag te zullen geven. En tegen 5 uur kwam hij dan ook, vergezeld van zijn voornaamsten onderdaan, JANGAMÁN's vader, met nog een paar anderen, en verzocht ons alles nog eens te willen uitleggen. Ik deed dit en legde er den nadruk op, dat de door den Granman getroffen regeling in de war was geloopen, hopende, dat deze kleine zege over zijnen mededinger den ouden man wat zachter zou stemmen. Doch, hoewel SAKKA met nog meer nadruk toegaf, dat inderdaad OSEISI de zaken niet goed geregeld had, vond hij blijkbaar, dat hij de eenmaal aangenomen houding thans niet plotseling kon veranderen. Het speet hem, zeide hij, maar al zijn volk was naar de Marowijne vertrokken, om vracht te varen, en dus had hij niemand meer voor ons beschikbaar. Ik vroeg hem toen, of het waar was, dat hij den Joeka's de vaart naar boven verboden had, zoolang wij op de rivier waren? Groote verontwaardiging van SAKKA: de Joeka's moesten ook altijd „*konkloe*" (konkelen, draaien); ze hadden verteld, dat hij ons niet door wilde laten, en nu deze leugen ook weer! Zoo was het altijd gegaan; gebeurde er iets, dat niet goed was, dan gaf men altijd hem de schuld.

Het was duidelijk, dat SAKKA evenmin als vroeger afkeerig was van een leugen, wanneer dat in zijn kraam te pas kwam — want zijn boodschapper KOFFI had juist toegegeven, dat ARABI tijdelijk de bovenrivier had gesloten. Voor de merkwaardigheid vroeg ik hem ook nog, of hij nooit gehoord had van de praatjes die drie jaar geleden over ons onder de Indianen waren uitgestrooid; — en daarop was het antwoord weder één jammerklacht over de slechtheid der Joeka's, die het liegen maar niet laten konden. In zijn vrees om toch vooral niet te veel los te laten, beweerde hij eindelijk zelfs niet goed te weten, wie MAJOLI was — en toen maakte ik er maar een eind aan. Alleen deelde ik nog even mede, dat wij den volgenden ochtend wenschten te vertrekken. SAKKA stribbelde tegen, want

„mi loostoe oen" (ik lust u, houd van jullie), maar gaf ten slotte toch toe. PAJÓNG, gewaarschuwd, gaf een eenigszins gereserveerd antwoord; blijkbaar was hij er in geenen deele van overtuigd, dat SAKKA ons inderdaad zou laten trekken. En PAJÓNG had gelijk, want den volgenden ochtend kwam hij ons vertellen, dat hij zijn boot herstellen moest, en dat zijn voorman BAJA ziek was. Beide zaken waren niet te loochenen, maar als niet tevens order van SAKKA gekomen was, ons heden hier te houden, zou zulks nooit een bezwaar om te varen hebben opgeleverd.

Den volgenden dag was BAJA echt ziek en konden wij wederom niet vertrekken, want geen der Joeka's wilde een der hunnen achterlaten. Ik vroeg PAJÓNG, of hij geen plaatsvervanger kon zoeken, waarop hij antwoordde: „misschien is hij morgen wel beter"; — „en als hij morgen eens niet beter is?" — dan kunnen wij alsnog zien, wat er te doen is"; — „maar kunt ge dan heden niet beslissen, wat ge in dat geval zult doen?" — „laat ons eerst morgen afwachten". Lastige menschen, die zich maar niet in een hoek laten drijven door redeneering!

BAJA bleef ziek. Wel liep men ijverig met den „*gadoe*" rond, trad SAKKA zelf in onderhandeling met de hoogere machten, waarbij het geluid van een tafelschel weerklonk, en offerde men eenige nieuwe pandjes, — doch het mocht niet baten. Alleen liet de „*gadoe*", gedragen door EDI en AMAPÓE, los, dat PIKIEN GRANMAN na het vertrek van Drietabbetje verwenschingen had geuit tegen APIANÁI en AWERI, die hem zijn aandeel in het vervoer hadden afgesnoept. Den 13den Augustus eindelijk vond SAKKA, dat het nu toch wel wat al te gek werd. De zieke had nog steeds koorts, hoestte en klaagde over pijn op de rechterborst; een oude neger behandelde deze kwaal door wrijven met een zalf. Men zeide, dat er twee ribben gekruist zaten (!) en de stadsnegers hielden vol, dat zoo iets meer voorkomt, als men zich overtild heeft; het zou koorts en een spoedigen dood veroorzaken. Zelfs nu wilde PAJÓNG nog steeds de

zaak aan blijven zien, maar tegen den avond verluidde het, dat SAKKA order had gegeven, een plaatsvervanger te nemen. We zouden nog een dag geduld moeten hebben en konden dan de reis vervolgen.

Ik behoef nauwelijks te zeggen, dat wij ons al deze dagen nogal verveelden. Eén ochtend gingen wij met een korjaaltje naar een nabijgelegen kostgrond, welke zoo hoog lag, dat er hoop bestond op een vergezicht naar het Zuiden, waardoor er gelegenheid zoude zijn dit punt aan het bergdriehoeksnet vast te leggen; het bleek echter, dat nabijgelegen heuvelland de verschillende *teboe's* (kale rotsen) aan het gezicht onttrok. Verder ging VAN TUINEN nog een ochtend op jacht en vermeesterde een paar *koejaké's* (Ramphastos erythrorynchus). Overigens bleven wij thuis. Na den middag werd het onder het zinken dak onuitstaanbaar heet, en zochten wij dikwijls onzen troost bij de kookplaats van SULLIE, onzen dienstdoenden kok, waar doorgaans vrouwen en kinderen waren, die met open monden aanhoorden wat wij hun vertelden van de buitenwereld. Geen hunner kwam ooit verder dan Paramaribo, en nog zijn het maar enkelen, die deze metropolis aanschouwden. Velen kwamen zelfs nooit te Albina, — want de Joeka's vinden, dat de vrouwen wèl zoo gehoorzaam en bescheiden blijven, als men ze stilletjes thuis houdt. Later op den middag gingen wij ook dikwijls onder den boom bij ARABI's huis met den ouden heer zitten keuvelen. Zoolang men geen zaken met hem te doen heeft, is hij werkelijk zoo beminnelijk als een oude neger-toovenaar maar zijn kan, en daar hij reeds heel wat heeft meegemaakt, zijn zijne verhalen doorgaans waard, dat men er naar luistert. Enkele daarvan, die ik goed verstond en later opteekende, wil ik hier weergeven.

Het oudste opperhoofd van de Aukaners, was AGRAMÓE; deze werd opgevolgd door den grootvader van SAKKA en LEBITETÉI [1]), PAMBOE of PAMOE, welke in 1761 vrede sloot

1) Verslag der Tap. exp. blz. 124, of Tijds. Kon. Ned. Aardr. Gen. 2e Ser. XXII, blz. 970.

met de blanken [1]). Vervolgens waren Granman: TONI, BAMBI, SAKKA's grootvader van vaderszijde, die tegen BONNI vocht, MANJA, BIJMAN, BEJIMOFFO en OSEISI. De Joeka's hebben indertijd slechts weinig gevochten met de blanken. SAKKA woonde, toen hij reeds volwassen was, 17 jaar in de Cottica, en was bij de vrijmaking der slaven (1864) weder 3 jaar terug aan de Tapanahoni, waar hij bij Granman BIJMAN leefde. Hij moet dus meer dan 80 jaar oud zijn.

Volgens verhalen van Saramakkaners zouden hoog in de Jai-kreek huizen (althans vroeger) de „Toefinga Loanga" (de tweevingerige Loango-negers) [2]). Hijzelf ging lang geleden eens die kreek op, tot vier dagen boven de plek waar de z.g. kleine Jai-kreek erin uitmondt, en vond een tak, die kort geleden met een stomp voorwerp was doorgesneden; die tak wordt nog ergens te Drietabbetje bewaard. De Saramakkaners onderhouden geen gemeenschap met de Indianen van de boven-Suriname-rivier. In de Pemba-kreek zag hij voetsporen van de Wajakoelé-(= Ojarikoelé)-Indianen op een zandplaat, en zag ook den rook van het branden hunner kostgronden. Dit verhaal, dat algemeen onder de Joeka's bekend is, is wel wat verdacht, want de Pemba-kreek is SAKKA's jachtterrein, en hoe grooter de roep van gevaarlijkheid betreffende die kreek is, des te minder zullen er stroopers komen.

Lang geleden vonden eenige Joeka's in het achterland in een dorp een paar negers, die uit het Zuiden waren gekomen. Zij waren bijna omgekomen van honger, daar de bevolking (Trio's) voor hen gevlucht was. Zij zijn door de Joeka's meegenomen. Hijzelf heeft bij de Trio's nog gezien messen van bamboe gemaakt, welke zoo scherp als ijzeren messen waren.

Een keer, op een reis, heeft een vriend die hem kwaad wilde berokkenen, een machtig „*piai*" (tooverdokter) der

1) Zie HARTSINCK, Beschryving van Guiana, II, blz. 797 (aldaar Pamo genoemd).

2) Zie HARTSINCK, op. cit., blz. 811. — Over de Jai-kreek verg. de noot op blz. 31 hiervóór.

Trio's, op zijn weg verborgen een soort *tajer* (knolgewas). Hij trapte erop, en kreeg aan zijn grooten teen een wond, waaruit een tajer-plantje ontsproot. Een andere medicijnman slaagde erin, door den voet boven een kalebas met water te houden en nog eenige kunstbewerkingen uit te halen, het plantje weg te maken, waarop de wond heelde. SAKKA vertoonde mij daarbij het lidteeken. In hoeverre dit wonderlijk verhaal een grond van waarheid bevat, valt niet uit te maken. *Tajer's* (verschillende Caladium-soorten) zijn bij vele Indianen-stammen in gebruik als bekoringsmiddelen en vergiften; een toovermiddel op iemands weg verbergen om hem te schaden, is een negergebruik, dat men ook in Afrika vindt.

SAKKA, nog eens ernstig aangesproken over onzen tweeden gids, verzekerde, dat hij in dezen geheel onschuldig was; de familieleden van JANGAMÁN waren de onwilligen. Zóó ging het ook, toen de Hernhutters een school te Drietabbetje hadden opgericht. Hij en de Granman deden alle mogelijke moeite, de kinderen erheen te sturen, doch de moeders wilden er niets van weten; er waren er zelfs, die 's nachts stilletjes met hunne spruiten vertrokken. Het is vermakelijk dit verhaal te vergelijken met de werkelijkheid: als er één is, die een school uit den booze vond, en zich met al zijn kracht ertegen verzette, is het zeker wel SAKKA!

Een keer vroeg ik hem, of hunne grootouders de ijzerbewerking niet toepasten, daar toch de negers in Afrika deze kunst verstaan. Hij antwoordde, dat die kennis er op de plantages wel met de zweep uitgeranseld zoude zijn, en daarbij flikkerde even op de haat tegen de blanken van dezen grijsaard, wiens grootouders den tijd van verdrukking en geweld, gevolgd door hun vrijheidskamp, nog meemaakten.

Een ander maal vond SAKKA, dat we niet zóó'n ontzag voor hem hadden, als hij meende dat hem toekwam, en gooide daarom als losse opmerking in het gesprek, dat

hij nooit vrees had gekend; — waarop ik hem natuurlijk antwoordde, dat ik aan hetzelfde euvel leed, en ik daarom verwachtte, dat wij het goed met elkaar zouden kunnen vinden.

Jammer genoeg kon of wilde SAKKA ons niet veel vertellen van de wederwaardigheden van de eerste wegloopers, en het staat te vreezen, dat het wel niet meer mogelijk zal wezen uit te vinden, hoe het in die tijden bij hen toeging, hoe ze wisten te voorzien in hunne behoeften en erin slaagden een goed georganiseerden stam te vormen. Een paar dingen wist men echter nog te vertellen: de Joeka's kwamen uit het stroomgebied van de Tempatikreek het eerst aan de „Mama Joeka", de Joeka-kreek, welke iets beneden Poeloegoedoe in de Marowijne uitmondt; later vestigden zij zich te Krioro-Kondree aan de Tapanahoni, vervolgens te Indjibrau, de plaats waar het negerhoofd BONNI hen omstreeks 1780 overviel, toen te Poeketi of Piket, en daarna even boven Drietabbetje op een plaats, Kankantriani geheeten. Zij zijn thans nog verdeeld in verscheidene stammen, genoemd naar hunne vroegere eigenaren. Zoo zijn de voornaamsten de Otto-negers; dezen hoorden thuis op de plantage van een zekeren heer OTTO; zij liepen het eerst weg en bevrijdden de slaven van de plantage van OTTO's vriend MESILJON. De Mesiljon-negers bewonen Klementi en nabijgelegene dorpen, de Castillo- of Joe-(Jood-)negers Godohollo en Mainsi, de Otto-negers Drietabbetje en Piket. Drie zusters worden beschouwd als hunne stammoeders; eene daarvan bleef lang op Piket, en hare afstammelingen aldaar worden de „*leddibere*" (roodbuiken) genoemd, in tegenstelling van de „*brakkabere*" (zwartbuiken) te Drietabbetje. OSEISI stamt af van een dezer zusters; vandaar zijn naam OSEISI VAN OTTERLOO [1]); zijn stam is thans klein; ARABI stamt af van een andere zuster, en

1) Het achtervoegsel-*loo*, dat in vele namen van boschnegerdorpen voorkomt, schijnt „plaats" of „dorp" te beteekenen; bijv. Pauwie of Compagnie-loo, Duncanloo, Giwitappo of Tete-loo, Miranda of Miranda-loo.

zijn volk te Drietabbetje schijnt door AGANGA bestuurd te worden; PIKIEN GRANMAN stamt af van de derde zuster; diens stam is thans talrijk.

15 Augustus. — Eindelijk dan zetten wij de reis voort. BAJA werd in een korjaaltje naar zijn woonplaats teruggebracht, en een stevige jonge kerel, TIKITI, bekwaam, opgewekt, en — hetgeen voor een Joeka zeldzaam is — bescheiden, werd *koela*-man op PAJÓNG's boot.

Akoeri-soela gaf geen belangrijk oponthoud. Bij Grienkassaba hield men tot mijn verbazing op den linkeroever aan, waar een mooie weg was, zoodat de booten, met alle lading erin, opgehaald konden worden. In 1904 had men ons aan de andere zijde gebracht, waar alle booten ontladen moesten worden; en daar de waterstand toen ter tijde ongeveer gelijk was met thans, lijdt het geen twijfel, of men voerde ons toen met opzet langs een moeilijken weg.

Iets boven den val ontmoetten wij twee Indianen-booten. Het waren Ojana's van de Paroe, die een handelsreis naar de Joeka's maakten en geloodst werden door mijn oude kennissen TELIHÁ en KONO. Zij vertelden, dat de „*koeamái*", of in het handelstaaltje „*tiontión*", d. i. hoest met koorts, in hevige mate heerschte onder hun stam. TOEWOLI en verscheidene anderen waren gestorven; — en dat het verhaal van die ziekte geen praatje was, bleek wel uit den deerniswekkenden toestand waarin deze menschen verkeerden: de helft was zeer vermagerd en hoestte voortdurend. Na een kort onderhoud vervolgden zij hunne reis. Wij brachten het dien dag tot nabij Doemansiengi en begonnen daarna aan de groote vallen. Hier bleek eerst recht welke bekwame varensgezellen de Joeka's zijn. Op grond van de ondervinding in 1904 opgedaan, had ik gerekend op 11 dagen van Granbori tot Koemaroe-Kondree; we deden er thans slechts de helft van dien tijd over. 16 Augustus tot Sakkasakkasamboe; 17 Augustus werd reeds om 2 uur 's namiddags kamp gemaakt nabij

Teboe. Den volgenden dag over Grandafoetoe, waar de booten, ledig, te water opgehaald konden worden, en kamp boven Kortoefoetoe; den 19^den^ tot den voet van Indjipikien, den 20sten overnachten onder Maboga, en den 21sten na den middag bereikten wij het Indianendorp bij den val Koemaroe-Kondree. Het stadsvolk had op lange stukken wel eens hard werk om bij te blijven, niettegenstaande de Joeka's veel tijd vermorsten, door bij elke stroomversnelling op de *koemaroe*-jacht te gaan. Voor dengene die hiervan niet op de hoogte is, zij gezegd, dat de *koemaroe* een visch is (er zijn verschillende soorten, Myletes sp.), die bij voorkeur in sterk stroomend water verblijf houdt. Men vermeestert dezen visch door hem te schieten met pijl en boog, — de pijl met een ijzeren punt met weerhaak.

In de grootere vallen werd broederlijk samengewerkt, en PAJÓNG toonde zich daarbij een bekwaam leider (zie Plaat XX, fig. 6). Vooral in Indji pikíen, waar men boot voor boot moet ontladen, overhalen, en boven den val weer laden — zoo smal is nl. de eenige plek, waar men bij dezen waterstand met booten kan komen —, werd met veel overleg gewerkt. De menschen vormden een ketting, en gaven de goederen van hand tot hand over.

Wij gingen, wanneer in „*granboesi*", het „groote bosch" (zoo genoemd in tegenstelling met het bosch op een *tabbetje* of eiland) overnacht werd, meestal vóór donker op jacht. Nabij de boschnegerdorpen is het wild zoo schaarsch, dat men diep moet gaan om wat te vinden; hier is, ook bij de rivier, reeds overvloed van wild. Op een dezer tochten schoot ik een *powies* (groot hoen, Crax alector) van buitengewone afmetingen; aan den unster bleek het beest, ongeplukt, $3^1/_2$ K. G. te wegen!

VAN TUINEN voelde op een ochtend, toen hij zijn laars aantrok, een steek die hevige pijn deed. Het bleek dat er een schorpioen in de laars zat, die hem juist onder den nagel van den grooten teen had gestoken; ongelukkig had hij juist dezen eenen keer verzuimd zijn schoenen uit te

5. Trommen in het huis dat ons te Granbori tot logies diende (2 agida's, 1 apinti). 12 Aug. 1907.

6. Het sleepen van een korjaal over de rots naast val Man Koddobakkoe. 20 Aug. 1907.

kloppen, alvorens ze aan te doen. De ammoniakflesch bleek zoo goed te zijn gesloten, dat het niet mogelijk was haar te openen. Zwelling trad echter niet op, en de pijn verminderde na eenigen tijd vanzelf.

V.

Van Popokai tot Majoli.

Intelewá, hoofdman van het dorp der Ojana-Indianen bij den val Koemara-Kondree, was een paar jaar geleden gestorven. Overeenkomstig de gewoonte dier menschen, had men daarop het dorp verlaten en een nieuw gebouwd, iets meer benedenstrooms. En daar stapten wij nu Woensdag 21 Augustus in den namiddag aan wal en trokken in optocht het dorp in. De hoofdman Popokai, broeder van wijlen Intelewá, ontving ons, gezeten in zijne hut: zoo wil het de Indiaansche etiquette. Hij liet ons bankjes brengen om op te zitten, en de vrouwen zetten ons kassavebrood, water en bakoven voor, die wij ons goed lieten smaken. Popokai, die vroeger al slecht in zijn vleesch zat, leek nu sterk op een der hongersnoodfiguren uit Britsch-Indië, zooals men die somtijds in de illustraties ziet afgebeeld. Hij hoestte daarbij voortdurend en klaagde over koorts. Overigens scheen de gevreesde ziekte zoo goed als geweken te zijn, want alle andere bewoners van het dorp zagen er welvarend uit. Vele oude kennissen zag ik hier terug: Intelewá's oudste vrouw, Kwaikoe; zijn zoon Makoto; Sili; Aponhawá, de jonge vrouw, die in 1904 met ons mee wilde gaan, en er thans nog altijd knap uitzag; en ook een man, Hawejoe, dien wij in 1903 bij Panapí aan de Litaní, ontmoet hadden, en die toen met ons medeging naar de rots Knopaiamoi; zie Plaat XXI, fig. 7—8.

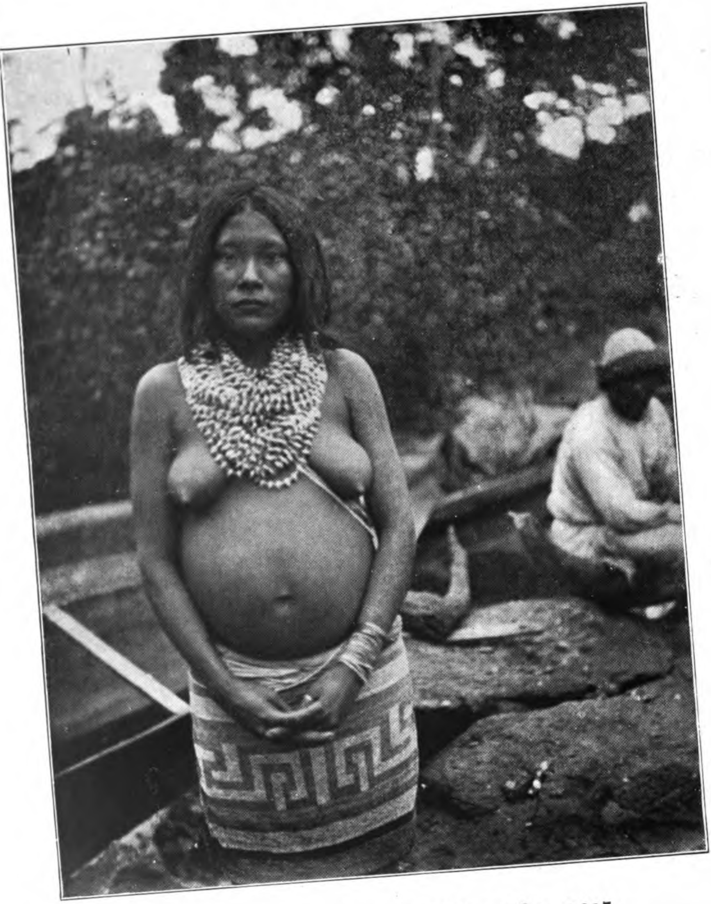
De Indianen waren bijzonder goed gehumeurd; de komst der blanken beduidde voor hen, dat weer een der vette jaren was aangebroken in zake kralen en andere koopwaar. Men ontruimde een groote ronde hut, de *monta* of *toekoesjipan*, voor ons, en zorgde, dat het ons aan bakoven en *napi's* [1]) niet ontbrak.

De Joeka's, die hier zouden terugkeeren, brachten hunne goederen aan den wal, en nadat ik alles in orde had bevonden, kregen zij een bon, waarop de districtscommissaris te Albina hun het loon zoude uitbetalen.

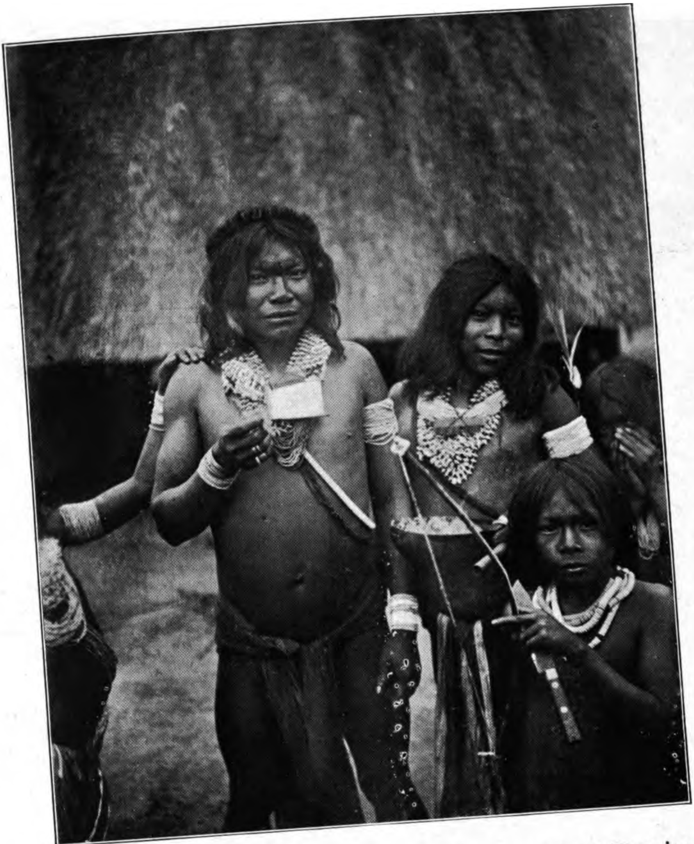
Er was ons onderweg reeds iets ter oore gekomen, dat TODÓI, de eenige „gids," die ons over was gebleven, geenszins geneigd was bij ons te blijven, als de andere boschnegers af zouden zakken. Nu was er ons niet veel aan gelegen, of wij hem behielden of kwijtraakten; want TODÓI was nog nooit in het achterland geweest, bezat dus niet die handigheid in het omgaan met de Indianen, welke vele meer bereisde Joeka's aan den dag leggen, en bovendien had hij in het geheel geen ervaring in het maken van booten. Maar aangezien het zeer bezwaarlijk zoude zijn, in het felst van de droogte de rivier af te zakken, wanneer wij slechts over de 4 voor den landtocht aangewezen stadsarbeiders konden beschikken, was het noodzakelijk, dat alle onzekerheid werd opgeheven, vóór we van onze menschen en booten wegzonden. En daarom hield ik mij van den domme, en vroeg PAJÓNG, hoe men bij het kost uitdeelen wenschte te doen met de voeding voor TODÓI, daar deze bij aankomst op Majoli van hen zoude scheiden. Zooals te verwachten was, luidde het antwoord, dat hem niet bekend was, dat iemand zoude achterblijven. Maar in deze zaak durfde PAJÓNG toch niet geheel op eigen gezag handelen, en zoo werd den dag na aankomst in een der huizen een kleine *kroetoe* belegd, tot

---

1) Een smakelijke aardvrucht, Dioscorea sp., welke als aardappel gegeten wordt.

7. Ojana-vrouw, in dorp Popokái. 5 Nov. 1907.

8. Groep Ojana's in dorp Popokái; op den voorgrond Hawejoe.
5 Nov. 1907.

groot vermaak van de Indianen, die een open oog hebben voor het bespottelijke in den neger.

Ik zeide hun, dat ik thans voor het eerst vernomen had, dat Todói geen lust had ons tot het einde toe te vergezellen; ik wilde natuurlijk niemand dwingen tegen zijn zin te handelen, maar moest hun toch onder het oog brengen, dat wij door deze handelwijze volk noch booten genoeg zouden hebben, om af te zakken, en dat zij zelf wel zouden weten, wat de Granman zou zeggen, wanneer wij niet behoorlijk geholpen werden.

Todói werd nu voor de keus gesteld wat hij wilde, en zeide dat men op Drietabbetje reeds had uitgemaakt, dat hij op Majoli zoude terugkeeren, en dat hijzelve ook niets geen lust had, zonder andere boschnegers achter te blijven. De Joeka's zagen echter wel in, dat het hierbij niet kon blijven en na eenige beraadslaging werd toen besloten, dat nog twee stadsnegers mede zouden gaan met een Joeka-korjaal; onze groote korjaal, die te zwaar was voor de Páloemeu, zou hier achterblijven en een der stadsnegers zou naar Albina terugkeeren.

De Joeka's waren bijna dadelijk na aankomst druk aan het handelen gegaan. Uit allerlei trommels en pakken kwamen bosjes kralen, vischhaken, messen, pandjes en kommetjes te voorschijn, en als de Indianen niet snel genoeg met bogen, pijlen, hangmatten en *akoewalé's* [1]) kwamen, gingen de zwarten de huizen nasnuffelen, om te zien of niet hier of daar wat verstopt was.

Dezen ochtend met het tweede hanengekraai ging een troepje Joeka's er op uit, naar het dorp van Pontoetoe, om te zien of daar niets te handelen viel. Pontoetoe, wiens portret hiernevens is afgebeeld, Plaat XXII, fig. 9, is een

---

1) Een *akoewalé* is een streng van *kwatta*-haar of katoen, die de Ojana-mannen als gordel dragen. De katoenen strengen gebruiken de boschnegers, om de hangmatten, die zij van de Ojana's koopen verder op te vullen met draden, tot het netwerk één vast weefsel wordt.

oude hoofdman van den stam der Oepoeroei's (onderdeel der Ojana's), met wien ik in 1904 reeds kennis maakte. Hij had toen zijn dorp aan de Páloemeu en een kostakker aan de Tapanahoni. Nu woonde hij dáár, en vermeerderde zijn vroeger dorp het groote aantal verlaten vestigingsplaatsen aan deze rivier weder met een.

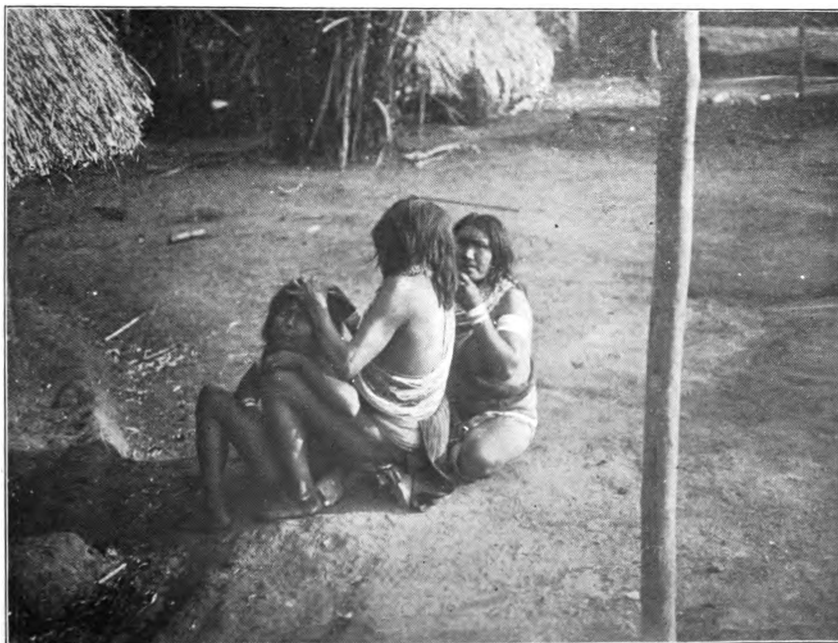
Op het bericht van onze komst, maakte hij zich dadelijk gereed tot een bezoek, en 's middags zagen wij hem, met zijn broer, SOEKOEMÁ (zie Plaat XXII, fig. 10) en eenige jongere familieleden het dorp in stappen. De geheele familie was pas teruggekeerd van een jachtpartij van een paar weken; groote hoeveelheden zwart geroosterde leguanen, vogels en visschen brachten zij mede; ook trossen bananen, papaja's en suikerriet, waarvan zij ons met milde hand bedeelden.

's Avonds kregen wij nog een ander bewijs van genegenheid van deze oude vrienden. Terwijl wij na den maaltijd buiten aan onze veldtafel zaten te schrijven, kwamen PONTOETOE en zijn broer met hunne bankjes bij ons, zetten zich, en vroegen aan een Joeka om PAJÓNG te willen roepen. Toen deze was gekomen, zeide PONTOETOE op meewarigen toon tot hem, dat hij gehoord had, dat wij naar de Saloema's wilden gaan, en dat PAJÓNG ons toch eens goed op het hart moest drukken, van dit voornemen af te zien. Want de Saloema's waren gevaarlijke lieden, die steeds een pijl gereed houden, en als zij *kasjiri* (Indiaanschen gegisten drank) drinken, al heel gauw met hunne knotsen zwaaien. En wat zouden wij kunnen doen, om ons leven te redden? Vluchten zou niet gaan — want zoo hard als een Indiaan, kan een blanke met zijne kleederen niet loopen. Twee Ojana-hoofdlieden hadden indertijd het stoute stuk begaan, dezen zelfden tocht te willen maken, en waar waren zij nu? Nooit had men hen teruggezien.

Welk een geluk is het toch, als men goede vrienden heeft, die zoo gaarne alle meegebrachte fraaie zaken zouden behouden als een aandenken, en wien het zoo bitter zoude

9. Pontoetoe, hoofdman der Ojana's. 3 Nov. 1907.

10. Ojana's, bezig elkaar van ongedierte te bevrijden (links een jongen, in het

smarten, als hun dierbare vriend (met al diens hebben en houden) in verkeerde handen viel!

Voor anthropologisch onderzoek was het wenschelijk hier van verschillende personen haarmonsters te verzamelen, en toen nu SOEKOEMá naar Indiaansche gewoonte een zakschaartje dat hij buitengemeen gaarne wilde hebben, beproefde, door er zich een lok van zijn hoofdhaar mede af te knippen, had ik deze haren opgeraapt en in een schrijfboek gelegd. Den volgenden ochtend al vroeg, kwam SOEKOEMá weer bij ons zitten. Hij nam het bewuste boek en bladerde erin, tot hij ten slotte, het zoeken moede, mij vroeg, waar zijn haar gebleven was. Ik zeide hem, dit als aandenken mede te willen nemen, waarop hij antwoordde, daarop niets gesteld te zijn, daar zulks zijn dood zou kunnen veroorzaken. Hij zeide dit zoo ernstig, dat het niet anders dan zijn vast geloof kon wezen, en om beide partijen tevreden te stellen, knipte ik een lok van mijn eigen haar af, en bood hem dat als onderpand aan. Hij wikkelde het zorgvuldig in een papiertje en ging daarna zeer voldaan heen!

Een onzer korjalen was lek en moest gelapt worden, en daarom bleven wij een dag langer, dan eerst in het plan had gelegen. Wij maakten daarvan gebruik door een bezoek te brengen aan het dorp, dat TOEWOLI op den linkeroever, iets boven den val, gesticht had. Een boschneger had ons verteld, dat TOEWOLI, toen hij hoorde dat de *paranakiri's* [1]) weder zouden komen, hard had gewerkt om zijn dorp in orde te krijgen. En toen wij bij de aanlegplaats aan wal stapten, bleek dat dit geen ijdele praat was geweest. Maar helaas, de booze ziekte, die dit jaar zooveel slachtoffers onder de Indianen had gemaakt, had mijn ouden vriend èn zijn zoon Palekoe èn nog twee andere familieleden weggenomen, vóór zij de vruchten van hun

1) *Paranakiri*, hetgeen vermoedelijk beteekent: zee-man, noemen deze Indianen de blanken van het Noorden; in tegenstelling met de *Kalaiwa's*, de bewoners van de Amazone (Brazilianen).

noesten arbeid zouden kunnen plukken. Een groote koepelhut en een paar *tilaka's*[1]) stonden nog, de andere huizen waren door de nabestaanden, naar het heerschend gebruik, verbrand.

Wij troffen in de groote hut een Ojana van middelbaren leeftijd, die zich bekend maakte als WANIKA, zoon van JAKOEMAN, den vriend van CREVAUX. Hij woonde aan de Jari, was om handel te drijven met de Joeka's hierheen gekomen, en had hier een van zijn beide vrouwen verloren. Hij maakte nu een korjaal en zou, zoodra deze gereed was, deze plaats des doods verlaten. TOEWOLI'S weduwe MATANAOELOE, het haar als teeken van rouw kort geknipt, begroette ons ook; men toonde ons de graven der overledenen in de hut, alleen kenbaar aan de pas omwoelde aarde.

Wij praatten eenigen tijd, namen eenige foto's, namen een kijkje in de andere hutten, in een waarvan een man in zijn hangmat lag te sterven, en keerden toen naar ons logeerdorp terug.

PAJÓNG kwam ons 's middags met een plechtig gelaat mededeelen, dat hij aan de Joeka's die morgen zouden terugkeeren, had opgedragen den Granman mede te deelen, dat wij tot zoover goed en wel door waren gekomen, en dat allen met pleizier met ons gewerkt hadden, waarop wij natuurlijk zeiden, dat het genoegen geheel aan ons was geweest.

Den 25sten Augustus vertrokken allen: drie Joeka-booten keerden naar huis terug; en de booten van VAN TUINEN en van mij, met die welke PAJÓNG stuurde, benevens drie korjalen met stadsvolk bemand, gingen stroomopwaarts. Dien middag was ik zoo gelukkig van een troep eenden welke op een steen in de rivier zaten, er drie neer te leggen, zoodat het 's avonds algemeene smulpartij was.

De sporen van het hooge water waren hier nog overal

2) Een *tilaka* is een eenvoudige hut, met een dak aan twee zijden laag afhangend, en aan de andere zijden open.

duidelijk te zien aan het slib, dat zich op takken en bladeren had vastgezet; soms wel drie Meters boven den waterspiegel, die thans nog een Meter moest zakken.

Den 26sten trokken wij in den namiddag over val Karapahatpeu en begonnen den volgenden ochtend den strijd tegen de reeks versnellingen, die onder val Tronbakka liggen. De voorste booten waren reeds over het eerste verdiepinkje van den val zelve gehaald, toen wij aan het wuiven en teekens geven van de achterblijvers bemerkten, dat er iets gebeurd was. We bleven niet lang in spanning, want weldra zagen wij van achter een eilandje met groote snelheid blikken en kisten afdrijven. Fluks een der korjalen leeggemaakt, en erheen, om bijstand te verleenen.

Het bleek, dat een boot bij het ophalen in een stroomversnelling water had geschept, vol liep en gezonken was. De boot zelf was flink beschadigd en hoewel een aantal der voortvluchtige goederen na een langdurige achtervolging gevat werd, gingen toch verscheidene zaken verloren, en was al, wat niet in gesloten blik verpakt was, door en door nat.

Tronbakka deed bij dezen waterstand zijn veelzeggenden naam („terugkeeren") weer alle eer aan; was het water iets hooger of iets lager geweest, dan zouden wij geschikte kanalen gevonden hebben; nu had men de booten twee keer ledig te maken en weder te laden en moesten zij geheele stukken over de rots gesleept worden. Wij brachten het daardoor niet verder, dan tot even boven den hoofdval.

De volgende dagen waren zoo voorspoedig, dat wij het kleine verdriet van deze schipbreuk spoedig weer vergeten waren. Tot Koemaroe-Kondree had Pajóng wel de leiding gehad, maar durfde hij toch niet de anderen eenvoudig commandeeren. Nu raadpleegde hij alleen even Jangamán, die met goedigen chimpansé-lach altijd toegaf, en van de anderen werd het oordeel eenvoudig niet gevraagd. Hij had haast, en nu hadden dus allen haast, en werd er lang en hard gewerkt. Den 28sten kampeerden wij

aan den voet van Tágatai (Sawaniboto), zie Plaat XXIII, fig. 11; den 29sten onder Marakanakoewa (Koddobakkoe). Den 30sten werden goederen en booten over het lange sleeppad op den linkeroever boven den val gebracht, en overnachtten wij onder Papadrón. Boschnegers en stadsvolk werkten in die dagen altijd eendrachtig samen; op plaatsen waar men te water lastige stroomversnellingen moest te boven komen, waren het de Joeka's, die de leiding namen, en hun juist oordeel, waar de geschiktste plaats zou zijn om over te halen en of er al dan niet lading uit de booten genomen zou moeten worden, maakte, dat wij niet alleen snel, maar ook veilig voeren. Waar het lading-dragen betrof, iets wat de Joeka's „toemoesi strafoe" (veel, of te groote straf) noemden, traden de stadsarbeiders meer op den voorgrond. Als blijk van tevredenheid over hun ijver, deelde ik hun nu mede, dat zij ter gelegenheid van den verjaardag van H. M. de Koningin eene geldelijke belooning zouden krijgen. Plaat XXIV, fig. 12 geeft het stille vlieten te zien van de Páloemeu nabij onze kampplaats.

Den 31sten over val Papadrón, die ondanks zijn aanzienlijke hoogte (9 M.) weinig moeilijkheden geeft, en na den middag zagen wij iets beneden het vroegere dorp van Toewoli op een heuvel een uitgestrekten kostgrond met enkele hutjes, en stapten daar aan wal. Wij klommen de hoogte op, en vonden in een der hutten op een bankje gezeten Apoteki, den zwervenden *tamoesji* (hoofdman), zonder dorp of onderhoorigen, dien wij in 1904 bij Toewoli aantroffen. Apoteki ging het voor den wind; toen wij hem drie jaar geleden ontmoetten, was hij een magere zwerveling, die naar het scheen op de dorpen, waar hij tijdelijk verblijf hield, niet meer dan geduld werd. Thans zetelde hij in een nieuw dorp als hoofdman met verscheidene *peito's* (onderhoorigen), en aan zijn welgevuld gezicht was te zien, dat zijn tafel in den laatsten tijd ook beter voorzien was.

11. De val (soela) Tágatai of Sawaniboto in de Páloemeu. — Negatief G. M. Versteeg, 15 Sept. 1904.

Wij bleven dien dag op het dorp en trokken den volgenden dag over de vallenreeks, door de Joeka's Langa Soela genoemd. Tusschen deze vallen was Talilikhé, een Ojana, die in 1904 tegenover Toewoli woonde, bezig een woonplaats in te richten (zie Plaat XXIV, fig. 13), en boven de vallen vonden wij op den rechteroever een klein Trio-dorp. Een paar jaar geleden had zich hier gevestigd een zekere Sangatóh, die nu onlangs overleden was. Thans zagen wij er als hoofdman Makampee of Ajoná, dan een ouden man, Ambelé, wiens uiterlijk sterk aan een papegaai deed denken, een jongen man, en enkele vrouwen en kinderen. Wij werden daar op suikerriet onthaald, en zetten na even gepraat te hebben, de reis voort. Den volgenden ochtend tegen 11 uur bereikten wij iets beneden de monding der Tapaje-kreek, het tweede Trio-dorp, (Santé), waar Apoeika, die in 1904 nog met Majoli samenwoonde, zijn laatste levensjaren had doorgebracht. Een paar vrouwen, die ons onderweg in een korjaaltje hadden ontmoet, hadden reeds gemeld, dat wij in aantocht waren, en zoo vonden wij Apoera, die thans als oudste van het dorp optrad, ons plechtig afwachtende, in zijn hut gezeten.

Apoera had mij in 1904 over land naar de Paroe vergezeld, en was toen voor zijn goede diensten rijk beloond geworden. De herinnering daaraan moet hem levendig bijgebleven zijn, want hij ontving ons thans met een uiterlijk vertoon van hartelijkheid, zooals ik nog zelden van een Indiaan gezien had, en had nauwelijks een groet over voor de boschnegers. Dit stond den heeren gansch niet aan, en zoodra wij ons verwijderd hadden om de andere Indianen te begroeten, zeide Pajóng tot Apoera, dat hij het niet fraai vond, voor een blanke, die slechts één keer hier kwam, zijn oude vrienden zoo te verwaarloozen.

Wij vernamen hier ook, dat Majoli onlangs verhuisd was. Een paar jaren had hij gewoond op een plek naast het dorp, waar hij in 1904 met Apoeika woonde; maar toen daar verscheidene menschen ziek werden, en zelfs

één, de oude TOEKOENÉI, stierf, verliet hij met pak en zak deze plaats en vestigde zich een 8 K.M. hoogerop, waar vroeger reeds een kostgrond was aangelegd.

De Joeka's vonden, dat het niet aanging zonder eenige extra belooning de lading zooveel verder te brengen, dan wij bij de oorspronkelijke afspraak gedacht hadden. En daar deze eisch billijk was, stelde ik hun voor, een kleinen toeslag te zullen geven, mits wij dan ook dadelijk doorgingen; zoo vertrokken wij om 11 uur.

APOERA had gewenscht, dat wij heden hier zouden blijven. Zijn vader, de oude hoofdman LANGÓE, had eenige maanden hier doorgebracht, en was dezen ochtend vertrokken naar Majoli. De vrouwen bakten nu een voorraad kassavebrood, en morgen zou APOERA volgen, liefst tezamen met ons; overmorgen zou LANGÓE de terugreis naar zijn dorp aanvaarden, en APOERA met zijn broer AJEMBÁI zouden daarbij als dragers medegaan.

Na een paar uur varens achterhaalden wij een korjaal, welke gestuurd werd door een verbazend dikken, ouden Trio, die zich bekend maakte als LANGÓE (Plaat XXV, fig. 14); voorin zat een andere man, AMÉNAKEE geheeten, en verder waren in de boot nog een drietal vrouwen gezeten. Wij vonden daar een geschikte plek, om in de schaduw te wachten op de stadsbooten, welke spoedig waren achtergebleven toen de Joeka's met hunne *koela's* „volle kracht" gingen werken. Maar LANGÓE vertrouwde het geval blijkbaar niet erg, want nauwelijks waren een paar woorden gewisseld, of hij stiet van wal en ging verder.

Ten groot drie uur hoorden wij in de verte hondengeblaf: we naderden het dorp; en weldra hadden wij de aanlegplaats bereikt (zie Plaat XXV, fig. 15). Een kort pad voerde naar het dorp: vier eenvoudige hutten naast een kostgrond.

MAJOLI was tehuis en ontving ons in zijn hut (zie Plaat XXVI, fig. 16). Zijn haar was aangegroeid, overigens was hij niet veranderd sinds ik hem het laatst zag; ook

zijne beide vrouwen, MAPÉ en API, waren aanwezig. Wij vonden hier twee Joeka's, TATÓE en ALOENTA geheeten. Toen wij op Drietabbetje aankwamen, was een gezelschap van 6 boschnegers, onder aanvoering van een zekeren MONISWITI, naar boven vertrokken voor een handelsreis in het Indianengebied. Twee hunner waren het Aloekoejana-passie (het pad naar de Oostelijke Paroe) gegaan, en wachtten thans op de overigen, die het zooveel langere Trio-pad gekozen hadden, en over een paar weken terug zouden komen.

Zoodra wij van de aangeboden spijs, kassave met pepersaus, gebruikt hadden, werd de lading der booten aan wal gebracht en nagezien. Alles bleek aanwezig te zijn, en de Joeka's hadden daarmede hun taak volbracht. Wij hadden hier thans voeding genoeg, om het desnoods 3 maanden uit te kunnen zingen; of wij inderdaad zoo lang zouden moeten wachten, of dat zich voor dien tijd een geschikte gelegenheid zou aanbieden om onzen tocht te volbrengen — dat lag nog geheel in het duister.

VI.

Verblijf bij Majoli.

Er waren reeds twee maanden verloopen, sedert ons vertrek van Paramaribo, en eerst thans hadden wij het eigenlijke uitgangspunt van den tocht bereikt. 36 trekdagen, om (in rechte lijn) 350 K.M. af te leggen, en 260 M. naar boven te gaan — het klinkt haast ongeloofelijk; voor een reisje van Rotterdam naar den top van den Eifeltoren zou men slechts een uur of acht noodig hebben! En nu hadden wij nog gebruik gemaakt van den besten verkeersweg die er is: de rivier, en tegen grof geld ons de hulp verzekerd van de bekwaamste varensgezellen: de boschnegers.

Alleen met stadsvolk zou men er nog een maand langer over gedaan hebben; — en wilde men zich over land een weg banen van Noord naar Zuid, dan zou men er eenvoudig niet komen, zonder ongehoord groote geldelijke offers. Daarbij, hoeveel oogenblikken van spanning doorleeft men niet op zoo'n reis. Geen dag gaat voorbij, of men moet trekken over stroomversnellingen, waarbij altijd gevaar is, dat een der booten een ongeluk overkomt, en goederen verloren gaan, die men eenvoudig niet missen *kan*. Dan het voortdurend schipperen met het personeel: boschnegers, die, als men ze na veel moeite er eindelijk toe heeft gekregen, een bepaalde taak op zich te nemen, bijna voortdurend bedelen, lastig zijn, en brutaal trachten te wezen. Een te harde bejegening kan de slimste gevolgen hebben, maar te groote toegevendheid is nog gevaarlijker. Het stadsvolk gaf minder last dan vorige keeren, want wij hadden een uitgezocht troepje meegenomen; maar toch is er dikwijls heel wat geduld noodig, om de onderlinge harmonie, zoo noodig bij een werk dat slechts bij eendrachtig samenwerken zonder ongelukken volbracht kan worden, te behouden.

Zonder ernstige ongevallen was dit volbracht, en eindelijk waren wij tot de grens van ons eigenlijke werkterrein genaderd. De boschnegers kregen hunne bonnetjes, en daarmede hadden wij met hen afgedaan. Thans moesten de Indianen bewerkt worden, om ons verder te brengen.

De omstandigheden leken niet erg gunstig. Op Makampee waren 2 mannen, bij Santé 3, waarvan er 2 voor LANGÓE vracht zouden dragen, en hier 2 mannen en 1 opgeschoten jongen, die allen hoestten en onwel waren. MAJOLI zag de zaken dan ook donker in, en toen wij hem vertelden, dat het ons doel was *baka-kondree* (het achterland) te bezoeken, antwoordde hij droogjes: *sontem waka-wa* (misschien gaanniet), m. a. w. het zal niet gaan. Een ding was echter weer voordeelig, en wel, dat wij LANGÓE, wiens dorp op onzen weg zoude liggen, hier ontmoetten.

Een der grootste moeilijkheden, die wij zouden moeten

overwinnen, was nl. de bangheid der Trio's voor vreemden. Waar we ook aan boschnegers, die dit volk kenden, vertelden over onze plannen, waarschuwde men ons, dat de Trio's van het achterland zeker zouden vluchten bij onze komst. En uit ervaring, opgedaan bij vroegere reizen, bleek maar al te goed dat dit geen praatje was. ROBERT SCHOMBURGK had bij zijn tocht op Trombetas en Corantijn de grootste moeite, aanraking te krijgen met de Pianakoto's. Mevr. COUDREAU vond niet minder angst bij Indianen van dezen stam aan de takken der Koeminá; haar voorgangers, die minder gelukkig waren, zagen zelfs geen Indianen. Een zelfde ervaring had BROWN, die alleen kon vaststellen, dat aan de boven-Corantijn Indianen woonden, doch hen niet te zien kreeg. CREVAUX, die in de dorpen der Ojampi's, Ojana's en Aparai's steeds goed ontvangen werd, en van hen de hulp kreeg, zonder welke hij zijne reizen niet had kunnen volbrengen, vond de Trio's aan de boven-Paroe grootendeels gevlucht; de enkelen, die nog aanwezig waren, ontvingen hem alles behalve vriendelijk. En op korten afstand van de plaats waar dit voorviel, vond ik in 1904 weder een dorp waarvan de bewoners gevlucht waren [1]). Wanneer het nu maar gelukte LANGÓE te overtuigen, dat geen kwaad van ons te duchten viel, waren wij alvast verzekerd, op zijn dorp goed ontvangen te zullen worden.

Het bleek echter al spoedig, dat de dikke oude heer de zaak nog in het geheel niet vertrouwde, en zijn reisgenoot AMÉNAKEE was nog veel minder gerust. Vermoedelijk hadden zij, na hetgeen APOERA hun van de blanken verteld had, besloten eens even hun nieuwsgierigheid te bevredigen, maar hadden tevens afgesproken, zich niet langer aan het

---

1) RICH. SCHOMBURGK, Reisen in Britisch Guiana, II, Leipzig 1848, blz. 476; O. COUDREAU, Voyage au Cuminá, Paris 1901, blz. 82; C. B. BROWN, Canoe and camp life in British Guiana, London 1877, blz. 338; J. CREVAUX, Voyages dans l'Amérique du Sud, Paris 1883, p. 275; A. FRANSSEN HERDERSCHEE, Verslag der Tapanahoni-expeditie, blz. 107, of Tijdschrift Kon. Ned. Aardr. Gen. 2e Ser. XXII blz. 953.

gevaar bloot stellen, dan volstrekt noodzakelijk was. Vandaar het verzoek van APOERA, bij hem te overnachten, en eerst den volgenden dag door te gaan naar MAJOLI.

Een plotseling vertrek van LANGÓE kwam nu allerminst in onze kraam te pas. Eerst moest hij vriendschap met ons sluiten, en dan nog was het wenschelijk, dat wij tegelijkertijd de reis aanvaardden, opdat de tijding van onze komst zich niet reeds in het achterland zou verbreiden. Daarom lieten wij het gezelschap goed in het oog houden, om te weten of men zich tot vertrek gereed maakte, en hielden wij ons klaar, om, mocht hij ons willen ontsnappen, dadelijk achter hem aan te kunnen gaan, desnoods tot zijn dorp toe.

In MAJOLI's huizen was zelfs voor de Joeka's niet voldoende ruimte, en aan den waterkant was een allergeschiktste plek om te kampeeren: vlak terrein, beschaduwd door hooge boomen. Daar richtten wij dan ook onze tijdelijke woonplaats in. Wij spanden onze dekkleeden tusschen boomen, en sliepen daaronder, de stadsarbeiders maakten kleine afdakjes van palmblad, en voor de goederen werd een ruim magazijn gebouwd. Toen dit gereed was, werd alles geordend, zochten wij uit, wat over land mede moest worden genomen, en verpakten alles zoo beknopt en handig mogelijk.

Tusschen de bedrijven door werden nu de Trio's bewerkt. Aan MAJOLI beloofde ik de prachtigste geschenken, wanneer hij een voldoend aantal dragers bij elkaar zou weten te krijgen. En als hij dan bij het magazijn kwam, om de heerlijkheden die wij voor hem meegebracht hadden, in oogenschouw te nemen, gebeurde het al spoedig, dat LANGÓE ook, onder dekking van zijn gastheer, een kijkje kwam nemen. Ging dit goed, dan werd een nieuwe behandeling aangevangen. In Nederland hadden wij gekocht eenige prentenboeken met gekleurde afbeeldingen van verschillende dieren, en bovendien had ik een zoölogieleerboek, dat ik nog uit de burgerschooljaren bezat, mee-

genomen. Deze werden nu vertoond, en wekten zeer de belangstelling op. Vooral een levensgroote poesekop op den omslag van een der prentenboeken, moest men herhaaldelijk opnieuw bewonderen. Van den aanvang af was dit „*kaikoesi*", een tijger of jaguar; het beeld van het grappige doch ietwat zonderlinge beest, genaamd „*poesi-poesi*", dat Majoli lang geleden eens van een boschneger ten geschenke had gekregen, was blijkbaar niet zoo duidelijk in hun geheugen gegrift, als de lichtende groene oogen, de knevel en de scherpe klauwen van diens gevaarlijken wilden broeder.

De uitlegging was niet altijd even gemakkelijk. Een hert of slang, schorpioen of waterjuffer, werd dadelijk herkend. Moeilijker werd het al, wanneer men de verschillende vischsoorten, waarvan slechts voor een deel verwanten in dit land voorkomen, wilde thuisbrengen. Een goede uitleg van de afbeelding van een olifant en een paard met ruiter, ging echter geheel boven onze krachten; wel stelden wij beiden voor als *maipoeri-brara*, „broeder van den tapir", maar deze verklaring vond slechts flauwen weerklank. Eenige platen van de ethnographica door de vorige expeditie hier verzameld, werden eveneens met groote aandacht bekeken, en goed herkend.

Al spoedig maakten wij goede vorderingen. Majoli zeide, de zaak met Langóe te zullen bespreken, en al zijn best te zullen doen, om volk te werven, zoodra Pajóng en de zijnen vertrokken waren, — want Pajóng was geen vriend van Majoli. En Langóe werd al meer en meer toeschietelijk, vooral toen wij hem een kapmes en een grooten lap rood doek gaven. Alleen Aménakee bleef nog bang en hield zich op een afstand.

's Ochtends van den tweeden dag hier, kwamen met een korjaaltje van boven afzakken twee Trio's, Apatóe en Janki; zij hadden Moniswiti tot Apikollo vergezeld, en keerden nu naar hunne dorpen terug. In den namiddag verscheen Apoera met twee vrouwen en een kind.

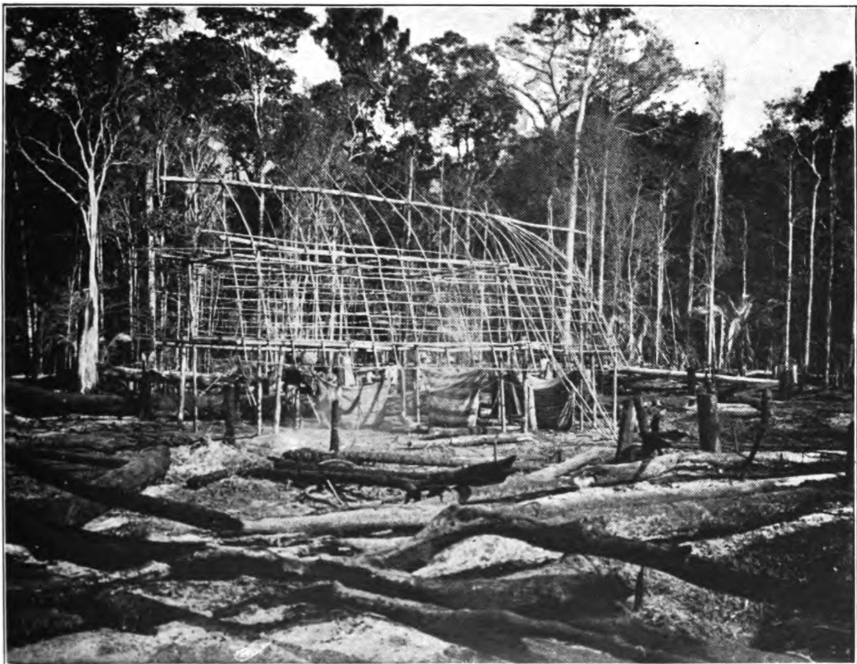
Den derden dag gelukte het één drager te vinden, Apoera. Deze verklaarde zich bereid met ons mee te gaan; zijn eigen *katalí* (draagkorf) zou dan door zijn vrouw gedragen worden (zie Plaat XXVI, fig. 17). Om hem eenigszins te binden, gaven wij hem onmiddellijk de gevraagde betaling, nl. een bijl en twee bosjes kralen.

Den vierden dag vertrokken onze Joeka's. Den vorigen dag hadden zij met eenige Ojana's in het woud achter het dorp *nekóe*, een liaan welke als vischvergift wordt gebruikt, gezocht, om daarmede op de terugreis in den val bij Apoteki's dorp te visschen. Het afscheid was nog al hartelijk. Wij hadden niet zoo heel veel goeds van Pajóng gehoord, en vonden het in den beginne dan ook maar een half genoegen, dat hij als aanvoerder met ons mee zoude gaan. Maar in het gebruik viel hij belangrijk mede. Van intriges hadden wij geen last en zijn aangeboren hoofdmans-eigenschappen waren oorzaak, dat wij zelden met bedelvragen werden verveeld, en dat door allen flink werd gewerkt. Van onzen kant hadden wij ons best gedaan, het den Joeka's zoo aangenaam mogelijk te maken, en dit werd gewaardeerd. Met Jangamán had ik nog een klein apartje, waarbij ik er hem op wees, dat hij nu had gezien hoe wij werkelijk niemand kwaad deden, of slecht behandelden, en dat al het geknoei op Drietabbetje tot gevolg had, dat hij schade leed, en de Granman misschien in moeilijkheden zou komen. Hij gaf dit volkomen toe, zeide alleen, dat hij het niet helpen kon, doch dat de zaken niet zoo zouden zijn geloopen, als de Granman er zelf geweest ware.

Dezen zelfden ochtend brachten wij een haaroffer. Reeds dikwijls hadden wij van de Indianen te hooren gekregen, dat zij ons zoo mooi vonden, maar bijna altijd werd er bijgevoegd, dat het toch zoo jammer was, al dat leelijke haar op het aangezicht. Wenkbrauwen en oogharen, dat kon nog; een Trio, die zijn uiterlijk niet algeheel verwaarloost, trekt deze wel is waar met de rest uit, maar een

12 De Páloemeu beneden val Papadrón; op den achtergrond de Kassikassima.
27 Oct. 1907.

13. Nederzetting van Talilikhé (een huis in aanbouw) nabij Langa Soela. 26 Oct. 1907.

14. Langóe, hoofdman der Trio's; op den achtergrond zijne vrouw, het gezicht beschilderd. 8 Sept. 1907.

15. Aanlegplaats Majoli. Op den voorgrond de schors-kano van Langóe; links

16. Majoli, hoofdman der Trio's. 20 Oct. 1907.

17. Vrouw van Apoera, in dorp Langóe. 10 Oct. 1907.

kleine afwijking van de heerschende mode kon bij menschen, waaraan toch al zooveel vreemds was, wel geduld worden. Doch snor en baard schaadden zeer aan het overigens zoo sierlijk geheel; die moesten wij toch verwijderen; de menschen in het achterland zouden er zeker bang van worden. Toen men dit nu zoo herhaaldelijk verzekerd werd, besloten wij, om het welslagen van den tocht niet in gevaar te brengen, ons maar van baard en snor te ontdoen. Tondeuse en scheermes werden opgehaald, en na een half uurtje werken waren wij even glad als een pas geplukte — Indiaan, en was er maar één roep over het schitterende resultaat.

Den 6den September vertrokken ook ALOENTA en TATÓE; zij hadden hier, als wederdienst voor de genoten gastvrijheid, een korjaal gemaakt, en gingen nu eenigen tijd op een der andere dorpen verblijf houden.

Hoe goed wij het den laatsten tijd nu ook met de boschnegers hadden kunnen vinden, toch was het een ware opluchting, toen we den laatsten hunner hadden zien verdwijnen, in het vooruitzicht thans eenige maanden geheel van hen bevrijd te wezen. Maar helaas, lang zou deze pret niet duren: ten 8 uur vertrokken ALOENTA en TATÓE en om 10 uur zagen wij tot onze groote verbazing een korjaal komen, waarin LANTI en SONI, twee Joeka's van Drietabbetje, met TODÓI waren gezeten. Zij brachten mede een brief van den Granman, waarin deze zijn leedwezen uitdrukte over het voorgevallene te Drietabbetje. Hij wilde zijn woord gestand doen, en zond ons nu drie Joeka's, met verzoek één hunner uit te willen zoeken, om met TODÓI bij ons te blijven. Alleen werd geëischt, dat wij hem niet zouden dwingen een andere rivier af te zakken, of langs een anderen weg naar Paramaribo terug te keeren [1]).

Aanvankelijk voelden wij bitter weinig lust hierop in te

1) De Joeka's gelooven, dat wanneer een hunner plaatsen bezoekt, waar de voorvaders nooit kwamen, dit een ramp over het geheele volk kan brengen.

gaan. Het scheen thans reeds zoo goed als zeker, dat wij over een paar dagen zouden kunnen vertrekken met LANGÓE. En nu zou het noodig wezen weer naar meer dragers uit te zien. Want de boschnegers waren slechts met moeite te bewegen, behalve geweer en patronen hun eigen hangmat te dragen, hadden dus althans een paar man noodig om hun eigen kost te vervoeren. Op Apoteki troffen zij de andere Joeka's, en daar hadden LANTI en SONI dadelijk hun derden man verruild tegen TODÓI. Nu verklaarden zij, niet van elkaar te kunnen scheiden, daar dan één hunner alleen zou moeten blijven — of gaan.

Doch na de zaak van alle kanten bekeken te hebben, besloten wij toch de boschnegers in dienst te nemen. Wanneer in het achterland de Trio's misschien niet geneigd zouden zijn ons bij te staan, zouden deze lieden, waarvan althans één, LANTI, reeds meerdere tochten naar de Oostelijke Paroe achter den rug had, door hunne handigheid in het omgaan met de Indianen er wellicht in slagen, de vreesachtigen te overtuigen, dat hun geen gevaar dreigde. Zonden wij hen daarentegen weg, dan was het gansch niet onwaarschijnlijk, dat zij als wraak over de teleurstelling van deze vergeefsche reis, de Indianen zouden bewegen ons in den steek te laten. Op het oogenblik waren wij financieel — d. w. z. in ruilartikelen — hier wel oppermachtig, maar de Trio's zouden zeer goed inzien, dat het een gevaarlijke zaak zoude wezen terwille van een paar blanken, die wellicht nooit meer terug zouden keeren, de wenschen hunner oude handelsvrienden te minachten.

Alzoo deelde ik LANTI mede, dat ik erover dacht hen dan maar alle drie mede te nemen, doch dat een eerste vereischte om dit mogelijk te maken was, dat hij voldoende dragers vond. Wij begaven ons daarop naar MAJOLI, en LANTI deed daar in het handelsdialect een lang verhaal: „De Granman had hen gezonden om de blanken te vergezellen, en de Granman wenschte uitdrukkelijk, dat ook MAJOLI ons zoude helpen. Thans was de rivier tijdelijk

door den Granman gesloten; wilde MAJOLI niet doen, wat van hem verlangd werd, dan zou het wel eens kunnen gebeuren, dat dit verbod gehandhaafd bleef. De Trio's en Joeka's waren reeds lang vrienden, enz. enz."

Men zal zich herinneren, dat drie jaar geleden door ARABI een boodschap werd gezonden, die juist andersom luidde. MAJOLI kon dan ook niet nalaten, er even op te wijzen, dat de meening wel sterk veranderd moest zijn, maar hij zou doen wat hij kon; er waren juist 's ochtends een paar jongens naar de andere Trio-dorpen gegaan om te trachten dragers te vinden. Zoodra hij iemand had, zou hij ook een boodschap naar Apoteki zenden, om zoo mogelijk een paar Ojana's mede te brengen. LANTI en SONI zeiden zelf niet te kunnen gaan; zij hadden dikwijls zelfs 's nachts gevaren, en waren thans doodop. De datum van OSEISI's brief en hunne smalle gezichten bewezen voldoende, dat dit geen praatje was. Den 28sten waren zij van Drietabbetje vertrokken, en hadden dus in 10 dagen dezen langen weg afgelegd!

Dien avond, tegen zonsondergang, was er een klein feestje. Er was wat *kasjiri* [1]) gemaakt, en om deze op waardige wijze te gebruiken, had men een weinig toilet gemaakt. De mooie vederen hoofdkronen kwamen er niet bij te pas; die worden eerst voor danspartijen opgehaald; alleen had men zich het gelaat frisch beschilderd, het haar geolied en netjes gekamd en met *maliti*, vlokken wit arendsdons, beplakt.

VAN TUINEN werd thans ingewijd in de kunst van het *kasjiri*-zwelgen. Als men de toebereiding kent (de gisting wordt ingeleid, door een weinig gekauwde kassave in het mengsel te storten), kost het wel eenige moeite den weerzin te overwinnen. Ik had vier jaar geleden reeds deze proef doorstaan, en dronk met graagte dezen aangenamen drank; VAN TUINEN had zich er tot nu toe ver van gehouden, doch

---

1) Een gegiste drank, hoofdzakelijk van kassave gemaakt.

bezweek heden onder den drang, dien de Indianen, vooral zijn „*matti*" (vriend) LANGÓE, op hem uitoefenden.

De vriendschap met LANGÓE was nl. voorgoed gesloten. Nu hij ons eenige dagen kalm had kunnen gadeslaan, begon hij meer en meer geloof te slaan aan MAJOLI en de andere kennissen van vroeger, die maar volhielden, dat het met die beweerde kwaadaardigheid zoo'n vaart niet liep. Op een middag had de oude heer hoofdpijn, en liet vragen, of wij niet een middel daartegen hadden. VAN TUINEN, die veelal de medische praktijk voor zijn rekening nam, had hem toen antipyrine toegediend, met het gelukkig gevolg dat de hoofdpijn geheel verdween. Deze wondergenezing stemde hem nog meer ten onzen gunste, en toen een anderen keer VAN TUINEN, om te proeven, een trekje aan de sigaret van LANGÓE deed, hoorden wij 's avonds van SULLIE, dat LANGÓE VAN TUINEN tot zijn *matti*, zijn bijzonderen vriend, verklaard had. Ik was sedert lang de *matti* van MAPÉ, de oudste van MAJOLI's vrouwen. En dit is tot het einde zoo gebleven; voor LANGÓE was ik wel is waar de hoofdman, maar VAN TUINEN werd steeds geroepen, wanneer delikate zaken (waarover later) te behandelen vielen.

Ter voorkoming van misverstand zij hier gezegd, dat de vriendschap van MAPÉ steeds bleef binnen zoodanige grenzen, dat haar echtgenoot er niet den minsten aanstoot aan zou kunnen nemen. Het uiterlijk voorkomen en de vermoedelijke leeftijd van deze dame waren ook zoodanig, dat alleen eene zuiver platonische liefde kans had beantwoord te worden. In dit bijzondere geval was zoodanige warme vriendschap echter gansch niet te versmaden, want van haar hing het grootendeels af, of onze tafel goed voorzien werd van vruchten en *napi's*, die een hoogst welkomen toeslag vormden op de eentonige rijst en blikkenkost.

Den volgenden ochtend vroeg vertrok DENZ, een der stadsarbeiders, met KOWFRÉ, een Trio, afgezant van MAJOLI, naar beneden, om dragers te zoeken. Zij kwamen eerst na

$2^1/_2$ dag terug; KOWFRÉ, die reeds sukkelende was, was weder flink ziek geworden, zoodat DENZ met de vrouw van KOWFRÉ slechts met moeite het korjaaltje vooruit konden krijgen. Bij Apoteki was niemand te krijgen; de beschikbare mannen waren bezig een nieuwen kostgrond te kappen, en eerst als dat werk gereed was, zouden zij bereid zijn met ons mede te gaan. Met groote moeite hadden zij bij Makampee, JANKI overreed vracht te dragen. Deze, een flinke, ± 18jarige Trio, met pittig gezicht, was meegekomen; KOWFRÉ, die anders drager zoude zijn, ontviel ons door zijne ziekte; de slotsom was nul.

De Joeka's hadden echter nog enkele zieltjes gewonnen. Behalve KOWFRÉ en familie, was er nog een onderhoorige van MAJOLI hier, zekere LESANÍ, zie Plaat XXVII, fig. 18. Deze, die al wat ouder was, was indertijd uit bangheid niet meegegaan naar de Paroe; hij was nu hoestende, en had mij gezegd, daarom verhinderd te zijn. De Joeka's wisten hem echter over te halen, toch te gaan; en niet alleen hem, doch ook zijne zuster, een zoon van ± 17 jaar, MAKRIKI of ARIAN, en een jongen van ± 14 jaar, MOKOELÁ. Verder was nog gekomen een oude vriend, SANTÉ.

Wij behoefden geen hoop te koesteren, dat wij vóór er een maand verstreken zoude zijn, méér dragers zouden vinden, en stonden nu voor de keus: gaan, in de zekerheid, dat wij niet veel meer dan het vastgestelde programma zouden kunnen uitvoeren; of: wachten, in de hoop, dat zich een betere gelegenheid voor zoude doen, doch waarbij we kans liepen van geheele mislukking, indien er, in plaats van betere gelegenheid, in het geheel geen gelegenheid meer zoude komen vóór onze voeding verbruikt was.

Het aantal dragers was nu zoo gering, dat het niet mogelijk zoude wezen voldoende voeding, ruilartikelen en patronen mede te nemen voor een langdurig verblijf in het achterland. Lieten wij echter deze kans voorbijgaan, dan zouden wij moeten wachten tot al de Indianen hun kostgronden gekapt hadden, en de *peito's* (onderhoorigen) van MAJOLI,

welke thans op reis waren, terug waren gekomen en uitgerust waren.

Wij besloten te gaan.

Al wat mede moest worden genomen, stond gereed: de ruilartikelen en kleinere instrumenten in eenige zinken bussen, de rijst in de petroleumblikken, waarin ze altijd verpakt wordt, de grootere instrumentendoozen los.

De Joeka's hadden aan onze dragers hun loon uitgereikt, hetwelk bestond uit kapmessen, kralen, vischhaken, enz. De Trio's kwamen wel bij mij klagen, dat zij het den vorigen keer beter hadden, dat de boschnegers hun te weinig gaven, maar toen ik hun beloofde, bij terugkeer kleine geschenken uit te zullen deelen, waren allen spoedig tevreden. Aan MAJOLI gaf ik voor zijne goede hulp, voorloopig een bijl, kapmes, kralen, haken, doek en zout. De kassave-voorraad was hier wel niet groot, maar men had toch voor ons eenige groote koeken bereid, om op reis mede te nemen. Verder konden wij meevoeren: 60 K.G. rijst, een weinig thee, melk en suiker voor zieken, eenige busjes zout, 200 geweerpatronen en 4 geweren, 2 pistolen, een zinken bus van 25 dM^3 inhoud met ruilartikelen, alle instrumenten; ieder zijn hangmat met muskietenkleed, VAN TUINEN en ik, behalve een stel kleeren aan het lichaam, nog één paar laarzen en sokken, een borstrok en een broek waarloos.

Bij het uitdeelen van ruilartikelen deden wij nog een onaangename ontdekking: een groote partij paarse kraaltjes, z.g. „*silirman*", waar de Indianen dol op zijn, bleek niet waschecht; toen men met een halssnoer hiervan een bad nam, liet de paarse verf weldra los. Niet alleen was daardoor ongeveer een derde van onzen geheelen kralenvoorraad waardeloos, maar ook kostte het veel moeite de Indianen te overtuigen, dat wij niet medeplichtig waren aan dit bedrog.

VII.

Van Majoli tot Langoe.

Den 11den September werden wij 's nachts gewekt door het geluid van den regen. De vorige dagen was het meestal mooi weer geweest; nu werden wij er eens even goed aan herinnerd, dat het in den drogen tijd ook nog wel eens flink kan gieten. Met dagworden regende het nog steeds, en de donkere lucht gaf weinig hoop, dat het spoedig zoude opklaren. Wij rolden onze hangmatten op, en lieten de dekkleeden hangen; dit weelde-artikel zouden wij moeten ontberen; ook de lichte veldtafel en de stoeltjes konden kalm blijven staan.

Zoolang het regende, was er evenwel geen sprake van vertrek; een reis beginnen met een nat pak, of bij gebreke daarvan, een natte huid, lachte niemand aan. Tegen een uur of tien echter, begon het wat op te klaren en maakten de Trio's aanstalten tot vertrek. Al wat achter zou blijven, hadden wij in het magazijn geborgen; de beide wachters, LEEFLANG en DENZ, kregen de noodige aanwijzingen omtrent het onderhoud; ik gaf hun een geweer met patronen, wat eenvoudige genees- en verbandmiddelen, en liet het aan hen over, op bepaalde tijdstippen kost te nemen uit den voorraad. Er werd hun nog eens op het hart gedrukt, goede vrienden met de Indianen te blijven, en ik beval hen in de zorg van MAJOLI aan.

De korjalen, vijf in getal, werden leeggeschept, roosters van takken op den bodem gelegd, en daarop de eenvoudige bagage geplaatst. Toen alles gereed was, een handdruk aan beide wachters, afscheid van MAJOLI en familie, en ten half twaalf stak de vloot van wal.

Er werd dien dag flink gewerkt; het water was nog tamelijk hoog, waardoor rotsen nòch omgestorte boomen den voortgang belemmerden. Ten half vijf bereikten wij een

kampplaats, iets bovenstrooms van het pad naar de Oostelijke Paroe, en stopten daar.

Er stonden een paar hutten, die echter bij lange na geen ruimte genoeg boden voor het geheele gezelschap, en daar er weder regen dreigde, ging iedereen dadelijk aan het werk om kampjes te bouwen. Het bosch levert alle materialen voor deze bouwerij, en wel bijna overal in overvloed. Eenige dunne stammetjes voor het geraamte, dunne, taaie liaan (*kámina-tetéi*) als bindmiddel, en palmbladeren (doorgaans van de *boegroe-maká*, Astrocarium murumurú, MART.) tot dekking.

De samenstelling van deze tijdelijke verblijven loopt zeer uiteen. Wanneer het slechts voor één nacht is, maken de Surinaamsche stadsnegers, boschloopers door hun arbeid voor goud- en balata-industrie, meest éénmanskampjes. Aan de boomen waartusschen men de hangmat zal spannen, wordt een stok horizontaal vastgebonden; daartegen plaatst men vier stokken waarvan de boveneinden twee aan twee elkaar kruisen, en daarop worden de palmbladeren gelegd, beurtelings met de bladvederen naar den eenen en naar den anderen kant. Zoo'n kampje kan in een half uur gereed zijn. Grootere huizen vorderen meer tijd, maar kunnen dan ook meer personen herbergen. Een kenmerkend onderscheid tusschen neger- en Indiaansche bouwwijze, is dit: de negers binden weinig, en gebruiken veel *krakken* (stokken met vorkvormig uiteinde, gaffels, dienende als schoren). De Indianen daarentegen binden bijna alles en gebruiken zelden krakken.

Ik had de stadsmenschen van tevoren erop gewezen, dat deze tocht niet zonder gevaar zoude zijn, maar had hun daarbij beloofd, voor- en tegenspoed steeds met hen te zullen deelen. Dit sloot in zich, dat wij volstrekt afstand deden van alle versnaperingen, die wij anders gebruikten, om onzen disch meer in overeenstemming te brengen met hetgeen wij als Europeanen gewend zijn. Want er was geen denken aan, dat er melk en blikjesvleesch voor ons allen meegevoerd zou kunnen worden.

Deze eerste avond van het nieuwe leven was aldus: De Joeka's bouwden een flink kamp tot eigen gebruik; de stadsmenschen maakten twee smalle afdakjes voor van Tuinen en mij; wij hielpen daarbij naar vermogen, doch groot was onze vaardigheid niet; eerst later zou dat beter worden. Er was toen geen tijd om meerdere kampjes te bouwen; voor dezen eenen nacht zouden zij dus, als er regen kwam, maar bij ons komen schuilen. Twee hunner hadden, na aan de bouwerij te hebben geholpen, rijst op het vuur gezet, en een stuk van een 's middags geschoten aap schoongemaakt. Tegen donker brachten zij van Tuinen en mij een flink bord rijst met een apenkluif, hetgeen wij ons goed lieten smaken. De laatste happen van dit maal verorberden wij in bijkans volslagen duisternis. Nu werd een stompje kaars aangestoken, waarbij we, gezeten op den grond tegen een boom, de dagboeken inschreven. Toen dat klaar was, de kaars weer uit, zuinigheidshalve, en een bezoek bij de Indianen, die in hunne hangmatten liggend met elkaar praatten, terwijl de vrouwen het eten bereidden. Zonder zitplaats — de natte grond was daartoe slechts matig geschikt — was het niet aanlokkelijk lang daar te blijven, en uit armoede zochten wij dus onze hangmatten maar op. Het slapen lukte goed zoolang het droog bleef; maar toen het begon te regenen, werden wij reeds spoedig gewekt door koude druppels, die zich door een paar lekken in het dak een weg hadden gebaand. Er uit, om het lek te stoppen, en daarna weer ter kooi, om spoedig te bemerken, dat een rivier zich wel laat verleggen, maar niet geneigd is zich kalm te onderwerpen, als men haren loop door een dam wil stuiten. Ten slotte de regen minderend, en verder een ongestoorde nachtrust.

Den volgenden morgen vertrokken wij eerst om half acht; door den regen had niemand goed geslapen, en de ware stemming zat er niet in. Reeds na een uur varen stopten de Indianen; op fluisterenden toon deelde men ons mede, dat Langóe zich misnoegd had betoond, dat

er gisteren bijna geen vleesch of visch in den pot was. Aménakee was nu iets vooruitgegaan, om te trachten een *anjoemara* (grooten visch, Macrodon trahira, Müll.) te verschalken, en onderwijl beoefenden de andere mannen de visscherij in het klein, door met hengels een groot aantal nietige vischjes op te halen.

Na een tijdje zoo gewacht te hebben, kwam Aménakee onverrichter zake terug, en gingen allen verder. Weldra weder oponthoud voor een jacht op apen, waarvan er twee met geweer geschoten werden. De Trio's die door waren gegaan, ontdekten ondertusschen verderop een troep *kwatta's* (spinapen, Ateles sp.), en maakten hier jacht op. Van Tuinen, die bij hen was, was er getuige van, hoe twee keer een aap met een *oerali*-(curare-) pijl werd gedood. Ongeveer tien minuten nadat de giftige punt in het vleesch was gedrongen, viel het beest.

Als een Indiaan geen vleesch heeft, vindt hij het meestal noodig, pogingen aan te wenden, om in dien ongewenschten toestand verandering te brengen; in zoo'n geval zal men dan ook op reis vroeg naar een kampplaats uitzien. Maar is er overvloed, dan wordt de behoefte aan vroegtijdig stoppen niet minder groot. Want zich flink vol eten, en *barbakotten*[1]) inrichten om het overschot te rooken, vordert ook tijd. En zoo maakte de gelukkige jacht, dat wij heden het begin van het pad niet meer bereikten.

Al dit gejaag had ons zeer veel patronen gekost, en 's avonds moest ik allen ernstig op het hart drukken, voortaan alleen te schieten op goed te raken doel en niet meer te jagen, zoodra voldoende wild aanwezig was.

Den 13[den] bereikten wij reeds na een uur varen het begin van het pad. De kreek was gaandeweg smaller geworden; hier en daar waren heuvels te zien, de oevers waren afwisselend hoog en rotsachtig of laag en moerassig. Bij het

---

1) „Barbakotten" noemt men in Suriname het rooken van vleesch en visch op een *barbakot*, rooster van takken boven een vuur; wanneer men het vleesch elken avond weder opnieuw barbakot, kan men het geruimen tijd goed houden.

pad was de breedte nog slechts 12 M.; veel verder zou men zelfs bij dezen waterstand moeilijk kunnen gaan.

Op den rechteroever lagen twee korjalen, en onder een kampje stonden bankjes, kommetjes, enz., door MONISWITI en zijn kornuiten hier achtergelaten, Men sleepte onze booten eveneens tegen den oever op, de parels (pagaaien) en enkele andere zaken, die niet meegenomen zouden worden, werden in het bosch verstopt, en ieder maakte zijn *katalí* (draagkorf) gereed. Ten half tien begaven wij ons op weg.

Ik wil hier even het reisgezelschap voorstellen. Van de 13 arbeiders, die wij uit Paramaribo hadden meegenomen, waren er bij verschillende gelegenheden 7 teruggezonden; 2 bleven als magazijnwachters bij Majoli achter; 4, nl. AKEN, DE BES, HEERDE en SULLIE vergezelden ons over land, en hebben zich daarbij uitmuntend gehouden. Over de drie boschnegers zal ik het later nog dikwijls hebben, en laat het aan den lezer over, zich een oordeel te vormen over het karakter van deze vrienden. Wat hun uiterlijk betreft: de oudste, LANTI, was lang, met vooruitspringende kaken, en spillebeenen; SONI, veel jonger, was het type van een mooien neger: knap gezicht, en prachtig ontwikkeld lichaam; TODÓI, die niet ver boven de 20 jaar kon zijn, eveneens flink gebouwd, doch een gezicht, dat op een overcompleet aan goedigheid en een klein tekort aan energie scheen te duiden. Van onze Trio-dragers was degene die het meest op den voorgrond trad, APOERA; deze was een van die mannen, die voorbestemd schijnen, over anderen te heerschen. Zijn zelfbewust en fier optreden liet geen twijfel, of hij zoude later een gezien hoofdman worden; niet weinig werd zijn invloed, reeds thans, versterkt, door zijn kennis van de *piai*-wetenschap; „*piai*" noemen deze Indianen hun medicijnman, den priester-dokter. SANTÉ, ook een man van 30 à 40 jaar, stil, bescheiden, maar eveneens gezien. JANKI, een hupsche jonge borst, klein van gestalte, pittig gezicht en zeer opgeruimd. LESANÍ,

waarschijnlijk reeds over de 40, eenigszins zwaarlijvig en uitermate goedig; zijne zuster van denzelfden leeftijd en ook vriendelijk; zijn zoon MAKRIKI, geschikt, maar niet zoo flink als JANKI. De kleine MOKOELÁ, leelijk, maar sterk en vroolijk. Tot mijn verwondering was zelfs KOWFRÉ ondanks zijn ziekte ook medegegaan, om kassave voor de familie LESANÍ te dragen, en met hem zijn vrouw, die de eerste jeugd reeds vrij lang achter den rug had, en zijn jonge stiefdochter, die weduwe was, met haar kind, een allerliefst meisje van ongeveer 4 jaar.

Nu het gezelschap van LANGÓE: Vooreerst de baas zelf, oud, met enkele geelgrijze lokken, hetgeen onder deze Indianen zeer zeldzaam is, goedig en zeer dik, hoewel de breede plooien in zijn huid schenen te wijzen op dagen, dat hij nog beter in zijn vet zat. Zijn vrouw, veel jonger, knap en bij de hand; een 14-jarig dochtertje, dat er aardig uitzag, een nichtje van ongeveer gelijken leeftijd, en AMÉNAKEE iets jonger dan LANGÓE, goedig en een weinig angstig uitgevallen. Voorts APOERA's vrouw, een dochtertje van ± 8 en een zoontje van ± 4 jaar. En dan, die ons reeds twee dagen vooruit waren gegaan om te jagen en te visschen: AJEMBÁI, broer van APOERA, met zijn jonge vrouw, die in gezegende omstandigheden verkeerde. Totaal 21 rooden, 2 blanken, 7 zwarten.

Dit aanzienlijk gezelschap kuierde nu achter elkaar, „à la file indienne", over een smal, nauw zichtbaar pad, door het geweldige oerwoud, allen belast met goederen en eetwaar. De vier stadsnegers droegen wel de zwaarste vracht: hangmat inbegrepen, van 22 tot 35 K.G. De Joeka's hadden van hun toch al niet zwaren last, op het laatste oogenblik nog een deel aan de familie KOWFRÉ weten te geven, tegen belofte van het een of ander prullig kommetje, en droegen thans, na het 4-jarig meisje, het minst van allen. Onze Trio-dragers hadden vrachten van 10—20 K. G. LANGÓE en familie droegen ook vrij zware draagkorven, VAN TUINEN droeg een rugtasch en geweer, en ik had een

gewone Surinaamsche *moetetéi* (draagkorf van gespleten taaie liaan gevlochten) op mijn rug genomen. Door de schaarschte aan dragers, waren wij gedwongen zelf ook mee te doen, hetgeen vrij bezwaarlijk was, daar wij bovendien onafgebroken bezig moesten zijn met het in kaart brengen van den weg.

Daarvoor moet men eenige instrumenten, nl. een passenteller of pedometer, een aneroïde-barometer, kompas en horloge, telkens aflezen, en het gevondene opteekenen. Wij deden dat op de wijze, die mij in 1904 praktisch bleek, en wel: de doos met barometer aan een riem voor de borst; op het deksel daarvan een blad papier met punaises bevestigd. Pedometers in de zakken hangend, potlood en kompas aan koord om den hals, horloge aan ketting in den borstzak. Het kompas houdt men nu bijna voortdurend in de hand, en teekent telkens de waargenomen richting aan. De barometer, waarmede de hoogte bepaald wordt leest men minstens op elken top en in elk dal af. En bij al deze waarnemingen, zoo ook wanneer men een beekje of andere terreinbijzonderheid passeert, worden horloge en pedometers afgelezen.

Het opnemen gaat op deze wijze zeer goed, zonder dat men langer dan enkele sekonden behoeft te stoppen voor waarnemen en opschrijven. Maar slim wordt het met een last op den rug, vooral als men over bergen trekt.

De neger-*moetetéi* bleek mij hier een zeer bruikbaar voorwerp. De vracht hangt op den rug; men heeft twee schouderbanden van reepen doek of boombast en een band, dien men om het voorhoofd draagt. En hiermede doet men, vooral in bergterrein, de meeste kracht; een last van ± 12 K.G. was op deze wijze, zonder eenige voorafgaande training, terwijl kleeding, schoenen en instrumenten er 15 à 20 van maakten, zonder dat men zich bovenmatig vermoeide, een geheelen dag te dragen. De Indianen gebruiken bij zulke tochten altijd *katali's* van palmblad, hoog en smal, welke de schouderbanden missen.

Na een uur loopen, kwamen we bij de kampplaats van AJEMBÁI en echtgenoote, die hun bagage pakten, en met ons medegingen. Na den middag trokken wij over eenige heuvels en maakten ten $2^1/_2$ uur kamp bij een kreekje. Die heuvels, welke wij in versnelden pas overtrokken, waren voor VAN TUINEN wat veel voor den eersten dag. 's Nachts kon hij niet slapen van de hoofdpijn, en ongelukkig was de medicijndoos bij de Indianen, zoodat wij, om antipyrine te krijgen, het geheele kamp zouden hebben moeten opschrikken. Den volgenden ochtend echter zakte het, en daar wij de volgende dagen slechts kleine dagmarschen maakten, kwam hij (en trouwens wij allen, die ook onze beenen en ruggen wel wat sterk gevoeld hadden) geleidelijk in training.

Den 14den splitste de troep zich. LANGÓE's familie kon niet snel opschieten; zij zouden nu achterblijven, en eenmaal over de bergen, zouden wij op hen wachten. Het is mij nooit duidelijk geworden, wat wij, meer snelvoetigen, daarbij wonnen; het is misschien waarschijnlijker, dat LANGÓE zijn kassave-voorraad ontoereikend achtte, om de KOWFRÉ-familie mede te laten deelen, en het dus beter vond, dat deze bij ons terecht moest. De voorhoede werd alzoo: LESAŊÍ en KOWFRÉ met familie, JANKI, stads- en boschnegers en Europeanen. De nasleep: LANGÓE en AMÉNAKEE met AJEMBÁI, APOEKA, vrouwen en kinderen en SANTÉ.

Onze dag was op de landreis ongeveer aldus ingericht: omstreeks vier uur ontwaakten de Indianen, rakelden de vuurtjes bij hunne hangmatten wat op en pakten dan nog een klein tukje. Een uur later was hun nachtrust voor goed geëindigd, hetgeen ons meestal werd aangekondigd doordien één hunner het geroep van den *tokro* (patrijs, Odontophorus guianensis, GM.) nabootste, waarop de vogels in het bosch antwoordden. Zoodra het begon te dagen, verlieten wij onze hangmatten en kleedden ons. Dit was het onaangenaamste oogenblik van den geheelen dag; want daar wij slechts $1^1/_2$ stel kleederen bij ons hadden, moes-

ten wij, om 's avonds niet geheel zonder droog goed te zitten, de natte vieze kleederen van den vorigen dag steeds weer aantrekken. Even een rilling, en dan begon men te wennen; eenmaal op marsch, waar men door zweeten, de aanraking met bedauwde of natgeregende takken en het waden door beken en moerassen toch dadelijk nat werd, voelde men er niets meer van. Na het kleeden de hangmatten opgerold, en deze en de instrumenten, welke wij steeds 's nachts onder onze kampen lieten zetten, aan de dragers gegeven. Dan kwamen de stadslieden met het ontbijt: een enkele maal wat droge rijst, doch in den regel wat kassavebrood, dat wij sopten in allerslapste thee (de theebladeren werden doorgaans twee keer uitgekookt), of, toen deze op was, in bouillon van aap, vogel, of wat anders voor vleesch aanwezig mocht zijn, en bij gebreke van dien, in water. Een paar stukken kassave stak ieder bij zich, om overdag wat te peuzelen te hebben. Daarna werd fluks alles opgeruimd; de *katali's* werden gepakt en dichtgesnoerd, en ten ongeveer 7 uur begaven wij ons op het pad.

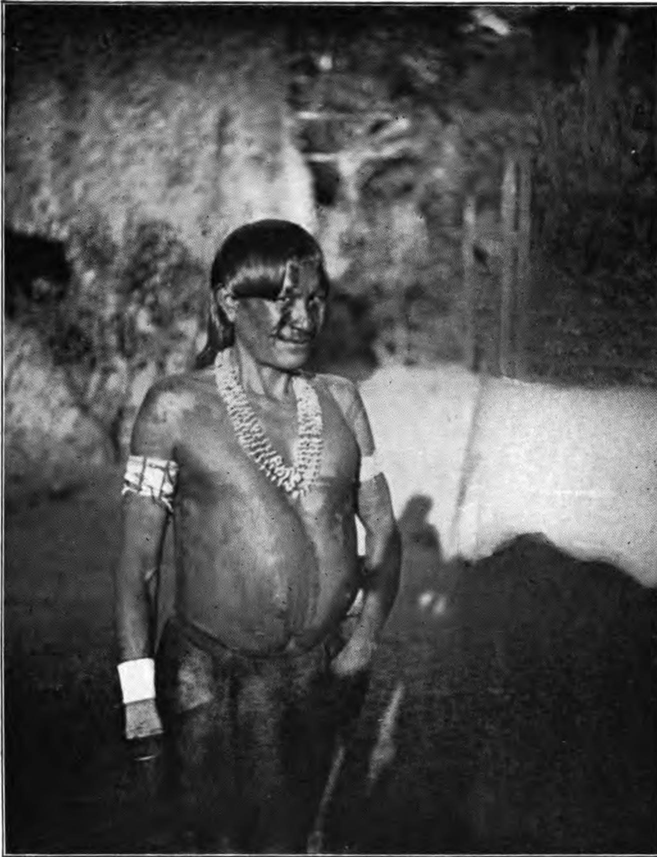
Een paar Indianen gingen voor; daarachter volgden de boschnegers, die altijd liefst in de voorhoede moesten zijn, om te kunnen schieten wat er toevallig op onzen weg te zien was. VAN TUINEN en ik volgden onmiddellijk daarop, en daarna kwamen de andere Indianen en de stadsarbeiders.

Al spoedig werd de samenhang van den troep verbroken, daar niet iedereen even hard vooruitkwam. Wij trachtten zoo goed mogelijk achter onzen voorman te blijven, doch daar wij bij elk kreekje en bij elken top even pedometers en barometer hadden af te lezen, gebeurde het dikwijls, dat de anderen in dien tijd ons zooveel vooruit kwamen, dat wij hen niet meer konden zien. Nu is het pad in den regel zóó onduidelijk, dat men de grootste moeite heeft, het spoor niet bijster te raken. Bij de poging weder achter de anderen te komen, raakten wij den weg dan ook dikwijls kwijt, en hadden te wachten, tot een volgend troepje daar voorbijkwam, waarbij we ons dan

aansloten. Zoo nu en dan stopte de voorhoede, en na eenigen tijd waren allen weer bij elkaar. Er werd dan wat gerust, men vulde zijn veldflesch aan een kreekje, en als het tegen den middag liep, knabbelde elk een stukje kassave.

Zoo omtrent 3 uur, soms ook later, werd uitgekeken naar een goede kampplaats, d. w. z. een stuk vlak terrein nabij een kreekje, en dan liefst een plek waar kort geleden nog anderen overnacht hadden, zoodat men een aantal kampjes al gereed vond. Daar aangekomen, was het eerste werk: afdakjes maken. De vier stadsmenschen verdeelden den arbeid: een paar kapten bladeren, en gingen daarna voor de toebereiding van het eten zorgen; de anderen kapten met ons stokken en boschtouw, en hielpen bij het in elkaar zetten van het huisje. Wij hingen dan dadelijk de hangmatten op, en richtten ons in; zie Plaat XXVII, fig. 19. Van palmbladeren werd een droge vloer gemaakt, en daarop werden alle zaken, die onder dak gebracht moesten worden, gelegd. Dan naar de kreek, een bad genomen en ons in slaapbroek met droge laarzen gestoken. De luxe van zeep hebben wij slechts één keer gekend daarbij; van Tuinen verloor zijn stukje, en ik borg het mijne uit overgroote zorgzaamheid zoo goed op, dat ik het eerst toen wij op Majoli terug waren, wedervond. Maar dit is iets, waar men spoedig overheen stapt; hoewel wij gewend waren aan de Europeesche zindelijkheid, die eischt volstrekt zuiver gelaat en handen, terwijl de rest volkomen aan ieders individueelen smaak wordt overgelaten, konden wij ons gemakkelijk voegen in de Indiaansche gewoonte: minstens ééns per dag een bad, doch nagelschuier overbodig.

De natte kleeren en laarzen werden opgehangen, in de hoop dat ze zouden drogen — welke hoop helaas nooit verwezenlijkt werd —, en wij zetten ons in onze hangmatten en vingen aan de overdag gemaakte aanteekeningen in het net over te schrijven, en de dagboeken bij te wer-

18. Lesaní, in dorp Majoli. 23 Oct. 1907.

19. Kamp aan de Koeíni, nabij den rand der savane; links de Goeje, rechts

ken. Kort vóór donker kwamen de dienstdoende koks met een reuzenbord rijst, waarbij in den regel een klein kluifje vleesch, — soms ook niets anders. Na een geheelen dag loopen ging dit er altijd zeer gemakkelijk in, en vóór het geheel duister was, haalde men de borden weg, en gingen wij door met schrijven. Een kaarsje, vastgezet in het gespleten boveneinde van een stok, diende tot lamp. Zoodra wij gereed waren, werden de muskietenkleeden gespannen, het licht werd gedoofd, en wij kropen in kooi. Dan nog wat praten, en om half acht of acht uur maakten wij een begin met de nachtrust.

De Indianen hebben de gewoonte steeds een smeulend vuurtje bij hun hangmat te onderhouden; wij verkozen duisternis en soms koude, boven levend uitrooken, met een kans in vlammen op te zullen gaan. De schuwheid van de weinige gevaarlijke wilde beesten, welke het woud herbergt, maakt het overbodig wacht te houden 's nachts; — een geluk, want na zulke vermoeiende dagen is goed en lang slapen een eerste vereischte om het op den duur uit te kunnen houden.

Den tweeden dag trokken wij over vele beken, en kwamen in den namiddag aan een 7 M. breede kreek: de Páloemeu. Een boomstam was geveld om als brug te dienen, en een voor een balanceerden wij hier overheen — met groot gevaar een nat pak te halen. Aan den anderen (linker-)oever verrezen vrij hooge heuvels, en op de helling van een daarvan vonden wij een kampplaats.

De volgende dag was al zeer weinig voorspoedig. Na een uur loopen hoorden wij hondengeblaf, en plotseling verscheen voor ons een beladen Trio, en nog een, en drie boschnegers, en weder Trio's, en achteraan een oudere Joeka: Moniswiti. De Trio's maakten ineens halt, en bleven schuw en besluiteloos kijken. Een der Joeka's riep: „*kankantoea brofoe*" [1]; daarna voegden zij zich bij hunne

1) Zie de lijst van Joeka-woorden in Bijlage II, sub B.

kameraden en waren weldra in een druk gesprek. Onze eigen dragers waren iets achter, en na even wachten liepen de nieuw aangekomen Trio's in een wijden boog om ons heen, om hunne stamgenooten te begroeten. Wij maakten nu kennis met Moniswiti en zijn reismakkers, en verkregen vele nuttige inlichtingen van hen. Moniswiti met een jongen Joeka had het Trio-dorp Asoenangka bereikt, maar was over zijn succes maar matig tevreden, want op zijn weg hadden de Trio's, die jachthonden bezaten, deze veelal schuilgehouden. De beide anderen hadden zich op Langóe van hen afgescheiden, en hadden een tocht naar het dorp van Papái gemaakt. Op Langóe was maar weinig voedsel te krijgen; verderop heerschte overvloed.

De Trio's van Moniswiti waagden het na eenigen tijd dichter bij ons te komen, en een hunner, de oude hoofdman Akani, schudde mij wel vijf minuten lang op zenuwachtige wijze de hand. Als teeken van vriendschap nam ik zijn halssnoer van zwarte zaden en hing dit om, terwijl ik hem een kaart witte knoopjes schonk.

Wij spraken met Moniswiti af, dat hij zijn best zou doen zijn dragers zoo spoedig mogelijk terug te laten keeren; want er waren vier mannen van Langóe bij, die we voor onze verdere reis noodig zouden hebben. Hij zou verder de op Majoli achtergelaten brieven meenemen, en doorzenden naar Albina; als tegenbeleefdheid machtigde ik Leeflang hem op Majoli wat rijst, sopi (sterken drank) en perubalsem, een geneesmiddel waar de Joeka's bij zweren, te geven.

Twee uur oponthoud gaf deze ontmoeting; daarna vervolgde ieder zijn weg. Wij trokken weder over een paar heuvels en door een paar breede kreken. Dan door een lang zwamp [1]), met een verwarde dichte lianenmassa, waar wij soms op handen en voeten door hadden te kruipen, en dan nog herhaaldelijk bleven haken. Ten 2 uur be-

1) Zoo noemt men in Suriname veelal een moeras.

reikten wij de laatste geschikte kampplaats aan deze zijde van het gebergte, en stopten daar. LESANÍ, die met zijn geheele familie erg zuchtte en steunde, wilde in geen geval verder, en daar wij toch op LANGÓE zouden moeten wachten, gaf ik dadelijk toe.

Hier weerklonken onafgebroken de sombere tonen van den Surinaamschen roerdomp, den tijgervogel (Tigrisoma lineatum, BODD.). De Joeka's schoten er twee, en bemachtigden ook nog een *marai* (Penelope marail, GM.), en dit was aanleiding tot de eerste onaangenaamheden met hen. Ik had te Majoli met hen afgesproken, dat alle jachtbuit, onverschillig wie de schutter mocht zijn geweest, eerlijk verdeeld zoude worden. De Indianen hadden nu geen voedsel meer en kregen wat van onze rijst; ten hunnen behoeve hadden de Joeka's beide tijgervogels geschoten, en daar deze niet bijster veel vleesch opleveren, werd er een halve *marai* bijgevoegd. De andere helft van dien vogel verdween in den pot der boschnegers — en zoo proefden wij dien dag geen vleesch.

Den 16den begonnen we eindelijk aan de bergen. Eerst tegen een flinke helling op, waar wij ter linkerzijde het frissche geluid van een waterval hoorden. Iets naar beneden, weer naar boven, afdalen in een ravijn met groote rotsblokken, waar wij met moeite overheen krabbelden, dan weer naar boven, iets dalen en een stuk door een bruisenden bergstroom waden. Nog over een berg, en bij een kreekje rustten wij eenigen tijd. De Indianen moeten het wel erg met den honger te kwaad hebben gehad, want, naar LANTI mij 's avonds vertelde, zag hij KOWFRÈ's stiefdochter hier klei eten.

Nu kwamen wij aan de eigenlijke waterscheiding, een rug, die over 1 K. M. vrijwel vlak is. De Indianen toonden ons hier rechts een top dien zij Alimi-muni (het huis der *kwatta*-apen; de *u* hierin is de Ned. *u*) noemen, welke nog een 250 M. hooger is, dan de pas dien wij overtrokken. Oudtijds voerde de weg over dien berg, en de Joeka's

noemden dit gebergte „Marowina-hedde", hoofd der Marowijne. Volgens hen zouden de bronnen van Páloemeu, Tapanahoni en Suriname-rivier hier dicht bij elkaar liggen. De naam Toemoekhoemak of Tumuc-Humac, klinkt hun al even vreemd in de ooren, als den Indianen. Hoe deze naam ontstaan is, zal ook wel altijd een raadsel blijven; ze komt plotseling op een kaart voor, zonder dat men weet, op wiens gezag. Naar den klank te oordeelen, kan het woord zeer goed Indiaansch zijn, maar daar de Indianen van deze streken zelden of nooit een naam geven aan een verzameling van bergen, zal de man, die het eerst dit woord noemde, er dan ook zeer waarschijnlijk *niet* mede bedoeld hebben het uitgestrekte gebergte, waarop Ojapok en Marowijne, Jari en Paroe ontspringen [1]).

Na dezen rug dadelijk een helder kreekje, waar wij eenigen tijd rustten. Volgens de Trio's hadden we afgedaan met „Alimina-toena", de rivier van Albina, zooals ze de Páloemeu in het handelsdialect wel noemen; deze kreek behoorde tot een rivier Paroe, welke naar den anderen kant stroomde. Wij hadden dus Suriname verlaten, en bevonden ons in den staat Gran Pará, deel uitmakende van Brazilië.

Op de helling van den volgenden berg een nieuw oponthoud: de Joeka's hadden een *kwatta* aangeschoten; het beest was wel stervende, doch had zich zoo tusschen den takken van een hoogen boom vastgezet, dat het niet kon vallen. Gelukkig wisten de Indiaantjes daar wel raad op. Janki ging het eerst naar boven, in een dunneren boom, die vlak in de buurt stond; dan Mokoelá, en ten slotte Makriki, die een langen stok opstak aan de anderen. En hoog in dezen boom gezeten, staken zij nu met den stok naar het aangeschoten beest, tot het losliet en tot aller vreugde met een plof op den grond viel, waar een

---

1) Zie Hoofdstuk XII, onder „Namen", p. 178 hierachter.

slag met den houwer een eind aan zijn lijden maakte.

Ten 2 uur vonden wij een geschikte kampplaats en betrokken daar ons nachtkwartier. De achterhoede voegde zich hier weer bij ons. LANGÓE was ziek: pijn in de ledematen, hoofdpijn, en somtijds koortsig, en had veel moeite gehad, om zelfs zonder vracht mede te komen.

Den volgenden dag ging het in het geheel niet meer. Na een uur loopen moest de zieke er bij gaan zitten om wat opgekweekt te worden. Lichamelijk geschiedde dit, door wat kassave-moes voor hem gereed te maken; en geestelijk behandelde zijn zoon APOERA hem. Hij beblies borst en schouders van den zieke met tabaksrook, en maakte hypnotiseerbewegingen met beide handen op voorhoofd en borst. LANGÓE sprak daarbij eenige voor mij onverstaanbare woorden, en ook de *piai* sprak. Maar deze kuur hielp niet voldoende; op een volgende rustplaats kon LANGÓE niet meer, en wederom splitsten wij ons: de zieke zou hier blijven, met zijn familie, en de rest ging door. De dragers van MONISWITI achterhaalden ons hier. Zij hadden blijkbaar hard geloopen, en de Joeka's drukten hun verbazing en vrees voor de snelvoetigheid der Indianen uit, door te zeggen: „*Indji aa boeng*", de Indianen zijn niet goed.

Ten 4 uur trokken wij over een 6 M. breede kreek „Paroe", en even verder bereikten wij een open ruimte: het dorp van AMÉNAKEE. De boschnegers zaten hier reeds eenigen tijd, en hadden de bewoners voorbereid op onze komst. Die bewoners, welke, zooals ons later bleek, slechts tijdelijk hier verblijf hielden, bestonden uit één man, ATOTOLI met een uitpuilend bedorven oog, een flinke vrouw, en drie kinderen. Blijkbaar stond men op het punt dit dorp voorgoed te verlaten; de hutten vertoonden reeds op een enkele plek gaten in het dak; het gras en onkruid had zich zoo ver uitgebreid, dat de schoongewiede ruimte tusschen de huizen bijna geheel verdwenen was, en huisraad was nog slechts aanwezig in de grootste hut, die de familie tot tijdelijk verblijf diende.

Wij hadden afgesproken den rijstvoorraad te bewaren voor de reis, en op de dorpen uitsluitend te leven op hetgeen de bevolking ons gaf of verkocht. Het bleek echter al ras, dat wij dadelijk moesten aanvangen, van dezen regel af te wijken; want voeding was hier niet te krijgen.

Den volgenden dag wachtten wij op LANGÓE; zijn dorp was slechts vier uur gaans hiervandaan, en het was wenschelijk, dat wij met hem tezamen die plaats binnentrokken. Een van de dragers van MONISWITI en het huisgezin ATOTOLI wenschten door te gaan, en om te voorkomen, dat de bevolking op het bericht van onze komst zoude vluchten, vergezelden LANTI en SONI hen.

De vrouwen gingen in de vroegte de kostgronden in, om te zoeken naar kassave en andere aardvruchten, en brachten na een paar uur wat kleine kassave-wortels. Deze werden geschild en geraspt op een steen; een deel van de brei ging in de *matapí* (kassave-pers van riet gevlochten) om tot koeken gebakken te worden, de rest werd door MARIA — zoo hadden de negers KOWFRÉ's stiefdochter genoemd — in een grooten pot met water vermengd en op het vuur gezet, om tot pap voor LANGÓE te worden gekookt.

Wij hadden 's ochtends een weinigje rijst gebruikt, echter niet genoeg om den honger voor langer dan een paar uur te stillen, en vóór den avond zouden wij niets meer krijgen. Dit was een nieuwe, en niet aangename gewaarwording; een fiksche eetlust was mij wel bekend, en altijd zeer welkom. Doch zoodra het zóó wordt, dat men nauwelijks meer een oogenblikje kan vergeten, dat het reeds lang over etenstijd is, gaat de pret er af.

LANGÓE kwam 's namiddags om drie uur; hij zeide, nog ziek te zijn, maar gevoelde zich toch een weinigje beter.

Den volgenden ochtend braken wij met den geheelen troep op, en waren ten 11 uur nabij LANGÓE's residentie. Hier werd gewacht, tot de geheele troep bij elkaar was, en toen ging het in plechtigen optocht naar het dorp. LANGÓE

had voor deze gelegenheid den rooden lap, dien ik hem gegeven had, als een mantel omgeslagen, droeg daarbij een bruin vilten hoed en een stok in de hand. Achter elkaar ging het nu eerst over een verlaten kostgrond waar nog één bouwvallige hut stond, door een stuk woud, en toen kwamen wij op de nieuwe kassave-aanplant en zagen de plaats in het dal liggen.

In het dorp legden wij onze lasten af, en werden dadelijk verwelkomd door eenige mannen, die handen kwamen geven, — een wijze van begroeten, die ze zeker van de boschnegers hebben afgekeken, want hun eigen groet is heel anders. LANGÓE liet kassave en water brengen, en noodigde ons uit te eten; daar het ontbijt weer zeer karig was geweest, behoefde dat geen twee keer gezegd te worden. Alles werd schoon opgemaakt, en toen in een andere hut een warme brei van kassave en zoete patatten werd rondgediend, zorgden wij wel toevallig in de buurt te zijn, om mede van deze spijs te genieten.

Het dorp bestond uit twee groote ronde en drie kleinere vierkante hutten, met een open ruimte, een soort pleintje, in het midden; zie Plaat XXVIII, fig. 20. Een der kleinere hutten werd ontruimd voor VAN TUINEN en mij met de „*paranakiri peito*", de onderhoorigen der blanken. LANTI en SONI wiegelden reeds een etmaal in hunne hangmatten in de naastgelegen hut; TODÓI voegde zich daarbij, en de Trio's werden in verschillende huizen ingekwartierd.

Wij vernamen, dat de bevolking zich zeer onvergenoegd had betoond over dit bezoek; vooral een oude vrouw, LANGÓE's zuster, die veel invloed bezat, had zeer uitgevaren tegen de Joeka's. Voor alle zekerheid had men de wapens in het bosch verborgen, om bij het minste teeken van gevaar daarheen de wijk te kunnen nemen. Een onbekend gevaar is echter veel slimmer, dan iets, dat men recht voor oogen ziet. De angst was dan ook spoedig geminderd.

LESANÍ en KOWFRÉ met familie zouden hier terugkeeren; SANTÉ en JANKI werden overgehaald, tegen betaling van een bijl, met APOERA verder te gaan. Er moesten nu enkele nieuwe dragers worden aangeworven; voor de verdere reis was een voorraad kassave noodig, en eer dit alles gereed was, zouden er nog vier dagen verloopen.

De lieden, die met MONISWITI gereisd hadden, voelden weinig lust onmiddellijk weder een nieuwe reis te ondernemen. Een boodschapper werd uitgezonden naar het dorp van PAPÁI, doch na $2^1/_2$ dag kwam deze onverrichter zake terug. Bij Papái was geen volk; op een ander dorp, dat van ETIMEU, waren de menschen te bang, zich in deze in hun oog gevaarlijke onderneming te steken. Toen moest dus toch in het dorp zelf gezocht worden, en het lukte drie man bij elkaar te krijgen.

Er werd onderwijl voortdurend gewerkt aan de kassave. Elken ochtend gingen de vrouwen oogsten, en onafgebroken was men in twee hutten aan het raspen en persen. De kassave was eigenlijk nog niet tot vollen wasdom gekomen, en deze manier van werken was verre van voordeelig; maar LANGÓE wist, dat wij aan kralen en ijzerwerk ongehoorde schatten bezaten, en achtte het daarom raadzaam ons te vriend te houden.

Met ons „dagelijksch brood" was het ondertusschen vrij droevig gesteld. Zoo nu en dan gaf men ons eens wat aardvruchten, bananen of een stuk kassavebrood, maar voor negen magen — de Joeka's konden wij ook niet laten hongeren — was er niet voldoende. Wij bepaalden ons tot 's ochtends een stuk kassavebrood en 's middags om 5 uur een bord *napi's* of bananen, en moesten toch een enkele maal nog wat rijst gebruiken. Nabij het dorp was een kreekje waar men water haalde, en daar ontdekte een der stadslieden op een dag een plant, *gogomago* (Phytolacca decandra, LINN), die in Paramaribo veel als groente wordt gebruikt. Tot groote verbazing van de Trio's werd nu elken dag een partij van dit kruid geplukt, en in den pot ge-

daan, hetgeen eenigen smaak aan het anders wel wat flauwe kostje gaf. Een minder aangename ontdekking was, dat de meegenomen voorraad zout onvoldoende bleek, en daar de Indianen dit artikel niet bezitten, zouden wij het weldra zonder moeten doen.

Den tweeden avond van ons verblijf hier, was in de hut naast de onze een algemeen gesprek tusschen boschnegers en Trio's. AKANI vertelde uit den ouden tijd, toen OSEISI en andere oude Joeka's hier als jonge menschen het achterland bezochten. Ik vroeg hem ook een en ander, en bemerkte, dat hij zeer goed bekend was met SCHOMBURGK'S Corantijn-reis. Zeer omstandig vroeg hij naar mijn geheele familie, en herhaaldelijk liet hij zich de namen voorzeggen om ze goed in zijn geheugen te prenten. AKANI heeft ravenzwart haar, hoewel hij de 60 jaar wel lang voorbij zal zijn; hij vertelde, dat zijn moeder hem altijd den raad had gegeven, geen koppen van *kwatta's* te eten, daar dit grijs haar geeft — en de vrouwen vinden dat niet mooi. „Tout comme chez nous" mag men wel zeggen!

Hoewel Suriname een echt tropenland is, en wij hier slechts op $2^1/_2°$ van den evenaar waren, hadden wij herhaaldelijk last van de koude, en wel in den nanacht. Wij hadden een dun molton-dekentje in onze katoenen hangmat, maar dit gaf niet genoeg beschutting om te kunnen slapen bij een temperatuur onder de 18° C.

Den dag voor ons vertrek, verschenen plotseling eenige gewapende en mooi opgesmukte mannen aan den rand van het dorp. Schijnbaar schonk niemand hun eenige aandacht; alleen werd door de vrouwen wat kassave gereedgelegd op het pleintje. Daarop marcheerden de bezoekers het dorp in, gebruikten elk een stuk kassave, en gingen toen weer naar hun hoekje terug. Eerst toen zij gegeten hadden, kwamen de jonge lieden hen begroeten. LANGÓE echter trok zich nog steeds niets van zijn gasten aan; eerst den volgenden dag zou hij met hen praten. Aldus de etiquette bij de Trio's! Wij vernamen, dat het lieden van het dorp

8

van ETIMEU waren, die de blanken eens wilden zien, en gaarne wat van hun koopwaar zouden vermeesteren.

VIII.

Van Langóe naar Apikollo en de Sipaliwini; en terug.

De inlichtingen, die TONKA ons te Drietabbetje had verstrekt, stemden niet heel goed overeen met hetgeen de Ojana's ons in 1904 en ook onlangs, hadden medegedeeld. Volgens de Ojana's zou men op het Westelijke pad van de Páloemeu na vier dagen het dorp Jalali aan een rivier Paroe bereiken, 1 dag later Moasi aan de Koelipini en na nog 4 dagen loopen een stroom, Koeroeni geheeten, welke daar ter plaatse bevaarbaar, maar nog niet zeer breed zoude zijn. Volgens TONKA: 3 dagen tot Akani, 1 dag tot Langóe, waar meerdere paden zich van den hoofdweg afscheiden; na nog 4 dagen kwam men aan de „Koeinti", die men overtrok — bij hoog water met schorskano's, en nog 4 dagen later bereikte men het Trio-dorp Ajó aan de rivier der Saloema's. Hij had ons zoo stellig verzekerd, dat wij, door „Ajó-passi", den „weg naar Ajó", te gaan, door eene savane zouden trekken, en de Koeinti zouden bereiken, dat wij reeds op Majoli dadelijk opgaven, Ajó-passi te willen gaan, en toen men volkomen begreep wat daarmede bedoeld werd, eraan vasthielden.

Eerst hier werd ons duidelijk, hoe de vork in den steel zat: AKANI is sedert eenige jaren verhuisd naar een ander dorp; zijn vroegere nederzetting was het dorp van AMÉNAKEE = JALALI; LANGÓE = MOASI [1]), en bij Langóe splitst de weg zich. Het Zuidelijke pad voert door savane naar

1) Bij deze Indianen vonden wij meermalen, dat een persoon twee namen heeft; zie hierover de publicatie betreffende de op deze reis verzamelde etnographische gegevens in het Internationales Archiv für Etnographie.

het dorp van Apikollo; men trekt vervolgens over de Sipaliwini en bereikt 4 dagen later het dorp van ASOENANGKA, want AJÓ was het vorige jaar overleden. Het Noordelijke pad is de weg, waarvan de Ojana's spraken.

Voor het bepalen van de grens tusschen Suriname en Brazilië was het wenschelijk, dat wij het stroomgebied van de Corantijn op een zoo Zuidelijk mogelijk gelegen punt zouden bereiken. Bovendien vertelde men ons, dat op het Zuidelijke pad wel, op het andere daarentegen geen savane te zien was; en op open land was juist onze hoop gevestigd, om nog iets meer dan ons reis-itinerair in kaart te kunnen brengen. Er was dus alle reden, om vast te houden aan ons plan, den weg naar Ajó te volgen.

Den 24sten September zouden wij vertrekken. Den vorigen dag was er geen tijd meer geweest, onze bezoekers van Etimeu gelegenheid te geven tot handel drijven. Ik liet hen thans vroegtijdig roepen, en belastte LANTI met het beheer van de ruilartikelen. De oudste van deze Trio's hield daarbij een kleine toespraak tot LANTI; hij verklaarde, dat de Joeka's van ouds bekend stonden als „*moempi*" (gierig), en nu was hun ter oore gekomen, dat voor een paar jaar een blanke bij MAJOLI kwam, die niet aan deze ondeugd leed; daarom kwamen zij thans een bezoek brengen. Met andere woorden, hij noodigde LANTI uit, zijn Joeka-gierigheid thans voor een oogenblik af te leggen.

Wij ruilden eenige bogen en pijlen, hoofdkransen, speer en knots en deelden vervolgens aan elk een klein geschenk uit, waarna allen zeer voldaan uiteen gingen.

Wij maakten nu de laatste toebereidselen voor vertrek, doch vóór we opbraken, zouden wij nog op een fraai tooneel vergast worden. Behalve de door LANTI aangeworven dragers, SILOWÁ en TAWAJALI, zou nog een zoon van APOERA, zekere SANGÉ meegaan. Ik had den Joeka's gezegd, dat wij voor instrumenten, koopwaar en voeding, aan 5 dragers voldoende zouden hebben, zoodat de zesde, indien zij dat wenschten, voor hen eenige zaken zou kun-

nen dragen. Doch het bleek, dat SANGÉ de kassave voor de Trio's in zijn *katali* had gepakt, zoodat de Joeka's zich zouden moeten vernederen tot dragen van hun eigen hangmat en kassave. Zij uitten hun misnoegen hierover tegen APOERA, en kregen toen ineens den wind van voren. Luide riep APOERA uit: „jullie zegt, dood te zullen gaan, als je een vracht moet torsen, maar ziet, de Trio's droegen, en nog leven ze, de blanken droegen, en hier staan ze, en hun negers droegen, en ook die stierven niet. En jullie Joeka's, die beweert niet te kunnen dragen, bent te dom om eenig werk te verstaan; geweren, houwers, kralen, alles krijgen jullie van de blanken, zelf kunnen jullie niets", enz. enz.

De geheele bevolking hoorde dit mede aan, en groeide erin. Ik kon niet nalaten even in het Ojana APOERA een complimentje te geven; misschien was het onverstandig — maar het moest eruit. Toen echter LANTI daar zoo met een arme zondaarsgezicht stond, kreeg APOERA toch medelijden en ten slotte werd een schikking gemaakt, waardoor de Joeka's hunne hangmatten af konden geven.

Ten half tien vertrokken wij. 's Middags door een verlaten dorp van ETIMEU, waar nog een paar bouwvallige hutten stonden, en ten half vier stopten wij. Den volgenden ochtend na een uur loopen werd het bosch plotseling licht, en even daarna kwamen wij in eene savane. Nooit heb ik zoo goed begrepen, wat er ligt opgesloten in de uitdrukking „lachende landouwen", als toen. De schoonheid van het oerwoud merkt men niet meer op, als men gelijk een lastdier voortsjouwt; de weelderigheid van den tropischen plantengroei gaat men verwenschen, als men herhaaldelijk blijft haken aan takken, struikelt over verraderlijke wortels, en door twijgen, die de voorman terzijde boog, in het gelaat wordt gezwiept. Zelfs in de kampen, wanneer men wat bekomen is van de vermoeienissen van den dag, voelt men zich te gedrukt door het gemis van zonlicht en de onmogelijkheid verder dan eenige tien-

tallen meters voor zich uit te zien, om oog te kunnen hebben voor de statige pracht van het loofhout, de sierlijke bevalligheid der palmen.

En nu ineens een open grasvlakte, vroolijk verlicht door de ochtendzon. Het was om het uit te jubelen!

De savane was geheel vlak en begroeid met gras en hier en daar dikbladige loofboomen en groepjes mauritiepalmen (Mauritia flexuosa, L.) Vóór ons, voorbij den boschrand aan de overzijde, een bergkegel, door de Indianen Awalali genoemd, welke eenige kale zwarte plekken vertoonde en daardoor sterk geleek op de toppen der uitloopers van het Toemoekhoemak-gebergte in Suriname.

Bij een boschje maakten wij halt; de Indianen snelden het kreupelhout in, en kwamen weldra terug met wilde ananassen. Wij vermeesterden ook verscheidene van deze vruchten en smulden eraan. Zij waren iets kleiner dan hunne gekweekte broeders; de grootste waren 15 c.M. hoog bij 10 c.M. middellijn, hadden een ietwat scherpen geur, doch waren zoet en saprijk.

Een uur lang werd hier gerust; toen verder; de boomen werden steeds talrijker, en plotseling verrees het woud weder voor ons. Bij het eerste beekje namen de Indianen een bad, iets wat ik ze ook later steeds heb zien doen, na een marsch door de savane. 's Middags trokken wij weder door een verlaten dorp; een hut stond nog, en aan een bijl, die in het dak was gestoken, was te zien, dat de bewoners, een zekere Sinái en zijn onderhoorigen, hier van tijd tot tijd nog wel kwamen.

Den volgenden morgen trokken wij over het gebergte, dat de wateren van de tweede Paroe en Corantijn van elkaar scheidt. Na den eersten rug viel het ons al dadelijk op, dat de kreekjes, die wij overtrokken, van links naar rechts stroomden; op de eerste rustplaats deden we navraag bij de Indianen, en vernamen, dat wij afgedaan hadden met de Paroe; deze kreken stroomden naar de Palaimeu, welke zelf weer een zijtak van de Sipaliwini is.

Vóór den middag trokken wij nog voortdurend over bergen; na den middag volgden wij zooveel mogelijk het dal van een breede kreek, de Koeïni (zie Plaat XXVIII, fig. 21).

Wij hadden gehoopt, den 27sten het dorp van APIKOLLO te bereiken, doch het zou anders uitloopen. Want, terwijl wij een uur of drie na vertrek op een plekje wat uitrustten, ontdekte LANTI een troep wilde varkens (*pakira's*, Dicotyles torquatus CUV.) en was zoo gelukkig daarvan één neer te leggen. Verder trekken was nu onmogelijk; het beest werd geslacht, en een deel dadelijk te vuur gezet. Zoodra het vleesch gaar was, aten allen, en vervolgens bonden de Trio's hunne hangmatten en verklaarden hier te willen blijven: wij zouden het dorp toch niet halen — hetgeen ik volkomen moest beamen, wetende, dat er na siesta en een tweede maal zeker niet veel tijd meer zou overschieten.

Den 28sten vertrokken we bijtijds, en betraden na tien minuten gaans de groote savane (zie Plaat XXIX, fig. 22). Deze was inderdaad zeer uitgestrekt, maar viel na al de verhalen wel wat tegen. In tegenstelling met de andere savane, was het terrein hier sterk golvend. Rechts zagen wij een hoog gebergte, geheel met bosch begroeid, (zie Plaat XXIX, fig. 23), links scheen het grasland zich nog een heel stuk naar het Zuiden uit te strekken, en recht vooruit waren heuvels, gedeeltelijk met boomen begroeid, gedeeltelijk kaal. Wij hadden gehoopt hier een hooge rots te zullen zien, doch hoewel op onzen weg eenige flinke steenklompen lagen (zie Plaat XXX, fig. 24), was van een bepaalden rotsberg niets te zien.

Na een uur loopen zagen wij de savane reeds smaller worden, en na nog een uur waren wij er doorheen. Het liep reeds tegen tienen, en de zon deed zich geducht voelen, zoodat we blijde waren weder het bosch te betreden. Nabij den rand der savane vonden wij een plek, waar verscheidene statige *toeka's* bij elkaar stonden. De pitten die deze

20. Het dorp van Langóe. 8 Oct. 1907.

21. De Koeíni. 4 Oct. 1907.

boom (Bertholletia excelsa HUMB.) oplevert, worden uit Brazilië in groote hoeveelheden geëxporteerd; men perst er olie uit, en ook zijn ze zeer smakelijk, om uit de hand te eten. Deze driehoekige nootjes zijn ook in Holland welbekend onder den naam van *kokelikó;* in Brazilië noemt men ze *castanhas* (kastanjes), in Suriname Pará- of Brazielnoten; de boomen komen daar echter slechts op enkele plaatsen voor.

Nog 1½ uur marcheerden wij door het woud; toen over een breede kreek, de Palaimeu, en iets verder maakte men halt: we waren tot dicht bij het dorp genaderd. Hier werd beraadslaagd, hoe wij het best onze komst zouden aankondigen, zonder de bewoners te zeer te doen schrikken, en besloten werd, dat de Joeka's met 3 Trio's vooruit zouden gaan, terwijl de rest een kwartiertje later zou volgen.

Kort na het vertrek van den voortroep, hoorden wij hondengeblaf: zij waren het dorp binnengetrokken. Nog wat wachten, en daarna maakten ook wij ons op, om verder te gaan. Langs een plek die pas opengekapt was, door een kassave-planting, en het dorp lag voor ons.

Een open plek, schel verlicht door de middagzon en in een kring eenige huizen. In een daarvan een menigte roodhuiden, allen pratend en gebaren makend, blijkbaar in hevige opwinding. Wij traden recht op hen toe, men week op zij, en we zagen de Joeka's zitten in druk gesprek met eenige Indianen. Een hunner werd ons voorgesteld als de hoofdman APIKOLLO. Wij gaven hem een hand, en dadelijk vroeg hij: „mooimee kong? krasji-wa?" (kom jullie in vrede, niet om te vechten?), waarop ik antwoordde: „mooimee kong, matimee wanni" (we komen in vrede en wenschen uw vriendschap). Er stond kassave gereed, men bracht bankjes, en wij nuttigden eenige spijs. De Joeka's gingen ondertusschen met APIKOLLO naar een der andere hutten, waarheen de meeste mannen hen volgden. Enkelen bleven ons staan bekijken, doch toen een groote voorraad

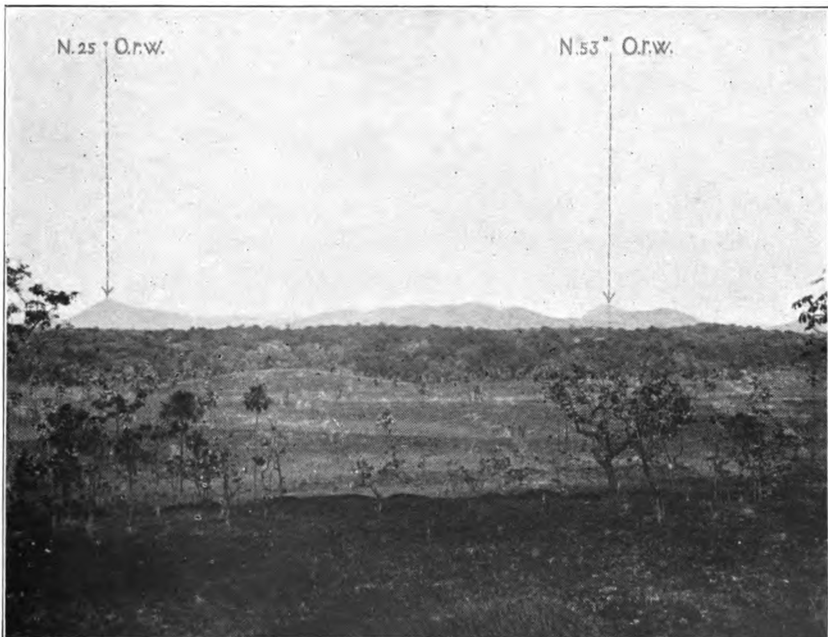
suikerriet werd gebracht, en wij ons daaraan te goed begonnen te doen, droop de een na den ander af, en weldra hadden wij het rijk alleen.

Ondertusschen werd in de groote hut, waar men vergaderde (zie Plaat XXX, fig. 25), ál maar gepraat, en terwijl hield men ons voortdurend in het oog, zooals bleek toen VAN TUINEN zich even zette in een hangmat. Onmiddellijk kwam TODÓI namens de Trio's verzoeken eruit te gaan, daar de eigenaar van de hangmat anders zou moeten sterven. Kort daarna haalde men alle huisraad uit deze hut weg, en werd ons medegedeeld, dat wij haar als ons verblijf konden beschouwen. Daar wij in twee weken vrijwel volstrekt geen zoetigheid geproefd hadden, kauwden wij zeker wel een uur lang onafgebroken suikerriet, tot onze kaken pijn gingen doen van de ongewone inspanning. Ook bakoven kregen wij hier, want dit was de plaats, waarvan MONISWITI ons al bericht had, dat er overvloed heerschte. En aan dien overvloed was het te danken, dat wij hier zoo'n menigte menschen aantroffen. Wij telden er wel een 50, waarbij nog kwamen diegenen, welke op jacht waren, of zich uit angst schuil hielden.

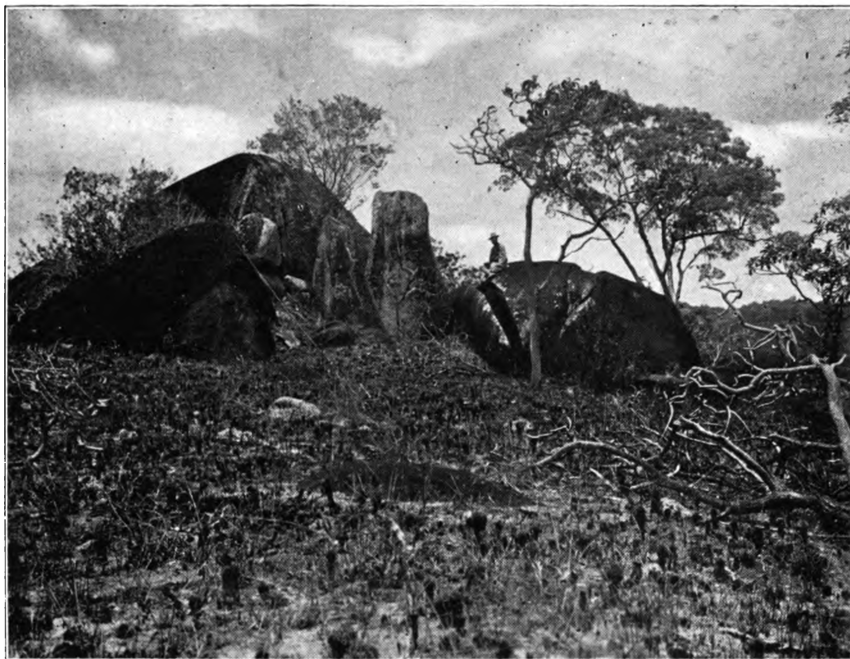
Tegen den avond schenen de gemoederen wat tot kalmte te komen, en zonder vrees begaven wij ons op het gewone uur ter ruste en sliepen ongestoord tot het aanbreken van den dag. Minder goed was de nachtrust van de Joeka's en een der arbeiders, die in het groote huis bij de Trio's hun hangmat hadden opgehangen. Want de bezoekers begonnen hun na donker te verwijten, dat zij slecht hadden gehandeld, door den blanken den weg te wijzen naar de woonplaatsen van hunne oude vrienden. Zij raadden den Joeka's, te zorgen dat wij ten spoedigste vertrokken, daar het anders wel eens zou kunnen gebeuren, dat zij zich met pijlschoten van de ongewenschte gasten zouden verlossen. Na veel over en weer praten en dreigen, maakten de meesten der Trio's hunne hangmatten los, en gingen in het bosch een slaapplaats zoeken; vóór dagworden ver-

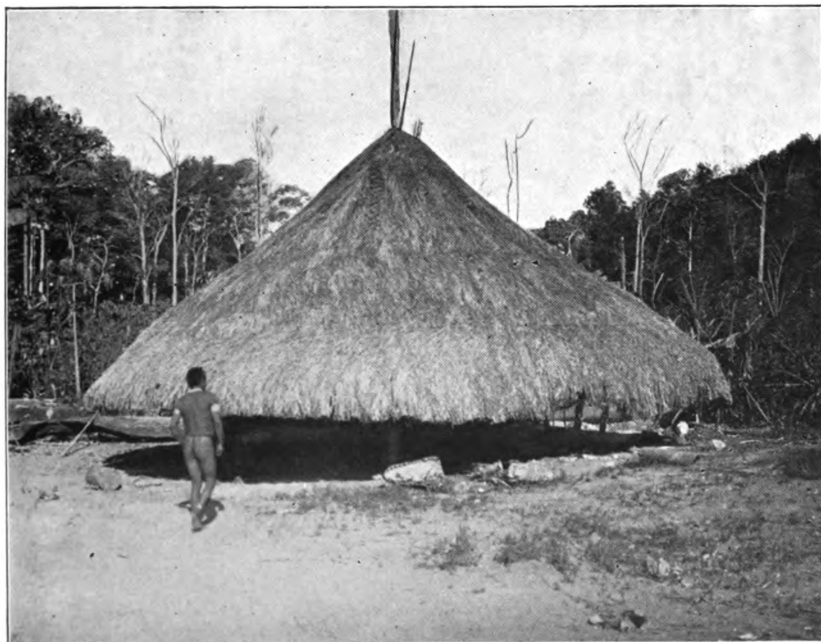
22. Marsch door de groote savane; vóórop Bisschop van Tuinen, daarna Soni, 3 stadsarbeiders, 5 Trio's en Aken. 28 Oct. 1907.

23. Gezicht over de savane van den heuvel op 2° 8′ 40″ N. Br., 56° 13′ 20″ W. L. Gr. 3 Oct. 1907.

24. Rotsen op eene hoogte in de groote savane (steenmonster n⁰. 3). 3 Oct. 1907.

25. Huis (timákitti) in het dorp van Apikollo. 29 Sept. 1907.

trok reeds een partij naar hunne dorpen, en om 9 uur 's ochtends waren alle bezoekers en verscheidenen der inwoners verdwenen, en bleven slechts APIKOLLO met zijn broer MAJAPÉ, nog twee mannen en een paar vrouwen.

Ik had al herhaaldelijk bevonden, dat wij Europeanen veel, zeer veel van deze naakte „wilden" kunnen leeren, maar de les, die zij ons thans gaven, was wel de meest waardevolle van alle. Wanneer ten onzent een ernstig geschil ontstaat tusschen twee groepen menschen, die niet aan een hooger gezag hebben te gehoorzamen, grijpt men maar al te dikwijls naar het zwaard, om te komen tot het einddoel, dat een van beiden zich terugtrekt. Hoeveel smart, hoeveel ellende zou niet vermeden worden, wanneer men in den vervolge, gelijk deze Trio's deden, van de keten: ruzie-strijd-zege of nederlaag, de beide uiterste schakels dadelijk aan elkaar koppelde en de middelste verwierp?

Onder de gasten, die zich kort na dagworden opmaakten tot vertrek, was ook een jonge man, die volgens zeggen van SILOWÁ tot den stam der Okomajana's zou behooren. Ik deed al mijn best dezen man aan het praten te krijgen, in de hoop iets van zijn taal op te kunnen teekenen. De prentenboeken werden erbij gehaald, een kaart witte knoopjes (een der meest gewilde ruilmiddelen) werd in batterij gebracht — niets hielp. De man verstond geen Ojana, renonceerde op het handelsdialect, en wijzen op zon, hemel en aarde, lichaamsdeelen en kleedingstukken, had slechts tot gevolg, dat hij me eenigszins aarzelend de namen daarvan in het zuiverste Trio opgaf. Tot mijn smart verdween de man spoedig daarop, en zag ik hem nooit terug.

APIKOLLO hield zich met de meeste zorgvuldigheid van ons verwijderd; wij moesten echter probeeren zijne medewerking te krijgen, al was het alleen maar om ons te voeden, want het laatste kruimeltje eten was dezen ochtend verbruikt. LANTI beweerde, dat de menschen hier het handelsdialect bijna niet verstaan, en daarom werd APOERA er bij gehaald als tolk. In de groote hut waar het den afge-

loopen nacht zoo heet was toegegaan, vond nu een samenkomst plaats. Ik deelde LANTI mijn wenschen mede, en deze bracht ze over aan APOERA; tot zoó ver kon ik vaststellen, dat het zuiver spel was. APOERA richtte daarop het woord tot APIKOLLO en deed een verhaal in versmaat, dat wel een kwartier duurde, waarin gesproken werd over enkele soorten koopwaar en over *paranakiri*, de „blanken", doch waarvan ik overigens niets kon verstaan. Bijna onmiddellijk nadat hij uitgesproken had, antwoordde APIKOLLO op dezelfde wijze en even langdradig. Toen nog een paar korte zinnetjes — en daarna stond de hoofdman op, en ging naar zijn eigen huis. APOERA vertelde, dat APIKOLLO niets van ons weten wilde, en ons in geen geval zou helpen wanneer wij nog verder wilden trekken.

Wij stonden nu voor een lastige beslissing, en wel: teruggaan, en tevreden wezen met het verkregene; of: blijven, om te trachten nog verder door te dringen, met de kans, dat wij met ons personeel er het leven bij inschoten, en de uitkomsten van onzen arbeid verloren zouden gaan.

Of men werkelijk zoo slecht gezind was jegens ons, viel lastig uit te maken. Er was geen denken aan, dat wij voorloopig rechtstreeks met de bewoners van dit dorp konden onderhandelen. Men schuwde ons als wilde beesten. Een der arbeiders, die even in een der hutten keek, kreeg het verzoek rechtsomkeert te maken, en toen ik het inwendige van een ander huis eens nader op wilde nemen, verging het mij niet beter. Den hoofdman hield ik 's middags staande, om hem een verhaal te doen, dat wij volstrekt geen kwaad in het schild voerden, doch integendeel allerlei mooie zaken voor hem hadden meegebracht; hij knikte even, nauw zichtbaar, met het hoofd, en maakte zich daarna ten spoedigste uit de voeten. 's Avonds, toen men rond het vuur in het midden van het dorp suikerriet zat te knabbelen, zette ik mij naast hem, hetgeen tot gevolg had, dat hij opstond en zoo ver mogelijk uit mijn buurt een andere plaats zocht.

Voorshands waren wij voor onderhandelingen aangewezen op de Joeka's en onze eigen Trio's. De Joeka's waren niet meer te vertrouwen; wij naderden nu het gebied der gevreesde Saloema's en hadden reeds 10 dagen geloopen om hier te komen, terwijl elke dagreis verder beduidde, dat wij twee dagmarschen meer hadden af te leggen. Misschien ook meenden zij, dat nu het juiste oogenblik tot keeren was aangebroken, wilden ze nog een jachthond vermeesteren. Ik had hun nl. beloofd, dat ik bij tevredenheid over hun gedrag, als de hoeveelheid meegenomen ruilmiddelen voldoende zou blijken, hun zoude bijstaan als ze een hond konden koopen van de Indianen. Nu meenden zij vermoedelijk, dat hun gedrag zeer prijzenswaardig was geweest; inderdaad was het een enkel maal merkbaar geweest, dat zij trachtten als rechtschapen menschen te handelen, al bleef het dan ook bij den goeden wil daartoe. Maar hoe verder we nu gingen, des te minder werd de kans, dat er iets van de ruilgoederen over zoude blijven. Al steeg mijn tevredenheid misschien ten top, wanneer de middelen om daarvan een stoffelijk bewijs te geven, ontbraken, zouden zij er geen zijde bij spinnen.

Van de Indianen was APOERA aangeworven om door te gaan tot Asoenangka, 4 dagreizen verder, maar er was gegronde reden, om aan te nemen, dat hij wèl zoo lief eerder terug zoude keeren. Geen gemakkelijker middel om dit doel te bereiken, zonder zijn woord te breken, dan dat hij zorgde, dat geen gidsen te krijgen waren. Hijzelf kende den weg niet, en ziedaar de onmogelijkheid om door te gaan geschapen. SANTÉ en JANKI waren bij Langóe met groote moeite overreed, nog tot hier bij ons te blijven; beiden waren een weinig onwel, en wenschten ook weer terug te keeren, om een kostgrond te kappen. SILOWÁ en TAWAJALI waren eveneens tot deze plaats aangeworven, en verklaarden evenmin den weg verder te weten. Er was bovendien bij allen een geslotenheid op te merken, die wij vroeger nooit ondervonden. Zelfs van bijzonderheden betreffende dorpen

en wegen, die ze ons vroeger zelf verteld hadden, verklaarden zij thans, nooit gehoord te hebben. Er was blijkbaar ook bij hen wantrouwen ontstaan, naar wij dachten door het voortdurend schrijven en teekenen, het kijken naar de zon met een vreemd instrument en het nachtelijk gluren naar de sterren, die weerkaatst werden door die vreemde stof, zwaar als ijzer en spiegelend als water. Later, toen wij reeds weder op Majoli terug waren, vernamen wij, dat deze gissing juist was geweest; inderdaad waren alle Trio's door het zien van al die tooverbewerkingen, waarvan het doel zoo geheel boven hunne bevatting ging, bevreesd geworden.

Bleven over, als de eenigen waarop wij konden vertrouwen, onze vier stadsarbeiders, die echter evenmin als wijzelven zonder gidsen een Indianenpad zouden kunnen vinden — en volgen, en even goed als wijzelven elken dag spijs behoefden om er het leven bij te houden.

Alle voor-en-tegens optellende, kwamen wij tot het besluit, dat wij moesten trachten de Sipaliwini zelve te bereiken. Daardoor zou men later bij eventueele opmeting van de Corantijn, gemakkelijk aansluiting krijgen met onze metingen. En verder achtten wij het noodzakelijk een paar dagen ter beschikking te hebben, om de nabijgelegen savane en hare omgeving in kaart te kunnen brengen.

Keerden wij dan terug, zoo waren wij zoo goed als zeker, dat alle aanteekenigen en verzamelingen veilig Majoli zouden bereiken. Bleven wij echter, dan waren wij volstrekt afhankelijk van lieden, die op het oogenblik allerminst geneigd waren, ons bijstand te verleenen. Gelukte het, hen door geschenken zachter te stemmen, dan waren wij zeker, op het eerst volgende dorp weder met dezelfde moeilijkheden te moeten kampen, want de bewoners daarvan behoorden tot de menschen, die 's nachts zoo'n opstootje hadden gemaakt (zie Plaat XXXI fig. 26). Onze voorraad ruilartikelen was ontoereikend om meerdere groote geschenken uit te deelen, en ook aan geweerpatronen bezaten wij nog slechts een 50tal.

Slaagden wij er echter niet in, vriendschap met APIKOLLO te sluiten, dan had hij slechts te weigeren ons voeding te verschaffen, om ons te noodzaken, overhaast den terugtocht te aanvaarden, waarbij het nog zeer de vraag zoude wezen, of wij er ooit in zouden slagen, Langóe te bereiken. Want zonder Indianen, die den weg kennen, zal het de grootste moeite kosten niet te verdwalen; van eenigszins snel trekken kan geen sprake zijn, en het bosch levert slechts weinig eetbare zaken op. Van levensmiddelen eischen, kon geen sprake zijn; geweld zou onvermijdelijk op onzen ondergang uitloopen.

Nog een derde mogelijkheid bestond, nl. de Sipaliwini af te zakken, en door te gaan naar de kust; daarmede zouden wij deze voorname bronrivier van de Corantijn in kaart brengen, en rechtstreeks aansluiten aan de opnamen van SCHOMBURGK en BROWN. Een korte overweging leerde, dat hiervan geen sprake kon zijn. Over een stuk, dat ons wel 3 weken reizen zoude kosten (de bekwaamste vallenwerkers, de boschnegers, zouden ons hier niet vergezellen), is de Corantijn onbewoond. Een voorraad levensmiddelen, voldoende voor dien tijd, kon men ons hier nooit verschaffen.

Alzoo werd LANTI opgedragen, den hoofdman te bewerken, ons althans naar de Sipaliwini te brengen, en te zorgen, dat wij hier van voeding werden voorzien, en voldoende kassave voor de terugreis werd gemaakt. Op voorwaarde dat wij daarna zouden vertrekken, verklaarde APIKOLLO zich bereid, hiervoor te zorgen, en den 30sten September geleidde hijzelf ons naar de kreek.

's Ochtends vroeg begaven wij ons op het pad: vier Indianen, LANTI en SONI, de vier stadsarbeiders, VAN TUINEN en ik. Na vier uur loopen, grootendeels over vlak terrein, zagen wij de kreek voor ons liggen. Een groote vlakke rotsmassa vernauwde het bed der rivier, waardoor een kleine stroomversnelling gevormd werd. Naar beide zijden kon men een gedeelte van de kreek overzien; de breedte was ongeveer 20 M.; naar het uiterlijk zou men dit water

even goed voor een der bronrivieren van Lawa of Tapanahoni, als van den Corantijn, kunnen houden; zie Plaat XXXI, fig. 27 en Plaat XXXII, fig. 28.

APIKOLLO en zijn zoon gingen op jacht, de beide andere Trio's, JANKI en SILOWÁ gingen *nekóe* zoeken en brachten weldra eenige stukken van deze liaan mede. Door het zakken van het water was een afgesloten kom gevormd, en deze werd nu afgevischt. Op de rots sloeg men de *nekóe* met een stuk hout, totdat de vezels van elkaar loslieten; daarna waschte men ze in het water uit, waarop zich een wit vocht in het water verspreidde. Niet lang daarna kwamen enkele kleine vischjes aan de oppervlakte, wanhopig met de lippen bewegend; later ook iets grootere soorten, terwijl reeds menig klein vischje dood ronddreef. Met de hand pakte men nu al wat groot genoeg was, om tot spijs te dienen; een vuurtje werd aangelegd, en daarbij de buit geroosterd en opgepeuzeld. Later lazen wij nog eens na, en bemachtigden een groot aantal kleinere vischjes, die mee werden genomen, en 's avonds als toespijs bij het maal ons veel verdriet en ergernis gaven, door het onnoemelijk groot aantal fijne graatjes.

Den volgenden dag kwam onze kassave gereed. Den 2den October zouden nu VAN TUINEN en ik met de vier stadsarbeiders en TODÓI, benevens twee Trio's, vertrekken, en aan de Koeíni bij den rand der savane kamp maken. Twee etmalen later zou ook de rest van het gezelschap opbreken, ons onderweg oppikken, en gezamenlijk zouden wij onzen terugtocht vervolgen.

En zoo geschiedde het. Wij namen een min-hartelijk afscheid van APIKOLLO, en waren om 10 uur bij de savane. De gasten van APIKOLLO hadden den brand in het droge gras gestoken, en wij liepen langen tijd door een asch- en houtskoolwoestijn. De zon brandde duchtig, de bodem straalde veel warmte uit, en wij lieten menig zweetdroppeltje hier. Nadat wij ons weder op de oude kampplaats (verg.

26. Trio's bij Apikollo. 1 Oct. 1907.

27. De Sipaliwini, gezicht stroomafwaarts. 30 Sept. 1907.
(Van links naar rechts, achterste rij:) Silowá, Janki, de Goeje, Sullie.
(Dito, voorste rij:) Heerde, de Bes, Bisschop van Tuinen, Aken.

Plaat XXVII, fig. 19) geïnstalleerd hadden en een weinig waren uitgerust, trokken wij er op uit, gewapend met de noodige instrumenten. Dicht bij ons kamp lag een steenachtige heuvel, die het uitzicht naar het Zuiden belemmerde. Dezen bestegen wij het allereerst, en zagen, dat verder Zuidwaarts een andere, hoogere heuvel lag, waarvan wij waarschijnlijk beter uitzicht zouden hebben. Dus daarheen en erop geklommen.

Hier hadden wij een fraai uitzicht over de savane. Tot onze teleurstelling bleek deze niet te zijn de Noordpunt van de geweldige grasvlakte, door Tocantins en Mevr. Coudreau aan de takken van de Koeminá aangetroffen, doch een losse plek, geheel door oerwoud omringd. Alleen zagen wij in de richting N.O. en Z.O. nog een paar bergen, die door den kijker van den theodoliet bekeken, bleken savanevegetatie te dragen. In het Noorden een gebergte met toppen van 600 tot 800 M. (verg. Plaat XXIX, fig. 23). In het Zuidwesten, naar den kant waar Koeroeni, Koetari en Alamatau moeten ontspringen, flauw golvend boschterrein. Overigens rondom de savane begroeide heuvels.

Wij maten het panorama op met den theodoliet, hetgeen verscheiden uren vorderde, en waren voor den avond weder in het kamp terug. Den volgenden ochtend werd een basis bepaald en nog drie panorama's opgemeten, en na den middag kwam het werk gereed.

Wij hadden nu ook gelegenheid gehad, de savane eens beter op te nemen, dan men op een snellen marsch kan doen. Zooals reeds gezegd, is het terrein sterk golvend; de bodem bestaat uit grijze klei met vele steentjes, die het loopen met bloote voeten zeer bezwaarlijk maken. Overal groeit gras; op de pas afgebrande gedeelten ziet men daarvan slechts de verkoolde resten, op plekken, die reeds eenige weken geleden werden gebrand, schieten alweer groene spruiten op, en in de vochtige dalen en op andere plekken, waar het vuur niet doordrong, is het gras bijna manshoog. Een plant, die mij voorkwam ook een

grassoort te zijn, maar met een 10 à 20 c.M. langen bovengrondschen wortelstronk, vindt men vooral op de steenachtige plekken overvloedig, en deze stronken zijn ook zeer onaangenaam voor de voeten. Tusschen het gras vindt men hier en daar lage boomen, die geheel het karakter dragen van gewassen, welke tegen langdurige droogte bestand moeten zijn, en, vooral op de lage plekken, waar het water zich verzamelt, groeien veel mauritie-palmen, hetgeen het landschap buitengemeen aantrekkelijk maakt. De overgang van savane tot oerwoud is overal plotseling; geen strook met laag hout scheidt beiden; men ziet tegen het bosch op, als tegen een dam. Een aantal groenhartboomen (Tecoma leucoxylon (L.) MART.) welke hunne bladeren hadden afgeworpen, en prijkten met honderden heldergele bloesems gaven eenige levendigheid aan het eentonige groen van het woud, terwijl enkele *granmaripa*-palmen [1]) met hare fijne glinsterende bladeren de noodige afwisseling in vorm gaven. Het mooist was de savane evenwel (zooals trouwens in het algemeen elk tropenlandschap), als de zon laag stond, en de mauritie's hunne lange schaduwen over het gras wierpen.

Groote beesten zagen wij er niet, maar de sporen van tapirs zijn talrijk, en ook herten met groot gewei, gevaarlijk voor den jager, door de boschnegers *awojo-dia* genoemd [2]), moeten hier voorkomen. Aan vogels echter geen gebrek; roofvogels cirkelen door de lucht, loerend op hun prooi, en dikwijls ziet men groote vluchten *ara's* of papegaaien krijschende voorbijtrekken, hetgeen een prachtig gezicht oplevert. Drie soorten *ara's* trekken vooral de

1) De gewone *maripa* (Maximiliana maripa (MART.) DRUDE) heeft de bladvederen niet alle in een vlak liggen; bij den *granmaripa*-palm, die er overigens wel wat op lijkt, is dat wel het geval; de zaden van dezen boom zijn eetbaar, evenals de gewone *maripa*-pitten.

2) *Awojo* (*dia* = hert in het Negerengelsch) noemen de Indianen (Karaiben?) Cervus savannarum (Zie PENARD, De menschetende aanbidders der zonneslang, I, Paramaribo 1907, blz. 190).

aandacht door hun schitterende kleurenpracht, en wel de Ara Macao, boven azuurblauw, onder oranje, de Ara Ararauna, vuurrood met enkele blauwe vederen, en de Ara Chloroptera, rood met blauw en enkele groene plekken; één of meer soorten groene *ara's* komen hier ook voor, doch deze heb ik nooit van nabij kunnen bekijken. Hoewel men de verschillende soorten bij elkaar aantreft, heb ik nochtans in één vlucht (bestaande uit 2 tot 20 vogels) nooit anders dan *ara's* van één soort bij elkaar gezien. Aan eigenlijke papegaaien, margrietjes en parkieten is dit land ook rijk. Bij onze kampplaats stonden een paar bloeiende *kánkantri's* (Ceiba pentandra GÄRTN.), en 's ochtends met het aanbreken van den dag, zaten die altijd vol met deze vogels; het geluid der vallende bloesems, dat als een hagelbui klonk, verried het eerst de tegenwoordigheid van den troep. Als men dan voorzichtig naderde, weerklonk een zachte waarschuwingskreet, en zoodra ze het niet meer vertrouwden, vlogen allen onder een luid gekrijsch verder. Na eenigen tijd kwamen ze dan dikwijls geruischloos met kleine troepjes weer terug.

In ons kamp hadden wij, voor het eerst op de landreis, last van eenige muskieten; over het algemeen waren er dit jaar gelukkig bijzonder weinig, ook op de rivier.

Den 4[den] October 's ochtends kwamen de achtergeblevenen, versterkt door twee onderhoorigen van APIKOLLO, AMINDJO en PONTO (zie Plaat XXXII, fig. 29), en braken wij ons kamp op. LANTI vertelde, dat een uur na ons vertrek een troep Trio's in het dorp was gekomen; vermoedelijk hadden deze lui op de loer gelegen, tot het onweer van de lucht was.

's Middags een dolle drijfjacht op een grooten miereneter (Myrmecophaga jubata L.). SONI, die voorop ging, zag het beest plotseling vóór zich op het pad, en schoot dadelijk. VAN TUINEN, die achter hem liep, schoot ook, maar het beest was niet zóó getroffen, of het kon er snel vandoor gaan. Na een wedloop werd het dier ten slotte

doodelijk getroffen en kon met het kapmes worden afgemaakt. Gelijk alles, wat wij aan eetbaars wisten te bemachtigen, werd ook dit vreemdsoortig wild verorberd. Het vleesch was donker en grof; zonder den reuzeneetlust, die men bij zoo'n tocht steeds heeft, zou het niet te genieten zijn geweest.

Den volgenden dag scheidde LANTI met SANTÉ en SANGÉ zich van ons af. Een zekere SINÁI, die op Apikollo voor ons gevlucht was, had zich met zijn familie in het bosch verstopt, op een plaats waar wij hem niet zouden vinden. Hij had nl. een ziek kind, dat op het zien van vreemdelingen zou kunnen schrikken. — Zoo althans vertelde APOERA. LANTI wilde trachten van dezen man een jachthond te koopen, en de beide Trio's zouden hem den weg wijzen.

Den 7^den^ ten 12 uur bereikten wij de Koelipini. De Joeka's en Trio's namen een bad en maakten hunne kleeding wat in orde, en daarna trokken wij allen tezamen naar het dorp. Twee man speelden op de fluit en stopten zoo nu en dan even, waarop de geheele bende in een krijgsgehuil losbarstte, dat mij levendig herinnerde aan de verhalen van Cooper en Aimard. En zoo trokken wij de residentie van LANGÓE binnen.

IX.

Van Langóe tot Majoli.

LANGÓE was hersteld van zijne ziekte; zijn te ruime huid vertoonde iets minder plooien en rimpels, dan bij het afscheid, en hij keek weer opgeruimd de wereld in. Wij zetten ons, men bracht kassave met pepersaus en een drank van fijngemaakte bakoven met water, waaraan wij als uitgehongerde reizigers de noodige eer bewezen. APOERA zag na een afwezigheid van twee weken hier vrouw en kinde-

28. De Sipaliwini, gezicht stroomopwaarts. 30 Sept. 1907.

29. Ponto, onderhoorige van Apikollo, in dorp Langóe. 8 Oct. 1907.

ren terug. De begroeting was zoo, alsof men elkaar een uur geleden nog gesproken had.

Nog merkwaardiger was het hartelijkheidsbetoon tusschen LANGÓE en APOERA. De hoofdman had eerst geruimen tijd bij ons gezeten, zonder zich om zijn zoon te bekommeren; eerst toen wij gereed waren met eten, stond hij op, begaf zich naar APOERA, en zeide zonder een spier te vertrekken: „menepa?" (ben je gekomen?), waarop de ander even laconiek antwoordde: „wepa" (ik ben gekomen!); daarop zette hij zich bij hem, men wisselde een paar korte zinnetjes, en APOERA deed een verhaal van zijn wedervaren.

Wij hingen de hangmatten weer op de oude plaats en maakten ons thuis, want weder zouden wij enkele dagen moeten wachten, tot de kassave gereed was, en enkele dragers gevonden waren. Om een denkbeeld te geven, hoe een dag op dit dorp werd doorgebracht, wil ik er hier een, den 8sten October, in zijn geheel uit mijn dagboek overschrijven.

„In den nanacht wordt het te koud om te kunnen slapen; alleen de Indianen, die flink vuur onderhouden, gevoelen zich behagelijk. In de vroegte eerst wat wasschen in de Koelipini. Terugkomende is er thee — wij hadden hier nl. wat thee, suiker en een blikje melk, ziekenkost, achtergelaten, die nu opgebruikt kon worden, en wij soppen daar de kassave in. Wij hebben de muskietenkleeden losgemaakt, en zitten in ons nachttoilet, daar de kleeren, die allerviest waren geworden, uitgespoeld worden. Ik neem foto's van de twee mannen van APIKOLLO, en wissel daarna de platen in de chassis, iets wat met groote omzichtigheid moet geschieden. Dat ze ons zien tooveren in een zwarten zak, die rond de armen wordt dichtgesnoerd (het toestel om platen te wisselen), valt niet te vermijden. Maar het is oppassen, dat men niet ziet, dat een onderdeel van het fotografietoestel daarmee iets heeft uit te staan, want dan is het gedaan met prentjes maken. Nu lokken wij de menschen, door ze hun makkers in den zoeker te laten

s
o
n
e
ie

s:
dt
ch
eer
cht
ken
alen
che,
een
, en
rijpe
komt
koek
k op.
n, en
dorps-
antjes,

r terug;
l bergen,
5 mannen
nu en dan
e te maken.
zijne moeder,
plaats kwamen
na onthutst van,
het bosch vonden,

alden, was nu droog, en
ler van het dorp gelegen

zien; is er voldoende belangstelling, dan plaatst VAN TUINEN de op te nemen persoon in de verlangde houding, en ik neem snel de foto.

Terwijl ik aan het platen wisselen ben, worden VAN TUINEN en SULLIE bij LANGÓE geroepen; zij komen terug met een krat met wat *napi's*, die we met vreugde begroeten. Ik maak een tegengeschenk klaar: wat groote blauwe kralen en een paar vischhaakjes, en breng dat. Als LANGÓE die met begeerige graaivingers tot zich heeft genomen, vertelt hij onmiddellijk, dat zijn vrouwspersoneel (3 echtgenooten, 1 dochter, 1 nichtje) graag kleine witte kraaltjes wil hebben, en hij wil meegaan, om de koopwaar te zien; ik zeg hem, ze wel te zullen halen, en breng hem een pakje. In het huis staan potten met *kasjiri*, en ook gluren uit een korf tusschen de binten een paar bakoven mij verleidelijk aan. Doch hoewel LANGÓE verklaard heeft „pomi so moempi-wa" (ik ben niet gierig), biedt hij mij niets van deze lekkernijen aan, en als een jongen uit het bosch komt met wat *toeka's* verbergt men die schielijk. Eindelijk stap ik op, en doe, in de hangmat gezeten, wat taalstudie. Men heeft wat *gogomago* gekookt, en om 11 uur eten we allen een portie met kassave.

LANGÓE komt 's middags weer praten; we zetten hem dan het mes op de keel, en vragen om bakoven. Hij laat er ons zes brengen, en verklaart daarbij weer met veel ophef: „pomi so moempi-wa!". Later wordt VAN TUINEN nog eens bij hem geroepen, daar de groote baas last van zijn ingewanden heeft, en als hij hem opium heeft toegediend, krijgt hij een bos bananen. LANGÓE spreekt van betaling, doch dit wordt afgeslagen, en dan krijgen wij het zonder dat. De vrouwen hebben kassave geoogst en zijn in twee hutten met woede aan het raspen gegaan. Om een uur of drie gaat LANGÓE *toena-wasji* (baden), en noodigt SULLIE uit, hem daarbij te vergezellen. Hij doet dan allerlei verhalen: hij, als oude man, is naar de rivier gegaan, en zag daar overal *preenkri* (borden en schoteltjes),

doch van zijn eigen stamgenooten wilde niemand hem iets geven, of zelfs verkoopen. Alleen een der *paranakiri-mékolo* (negers der blanken) gaf hem een bord in ruil tegen een hangmat. En hij heeft strenge orders gegeven, dat de vrouwen snel kassave moesten maken, en hij is goede vrienden met ons allen, enz.

Ten 5 uur eten we een stevig bord bananen en *napi's*: droog en flauw, maar vullend. Tegen zonsondergang wordt vuur gemaakt midden in de plaats, en men schaart zich daarom; ik zit er eerst bij, doch als de rook mij te zeer verblindt, ga ik naar de hangmat terug, om bij kaarslicht te schrijven. De vrouwen zijn nog aan het kassave-bakken in onze hut. Ze fluisteren ons toe, dat zij graag wat kralen en andere koopwaar willen hebben, en daar het versche, zachte brood ons zeer toelacht, geven wij elk hunner een naald. Doch zij maken zich vrij spoedig uit de voeten, en onze eenige troost is, dat JANKI, die een groote rijpe banaan kreeg, ons iets daarvan mededeelt. Later komt echter een vrouw aan VAN TUINEN een kleinen kassave-koek brengen. We deelen, en smullen onze portie dadelijk op.

Groot 8 uur wordt het muskietenkleed gespannen, en ga ik ter ruste. Men zit nog rond het vuur op het dorpsplein. In de hut hiernaast zingt AKEN met de Indiaantjes, en ze hebben groote pret met elkaar."

LANTI kwam ruim een dag na onze komst hier terug; men had hem gevoerd door het bosch, over veel bergen, tot een plek aan de Koelipini, waar SINÁI met 5 mannen en 5 vrouwen in boschkampjes woonde. Zoo nu en dan gingen ze van daar naar het dorp, om kassave te maken. SANGÉ was onwel geworden; hij ontmoette zijne moeder, en was bij haar achtergebleven. In zijn plaats kwamen SINÁI en 3 jongelui mee. LANTI was er bijna onthutst van, dat de Indianen zoo den weg door het bosch vonden, zonder voor hem zichtbare merken.

De kreek waar wij vroeger baadden, was nu droog, en in de plaats moest de iets verder van het dorp gelegen

Koelipini dienen. LANGÓE benutte nu onze aanwezigheid, om een fraaie badgelegenheid te doen maken. Eerst werd AKEN verzocht, met zijn houwer een breed pad te willen kappen, en toen kreeg SULLIE het verzoek een vlonder te willen samenstellen, daar de oever zeer modderig was.

SONI en LANTI hadden elk een jachthond gevonden en TODÓI verzocht me, naar het dorp van PAPÁI te mogen gaan, wijl hij gehoord had, dat er daar nog een te krijgen was. Daar TODÓI verreweg de beste van de drie was — bij behoorlijke leiding zou zelfs een fatsoenlijk mensch uit hem kunnen groeien — stond ik dit toe, onder voorwaarde, dat hij binnen twee dagen terug zoude zijn.

Want wij moesten weg. Evenals op de heenreis, kregen wij niet genoeg te eten, en hadden den eersten dag reeds moeten gebruiken van de voor de terugreis bestemde rijst. Elken dag langer dan volstrekt noodig was, moest dus vermeden worden.

TODÓI vertrok den 8sten, vergezeld van één Indiaan, en kwam den 9den 's avonds terug. Hij had lang en snel moeten loopen, en tot aan Papái over vele bergen.

Dienzelfden middag maakte ik LANTI en SONI een standje over hun bedriegerij. Zij hadden mij bezworen, gansch geen ruilartikelen te bezitten, daar zij te plotseling waren vertrokken om daarvoor te kunnen zorgen. Ik had hen daarom aan enkele dingen geholpen, en nu bleek, dat zij wel degelijk van allerlei zaken met zich voerden, en aan de Indianen verkochten.

Den 10den kwam de kassave gereed; ook dragers waren gevonden, in grooten getale. Waarschijnlijk wilden allen wel eens zien, hoe wij op Majoli waren ingericht, en hoopten tevens, dat er bij ons vertrek wel iets voor hen op over zoude schieten. LANGÓE, die nog steeds een bijzondere vriendschap voor VAN TUINEN koesterde, liet hem op een middag bij zich in de hut roepen; hij zeide hem, dat zijn vrouwen zoo gaarne zijn blank lichaam eens wilden zien, en verzocht hem, dat wel te willen toestaan. VAN

TUINEN trok zijn flanel uit, en werd zeer door de dames (zie Plaat XXXIII, fig. 30) bewonderd.

In den namiddag liet LANGÓE mij weder roepen, en hield een lang verhaal, hoe wij thans gingen, en hij hier achterbleef, en dat wij kassave kregen, enz. en vroeg ten slotte, wat nu zijn geschenk wel zoude zijn? Wij brachten hem toen een bijl, kapmes, benevens kralen, zakmesjes, ringen, enz. — een prachtgeschenk, hetwelk ze inderdaad zeer mooi vonden. Maar de begeerigheid werd tevens zoo sterk opgewekt, dat hij, toen VAN TUINEN even later om wat sigaretten-dekblad vroeg, betaling eischte, en eerst toen hij een standje kreeg, bemerkte zich vergist te hebben, en gratis het verlangde gaf.

JANKI, de pittige jonge Trio, werd dezer dagen op diefstal betrapt: ik had eenige zilveren ringen aan een koord geregen in mijn tasch, en toen JANKI bij het snuffelen in mijn zaken, deze ringen zag, deed hij ze even aan, om ze daarna dadelijk weder terug te geven. Ik had ze niet geteld, doch meende dat er een paar ontbraken. JANKI toonde onmiddellijk zijn ledige handen, en daar niets te bewijzen viel, bleef het daarbij. Doch den volgenden dag ontdekte ik een der vermiste ringen aan zijn halssnoer, en legde daar onmiddellijk beslag op. Hij deed een verhaal, dat kennelijk verzonnen was, maar vond het ten slotte goed, dat ik den ring maar weer terugnam. Later werd het mij duidelijk, wat de aanleiding was tot deze afwijking van het rechte pad: bij het vertrek zag ik een andere van die ringen aan de hand van LANGÓE's aardig dochtertje!

LANGÓE was den laatsten dag weer onwel, en den geheelen voornacht weerklonk het geluid van den rammelaar, en van *piai* APOERA's stem.

Den 11[den] namen wij afscheid van LANGÓE. De oude heer had ons, deels zonder het te willen, deels bewust, groote diensten bewezen; zijn steeds toenemende hebzucht maakte echter, dat de verhouding dreigde minder vriend-

schappelijk te worden; en het was goed, dat wij, voor het tot onaangenaamheden kwam, van elkaar gingen.

Na vier uur loopen bereikten wij het thans ledige dorp van AMÉNAKEE, waar wij snel doorheen trokken, om geen *sika's* (zandvlooien) op te doen, die hier bij menigte in het stof leefden. Daarna nog een uur loopen, en, wijl een deel van den troep reeds spoedig was achtergebleven, maakten wij hier kamp. Een deel van het gezelschap kwam echter eerst den volgenden ochtend. Zij vertelden „ziek" te wezen, hoestten en trokken erg lijdende gezichten. Ten half elf bereikten wij de kampplaats van 16 op 17 September, en een uur later kwam ook de sleep van langzaam-loopers. Ze wilden eerst hier overnachten, omdat er geen vleesch in den pot was — alsof slapen de manier is, om dat te krijgen; en eerst na lang praten, gelukte het hen over te halen, door te gaan. Eenmaal op weg, moest er flink geloopen worden, want wij trokken nu over het gebergte, en zouden eerst aan de andere zijde daarvan een geschikte kampplaats vinden.

Den volgenden dag wederom last van een gedeelte onzer dragers, onder aanvoering van APOERA. Wij hadden een uur of vier gemarcheerd, en besloten toen te wachten op de achterblijvers. Enkelen daarvan kwamen vrij spoedig aan, doch APOERA met vrouw en kinderen, SANTÉ en AMÉNAKÉE kwamen maar niet. Eerst toen wij drie uur zoo gezeten hadden, verscheen de bende; blijkbaar had men in de Páloemeu, die wij dezen dag over waren getrokken, gevischt, zonder het noodig te achten daarvan iets te zeggen. Wij hielden ons zeer vertoornd, en namen den volgenden ochtend APOERA onder handen. Eerst, in tegenwoordigheid van LANTI, toonde hij zich nukkig; hij wilde terugkeeren naar Langóe, als we met zijn handelwijze geen genoegen namen. Maar later, kwam hij toch uit zichzelf bij VAN TUINEN en mij hurken; ik zeide hem dadelijk, dat het zeer goed was als hij terugkeerde, en dat het

uit was met onze vriendschap. Toen draaide hij bij: gisteren had zijn vrouw trek in visch gehad, en daarom had hij ons moeten laten wachten; als wij het goed vonden, zou hij liever medegaan, en beloofde geen last meer te zullen geven. Wij namen den zondaar koel in genade aan; hij toonde zijn goeden wil, door met zijn familie nog vóór de anderen te vertrekken.

Wij liepen den geheelen ochtend met versnelden pas, want allen verlangden naar het einde. In het handelsdialect noemt men zeer eigenaardig snel loopen „akami foetoe waka", „loopen met beenen als van den (snelvoetigen) trompettervogel"! Ten 11 uur zagen wij de booten weder. Fluks werden deze te water gelaten, alles ingeladen, en om 12 uur bevonden wij ons weder op de rivier. Het water was sedert ons vertrek ongeveer 7 d.M. gezakt, maar stond toch nog 5 d.M. hooger, dan in October 1904. Daardoor hadden wij betrekkelijk weinig last van de hindernissen, die in den drogen tijd het bevaren van een kleine kreek zoo moeilijk maken. Tusschen de rotsen was altijd nog wel een plekje te vinden met voldoende diep water, en slechts twee keer moest een over de kreek gevallen boomstam worden opgeruimd.

Andermaal was het noodig, Lanti geducht de huid uit te vegen. Bij de eerste kampplaats wilde hij reeds stoppen, om te kunnen jagen. Ik zeide hem, dat ik iedereen volkomen vrijheid liet, doch aangezien de stadsarbeiders, en ook ik, liever door wilden gaan, zou ik dan in een andere boot plaats nemen, en konden zij ons achterna komen, wanneer het hun lustte. Groot misbaar; het was niet mooi, dat ik hen wilde achterlaten; wij moesten samenblijven, enz. Dit was de zaak omkeeren — een zeer gewone manoeuvre bij dit soort lieden; in den aanvang laat men zich soms overbluffen, later loopt men er niet meer in. Ik antwoordde, dat hij zeer goed wist, dat ik slechts gesproken had van een gunst, en van gedwongen achterblijven volstrekt geen sprake was. Indien hij echter meende,

niet genoeg te hebben aan volkomen vrijheid, doch bovendien mij wenschte te commandeeren, zou dit slechts tot gevolg kunnen hebben, dat ik hem onmiddellijk naar Drietabbetje terug zou zenden. De uitkomst was te voorzien: LANTI haalde onmiddellijk bakzeil, en was den geheelen dag verder onder een hoedje te vangen.

Met groote snelheid voeren wij de Páloemeu af, en na eenigen tijd werd het duidelijk, dat wij op die wijze misschien voor donker Majoli zouden kunnen halen. En inderdaad, dit lukte. Ten half zes, dicht bij het dorp, losten wij een schot, hetgeen onmiddellijk beantwoord werd, en even later stapten wij aan wal, en de landtocht met al zijn avonturen, vermoeienissen en ontberingen lag achter ons.

X.

Tweede verblijf bij Majoli, afreis tot Popokái.

De beide wachters begroetten ons aan den waterkant in blakenden welstand. Reeds kort na ons vertrek had men een ruimer magazijn gebouwd; later werd de grond geheel gezuiverd van dorre bladeren en takken, vuil en onkruid. Toen nu dezen ochtend LEEFLANG door een voorgevoel gewaarschuwd werd, dat wij heden zouden terugkomen, had hij tafel en stoelen gereed gezet, en de landing versierd met de beide sloepsvlaggetjes en eenige witte lappen aan stokken gebonden, zoodat ons tehuis er recht feestelijk uitzag.

Alvorens ons in te richten, begaven wij ons naar het dorp om MAJOLI te begroeten. Behalve de ons reeds bekende bewoners, vonden wij daar ook een familie Trio's van de Paroe, onder aanvoering van zekeren KAPITÍNG, broer van MAJOLI, die den onlangs overleden MAPIMPEE was opgevolgd. Bij lamplicht spanden wij onze tentjes op de oude plaatsen; LEEFLANG deelde aan ieder de spijs uit

die hij maar mocht wenschen, en wij openden een blikjeskist en stelden een fijn menu op.

MAJOLI en zijn beide vrouwen brachten ons een tegenbezoek en schonken een tros rijpe bakoven en een krat *napi's*. Iedereen smulde dien avond van de zoo lang ontbeerde lekkernijen, en alleen om te genieten van stoelen en tafel, bleven wij wel tot 11 uur op — een ongekend laat uur voor het bosch.

De stadsmenschen, die zich den geheelen tocht kranig geweerd hadden, bedankte ik den volgenden ochtend voor hun goede hulp. Zij, en ook de boschnegers, kregen twee dagen vrijaf met behoud van inkomsten. Daarna zouden zij de booten oplappen, en zoodra deze gereed waren, zouden wij de terugreis aanvaarden.

Ondertusschen maakten wij reeds dadelijk een aanvang met het ordenen en inpakken der goederen. Enkele zaken, waarvan het meenemen aan arbeidsloon meer zou kosten dan hunne waarde bedroeg, zouden achterblijven; een deel der overgeschoten ruilartikelen moest meegaan, om op de andere dorpen nog een en ander te kunnen ruilen; de rest kon hier verruild of weggeschonken worden.

KAPITÍNG, de Trio van de Paroe, had mij bij eerste ontmoeting dadelijk verteld, dat hij geen houwers, messen en kralen bezat, en daarom thans hier op bezoek kwam. Wij hadden nu het twijfelachtige voorrecht, hem en zijn familie den geheelen dag in onze nabijheid te zien rondwaren, nauwkeurig al onze bewegingen bespiedend, glurend en loerend wanneer weer een nieuwe kist geopend werd. Hij vertelde mij 's ochtends, dat het hem zoo gespeten had, dat ik drie jaar geleden geen booten vond om naar zijn dorp af te zakken. 's Middags deed hij een nog heviger aanval, door mij een fraaien vederen hoofdband om te binden, een versierde sjerp om te hangen, en tevens te verklaren, dat hij mijn *matti* wilde zijn.

Wij beloonden deze attentie met eenige snoeren kralen, doch helaas deed dit onze vrienden niet verdwijnen, maar

moedigde ze integendeel aan nog nauwlettender toe te zien, wat wij alzoo voor fraaiigheden bezaten. Inderdaad allervermoeiendst!

De plotselinge verandering in voeding, bezorgde ons allen storingen in de spijsvertering, soms zelfs met koorts, zoodat de medicijnkist niet gesloten kon blijven. Onze Triodragers hadden den eersten nacht hier doorgebracht, en vertrokken den volgenden dag grootendeels naar de stroomafwaarts gelegen dorpen. Vriend SANTÉ kreeg, behalve de beloofde bijl, nog meer geschenken; JANKI wat minder, in verband met zijn diefstal. En APOERA, die zoolang hier bleef om ons niet uit het oog te verliezen, kreeg voorloopig niets, wegens zijn onaangenaam optreden op het laatste traject. MAJOLI, die werkelijk goede diensten had bewezen, schonken wij een fraai wit pak met gouden knoopen, oorspronkelijk bestemd voor Cubaansche troepen, dat wij in Paramaribo hadden gekocht; van AKEN kreeg hij een ouden politiehelm, en met deze kleedingstukken liep hij een uur lang als een pauw rond. Daarna vond hij het te warm en lastig, en ontdeden wij hem van jas en broek, en gaven hem die netjes opgevouwen, om verder te bewaren, en bij bijzondere gelegenheden mooi mee te zijn.

Het oplappen der booten vorderde verscheidene dagen; in drie korjalen moest men planken zetten, en één moest nieuwe boordplanken, z.g. *papaja's* [1]) krijgen. Om zoo'n lange rechte plank te maken, zoekt men eerst naar een geschikten rechten stam. De boom wordt geveld en van takken ontdaan; dan legt men den stam op een lage stelling en begint met de handbijl het hout af te kwijlen [2]), waarna met de schaaf (als men die heeft) het oppervlak glad wordt gemaakt. De uiteinden laat men op volle dikte, om splijten te voorkomen; eerst als de plank is aangespijkerd, worden die afgezaagd.

1) Vroeger maakten de Indianen wel een verhoogd boord aan hun booten van de boschpapaja, Cecropia palmata W.; vandaar denkelijk de naam *papaja*.

2) Surinaamsch, van Negereng. *kweri* (= Eng. *square*?).

Toen de goederen op orde waren, hielden wij ons onledig met het teekenen eener voorloopige kaart en opmaken van een reisrapport — tot groote teleurstelling van de Indianen, die het neuzen in kisten en blikken de vorige dagen veel vermakelijker vonden, dan het kijken naar dezen vervelendsten vorm van „*pampila-meki*". Onder dezen term (letterlijk „papier-maken") verstond men nl. alles, wat diende voor ons werk: schrijven = *pampila-meki*, barometer-waarnemen, idem, sterrekundige waarnemingen doen, idem, enz. Daar het onmogelijk was een juiste uitlegging te geven van deze verschillende bewerkingen, en het doel ervan te verklaren, bepaalden wij ons er toe op vragen steeds maar weer te antwoorden: „*pampila-meki*". Nadere navraag deed men zelden of nooit: het behoorde blijkbaar tot dat samenstel van geheimzinnige, en wellicht niet ongevaarlijke zaken, die de liefste bezigheid der *paranakiri*'s moet zijn.

Dezer dagen hadden wij echter ook voor de eerste en laatste maal gelegenheid een proeve van bekwaamheid af te leggen in iets, dat niet boven de bevatting der Indianen ging. Van al wat wij maar bij ons hadden, of aan het lichaam droegen, vroeg men ons steeds: „wie heeft dat gemaakt?" Het antwoord luidde onveranderlijk: „*paranakiri*" — maar niet wijzelven, doch anderen. En het herhaaldelijk ditzelfde antwoord te moeten geven, maakte ons ten langen leste zoo beschaamd over onze eigen onbekwaamheid, dat wij gretig toesloegen, toen Apoera vroeg een gebroken boschneger-harmonica en een lekke *koko*-lamp [1]) voor hem te willen herstellen. De harmonica werd gekramd, en het lampje met een benzine-soldeerbout dichtgemaakt. Als de Indianen gelooven aan een vuurspuwenden draak, moeten zij zeker wel gedacht hebben, hier een klein, getemd exemplaar te zien. Voor lieden, die nooit anders dan een houtvuurtje hebben zien branden, moet het wel onge-

---

1) Eenvoudig blikken lampje met katoenen pit, waarin petroleum wordt gebrand.

woon zijn geweest, dit werktuig, dat met een geluid als het geblaas van een toornigen kaaiman onafgebroken een blauwen vuurstraal uitspoot.

Maar al voelt men nu ook, dat men toch nog wel iets anders verstaat, dan het schijnbaar nutteloos wit papier leelijk maken, zoo'n paar maanden in de Indiaansche maatschappij geven toch een nieuwen kijk op die beschaving, waarop wij zoo prat gaan. Het mag dan waar zijn, dat wij Europeanen bijna in elk opzicht meer kunnen dan deze eenvoudige landbouwers en jagers — bij het verkrijgen van al die kunde, hebben wij iets anders verloren. Plaats een Indiaan in Europa: tien tegen één, dat hij zich uit de natuur alles zou weten te verschaffen voor onderdak en voeding. Zet daarentegen een Europeaan in het tropische oerwoud, hij mag dan timmerman of advokaat, veefokker of geneesheer wezen, zijn ondergang is zeker. Ver doorgevoerde arbeidsdeeling was een der zaken, die het mogelijk maakten den tegenwoordigen trap van beschaving te bereiken. Diezelfde arbeidsdeeling echter maakte, dat wij eigenschappen verloren, kennis versmaadden, zonder welke wij buiten onze eigen maatschappij niet zouden kunnen leven. Er heeft slechts een ruil plaats gehad; — of daarbij winst is behaald, is iets, waarover men dagen zou kunnen redetwisten, zonder het op een enkel punt eens te worden.

Al even moeilijk is een beslist antwoord te krijgen op de vraag: leven deze menschen, met hun geringe beschaving, hunne primitieve organisatie, gelukkiger of minder gelukkig dan wij? Zoo op het oog te oordeelen, zou ik zeggen, dat beiden in dat opzicht gelijk staan. Wederzijds zou men waarschijnlijk diep ongelukkig worden, indien men zijn verdere leven in de omgeving van den ander moest slijten. De machteloosheid tegen ziekten en misgewas, de eentonigheid en de onmogelijkheid door krachtsinspanning zich meer dan een tijdelijk stoffelijk welzijn te verschaffen, zou ons zwaar drukken; de verminking der schoone natuur door 's menschen werken, het gedwongen gehoorzamen aan

een overheid, het bestaan en noodwendig gebruik van klokken en horloges zou den ander verhinderen, ooit het ware geluk te smaken.

Bijzondere gebeurtenissen vielen in de 11 dagen van ons tweede verblijf op Majoli niet voòr. Alleen valt te vermelden, dat wij op een namiddag plotseling de sombere tonen der *talóeloepan* — een groote bamboe-fluit — hoorden, en twee korjalen met Ojana's kwamen, die hier den nacht overbleven, en den volgenden ochtend hun reis voortzetten: een gedeelte naar hunne woonplaatsen aan de Paroe, de rest voor een handelsreis naar Langóe.

Den 23sten 's namiddags kwam een korjaal van boven, met vier fraai opgesmukte Trio's: de hoofdman SOELI met drie jonge mannen, die ook voor handel hier kwamen. Weder zagen wij de ceremonie, die op Langóe plaats vond: plechtige opmarsch, kassave eten, en daarbij MAJOLI, die op enkele passen afstand van zijn gasten, deed of hij hen volstrekt niet opmerkte.

Den 25sten werden de booten geladen; MAJOLI kreeg een goede hoeveelheid ruilmiddelen, benevens wat overgeschoten mondvoorraad ten geschenke; KAPITÍNG een hoed, kapmes en kralen, en verder ieder naar verdienste. MAJOLI vroeg mij nog eens uitdrukkelijk, of wij terug zouden komen. Reeds lang had hij het plan elders, ver weg, te gaan wonen; als geen blanken meer kwamen, zou hij dat plan thans uitvoeren. Wij konden hem niet anders antwoorden dan „*sontèm*", „misschien"; een woord, dat in het algemeen zeer belangrijke diensten bewijst in gesprekken met dit volk.

Evenals in 1904 stond de geheele bevolking aan den waterkant, om ons te zien vertrekken. Achter elkaar stootten de booten van wal; de parels kwamen te water, en langzaam verwijderden we ons van de plaats, waar wij zoo vriendelijk ontvangen waren. Ditmaal was het dan wel een afscheid voorgoed geweest.

Ten 11 uur legden we even aan bij het dorp van wijlen Apoeika, waar we eenige ethnographica ruilden. Sinái lag hier doodziek in zijn hangmat en Apoëra bepiai'de hem. Ook Aménakee was ongesteld en zag er mager en grauw uit. Wij overnachtten benedenstrooms van de monding der Makroetoe (zie Plaat XXXIII, fig. 31), op het dorp van Makampee.

Den volgenden ochtend werd eerst even aangelegd bij de nieuwe nederzetting van Talilikhé. Op een kolossalen kostakker was men bezig den grond open te hakken voor het planten; het geraamte van een huis stond reeds, tijdelijke kampjes in het bosch dienden tot verblijf. Deze man is niet een eigenlijk hoofdman — wordt althans niet zoo genoemd; hij schijnt echter de kracht te hebben zonder eenige hulp voor zijn gezin te kunnen zorgen, en zich daarom niet onder het gezag van een ander te stellen. Wij ruilden hier een paar katoenen hangmatten en hadden daarbij gelegenheid op te merken, dat mevrouw Talilikhé heel wat in de melk te brokken had — alzoo in geenen deele een soort slavin van haar echtgenoot was, zooals van de vrouwen bij andere stammen wel eens ten rechte of onrechte beweerd wordt.

Op het middaguur stopten we bij Apoteki en besteedden den namiddag aan ruilhandel en fotografeeren. Wij kochten hier ook een prachtige gele mais-parkiet (Conurus solstitialis L.); ongelukkig echter is het beest op de thuisreis overleden.

Den 27sten brachten wij het tot het begin van het lange sleeppad van Marakanakoea; den 29sten met al ons hebben en houden tot den voet van Tágatai, waar ik thans voor de vierde maal kampeerde. Den 30sten hadden wij een grooten meevaller. In 1904 vond ik op ongeveer denzelfden tijd van het jaar het vaarwater in den val Tronbaka geheel opgedroogd, waardoor wij twee dagen werk hadden, eer booten en goederen waren overgesleept. Thans stond er nog een weinig water, en waren wij in een paar uur over.

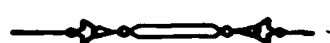
30. Groep in het dorp Langóe. (Van links naar rechts:) Bisschop van Tuinen, de vrouw van Apoera, Agibeuh, en de vrouw van Ajena. 10 Oct. 1907.

31. Monding der Makroetoe-kreek. 25 Oct. 1907.

Den 31sten in het kamp onder Wiliok, streek een *gonini* (groote kuifadelaar, Thrasaëtus harpya L.) vlak bij ons op een tak neder, zeker aangelokt door onze papegaaien. Een schot met grove hagel erop gelost, dat naar wij meenden niet kon missen — en tot aller verbazing vloog het beest kalm weg. Den volgenden morgen zagen wij een dergelijken vogel hoog in een dooden boom zitten. Ditmaal probeerde ik, of een groote looper geen uitwerking had — maar hoewel het beest eerst tuimelde, vloog hij toch weg naar het bosch, waar wij hem niet verder vervolgen konden. Op dit gedeelte der rivier zagen wij ook weer groote hoeveelheden *ara's*, van verschillende soorten.

Ten 3 uur 's namiddags van den 1sten November bereikten wij Koemaroe Kondree, waar wij enkele dagen wilden verblijven.

XI.

Feesten bij Popokái; terugreis.

Bij Popokái was iets bijzonders aan den gang; aan de aanlegplaats lagen verscheidene booten, en op den wal een stapel vruchten, trommels, vederen, sieraden, enz. In het dorp zaten in de schaduw van een huis een aantal mannen, daaronder Pontoetoe, op een rij, bezig met een soort klaaggezang, waarbij zoo nu en dan een paar dichter bij elkaar gingen zitten en elkaar al klagende omhelsden. Zij waren grootendeels beschilderd met Genipa-sap, voeten, knieën en handen geheel zwart, het overige lichaam met zwarte, rechtlijnige figuren; op het hoofd een krans van witte kippenveeren, gedekt door een *apomalí* (kransje van korte roode, gele en zwarte vederen) en in den kralenband om den rechterarm een pluim van *ara*-vederen.

Enkele mannen kwamen ons tegemoet om te verwelkomen, en zoodra de hoofdman Popokái zich bij zijn hut

had neergezet, begroetten wij ook hem. Het bleek, dat Aponhawá dezen ochtend gestorven was. In Augustus zag ze er al niet meer zoo welvarend uit, als toen ze voor drie jaar met ons mede wilde gaan, maar toch niet zoo, dat dit te verwachten was. Men had haar dadelijk begraven in het oude dorp van Intelewá en over haar zat men nu te weeklagen.

Maar het leek of er ook nog iets anders op til was, want Pontoetoe en zijn familie konden onmogelijk reeds hier zijn, wanneer ze alleen voor dit sterfgeval waren gekomen; ook stonden er groote houten vaten met drank gereed. Wij vroegen een onderkomen, en men ontruimde de groote *toekoesjipán*, die ons ook bij de opreis tot verblijf had gediend.

Met donker werden trommels en *pagalen* (gevlochten doozen) opgehaald, en begonnen verscheidene mannen zich op te sieren met vederen, strengen katoen, enz. Om half negen werd de boel aan kant gezet en begon men te dansen, den z.g. *tapsém*-dans; zie Plaat XXXIV, fig. 32. In het midden stond een man, die de *tapsém*, een oude *olok* (vederen-kroon), aan een plankje bevestigd, in de hand hield; in de andere hand droeg hij een pijl, en onder het zingen van een eentonige wijze in mineur, trippelde hij op de plaats. Zeven mooi versierde mannen liepen stampende rond hem, achter elkaar, elk een hand op den schouder van zijn voorman, en in de vrije hand een groene twijg. Bij een vuurtje zaten de hoofdlieden en enkelen anderen, die niet aan den dans deelnamen, toe te kijken. Herhaaldelijk bracht men hun kalebassen met *omaní*, den gegisten kassave-drank die in groote hoeveelheden gereed stond, en ook de dansers verlieten zoo nu en dan den cirkel, om te drinken.

En zoo ging het feest, met geringe wijzigingen, den geheelen nacht door. Tegen half elf begaven wij ons ter ruste, en slaagden erin redelijk te slapen. 's Nachts ging ik even buiten de hut kijken en bevond, dat men nog

steeds aan het dansen en drinken was, en met dagworden weerklonk al nog maar het eentonige gezang en het gedruisch van de *koeai's*, banden van rinkelende zaden, die de dansers onder de knie rond het been droegen. Toen het goed licht werd, zetten de vrouwen spijs gereed en at men wat, — doch een paar van de dansers bleven onafgebroken aan den gang. En ook nadat de zon te veel kracht begon te krijgen om het buiten uit te kunnen houden, zette men dit in een der huizen voort.

Onderwijl werden de pagalen waarin de kostbare vederen bewaard worden, opgehaald, en zetten eenige mannen zich aan het optuigen van een drietal *olok's*, kolossale hoofdtooisels, bestaande uit een geraamte van vlechtwerk, met bonte vederen overdekt, van boven versierd met een stralenkrans van lange vuurroode *ara*-vederen.

Een kleine *koenaná* was van mieren voorzien, en de hoofdman PONTOETOE stak daarmede verschillende kinderen van 6—12 jaar, die men bij hem bracht. Zoo'n *koenaná* is een bord van vlechtwerk in den vorm van het een of ander werkelijk of mythisch beest, beplakt met gekleurde vederen; zie Plaat XXXIV, fig. 33. In het midden is een vierkante ruimte kaal gelaten, en hier worden de mieren — een groot soort, die zeer pijnlijk bijten — tusschen de mazen van het vlechtwerk vastgeklemd. De behandeling bestaat eenvoudig daarin, dat men dit voorwerp den lijder ergens op de huid drukt, waarbij de mieren bijten. Sommigen der arme kinderen barstten in een luid geween uit, doch anderen hielden zich flink, en ondergingen lachende de pijnlijke bewerking.

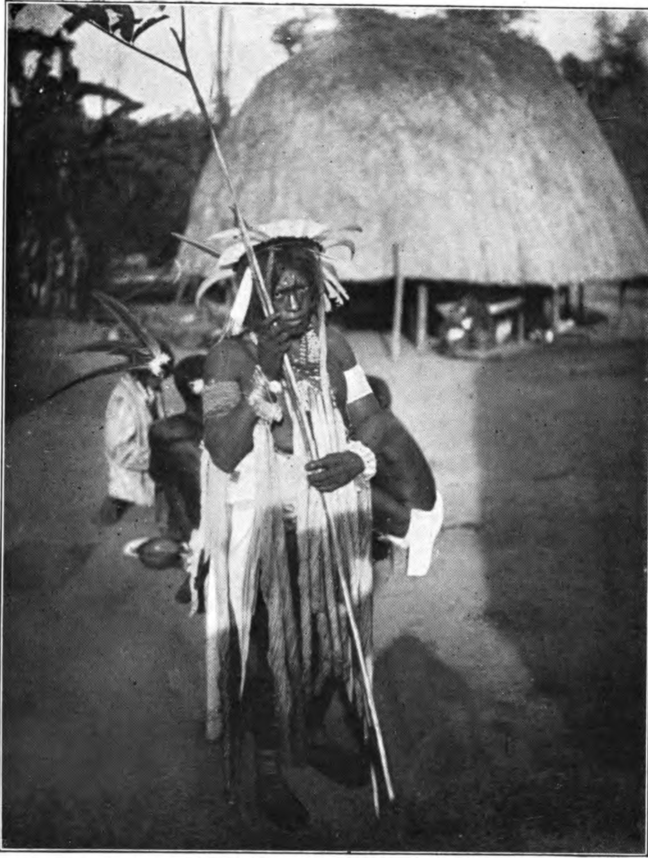
Drie jonge mannen, MAKÓT, SILI en OLOLI, vervulden reeds sinds den vorigen avond de rol van ceremoniemeesters. Zij hadden elk een stokje van pijlriet in de hand en droegen geenerlei sieraden. Tegen het einde van den middag eindigde de *tapsém* en werden drie van de dansers getooid met de *olok's*. Elk kreeg een groote versierde fluit in de hand, een bijzonder bewerkten pijl in de andere hand

(zie Plaat XXXV, fig. 34), en zoo begaven zij zich dansende en fluitende op weg. Anderen vatten palmbladeren en matten, en trachtten daarmede den dansers den weg af te snijden, ze terug te dringen, en ten slotte te omsingelen. Onderwijl zat een man op een bankje met de mieren-*koenaná*, en werden weer verschillende kinderen daarmede behandeld. Ook ouderen kwamen om zich te laten prikken, en als een voorbijganger zich bij ongeluk wat dicht in de buurt van het gevaarlijk instrument waagde, drukte men hem dit fluks ergens op de huid, tot groote vroolijkheid van de omstanders.

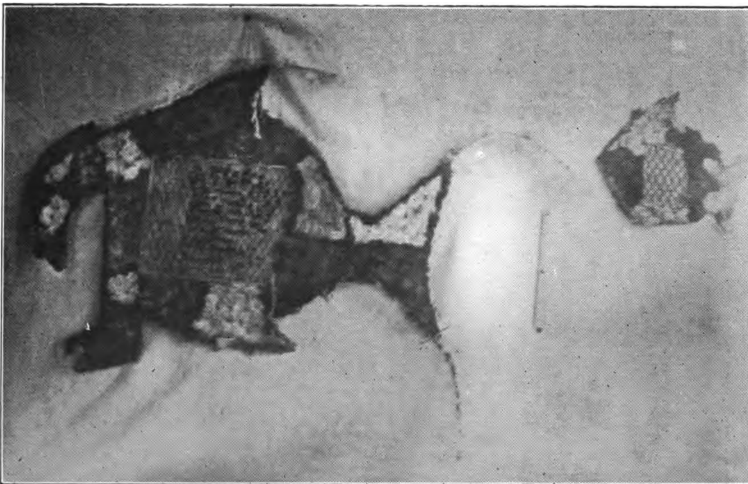
Tegen donker eindigde alles. Er was den geheelen dag *omaní* rondgediend, en verscheidene mannen waren een weinigje onder den invloed van den drank; ook de vermoeidheid, die een geheelen nacht en stukken van den dag dansen met zich medebrengt, deed zich voelen, zoodat het weldra doodstil was in het dorp.

Maar in den nanacht reeds begon men weder, en toen wij met den dageraad de hangmat uitstapten, was het feest in vollen gang. De mannen zaten nu allen op een rij; een paar jongens van ongeveer 12 jaar, die den vorigen dag gestoken waren, werden door de ceremoniemeesters opgeleid, en namen bij de mannen plaats. Er werden kommen en kalebassen *omaní* gebracht, en ieder dronk tot hij vol was, verschafte zich ruimte door de omgekeerde bewerking, dronk weer op nieuw, en zoo voort, tot de grond vóór hem een wittige modderpoel gelijk was. Dat hoort er zoo bij: drinken en braken — maar het laatste is hier niet zoozeer een min-smakelijk ongeval, als wel een bepaalde kunst.

Dit duurde een uur lang; daarna bracht men uit een kleine hut drie nieuwe *koenaná's* met drie kommen, drie kalebassen en stukken pijlriet. Elk van de mannen nam een dezer voorwerpen; men danste ermede rond, en ging toen in optocht naar de aanlegplaats. De sieraden werden afgelegd en allen begaven zich met de korjalen naar een eiland in de buurt, om nu de *koenaná's* van wespen te voor-

32. Telekóe, gekleed voor den tapsém-dans, dorp Popokái. 2 Nov. 1907.

33. Koenaná (bord voor de wespenproef, c. q. mierenproef), in het midden met wespen (c. q. mieren) bezet.

zien. Die wespen worden met een soort lijm gevangen, dan met water verdoofd en snel vastgeklemd tusschen het vlechtwerk, een werkje waarbij nog wel eens iemand gestoken wordt.

Tegen den middag kwam men in optocht terug met de *koenaná's*, die dicht bezet waren met de wriemelende insecten. Later weer een andere vertooning: vijf mannen brachten een plank, die zij boven hun macht hielden. Beurtelings ging een der drie ceremoniemeesters er onder staan, en ontving van Pontoetoe eenige slagen op de kuiten met een bundel jonge palmspruiten. Daarna groeven Makót en zijn beide collega's een kuil, vulden die met palmbladeren en dekten haar met de plank, waardoor een hol klinkende dansvloer gevormd werd.

Tegen het eind van den middag weer hetzelfde spel van den vorigen dag. Daarna namen de ceremoniemeesters een bad, en nu werden zij opgetuigd voor het hoofdfeest. Alle mannen stonden kralen af, om hen des te schitterender uit te kunnen dossen. Op het hoofd kreeg elk een *olok*; op den rug een zeldzaam mooi vederen plakkaat; aan de armen en aan den hals werden strengen katoen bevestigd; rond de heupen een rokje van nieuw gekleurd doek; aan de beenen *koeai's*.

Het was reeds duister, eer dit gereed was; elk der dansers kreeg nu in de rechterhand de groote feestfluit, in de linkerhand aan een stok gebonden een der *koenaná's*, en plotseling werden op verschillende punten tegelijk vuurtjes ontstoken. Voorgelicht door een paar mannen met brandende spaanders, ging het nu al dansende vooruit — een zeldzaam mooi gezicht. Weldra kwam men bij den dansvloer; de *koenaná's* werden den dansers afgenomen, in de plaats een danspijl aan den linkerpols bevestigd, en met een sprong betraden zij den dansvloer en begonnen daar wijdbeens te staan stampen, voortdurend blazende op de fluiten.

Men ramde hier en daar staken in den grond, en hing daaraan de hangmatten, om niets van het schouwspel te verliezen, en toch te kunnen rusten.

Den geheelen nacht danste het drietal zoo door; slechts zoo nu en dan verliet een hunner even zijn plaats; de zware *olok* werd hem afgenomen, en op een bankje gezeten laafde hij zich aan *omaní*. Met aanbreken van den dag echter, kwam er een einde aan hun praal en grootheid. MAKÓT was de eerste, die zijn sprongen staakte, en zich begaf naar de plaats, waar men hem den vorigen avond aangekleed had. Nu ontdeed men hem van alle sieraden, en vervolgens werd hij geleid naar den dansvloer. PONTOETOE nam nu een der *koenaná's* en begon deze den ongelukkige op allerlei plaatsen op het lijf te drukken.

Als men het ongeluk heeft, in het bosch te stooten op een nest van deze wespen, en een steek ontvangt, geeft dat een gevoel, alsof men een slag met de volle vuist krijgt. Welk een verschrikkelijke pijn moet het dan niet doen, wanneer een groot aantal van deze diertjes tegelijkertijd hun angels gebruiken! Maar toch, hoewel zich hier en daar bloed vertoonde, en twee mannen hem ondersteunden vóor het geval hij flauw mocht vallen, de lijder uitte geen kik, en ternauwernood was even aan een trekking van zijn gelaat te zien, dat het hem pijn deed. Eerst toen er bijna geen plekje van het lichaam was, waarop de wespen hun woede niet hadden kunnen koelen, staakte PONTOETOE zijn werk; de lijder liep één keer op een drafje rond de martelplaats en daarna in eenen door naar de sieraadhut, waar een nieuwe hangmat voor hem hing. Ondertusschen was ook de volgende, SILI, ontkleed, en met een nieuwe *koenaná* werd deze op dezelfde wijze behandeld. Na hem OLOLI (zie Plaat XXXV, fig. 35), en toen ook deze zijn hangmat had opgezocht, was het feest geëindigd.

De lijders moesten nu nog zes dagen een streng dieet houden, waarbij zij slechts droge kassave mogen nuttigen. De *omaní* was nog niet op, en de andere jonge mannen deden den geheelen ochtend nog verschillende spelen. Een van de aardigste dier spelen was wel, toen eenige mannen nabootsten een troep *kwatta*-apen, die de rust van de lijders

34. Begin van den dans ter eere der wespenproef, dorp Popokái. 3 Nov. 1907.

35. Ololi ondergaat de wespenproef, dorp Popokái. In het midden Ololi, rechts Pontoetoe.
4 Nov. 1907.

gingen verstoren, door in de binten van de sieradenhut te klimmen. De anderen vormden een volledigen jachtstoet, spoorden de apen op, en vermeesterden ze ten slotte.

Den geheelen middag hielden wij ons bezig met het maken van toebereidselen tot vertrek. Een aanzienlijke hoeveelheid voeding zou hier moeten achterblijven; wij hadden bij den opvoer een ruime reserve meegenomen, om niet te kort te komen wanneer een boot mocht omslaan. Doch de geheele lading kwam veilig hier, zoodat wij een deel van het opgevoerde niet hadden te gebruiken. Verder ruilden wij al wat maar aan ethnographica te vermeesteren viel, daaronder één der *olok's* en alle *koenandá's*.

Den 5den November namen wij voorgoed afscheid van onze vrienden; een hoeveelheid overgebleven ruilartikelen werd verdeeld onder de bevolking; Popokái en Pontoetoe kregen de overgebleven blikken rijst en beschuit; eenige vaatjes spek en zout vleesch, stoffen die de Indianen niet eten, werden bestemd als geschenk voor Oseisi, en hier ter tijdelijke bewaring achtergelaten.

Het tweede gedeelte van de afreis was al even voorspoedig als het eerste. Wij kampeerden den 5den op Koddobakkoe, den 6den op Allamandidón, den 7den op Kortoefoetoe en den 8sten naast den val Komaroea. Na ons langdurig verblijf in streken, waar de rivier te smal is om uitzicht over iets meer dan de naaste omgeving te veroorloven, was het een weelde weder die heerlijke vergezichten op de breede Tapanahoni te mogen genieten. Wij kampeerden meestal op een plaats, waar groote vlakke steenbanken, die thans door het vallen van het water droog waren gekomen, gelegenheid boden tafel en stoelen buiten te zetten; en daar genoten wij elken avond van het prachtige schouwspel, dat zich met zonsondergang aan het oog vertoonde.

Bij de groote vallen moest, evenals bij de opreis, alles uit de booten (zie Plaat XXXVI, fig. 36); de kleinere

schoten wij nu, geloodsd door de Joeka's, af; een gevaarlijke maar mooie sport! Den 9den 's ochtends, zagen wij op een rots in de rivier een tijger, naar de kleur te oordeelen vermoedelijk een groote *poema* (Felis concolor L.). Het beest keek naar ons, tot wij op een paar honderd meters genaderd waren, en sloop toen kalm het bosch in; Soni ging even de boot uit met zijn geweer, doch het gebladerte aan den oever belette nog iets van het dier te zien.

Dienzelfden nacht verkeerden wij eenigen tijd in den waan, dat sinjeur tijger ons een tegenbezoek kwam brengen. Het ritselde eenigen tijd in onze buurt en plotseling zag van Tuinen een bruingrijs viervoetig dier in de nabijheid van zijn hangmat rondwaren. Voor er gelegenheid was de zaak nader te onderzoeken, verdween het weer, en na beraadslaagd te hebben, vonden wij het 't eenvoudigste slapende af te wachten wat er gebeuren zou. Er geschiedde verder niets, en den volgenden ochtend bleek ons, dat de honden van de boschnegers los waren, zoodat de nachtelijke verschijning gemakkelijk te verklaren was.

Den 10den November in den namiddag, bereikten wij Granbori, waar Arabi ons weder even hartelijk als vroeger ontving. Den vorigen keer had ik hier twee groote Joeka-korjalen gehuurd, om ons allen met de bagage naar Albina te voeren. Dit was toen goed bevallen, zoodat ik dezen keer de zaak op dezelfde wijze wilde regelen. En dat gelukte; eerst vroeg men een week uitstel, doch na lang redeneeren werden wij het eens, dat wij hier twee dagen zouden wachten, en dan ook in één stuk door zouden reizen. De prijs werd bepaald op *f* 17,50 per vat, terwijl eenige bijlen en dissels, die wij niet meer noodig hadden, daaraan toegevoegd zouden worden.

Den 11den hield men 's avonds een danspartij, waarbij men ons vroeg om een kleine bijdrage in den vorm van een paar flesschen dram (rum). Dit geschenk kostte ons echter een goed stuk van onze nachtrust; want de Joeka's hadden het bedwelmende vocht wel wat te rijkelijk ge-

schonken, vooral aan eenige zeer jonge meisjes, hetgeen tot gevolg had, dat het 's nachts een leven als een oordeel was in het dorp.

Al wat wij nog aan spijkers en klein timmergereedschap over hadden, verkocht ik hier aan de boschnegers; de kosten van het meevoeren zouden de waarde overtreffen, en daar er geen reden was, iemand geschenken te geven, verschacherde ik alles tegen inkoopsprijs.

Den 13den al heel vroeg, waren wij gereed tot vertrek. Doch niet alzoo onze Joeka's; eer deze al hunne zaken geregeld hadden, zouden nog een paar uur verloopen. Toen wij ons naar SAKKA begaven, om hem vaarwel te zeggen, zou er juist een strafoefening plaats hebben. Een jonge man en een meisje waren de schuldigen, en zouden in het openbaar slaag krijgen. Eerst nadat de familie hem geruimen tijd gesmeekt had, genade voor recht te laten gelden, liet de oude toovenaar zich bewegen van de strafoefening af te zien.

Eindelijk, om 9 uur, stootten wij van wal; laat in den namiddag eerst maakten wij kamp, op een nederzetting onder de vallen van Godohollo. Den 14den ten 11 uur bereikten wij Drietabbetje, en werden zeer vriendelijk door den Granman ontvangen. Wij vernamen hier, dat OSEISI geweldig had uitgevaren tegen zijn kapiteins, toen hij bij terugkomst vernam hoe zij ons hadden tegengewerkt.

Hier vonden wij de eerste couranten, die wij gretig verslonden, hoewel de nieuwste dagteekende van twee maanden geleden. Denzelfden dag nog regelden wij onze zaken: LANTI, SONI en TODÓI kregen hunne bonnetjes; de enkele overgeschoten blikken en vaatjes werden OSEISI ten geschenke gegeven. En den 15den begonnen wij aan het laatste stuk van de reis. In deze buurt gingen de Joeka's herhaaldelijk aan den wal, om familie te begroeten; beneden den Granhollo echter schenen zij geen bekenden meer te hebben, en reisden wij onafgebroken door. De voor dezen tijd van het jaar bijzonder hooge waterstand hielp

zeer mede tot bespoediging van de reis. Den eersten dag overnachtten wij op Kriorokondree, den tweeden nabij Mopésoela. Den derden dag ontmoetten wij 's ochtends in de Marowijne (zie Plaat XXXVI, fig. 37) een groot aantal Joeka-korjaaltjes met mannen, vrouwen en kinderen. Deze keerden terug van een groote „pons"-partij[1]) in Apoma; wij brachten het dien dag tot nabij Bonnidoro. Den 18den November, ten half twee 's middags, waren wij beneden de Armina-vallen. Er stond eb, en dus voeren wij onmiddellijk door. Van 5—7, terwijl de vloed op zijn sterkst was, werd gestopt aan den Hollandschen oever; iedereen kookte zijn potje en at daar. Bij maanlicht vervolgden wij de reis; Swampoe Kondree voeren wij voorbij, en met groote snelheid zakten wij de Marowijne af. Vóór middernacht kwamen de lichten van St. Laurent in het zicht, en ten kwart over twaalven stapten wij weder te Albina aan wal.

Alles was in diepe rust, zoodat wij voor de laatste maal nog eens de hangmatten tusschen een paar boomen spanden, om de rest van den nacht nog wat uit te rusten van dezen vermoeienden dag.

De rest is spoedig verteld. Drie dagen na aankomst te Albina, vertrokken wij naar Paramaribo. Aan het plan, in de maand Januari de Suriname-rivier op te varen, kon geen gevolg gegeven worden, want kort na terugkeer kregen zoowel VAN TUINEN als ik, ten spijt van de nog steeds voortgezette chinine-prophylaxe, last van malaria, en moesten op geneeskundigen raad ervan afzien, onmiddellijk weder de wildernis in te gaan. Alzoo vertrokken wij den 3den Januari 1908 naar Europa, en waren met het einde van die maand weder in het vaderland terug.

---

1) „Ponsen" noemt men in Suriname het vischvangen door bedwelmen met *nekoe*.

36. Het afzakken van val Kentoefór. 7 Nov. 1907.

37. Gezicht op de Marowijne en het Nassau-gebergte. 17 Nov. 1907.

XII.

Uitkomsten; en toelichtingen bij de Kaart.

A. AARDRIJKSKUNDE.

Tapanahoni en Paloemeu.

De boven-Tapanahoni is overgenomen van de kaart op 1 : 200 000 door A. FRANSSEN HERDERSCHEE, welke op het Domeinkantoor te Paramaribo berust.

Van de Páloemeu zijn astronomisch bepaald:
In 1904: *a*. Val Marakanakoea, breedte 2° 58′ 34″; lengte afgeleid van de rots Kassikassima, welke in het berg-driehoeksnet is opgenomen [1]).
b. Een punt, 300 M. ten Zuiden der Neukoepeu-kreek.
c. Aanlegplaats MAJOLI's dorp 1904.
e. Een punt, iets boven het Oostelijk bergpad.
In 1907: *d*. Aanlegplaats MAJOLI's dorp 1907.

Van *a* tot *b* is de Páloemeu opgenomen in 1904 met kompas en Zeiss-afstandmeter; van *b* tot iets boven *e*, in 1904 door mij, met kompas, afstanden geschat; van *b* tot begin Westelijk bergpad, in 1907 onafhankelijk van elkaar door BISSCHOP VAN TUINEN en door mij, op dezelfde wijze. Daar boven *a* geen punten meer waren, waarvan de lengte kon bepaald worden door astronomische waarnemingen of triangulatie, is de rivier-opname (herleid tot rechtwijzenden meridiaan) in zijn geheel gewijzigd in de verhouding: astr. breedteverschil : breedteverschil volgens rivier-opname. Voor het gedeelte *b*—*e* beschikten wij thans over drie onafhankelijke opnamen, welke gemiddeld zijn. Op het gedeelte *e*—Westelijk pad, waarvan twee opnamen waren, is dezelfde schaalverandering toegepast als op het stuk *d*—*e*.

Aan het in het Verslag der Tapanahoni-exp. vermelde, valt nog dit toe te voegen:

---

1) Zie Verslag der Tapanahoni-expeditie, Bijlage I.

De Páloemeu is tot aan het pad naar Paroe I[1]) bij elken waterstand voor lichte korjalen bevaarbaar. Daar boven vindt men spoedig omgevallen boomen dwars over de geheele kreek. Bij de heenreis was het water nog zoo hoog, dat nergens de bijl gebruikt behoefde te worden. Bij terugkomst (14 Oct.) was het water ± 7 d.M. gezakt, maar viel er toch nog slechts weinig op te ruimen; 18 Oct. 1904 was de waterstand nog ± 5 d.M. lager, en waren de hindernissen talrijk. De kreek heeft boven het valletje Pakatoeloe nog slechts onbeduidende stroomversnellingen; de oevers zijn afwisselend hoog en moerassig. De breedte is op de breedste plekken nog een 15 M., bij het begin van het Westelijke pad ± 12 M. Iets benedenstrooms hiervan wezen de Indianen ons een breede kreek, de Toloparoe, welke men op het Oostelijke pad kruist; in het Verslag der Tapanahoni-exp. is deze verkeerdelijk opgegeven, als te zijn de Páloemeu-zelve[2]).

Corantijn.

Deze rivier is in kaart gebracht:

1. In 1836 door ROBERT H. SCHOMBURGK van de monding tot de Wonotobo-vallen; een opgave van bij die gelegenheid astronomisch bepaalde punten, vindt men in zijn werk: Reisen in Guiana und am Orinoko. Leipzig 1841, blz. 164 vlg.

2. In 1843 door denzelfden. Uitgaande van Watoe-Tikaba (brongebied der Roepoenoeni) trok hij over land naar de Koejoewini, zakte deze af en voer de Essequebo op, stak over naar de Kapiwini, trok over land naar de Koetari en zakte ten slotte de Corantijn af. Eenige opgaven van astronomisch bepaalde punten, vindt men in het werk: Richard Schomburgk, Reisen in Britisch Guiana. Leipzig 1848, deel II, blz. 465 vlg.

---

1) Kortheidshalve noem ik de Oostelijke Paroe: Paroe I, de Westelijke: Paroe II.

2) Verslag der Tapan.-exp., blz. 106; of Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen. 2e Ser., XXII, blz. 952.

3. In 1871 door den geoloog C. B. BROWN. Deze voer de Corantijn op van de monding tot hoog aan de bij die gelegenheid ontdekte Nieuwe rivier (New River), bezocht vervolgens de Koetari tot boven het punt, waar SCHOMBURGK zich inscheepte en voer de Aramatau 1½ dag op. Zijn astronomische waarnemingen zijn beperkt tot enkele breedtebepalingen. Zie C. B. BROWN and J. G. SAWKINS, Reports on the physical, descriptive and economic geology of British Guiana. London 1875, blz. 202 vlg.; en verg. nog J. B. BROWN, Canoe and camp life in British Guiana. London 1876.

4. In 1872 door J. CATEAU VAN ROSEVELT van de monding tot de Wonotobo-vallen; de astronomisch bepaalde punten staan aangeteekend op zijn oorspronkelijke kaart, waarvan één exemplaar berust bij het Departement van Koloniën te 's-Gravenhage, het andere exemplaar op het Domeinkantoor te Paramaribo.

5. In 1889 door het état-major van Z. M. *Bonaire*, alleen de monding. Zie de zeekaart n°. 217, Kust van Guyana (1897).

Wanneer men de verschillende kaarten en opgaven van astronomisch bepaalde punten met elkaar vergelijkt, vindt men belangrijke verschillen. Zoo ligt bijv.:

Plantage Elizabeth & Mary (op den W. oever):
volgens zeekaart n°. 217 op 5° 54'.3 N. br., 57° 7'.6 W. l. Gr.
„ ROSEVELT op 5° 52'.9 N. br., 57° 10'.0 W. l. Gr.

Oreala volgens SCHOMB., opgave astr. bep. punt 1e reis 5° 16'.6 N. br., 56° 53'.5 W. l. Gr.
„ „ kaart achter „Reisen in Br. G." 5° 16' N. b., 57° 19' W. l. Gr.
„ BROWN, kaart achter „Reports" 5° 16'.5 N. br., 57° 19'8 W. l. Gr.
„ ROSEVELT, opgave astr. bep. punt 5° 18.'8 N. br., 57° 21'.8 W. l. Gr.

Wonotobo-vallen volgens SCHOMB., opgave astr. bep. punt 1e reis op 4° 21'.5 N. br., 57° 35'.5 W. l. Gr.
id. id. kaart achter „Reisen in Br. G." 4° 24' N. br., 57° 44' W. l. Gr.
volgens BROWN, kaart achter „Reports" 4° 23'.0 N. br., 57° 42'.5 W. l. Gr.
„ ROSEVELT, opgave astr. bep. punt 4° 23'.4 N. br., 57° 57'.8 W. l. Gr.

De breedteverschillen zijn betrekkelijk gering, en desnoods wel verklaarbaar uit kleine verschillen in waarnemingsplaats en de fouten der waarnemingen; de lengteverschillen zijn echter, vooral bij de Wonotobo-vallen, aanzienlijk.

De nieuwste grootere Nederlandsche kaart, waarop de Corantijn in zijn geheel is geteekend, is de „Kaart van Suriname" door W. L. LOTH. Amsterdam, 1899 (schaal 1 : 500 000). Op zeer geringe verschillen na, komt de Corantijn tot de Wonotobo-vallen hierop overeen met ROSEVELT's kaart; voor het Zuidelijk daarvan gelegen stuk, is de kaart van C. B. BROWN gevolgd; om aansluiting te verkrijgen, is dit gedeelte in zijn geheel zooveel Westelijker geplaatst, als het lengteverschil ROSEVELT—BROWN (SCHOMBURGK) op het aansluitingspunt bedraagt.

Op de kaart bij dit verslag is de Corantijn overgenomen van de kaart van BROWN achter zijn „Reports" (schaal ± 1 : 890 000), terwijl de astronomisch bepaalde punten van SCHOMBURGK erop zijn aangeteekend [1]). Het is onmogelijk te zeggen, in hoeverre de lengten juist zijn; het leek mij echter niet gewettigd, de boven-Corantijn te verschuiven op gelijke wijze, als door den heer LOTH is gedaan. Vooreerst, omdat het in geenen deele zeker is, dat de opgaven van ROSEVELT dichter de waarheid nabij komen dan die van SCHOMBURGK-BROWN, maar vooral ook, wijl de opgaven van SCHOMBURGK, behalve op de lengten van punten nabij de monding, vermoedelijk ook steunen op lengten van punten in het Zuidelijk deel van Britsch Guiana.

Sipaliwini en Koeroeni.

De 20 M. breede kreek nabij het dorp Apikollo, noemden de Trio's „Sipaliwini", en vertelden, dat zij samenkomt

1) C. B. BROWN vermeldt (Reports, blz. 4), dat hij in het algemeen de kaart van SCHOMBURGK heeft overgenomen, doch hier en daar verbeteringen heeft aangebracht; er bestaat ook een grootere kaart van Britsch Guiana, welke echter niet te mijner beschikking stond. SCH. geeft op: Piana ghotto-dorp aan de Koetari: 56° 34′ 3″ W. l. Gr.; dit kan blijkens zijn kaart niet juist wezen, en zal moeten zijn 56° 30′ 3″ W. l. Gr.

met „Koetari" en „Koeloenti". De boschnegers noemen deze kreek „Koeinti".

Schomburgk zag, toen hij de Koetari afzakte, de mondingen van twee andere belangrijke stroomen, en wel eerst de „Curuni oder Curitani", daarna de „Sipariwuini".

Men zou nu ten volle gerechtigd zijn, aan te nemen, dat l. g. stroom en onze Sipaliwini één zijn. Daartegen is echter één bezwaar: wanneer men van Langóe den weg naar Papái volgt, en doorgaat tot het dorp van Soeli, komt men aan een kreek, Koeroeni geheeten, welke in den regentijd misschien bevaarbaar is. Aangezien het pad naar Papái Noordelijk ligt van den weg naar Apikollo, en men de Sipaliwini *niet* overtrekt, is het onmogelijk, dat deze Koeroeni is de kreek, die ten Zuiden van de Sipaliwini met de Koetari samenvloeit. Ware het echter de rivier, welke ontstaan is uit Aramatau, Koetari, Koeroeni en Sipaliwini, aan welke Schomburgk den naam „Corentyn oder Curuni" geeft, dan zouden de Trio's zeker gesproken hebben van een breede rivier, en niet van een in den regentijd bevaarbare kreek.

Er zijn twee verklaringen, die eenigszins kunnen bevredigen:

1°. kan het zijn, dat de kreek van Soeli een zijstroompje is, dat denzelfden naam draagt als de hoofdrivier en een harer bronrivieren.

2°. Indien, zooals waarschijnlijk is, Schomburgk de namen „Curuni" en „Sipariwuini" gegeven heeft, afgaande op inlichtingen van de Trio's of Pianakoto's (met wie hij of niet, of slechts door tusschenkomst van 2 tolken kon spreken), kan het wezen, dat de namen „Curuni" en „Sipariwuini" door hem verwisseld zijn, de Sipaliwini dus is de kreek die op 2°21′ N. br. met de Koetari samenvloeit, terwijl dan het dorp van Soeli ligt aan het kopeind van de kreek, waarvan Schomburgk op 2°36′ N. br. de monding zag. Brown, de eenige, die ook deze stroomen aanschouwde, kwam niet in aanraking met de bevolking, heeft dus de namen van Schomburgk overgenomen.

Marowini of Marowijne-kreek (op het overzichtskaartje).

Deze is overgenomen van de „Carte de la Guyane française, dressée par MAURICE GUFFROY. Paris 1903" op 1 : 500000.

Paroe I en Jari (deze laatste op het overzichtskaartje).

Deze zijn overgenomen van de kaart van J. CREVAUX in den atlas „Fleuves de l'Amérique du Sud". Paris 1883 [1]). Het Noordelijkste punt op de Paroe, waar een astronomische plaatsbepaling werd verricht, is het toenmalige dorp van ALAMOIKEE: 1° 59′ N.br., 57° 24′ W.l. Parijs [2]). Aan deze lengte mag men niet te veel waarde hechten, daar de reiziger hier kwam na een reis van meer dan twee maanden, over Ojapok en Jari. Naar de inlichtingen die de Indianen verstrekten, lijkt het mij waarschijnlijk, dat de monding der Arakoepina, het punt waar CREVAUX omkeerde, minder Noordelijk ligt, dan op zijn kaart wordt aangegeven. Ik vestig hier tevens de aandacht op het zeer groote verschil tusschen de kaart van CREVAUX en de kaart van COUDREAU [3]). Het is niet uit te maken, wie gelijk heeft; waar wij gelegenheid vonden, H. COUDREAU's opmetingen na te gaan, bleken deze dikwijls zeer slordig [4]) — iets wat ook GÖLDI heeft bevonden [5]). Het feit echter, dat COUDREAU ethnogra-

1) Exemplaar Kon. Ned. Aardr. Gen. in Universiteitsbibliotheek te Amsterdam.

2) Op de kaart in genoemden atlas staat: 57° 27′ W. l. P.; het dorp is echter geplaatst op 57° 24′ W. l. P.

3) In Bulletin de la Société de Géographie, 1891, 4me trim.; dezelfde kaart is gevoegd achter het werk „Chez nos Indiens" door H. COUDREAU (Paris 1893).

4) Zoo ligt de samenvloeiing Litaní-Marowini bijna 15′ te Noordelijk, Paroe en Jari (vergeleken bij de kaart van CREVAUX) 30′ te Zuidelijk, en is de Mapaoni veel te lang. Dit zal veroorzaakt zijn doordien alleen de afgelegde weg is gemeten, geen astronomische waarnemingen zijn verricht (zie „Dix ans de Guyane" in bovenvermeld Bull., blz. 447). Volgens de opgave in „Ch. nos Ind.", blz. 96, is de afstand Litaní-Pililipoe 59490 passen, 10 u. 5 min. gaans, geschat op 43 K. M. Dit is vermoedelijk te veel. Want in het Surinaamsche woud is de lengte van een pedometerpas slechts 55 à 65 c.M. en de snelheid slechts 2 à 3 K. M. per uur. Dit geeft voor den afstand 30 à 40 K. M.. Volgens triangulatie is de afstand in rechte lijn tot de Amana-piek 30 K. M.

5) Dr. E. A. GÖLDI, Eine Naturforscher-Fahrt nach dem Litoral des südlichen Cuyana zwischen Oyapock und Amazonenstrom. St. Gallen 1898, blz. 59 vlg.

fisch en linguïstisch werk leverde, dat veel meer dan CREVAUX' arbeid van nauwgezetheid getuigt, doet mij weifelen.

Koeminá met Paroe en Moerapi.

De Koeminá, met hare beide takken, is in 1899 opgenomen door Mevr. O. COUDREAU. In haar werk „Voyage au Cuminá" (Paris 1901) vindt men op blz. 183 de coördinaten van eenige punten, terwijl achter het werk een kaart op 1 : 100 000 in 16 bladen is gevoegd. In het werk „Voyage à la Mapuerá" (Paris 1903), op blz. 163, vindt men: „Pour servir à la carte du Trombetas et du Cuminá: Oriximina est à 0° 13′ 14″ plus au Nord, 0° 12′ 25″ plus à l'Ouest". Hieruit valt op te maken, dat de opgegeven coördinaten niet berusten op astronomische waarnemingen; want ware dit het geval, dan zou het stukje Oriximina-Confluent du Cuminá, lang ongeveer 35 K.M., nul worden. De eenige mogelijke bedoeling kan dus wezen, dat alle punten van Trombetas en Koeminá, 0° 13′14″ om de Noord en 0° 12′ 25″ om de West verplaatst moeten worden. Voert men dit uit, dan vindt men voor de samenvloeiing van Mapuerá en Trombetas een breedte, welke overeenkomt met die, welke in „Voyage à la Mapuerá" wordt opgegeven; de lengte verschilt echter aanzienlijk; om deze in overeenstemming te brengen, moet men de Trombetas niet verplaatsen 12′.5 om de West, doch 31′.5 om de Oost. Opzettelijk is hier afgerond, wijl de kaart der Trombetas [1]) geen net bezit; de Noordrichting wordt slechts door een korten pijl aangegeven, en voor het afpassen van lengte- en breedteverschillen, moet men de richting waarin de vouwen vallen, aannemen als evenwijdig aan meridianen en parallellen (!).

Op de bij dit Verslag gevoegde kaart zijn nu Paroe en Moerapi, de beide bronrivieren van de Koeminá (op het overzichtskaartje ook de Koeminá-zelve) verplaatst: 13′ 14″

---

1) Achter O. COUDREAU, Voyage au Trombetas, Paris 1900.

om de Noord en 31′ 30″ om de Oost; het is onmogelijk, zonder betere gegevens, te weten te komen, of dit juist is. Volgens de opgave in „V. au C." valt de Moerapi dichter bij de Kapoe (Trombetas), dan waarschijnlijk is; past men nu de 12′ 25″ West toe, dan vallen zij bijkans samen; door de verplaatsing om de Oost echter, wint het geheel nog in waarschijnlijkheid.

Maar ook al kwam deze drukfout (?) van 12′.5 W. inplaats van 30′.5 O. niet voor, dan nog mag men geen groote waarde hechten aan de coördinaten van Mevr. COUDREAU. Want zonder astronomische plaatsbepalingen, kan door fouten in den geschatten afstand en in de met kompas waargenomen richting, het eindpunt van een zoo lang stuk (meer dan 400 K.M.) belangrijk fout liggen.

Trombetas.

De bronrivieren Kapiwini en Wanamóe zijn in 1843 opgenomen door ROBERT SCHOMBURGK. Van Obidos tot aan de samenvloeiing van deze stroomen, is de Trombetas opgenomen door H. COUDREAU in 1899. De coördinaten van de samenvloeiing zijn volgens SCHOMBURGK 1° 2½′ N.br. en 56° 48′ 43″ W.l. Gr., volgens COUDREAU 0° 57′ 31″ N.br. [1]) en 56° 59′ 10″ W.l. Gr. Ook al past men op deze laatste dezelfde verbetering toe, als voor de Koeminá is gedaan, dan nog blijft er een aanzienlijk verschil bestaan. In dit geval is het al weder onmogelijk uit te vinden, wat de waarheid is. Daar echter SCHOMBURGK astronomische waarnemingen verrichtte, en COUDREAU vermoedelijk niet, zijn Kapiwini en Wanamóe overgenomen van de kaart op 1 : 2 500 000 in RICH. SCHOMBURGK's „Reisen in Britisch Guiana"; het kleine stukje Kapoe (de Indiaansche naam van de Trombetas beneden de samenvloeiing) op het overzichtskaartje is verkleind van COUDREAU's kaart en daaraan gepast.

---

1) Op blz. 135 van „Voy. au Tromb." staat: latitude 57′ 51″ S.; dit moet een drukfout zijn.

Paroe II.

Zoodra men het stroomgebied van de Páloemeu verlaten heeft, komt men aan kreekjes, welke volgens de Trio's behooren tot het stroomgebied van een rivier Paroe; nabij het dorp van AMÉNAKEE trekt men twee keer over deze rivier, die daar 10 M. breed is. Zij noemden dezen stroom „Saloema-toena" en „Saramakka-toena" (*toena* = rivier); sommigen ook: een tak van de Kapoe. Uitdrukkelijk werd verzekerd, dat deze Paroe niet is de in 1904 bezochte rivier, waaraan Ojana's en Aparai's wonen, nòch een tak ervan [1]). Ik houd het voor waarschijnlijk, dat deze Paroe is de tak van de Koeminá van dien naam. Wel is waar ligt het punt, waar Mevr. C. de rivier te klein bevond om verder te gaan, op belangrijken afstand, maar 1°. heeft het er allen schijn van, of op die reis geen astronomische plaatsbepalingen zijn verricht, waardoor dat eindpunt Noordelijker zou kunnen liggen, en 2°. bestaat de mogelijkheid, dat de rivier, waar ze in de savane komt (in den drogen tijd althans) water verliest, instede van toe te nemen in grootte.

Wat nu bedoeld wordt met „Saramakka" valt niet uit te maken; dat men het oog heeft op de Saramakkaner-boschnegers, welke aan de Suriname-rivier wonen, en deze „Paroe" dus de boven-Suriname zou zijn, is zoo goed als onmogelijk. Misschien vernamen de Trio's van hunne vrienden de Saloema's iets van de Moekambeiro's, de boschnegers van de Trombetas, en kombineerden dit met een verhaal van de Joeka's over de rivier waaraan de Saramakkaners wonen.

Het woord paroe beduidt in verschillende Karaïbische talen „water" of „rivier". Op de kaart van ROBERT SCHOMBURGK achter RICHARD SCH.'s „Reisen", vindt men ook: „paru(-para) in der Macusi-Sprache = Fluss, Bach". Volstrekt onmogelijk is het dus niet, dat deze Paroe ten slotte

1) CREVAUX had bij zijn reis op Paroe I ook reeds vernomen van een andere rivier Paroe. (Voyages, blz. 274).

zal blijken, óók niet de Paroe van Mme Coudreau te zijn, doch inderdaad een tak van de Kapoe. [1])

Maikoeroe.

Ik wensch er hier de aandacht op te vestigen, dat er thans reeds 3 stroomen bekend zijn, die dezen naam dragen, en wel:

1°. de „Rio Maycurú", die in de buurt van Monte Alegre in de Amazone uitmondt [2]);

2°. de „Paicourou", rechterzijkreek van Paroe I, waarvan de monding ligt op ongeveer 0° 34′ Z. br. [3]);

3°. de „Paikoeloe" der Trio's, de rechterzijtak van Paroe I, welken de Ojana's „Sitaree" noemen.

Pad Páloemeu-Paroe (Oostelijk pad).

Dit pad is in 1904 opgenomen, één keer, met kompas, horloge en pedometer; aan het einde van het pad aan de Paroe is de breedte astronomisch bepaald (2° 21′ 39″ N.); de schaal is gewijzigd op overeenkomstige wijze als bij de boven-Páloemeu.

Pad Páloemeu-Sipaliwini.

Astronomische breedtebepalingen zijn verricht op Langóe (2° 25′ 19″ N.) en Apikollo (2° 6′ 53″ N.)

De lengten van deze beide punten zijn bepaald door „overbrengen van den tijd" met 3 zakuurwerken. Tijdsbepalingen zijn verricht te Majoli 6 en 9 Sept., Langóe 19 en 23 Sept., Apikollo 28 Sept., Langóe 7 en 10 Oct., Majoli 15, 18 en 24 Oct. De uitkomst was:

Δ l. M.-L. volgens uurwerk	Nardin	1 m. 54.0 s	Gang op traject M.-L. afgeleid uit het verloop M.-M.
	Lange	1 m. 57.3 s.	
	Antoine	2 m. 4.7 s.	
	gemidd.	1 m. 58.7 s.	

waaruit lengte Langóe 55° 58′ 16″ W. Gr.

1) In het stukje „De 5de wetenschappelijke expeditie naar het binnenland van Suriname" in het Tijds. Kon. Ned. Aardr. Gen., 2e Ser. dl. XXV, 1908 is verkeerdelijk een accent op de *oe* geplaatst. De Indianen noemen beide Paroe's: „pároe"; alleen door de bewoners van de Amazone schijnt het accent op de laatste lettergreep te worden geplaatst.

2) O. Coudreau, Voyage au Maycurú, Paris 1903.

3) J. Crevaux, Fleuves de l'Amérique du Sud; de *p* en *m* wisselen dikwijls in Karaïbische en Toepi-talen, evenals de *l* en de *r*.

Δ l. L.-A. volgens uurwerk NARDIN	1 m. 12.6 s.	Gang op traject L.-A. afgeleid uit het verloop L.-L.
LANGE	1 m. 9.7 s.	
ANTOINE	1 m. 18.5 s.	
gemidd.	1 m. 13.6 s.	

waaruit lengte Apikollo 56° 16′ 40″ W. Gr.

Het pad is op den heenweg opgenomen door elk onzer met kompas, horloge en pedometer; beide opnamen zijn overeenkomstig de uitkomsten der astronomische waarnemingen op schaal gebracht en gedraaid, daarna gemiddeld.

De draaiingshoek bedroeg: 1ste stuk (tot Langóe) d. G. 9°. 7, B. v. T. 2°. 6; 2de stuk (L. tot Apikollo) d. G. 8°. 0, B. v. T. 1°. 6 in de richting tegengesteld aan die der wijzers van een uurwerk.

De draaiingshoek B. v. T. is ongeveer gelijk in richting en grootte aan de magnetische declinatie; de draaiingshoek d. G. is echter 6° à 8° grooter, en daar die hoek over beide stukken vrijwel gelijk is, moet hier een systematische fout gemaakt zijn, hoewel niet meer is na te gaan van welken aard.

Het getal waarmede de aanwijzingen der pedometers vermenigvuldigd moesten worden om den waren afstand te krijgen, bleek te zijn voor het:

1ste stuk	d. G.	67. 7 c.M.,	B. v. T. 56. 4 c.M.
2de „	„	66. 6 „	„ 55. 9 „

Paden Litani-Mapaoni, Jari-Paroe, Iriau-Koetari.

Een weg van de Litaní naar de Mapaoni is opgenomen in 1877 door CREVAUX en in 1890 door H. COUDREAU. Nòch de opname van CREVAUX (op zijn overzichtskaartje 1 : 3 000 000 in „Voyages dans l'Am. du Sud"), nòch de opname van COUDREAU is in overeenstemming te brengen met de door triangulatie vastgestelde plaats van een aantal toppen van het Toemoekhoemak-gebergte aldaar. Zoo veel mogelijk is de kaart van CREVAUX gevolgd.

Een pad van de Jari naar de Paroe is overgenomen van vermeld kaartje van CREVAUX.

Het pad Iriau-Koetari is overgenomen van de reeds vermelde kaart achter RICH. SCHOMBURGK'S „Reisen in Brit. Guiana."

Profielen.

De beide profielen zijn verkregen onderweg, met behulp van aneroïdes van NAUDET en kookthermometers. De beide kookthermometers zijn te Paramaribo vergeleken met den kwikbarometer van den meteorologischen dienst (Cultuurtuin); te Majoli, Langóe en Apikollo zijn de aneroïdes vergeleken met de kookthermometers. Door waar te nemen ten 8 u., 2 u. en 6 u. midd. tijd Paramaribo, de tijdstippen waarop men te Paramaribo den kwikbarometer afleest, kon later de hoogte van deze punten gevonden worden.

Onderweg moest ook op andere uren worden waargenomen; om deze observaties te herleiden tot een der genoemde tijdstippen, werden bij oponthoud op de dorpen, overdag uurwaarnemingen verricht; hieruit is verkregen een curve, waaruit men het gemiddeld verschil in luchtdruk op eenig uur, en die ten 8 u., 2 u. of 6 u. kan afleiden.

Voor het profiel van het Oostelijk pad is slechts één aneroïde gebruikt, terwijl geen kookthermometer ten dienste stond; een reeks waarnemingen vóór vertrek gaf echter dezelfde hoogte voor Majoli, als een reeks waarnemingen na terugkomst, terwijl ook gebleken is, dat deze aneroïdes vrij veel schokken kunnen doorstaan, zonder dat de indexfout verandert. Zie verder onder „Meteorologie".

Gebergte.

Van het gebergte in en om het stroomgebied van Tapanahoni en Páloemeu zijn in 1904 een groot aantal toppen bepaald, door een rondmeting met astronomische azimuth-bepaling uit een rots, even ten Zuiden van Kassikassima gelegen, en een rots ten Westen van val Papadrón. Basis 9 K. M. in de richting N. 206° O. Al deze toppen mag men beschouwen als te zijn vastgelegd aan

het bergdriehoeksnet; alleen in den sector van Kassikassima uit N. 150°—210° O., had het gebergte weinig kenbare bulten, en daar de afstand meer dan 50 K. M. bedroeg en de parallax hier zeer gering was, is de plaats van deze toppen niet zeer nauwkeurig bepaald, terwijl vergissingen niet zijn buitengesloten. De plaats der toppen is overgenomen van de reeds vermelde kaart op 1 : 200 000 van A. FRANSSEN HERDERSCHEE.

Wanneer men, zooals hier het geval was, een gebergte slechts op grooten afstand, uit twee niet ver van elkaar gelegen punten, te zien krijgt, is het wel mogelijk, de plaats van een aantal toppen te bepalen, maar den bouw van het gebergte kan men in den regel niet vaststellen. Zelfs wanneer de afstand betrekkelijk gering is, is zulks bij een bergcomplex dat geheel met woud bedekt is, nog niet mogelijk. Als een regenbui over zoo'n gebergte trekt, ziet men dikwijls kuilen en ravijnen in hellingen, die men waande volkomen geleidelijk op te loopen. Aan de Marowijne kan men dit herhaaldelijk opmerken.

Het wordt nu zeer lastig, zoo'n onvolledig opgenomen gebergte te teekenen. Plaatst men uitsluitend de vastgestelde toppen op de kaart, dan kan dit verkeerdelijk den indruk wekken, dat hier slechts een aantal losse toppen aanwezig is, terwijl men toch met zekerheid weet, dat er een samenhangend gebergte bestaat. Op de kaart, behoorende bij het Verslag der Tapanahoni-expeditie, is men het voorstellingsvermogen te hulp gekomen, door de vastgestelde toppen door één doorloopenden rug te vereenigen. Men zou deze wijze van voorstellen desnoods kunnen goedkeuren als tijdelijk hulpmiddel, mits er reden was aan te nemen, dat de bepaalde toppen inderdaad de hoogste van het gebergte zijn. Er bestaat echter een sterk vermoeden, dat deze gebergten dikwijls bestaan uit een grooter aantal toppen of ruggen van ongeveer gelijke hoogte, waarvan men alleen de voorste zal zien en zal kunnen vaststellen.

In het algemeen behoeft de lijn der hoogste dalen, de waterscheiding, niet samen te vallen met de lijn der hoogste toppen. De eerste lijn is zeker niet de minst belangrijke; waar deze niet kan worden vastgesteld, is het dus minder wenschelijk de hoogste toppen te vereenigen door een doorloopenden rug. Want doet men dit, dan geeft de kaart den indruk, alsof de waterscheidingen in hoofdzaak zijn vastgesteld. Op zichzelf is het een eisch (waartegen vroeger, maar ook thans nog, dikwijls op ergerlijke wijze wordt gezondigd), dat een kaart niets dan waarheid bevat, en al wat op gissing berust en toch een plaats mocht vinden, duidelijk als zoodanig is te herkennen. Maar bovendien, wanneer bij latere opnemingen blijkt dat de gebezigde voorstellingswijze ondeugdelijk was, kan dit veroorzaken, dat de geheele kaart verder onverdiend wordt gewantrouwd.

Om die redenen is op de kaart bij dit verslag, de voorstellingswijze van FRANSSEN HERDERSCHEE niet gevolgd; gedeeltelijk was dit trouwens onvermijdelijk, daar de rug op 55° 40′ W. l. Gr. bleek niet te bestaan, of althans door een diepe vallei doorbroken wordt.

Het gebergte is verder aangegeven, door gebruik te maken van:

1. de metingen van het pad Páloemeu-Paroe I en het pad Páloemeu-Sipaliwini;

2. metingen (triangulatie) uit de Apikollo-savane;

3. een ruwe meting van enkele toppen, die zichtbaar waren op een paar punten van den weg;

4. opgaven van SCHOMBURGK en inlichtingen door Indianen verstrekt; ook O. COUDREAU en TOCANTINS vermelden iets aangaande gebergte in het Noorden.

1. — Pad Páloemeu-Paroe I: Van de Páloemeu is over 13 K. M. [1]) het terrein grootendeels vlak; op 17 K. M. bevindt zich het hoogste punt van het pad, op 21

1) Afstanden in rechte lijn gemeten.

K. M. de waterscheiding, waarna men tot aan de Paroe (30 K. M.) nog voortdurend over bergen trekt.

Pad Páloemeu-Sipaliwini: Men volgt de vallei van de Páloemeu; op 22 K.M. van de aanlegplaats komt men aan het gebergte en trekt op 25 K.M. over de waterscheiding, welke tevens het hoogste punt van het pad is. Daarna heeft men nog slechts één berg van eenige beteekenis, tot aan de waterscheiding Paroe II–Sipaliwini. Zoodra men over deze waterscheiding is, volgt men zooveel mogelijk het dal der Koeíni en heeft dientengevolge niet meer over veel hoogten te trekken; het gebergte strekt zich echter uit tot nabij de Apikollo-savane, over een breedte van ± 16 K. M.

Voor verdere bijzonderheden betreffende deze paden, zie men de kaart en de profielen.

2. — In de Apikollo-savane ziet men van NW—OZO gebergte, van OZO—ZW wordt dit gaandeweg lager, en in de richting ZW—W ziet men zeer flauw golvend land, W—NW nabijgelegen heuvelreeksen, aansluitend aan het gebergte in het Noorden.

Hier is een basis van 44 M. gemeten met den theodoliet-afstandmeter, gecontroleerd door rechtstreeksche meting met meetlint. Aan deze basis zijn twee andere punten vastgelegd, liggende op 2100 M. en 1300 M. afstand en 2600 M. onderlingen afstand. Uit alle deze punten is een rondmeting met astronomische azimuthsbepaling verricht.

3. — In het gebergte tusschen Páloemeu en Paroe II ziet men Noordelijk door het geboomte een paar toppen. In de kleine savane nabij Langóe ziet men behalve den berg Awalali NO—NW op ongeveer 8 K. M. afstand een bergrug, hoogte ongeveer 630 M. boven zee.

4. — Schomburgk vermeldt dat de heuvels, welke de waterscheiding tusschen Wanamóe en Koetari vormen, ternauwernood 50 M. hoog zijn; de absolute hoogte der waterscheiding bedraagt daar 258 M. [1]). Tocantins zou

1) Rich. Schomburgk, Reisen, II, blz. 477, 478.

van een heuvel aan Paroe II, welke volgens O. COUDREAU op 0° 56′ 20″ N. br. (+ 13′ 14″) en 56° 9′ 36″ W. l. Gr. (—31′ 30″?) ligt, ver in het Noorden het Toemoekhoemak-gebergte gezien hebben[1]). O. COUDREAU zag van hetzelfde punt geen spoor van bergen; van een heuvel aan de Moerapi op 1° 19′ 10″ N. br. (+ 13′ 14″) en 67° 30′ 47″ W. l. Gr. (—31′ 30″?) zag zij alleen een berg N. 12° O., een anderen N. 22° O. en een derden, zeer ver weg, N. 34° W.[2]); vermoedelijk is deze laatste het gebergte bij de Apikollo-savane.

Uit deze gegevens in verband met de afmeting der kreken (en dus den vermoedelijken afstand tot hunnen oorsprong) welke wij onderweg kruisten, is de ligging van het Toemoekhoemak-gebergte in grove trekken vast te stellen.

In het Oosten is een reeks toppen, welke zeer waarschijnlijk op, of zeer nabij de waterscheiding liggen, in 1903 door de Gonini-expeditie bepaald. Van de rots Knopaiamói zag men in de richting W—WNW een chaos van bergen, welke nagenoeg zeker samenhangen met de toppen ten Oosten van de Páloemeu, welke door de Tapanahoni-expeditie in 1904 zijn vastgelegd.

Op het pad Páloemeu-Paroe I en Páloemeu-Paroe II zijn de punten, waar men de waterscheiding overschrijdt, behoorlijk vastgesteld; dat tusschen die punten het gebergte doorloopt, is in 1904 gezien; maar hoe de samenstelling van het gebergte daar is, valt niet nauwkeurig te zeggen, om redenen hierboven reeds uiteengezet. Afgaande op inlichtingen van Indianen, is het waarschijnlijk dat zich hier een uitlooper naar het Zuiden afscheidt, welke de waterscheiding vormt tusschen beide Paroe's[3]).

1) Guyane brésilienne; kort bericht in „Le Tour du Monde", Nouvelles Géographiques, blz. 141—142, Paris 1893.

2) Voyage au Cuminá, blz. 107.

3) Op de reeds genoemde kaart in het werk: „Frontières entre le Brésil et la Guyane française" vindt men ook een zoodanigen uitlooper tusschen Paroe I en Sitaree, waarbij de naam „Serra do Parú" staat.

Het gebergte buigt vervolgens naar het Noorden en splitst zich in een tak, die in Noordelijke richting valt, en een tak die West- en Zuidwaarts ombuigt; in de buurt van de Apikollo-savane wordt dit gebergte lager, en bij het brongebied van de Koetari scheidt slechts een onaanzienlijk heuvelland de wateren van Corantijn en Trombetas.

Op de kaart is met dunne lijnen aangegeven, hoe, op grond van de gegevens hierboven vermeld, het Toemoekhoemak-gebergte en de waterscheiding, welke de grens tusschen Suriname en Brazilië vormt, ongeveer zal liggen.

Paramaribo en Albina.

Bij de Corantijn heb ik reeds gewezen op de dikwerf aanzienlijke verschillen in breedte en lengte van punten, volgens verschillende opnemers. Ook de nauwkeurigheid waarmede andere punten bepaald zijn, is, blijkens de afwijkende opgaven, nog lang niet zoo groot als met de tegenwoordige instrumenten bereikt zou kunnen worden.

Zoo ligt de steenen trap te Paramaribo volgens:

verschillende observaties vóór 1860 . . .		op 55° 12′ 54″	W. L.	Gr.
de kaart van ROSEVELT		„ 55° 10′ 12″	„	„
obs. Z M. *Aruba*	(B. a. Z. 8/179 1880)	„ 55° 9′ 55″	„	„
„ „ *Sommelsdijk*	(„ 35/1139 1887)	„ 55° 8′ 55″	„	„
„ „ *Suriname*	(„ 48/1757 1886)	„ 55° 8′ 47″	„	„

welke laatste waarde voor de zeekaart n°. 217 (1897) als juist is aangenomen;

en volgens:

verschillende observaties vóór 1860 op 5° 49′ 30″ N. br., welke waarde voor de zeekaart n°. 217 als juist is aangenomen;

de kaart van ROSEVELT	op 5° 49′ 18″	N. br.
sterswaarnemingen T. H.-exp. in 1907 . . .	„ 5° 49′ 29″	„ „

Albina (vlaggestok) ligt volgens:

de kaart van ROSEVELT op 5° 30′ 3″ N. br. en 1° 5′ 27″ Oost v. Par. st trap.
observaties Gonini-exp. Juli 1903 . . . op 1° 6′ 1″ „ „ „ „ „
„ Tapanahoni-exp Juli 1904 . „ 1° 5′ 55″ „ „ „ „ „
„ T. H.-exp. Mei – Juni 1907:
op 5° 29′ 51″ N. br. en 1° 5′ 57″ „ „ „ „ „

Bij de Gonini-exp. werden voor het bepalen van dit lengteverschil gebruikt 2 tijdmeters en 1 redelijk goed zakuurwerk, bij de Tap.-exp. 1 tijdmeter en 2 goede zakuurwerken, bij de T. H.-exp. 1 tijdmeter en 3 goede zakuurwerken. De beide eerste keeren is alleen op de reis Paramaribo-Albina het lengteverschil bepaald, in 1907 op heen- en terugreis. De waarschijnlijke fout, opgemaakt uit de waarnemingen, bedraagt voor de lengte 1907 ± 5″. Voor de breedte 1907 Paramaribo, bedraagt zij ± 6″. 5, voor de breedte Albina 1907 ± 3″.5.

Woud.

Buiten de savanes, is het geheele land bedekt met oerwoud; tusschen de heuvels vindt men moerassen met kreekjes, waar *pina*-palmen (Euterpe oleracea MART.) groeien. Alleen in het stroomgebied der Koeíni, welke zeer nabij de savane stroomt, komt geen *pina* voor; de kreekjes hebben hier ook hooge oevers en wit zand, bijkans geen modder op den bodem. Hier ziet men, behalve een palmsoort (Trio: *maliakoepi*) welke men ook op de heuveltoppen der Toemoekhoemak vindt, ook een soort groote *maripa*, door de Trio's *koei* genoemd, waarvan de pitten gegeten worden. Voor zooverre viel na te gaan, bevat het woud dezelfde houtsoorten, als die, welke men aan de boven-Marowijne en hare takken aantreft; zoolang het binnenland echter geen behoorlijke verkeerswegen bezit, zal men zonder nader onderzoek door deskundigen wel mogen aannemen, dat winstgevende boschexploitatie in dit deel der kolonie onmogelijk is.

Savane.

Reeds sedert langen tijd was er iets van bekend, dat zich nabij de Zuidgrens van Suriname uitgebreide savanes zouden bevinden. KAPPLER vernam het van boschnegers [1]), DE SOUZA vermeldt het [2]); P. NICOLINO in 1876, TOCANTINS

---

1) A. KAPPLER, Sechs Jahre in Surinam, Stuttgart 1854, blz. 275.

2) F. B. DE SOUZA, Pará e Amazonas, Rio de Janeiro 1874, III, blz. 3.

in 1890, Mevr. COUDREAU in 1900, bezochten deze savane door de Koeminá op te varen [1]); CREVAUX zag in 1878 bij de monding der Sitaree en ook nog iets Zuidelijker aan Paroe I, plekken savane [2]). SCHOMBURGK zag of vernam niets van deze grasvlakten, en Mevr. COUDREAU moest op de Maikoeroe terugkeeren, zonder de savane te hebben bereikt.

Wij vonden eene kleine savane, iets voorbij Langóe, en een grootere in de buurt van Apikollo. Deze laatste bleek tot onze teleurstelling aan alle kanten door bosch omringd; wij zagen echter Oost en ZO t. O bergen welke eveneens savane-vegetatie dragen.

De boschnegers hadden ons verteld, dat wij op onzen weg zouden trekken door eene savane welke bijna een dagreis breed is, en waar men ten Zuiden van het pad een groote rots ziet. Wij kunnen niet uitmaken, of dit slechts een overdreven verhaal is over de Apikollo-savane, dan wel of het betrekking heeft op een thans verlaten weg. Volgens MAJOLI bereikt men op den weg, die van het dorp van KAPITÍNG aan Paroe I in Westelijke richting voert, na 4 dagen eene savane, die wel twee dagreizen breed is. De weg Páloemeu-Paroe I, en van daar naar het Westen, heet dan ook bij de boschnegers „sawani-passi".

Van de campo's (het Braziliaansche woord voor „savane") aan Paroe II en Moerapi geeft Mevr. COUDREAU eene uitvoerige beschrijving [3]). In de kleine savane op onzen weg, is de bodem bedekt met grijze aarde en hier en daar wat zand, zonder steenen. De vegetatie bestaat uit gras en lage boomen, waardoor het landschap soms sterk doet denken aan een appelboomgaard. Hier en daar staan *mauritie*-palmen, en in een paar boschjes vindt men overvloedig wilde ananassen van zeer goede hoedanigheid. De tweede savane is ongeveer 5 K.M. lang en 3 K.M. breed. Het terrein is hier sterk golvend, en op verscheidene plekken

1) Zie noot 1 op blz. 168.

2) Fleuves de L'Am. du S. en Voyages dans l'Am. du S., blz. 292.

3) Voy. au Cuminá, blz. 141 vlg.

komen bonken steen te voorschijn. In de dalen is de bodem eenigszins vochtig; het gras is er hooger, en er groeien veel *mauritie*-palmen. De overgang van savane tot oerwoud is in beide gevallen vrij plotseling; op een 500 M. verraadt niets meer de nabijheid van open terrein.

Hoewel wij deze savanes zagen in den drogen tijd, durf ik toch wel zeggen, dat het niet zijn overstroomingssavanes, tijdelijk uitgedroogde moerassen. Waaraan het te wijten is, dat juist deze plekken niet met bosch begroeid zijn, is een onopgeloste vraag [1]). Een soortgelijk verschijnsel doet zich voor in het granietgebied van Zuid-Suriname. Daar vindt men meermalen kale plekken op een terrein, dat volstrekt niet zoo sterk helt, dat er geen boom zou kunnen groeien. Zoo vonden wij o. a. op onzen weg naar de rots ten Westen van val Papadrón een vlakte, ongeveer 2 H. A. groot, geheel ingesloten door het woud, waar het gesteente slechts op enkele plekken met een weinig aarde bedekt was; en behalve bromeliaceën (Pitcairnia nuda BAK.) [2]), groeide daar slechts op enkele plekken eenig laag struikgewas.

Misschien is de samenstelling van het gesteente oorzaak, dat het oerwoud zulke plekken niet verovert; de gesteenten nos. 47, 48, 51 der Gonini-expeditie en 15, 16, 25, 27, 28 der Tapanahoni-expeditie [3]) zijn van dergelijke plaatsen afkomstig. De rots Awalali nabij de kleine savane vertoont ook enkele zulke kale steenplekken.

Deze savanes zouden misschien geschikt zijn voor vee, maar ook alweer: zoolang er geen goede wegen zijn om ze te bereiken, valt hieraan niet te denken.

---

1) Zie hierover o. a. de artikelen van HUBER en KATZER in Petermann's Mitteilungen, 1902, blz. 92 en 190.

2) Zie de fraaie plaat in het werk van A. PULLE, „An enumeration of the vascular plants know from Surinam, together with their distribution and synonymy", Leiden, 1906, tegenover blz. 90.

3) Vindplaatsen dier gesteenten op de kaarten bij de verslagen dier expedities (de laatstgenoemde ook op de kaart bij dit Verslag); beschrijvingen achter het Verslag der Tap.-exp., Bijlage III.

Bevolking, handel en verkeerswegen.

Er bestaan geen betrouwbare opgaven omtrent het zielental der verschillende stammen van Indianen en boschnegers in Suriname. KAPPLER schatte de Aukaners in 1857 op 700 à 1000 zielen [1]); ik acht dezen stam thans wel 2000 à 3000 zielen sterk. Het is echter hoogst moeilijk een goede schatting te maken; vele Joeka's hebben, behalve een of meer huizen in een der grootere dorpen, nog eene woning in de buurt van hun kostgrond, soms op eenige dagreizen afstand gelegen, waar zij dikwijls maanden lang met hun geheele gezin vertoeven; ook zijn er voortdurend een aantal aan het vrachtvaren.

De eigenlijke dorpen liggen aan de Tapanahoni, en enkele liggen aan de Cottica en Sara-kreek; kostgronden waarop, of in de buurt waarvan, enkele huizen staan, vindt men van Apomá tot Aboenasoengoe aan de Lawa en Grienkassaba aan de Tapanahoni. Verscheidene van zulke woonplaatsen hebben echter een meer blijvend karakter gekregen. Zoo noemt men Granbori geen „*kondree*", doch een „*boiti*" (buitenplaats); het is echter even groot als bijv. Piket. Ook Abettrejoeka aan de Marowijne en Gransanti aan de Lawa zijn het geheele jaar door bewoond.

De Joeka's leven van de opbrengst hunner kostgronden (kassave, rijst, bananen, *napi's*, zoete patatten en jams), koopen ook nogal levensmiddelen van de kustbevolking, en verschaffen zich versch vleesch door jacht (met geweer) en visch door schieten met pijl en boog, met de *baskita* (val van mandenwerk) en ook wel met den haak.

Voor de Kolonie zijn zij nuttig als vrachtvaarders op de boven-rivieren; op de Marowijne acht men vervoer per Joeka-korjaal zekerder en sneller (en daardoor, ondanks de hooge vrachtprijzen, minder kostbaar) dan eenige andere wijze van vervoer. Het geld, dat zij hiermede verdienen, komt gedeeltelijk weder ten goede aan de

---

1) A. KAPPLER, Holländisch Guiana, Stuttgart 1881, blz. 320 en 371.

Kolonie, doordien zij hunne inkoopen voor een groot deel te Albina doen.

Vroeger voerden de Joeka's veel hout af, en wanneer het goud in het stroomgebied der Marowijne eens uitgeput raakt, is het te voorzien, dat zij hun oud bedrijf weder op zullen vatten om zich contanten te verschaffen. Daar zij niet weinig verwend zijn door de vele jaren van buitensporig groote inkomsten, zullen er dan zeker wel gevonden worden, die niet afkeerig zijn hun boschnegerbestaan vaarwel te zeggen, en zich in de benedenlanden te vestigen. Wenschelijk zou het zeker wezen dit proces te bespoedigen, door de boschnegers reeds nu goed onderwijs te geven, dat hen meer geschikt zou maken verder onder de creolen-bevolking van de kust te leven. Maar daartoe zal het allereerst noodig wezen, hun bestuursorganisatie te breken, dezen „staat in den staat" te doen verdwijnen.

Een bepaald gevaar voor de Kolonie, zooals JOEST dat droomde [1]), kunnen de boschnegers dunkt mij, nooit worden, ook al wordt de tegenwoordige verhouding tusschen hen en het Gouvernement bestendigd. Een algemeene opstand van de boschnegers zou vermoedelijk een soortgelijk verloop hebben, als de groote slavenopstand in Berbice in de vorige eeuw. Het ergste, wat zou kunnen geschieden, is een moordpartij op alle afgelegen plaatsen, wanneer men niet tijdig had zien aankomen wat te wachten stond.

De Joeka's maken handelsreizen tot verkrijgen van jachthonden, bogen, pijlen, hangmatten en katoen, naar Paroe I, die zij afzakken tot het dorp van den Aparái-hoofdman TAKOEMPANÁ; ook wel steken zij over naar de Jari, bezoeken de dorpen aan de Sitaree, of gaan het pad, dat van de boven-Paroe in Westelijke richting door het gebied der Trio's voert. Ook trekken zij van de Páloemeu naar Lan-

---

1) W. JOEST, Ethnographisches und Verwandtes aus Guayana. Internat. Archiv ür Ethn. Suppl. zu Band XXII, 1900, blz. 44.

góe en van daar tot de Saloema-rivier (dorp Asoenangka)[1] of naar Papái. In rechtstreeksche verbinding staan zij alleen met de Ojana's, Aparái's en Trio's. Grooten omvang heeft hun handel niet; ik schat, dat er per jaar niet meer dan een viertal reisgezelschappen van 2—6 Joeka's het achterland bezoeken, en enkele malen per jaar komen eenige Ojana's, ook wel, doch zeldzamer, Trio's of Aparái's naar de Joeka-dorpen. De totale omzet per jaar blijft (uitgedrukt in de waarde der Indiaansche artikelen aan de kust) beneden de *f* 3000.—, is dus zeer gering in vergelijking met hetgeen de Joeka's met vrachtvaart verdienen. Al wat zij van de Indianen ruilen, is voor eigen gebruik bestemd; slechts bij uitzondering verkoopen zij hiervan iets aan de kust.

De Ojana's en de met hen versmolten Oepoeróei's schat ik op 1000 zielen, waarvan 600 in Brazilië, 300 in Suriname en 100 in Fransch Guiana wonen. Zij staan in rechtstreeksche verbinding met de Joeka's en Bonni-negers, de Ojampi's (aan de Ojapok), Emerillon's, Aparái's en Trio's. Enkele malen gaan zij ook nog verder. Zoo kwam in 1857 een Ojana met twee Aparái-hoofdlieden te Belem[2]; in 1888 voerde H. COUDREAU een troepje Ojana's naar Cayenne.

De Trio's schat ik op 800 zielen, waarvan 500 in Brazilië en 300 in Suriname wonen. Zij staan in rechtstreeksch verkeer met de Joeka's, Ojana's en Okomajana's, de Oost-Trio's ook met de Aparái's. De West-Trio's onderhouden een levendigen handel met de Saloema's en worden daarom wel *Saloema-matti* (= „Saloema-vrienden") genoemd. Verder staan zij in verbinding met de Sikijana's en Toenajana's, wellicht ook nog met andere, Westelijker wonende stammen.

Beide stammen leven in de eerste plaats van landbouw

1) De Trio's noemen deze rivier Peunamá, een tak van de Kapoe; het is niet onmogelijk, dat deze dezelfde is, als de Wanamóe van SCHOMBURGK, door de Moekambeiro's Poanna genoemd (Voy. au Trombetas, blz. 79). De stroom, waaraan het dorp van DANSIA ligt, noemen de Trio's Malapi; dit kan de bovenloop der Moerapi, tak van de Koeminá zijn.

2) DE SOUZA, Pará e Amazonas, III, blz. 52.

(kassave, *napi's*, zoete patatten, bananen), maar ook jacht en visscherij worden ijverig bedreven.

Voor de Kolonie zullen zij vermoedelijk nooit van veel nut zijn, doch overlast zal men evenmin van hen hebben.

Voor verdere bijzonderheden omtrent Indianenstammen, verwijs ik naar het Verslag der Tap.-exp. blz. 130 of Tijdschr. Aardr. Gen. 2e S., XXII (1905), blz. 976 vlg.

Vele Joeka's hebben bij Ojana's of Trio's een of meer *matti's* („vrienden"). De *matti* vervult eigenlijk den rol van handelsagent; de Joeka draagt zijn *matti* op, voor hem honden te gaan zoeken in het achterland en geeft daartoe voorschot aan ruilwaar, of betaalt bij levering. Komt de Joeka in het dorp van zijn *matti*, dan wordt hij door dezen gehuisvest en gevoed, — en omgekeerd. Maar ook, waar men geen *matti* heeft, eischt de gewoonte van het land, dat men onderhouden wordt en een voorraad voedsel meekrijgt, voldoende om het volgende dorp mee te halen.

De verkeerswegen in het binnenland zijn hoogst gebrekkig; de rivieren hebben alle stroomversnellingen en watervallen, en de weinige Indianenpaden worden bijna niet onderhouden. Op het overzichtskaartje zijn de paden aangegeven; een aantal paden, welke niet zijn opgenomen, zijn naar opgave van de Indianen met stippellijnen aangeteekend; vermoedelijk zijn er nog verscheidene andere.

Een Indianendorp in deze streken bestaat in den regel niet langer dan 5 à 10 jaar; als geen sterfgeval of oneenigheid maakt dat de bewoners uiteengaan, is men toch gewoon na eenige jaren een nieuw dorp te bouwen, soms nabij het oude, soms op belangrijken afstand. Het natuurlijk gevolg daarvan is, dat de wegen ook herhaaldelijk verlegd worden; woont niemand meer aan het pad, en wordt dit dus niet meer begaan, dan groeit het spoedig dicht, en weldra is er geen spoor meer van te vinden. Alleen enkele hoofdverkeerswegen, zooals de verbinding Páloemeu-Paroe I, en het pad door het dal van de Páloemeu tot over het Toemoekhoemak-gebergte, zijn reeds

oud, en zullen wel blijven bestaan, zoolang er menschen wonen in die streken.

Op het overzichtskaartje zijn een aantal dorpen van Trio's aangegeven volgens mededeelingen van Indianen. Aan de Paroe en Jari zijn behalve de dorpen van TOELEE en KAPITÍNG geen dorpen aangeteekend, omdat niet valt te zeggen, waar de verschillende dorpen aan die rivieren thans liggen. Aan de Litaní zijn blijkens de inlichtingen van negers ook alweer andere dorpen aanwezig, als in 1903; daar, en aan de Marowini zijn dus eveneens de dorpen weggelaten. Aan Tapanahoni en Páloemeu zijn de dorpen geteekend, die wij er in het najaar 1907 aantroffen.

Namen.

Overal is de Nederlandsche spelwijze gebezigd.

Daar de Trio-Indianen in den regel spreken van: Kapoe, Kapiwini, Sipaliwini, zijn deze namen gebruikt voor de Kaphu, Caphiwuin en Sipariwuini van SCHOMBURGK. Dikwijls duiden twee namen hetzelfde aan; zoo heet de rots nabij val Grandafoetoe bij de Joeka's Teboe, bij de Trio's Tapélepoekoe; de rots bij de groote vallen van de Páloemeu noemen de Joeka's: Twaalfoe-hedde-teboe („twaalfkoppige Teboe"), de Ojana's Kassikassima, de Trio's Tipeuilikién. De Paroe I: Ojana's Paroe of Paloe, Trio's: Okomokili; een rechterzijkreek van deze rivier, Ojana's: Arakoepina, Trio's: Pakoepina; een andere rechterzijkreek, Ojana's Sitaree, Trio's Paikoeloe. Vallen in de Páloemeu: Joeka's Gran-soela, Ojana's Weliok; J. Koesoekwatta, O. Temomairém; J. Sawaniboto, O. Tágatai; J. Koddobakkoe vo kriki, O. Marakanakóea. Linkerzijkreek Páloemeu, J. Brakka-watra-kriki, O. en T. Tapaje. Een val in de Litaní, O. Takmalá, Bonni-negers Krobói-soela (= bovenste der vallen).

In het Verslag hebben wij de dorpen dikwijls genoemd met den naam van den hoofdman; ook de Indianen doen dit, doch bij uitzondering; in den regel spreken zij van: „LANGÓE-*patajá*", LANGÓE's dorp, enz.

Toemoekhoemak en Akarai.

Op de kaart van Suriname door W. L. LOTH (1899) vindt men in het Zuiden twee gebergten aangegeven, en wel in het Oosten bij het brongebied van de Lawa een gebergte, dat den naam Tumuc-Humac draagt, in het Westen, bij het brongebied van de Corantijn een gebergte, waarbij de naam Acarai staat.

Op de kaart in het werk: „Frontières entre le Brésil et la Guyane Française" (Paris 1899) staat de naam „Tumucumaque" (Portugeesche spelling) bij het geheele gebergte, dat de stroomgebieden van Corantijn en Marowijne scheidt van het stroomstelsel der Amazone; de naam „Acarahy" is veel Westelijker, bij het brongebied van de Essequebo, geplaatst.

Op de kaart bij dit Verslag nu, is de Brazilaansche voorstelling gevolgd, en wel op deze gronden:

De oorsprong van den naam „Toemoekhoemak" ligt in het duister; een gebergte met dezen naam kwam reeds op kaarten voor, vóórdat er eenige zekerheid was, of zich inderdaad op die plaats een zoodanig gebergte bevond. In den regel werd Toemoekhoemak genoemd het gebergte, dat de waterscheiding vormt tusschen de rivieren van Fransch- en Nederlandsch Guiana en het stroomstelsel van de Amazone [1]). Aangezien nu een zoodanig gebergte aanwezig is, de inboorlingen geen naam voor dit gebergte kennen [2]),

1) Zie H. D. BENJAMINS, De grenzen van Nederlandsch Guiana, Tijds. Kon. Ned. Aardr. Gen. 2e Serie, XV, 1898, blz. 797 vlg.

2) Nòch de Trio's en Ojana's, nòch de boschnegers van Lawa en Tapanahoni kennen den naam „Toemoekhoemak". De Indianen geven trouwens alleen aan enkele hooge toppen een naam; een gebergte is voor hen eenvoudig „bergen" of „veel bergen". Hetzelfde zegt ROBERT H. SCHOMBURGK (Reisen in Guiana und am Orinoko, blz. 318) en H. COUDREAU (Chez nos Indiens, blz. 572). Wat deze naam (of „Tumucuraque" volgens oudere Braziliaansche kaarten) beteekent, is niet meer uit te maken. De uitlegging van CREVAUX (van Komoe, een palm, Oenocarpus sp.) en die van GUFFROY („tout moucou-moucou"; — moucou-moucou is een moerasplant, Montrichardia arborescens SCHOTT) lijken mij gezocht; want de *komoe*-palm komt in dit gebergte niet meer voor dan elders in het binnenland van Guiana; de *mokko-mokko* groeit op moerassige rivieroevers, doch niet in het gebergte.

en de naam Toemoekhoemak langzamerhand burgerrecht heeft verkregen, hebben wij dezen naam behouden.

Anders staat het echter met den naam „Akarai". Deze naam behoort feitelijk aan het brongebergte van de Essequebo; wanneer, en op welke gronden men daaraan dien naam heeft toegekend, is mij niet bekend; doch wel valt te zeggen dat de twee reizigers, die door of langs dit gebergte trokken, ROBERT H. SCHOMBURGK en H. COUDREAU[1]), het plaatsen ten Westen van den meridiaan van 58° W. l. Gr. BROWN, die mogelijk het gebergte van de boven-Essequebo uit gezien heeft, òf zijne inlichtingen van SCHOMBURGK kreeg, zegt: „The Sierra Acarai range, which forms the watershed between the Essequebo and the tributaries of the Amazon, ... decreases rapidly in height to the eastward"[2]). Mevr. O. COUDREAU, die in 1901 tot in deze streek doordrong[3]), heeft geen verandering gebracht in de gebruikelijke voorstelling.

De opvatting, als zoude de Corantijn ontspringen op het Akarai-gebergte, vindt men alleen op de kaarten van SCHOMBURGK[4]), die vervaardigd zijn vóór 1843, in welk jaar hij voor het eerst de boven-Corantijn opnam. De loop van de rivier op die kaarten berust op inlichtingen van de Indianen, en de na 1843 verschenen kaart[5]) geeft de onderlinge ligging van Akarai en Corantijn geheel anders aan.

Toch vindt men op sommige Nederlandsche kaarten wederom by het brongebied van de Koetari den naam „Acarai-gebergte", zonder dat eenige nieuwe opmeting of inlichtingen daartoe rechtigden. Ware hier nu eene terreinverheffing aanwezig, hoog genoeg om van een „ge-

---

1) Resp. in 1837 en 1884, zie R. H. SCH., Reisen in Guiana und am Orinoko, Leipz., 1841, blz. 316 vlg.; COUDR., La France équinoxiale, Paris, 1887, II, Hoofdst. XII.

2) BROWN and SAWKINS, Reports, blz. 7.

3) Voyage à la Mapuerá. Paris, 1903.

4) Achter: „A description of British Guiana geographical and statistical, London 1840", en zijn „Reisen in G. u. a. O."

5) Achter deel I van RICH. SCHOMB.'s „Reisen".

bergte" te spreken, dan zou men nog in overweging kunnen nemen, dit den naam „Akarai" te laten behouden. Nu echter is gebleken, dat zoowel de naam „Akarai", als het woord „gebergte" niet behoort op die plek van de kaart, meen ik dat er geen reden bestaat, om deze dwaling, die tot niets nut is, te bestendigen. Eenvoudigheidshalve is de naam Toemoekhoemak nu aangenomen voor het geheele gebergte, dat de wateren van de rivieren van Fransch- en Nederlandsch-Guiana scheidt van het stroomgebied der Amazone. In het betwiste gebied tusschen Koetari en Nieuwe Rivier, waarvan ongeveer niets bekend is, is geen gebergte of waterscheiding geteekend, en ook geen naam daarvoor gegeven.

Bij het gebergte, dat zich van het knooppunt op $2^1/_2{}^\circ$ N. br. en 56° W. l. Gr., naar het Noorden uitstrekt, is geen naam geplaatst, daar de Suriname-expeditie (in 1908) eerst zal uitmaken, of dit gebergte zoodanig aansluit aan het brongebergte van Coppename en Saramacca, om het mede onder den naam „Wilhelmina-keten" te doen doorgaan.

Grens tusschen Suriname en Brazilië.

In grove trekken is de ligging der waterscheiding, welke de grens tusschen beide landen vormt, thans bekend. Wel is waar kan men niet met zekerheid zeggen, dat geen gemeenschap bestaat tusschen de Surinaamsche rivieren en het stroomgebied van de Amazone; ja het is zelfs waarschijnlijk te achten, dat er plaatsen zijn, waar bij hoog water één moeras naar beide stroomstelsels water zendt. Het is echter wel zoo goed als zeker, dat er geen gemeenschap tusschen de wateren van beide landen bestaat, zoo aanzienlijk, dat de aangenomen grensregeling, in plaats van de zaak vast te stellen, een bron van moeilijkheden kan worden.

Zoolang de huidige toestand in het binnenland gehandhaafd blijft, lijkt mij een nader onderzoek dan ook overbodig; de eerstvolgende stap zou wezen: de waterschei-

ding nauwkeurig vast te stellen, door haar geheel te volgen. Tot dit kostbare werk behoeft men echter eerst over te gaan, wanneer men, van een van beide zijden uit, dit gebied wenscht te exploiteeren.

B. GEOLOGIE.

Behalve naar Kaart en Profielen, en hetgeen boven reeds vermeld is, verwijs ik naar Bijlage I: Beschrijving der gesteenten verzameld tijdens de Toemoekhoemak-expeditie, door J. A. Grutterink, Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool.

C. METEOROLOGIE.

Temperaturen in graden Celsius op plaatsen, waar eenige dagen geregeld werd waargenomen:

Datum 1907.	Plaats.	Hoogte boven zee in M.	Min. temp.			8 u. v. m.			2 u. n. m.			6 u. n. m.		
			gem.	hoogste	laagste	gem.	hoogste	laagste	gem.	hoogste	laagste	gem.	hoogste	laagste
26 Juli t/m 5 Aug.	Drie-tabbetje	82	21.2	22.0	20.8	22.7	23.7	22.0	27.9	30.2	24.2	24.1	26.1	22.3
3 t/m 10 Sept.	Majoli	262	18.5	20.3	17.7	22.0	22.8	21.2	28.4	30.0	26.9	23.8	24.6	23.0
17 t/m 24 Oct.	„	„	18.5	19.5	17.3	22.5	24.2	21.4	29.1	29.8	28.6	25.2	25.5	24.8

De afwijkingen van het gemiddelde zijn ten 2 uur het grootst, ten 8 uur het kleinst. De oorzaak hiervan ligt voor de hand: na den middag vallen dikwijls regenbuien, waardoor de lucht belangrijk afkoelt; valt zoo'n bui even voor 2 uur, dan is de temperatuur die men op dat uur afleest, eenige graden beneden de normale; is de lucht nog helder, dan leest men ten 2 uur bijna de maximum-temperatuur af.

Op den landtocht was de gelegenheid voor het op-

stellen van thermometers steeds zóó ongunstig, dat aan de daarbij verrichte waarnemingen niet veel waarde mag gehecht worden. Alleen de mimimum-temperatuur kon meestal behoorlijk worden waargenomen. Deze was in de de dorpen Langóe en Apikollo (resp. 350 en 293 M. boven zee), na heldere nachten steeds beneden de 17°C.; den 9den October op Langóe werd 's ochtends zelfs 15°C. afgelezen!

Luchtdruk.

De barometeraanwijzingen zijn gebruikt, om de hoogten boven zee vast te stellen. Hierbij deed zich het verschijnsel voor, dat de hoogten, berekend uit de waarnemingen ten 8 uur midd. tijd Param. kleiner, die berekend uit waarnemingen ten 2 u., 6 u. of 7 u. m. t. P.[1]) grooter dan het gemiddelde waren. Voor eenige plaatsen, waar meerdere dagen werd waargenomen, is berekend hoe groot de afwijking van het gemiddelde was; zoo werd gevonden:

Drietabbetje, 26 Juli—5 Aug. '07	ten 8 u.	—9%	2 u.	+7%	6 u.	+2%
Majoli, 3—10 Sept. '07	„ „	—7%	„	+5%	„	+2%
„ 16—24 Oct. '07	„ „	—9%	„	+3%	„	+6%
Oud dorp Majoli, Oct '04 . .	„ „	—5%	„	+1%	7 u.	+4%
Litaní bij Knopaiamói, eind Nov.'03	„ „	—7%	„	+5%	„	+2%

De hoogte zijn berekend naar de formule:

$$h = \left\{ 2 \frac{18632}{B+b} M \ (1 + 0.03665 \ t) \right\} (B - b)$$

waarin B de barometerstand te Paramaribo, b die op de plaats van waarneming in het binnenland, t het gemiddelde van de temperaturen op beide stations.

Bij het beoordeelen van deze uitkomsten, moet men er rekening mee houden, dat de waarnemingsreeksen niet zeer groot zijn, en dat ook onze instrumenten lang niet volkomen waren, terwijl alleen bij de waarnemingen Majoli 1907 op alle drie tijdstippen de aneroïdes met den kook-

1) In 1903 en 1904 werd de barometerstand te Paramaribo 's avonds ten 7 uur waargenomen, in 1907 geschiedde dit ten 6 uur.

thermometer zijn vergeleken; de temperatuur-correctie die op de andere waarnemingen is toegepast, is zeker niet volkomen juist, daar de temperatuurs-coëfficient niet met voldoende nauwkeurigheid bekend was.

Toch wijzen de getallen voldoende uit, dat hier niet aan toevallige afwijkingen in het luchtdruk-verschil van binnenland en kust gedacht moet worden.

Hoewel het een bekend verschijnsel is, dat de barometrisch bepaalde hoogteverschillen een dagelijksche en jaarlijksche periode hebben, is het bedrag van de hier gevonden afwijkingen belangrijk grooter, dan de amplituden die men elders vond [1]). Nadere onderzoekingen dienaangaande zijn gewenscht. De hoogten welke op de kaarten in het Verslag zijn vermeld, zijn het gemiddelde van de hoogten ten 8 u., 2 u. en 6 u. of 7 u.

Vochtigheid.

De meegenomen psychrometer ging verloren bij het ongeval op de Marowijne, zoodat behoudens op de benedenrivier geen waarnemingen betreffende de vochtigheid van de atmospheer zijn verricht.

Bewolking.

De waarnemingen der bewolking kunnen, bij een reis in een streek, waar men door de dichte vegetatie zelden den geheelen hemel ziet, niet anders dan onvolledig zijn; bijzondere afwijkingen van hetgeen van de bewolking aan de kust bekend is, werden niet geconstateerd.

Wind.

Hiervoor geldt geheel hetzelfde als de bewolking; de windkracht is alleen in de savane of op bergtoppen voldoende nauwkeurig te schatten, de windrichting kan men, behalve op die plaatsen, slechts beoordeelen, wanneer er wolken zijn.

---

2) Zie J. HANN, Lehrbuch der Meteorologie, Leipzig 1906, blz. 618.

D. MAGNETISME.

Bijzondere instrumenten voor magnetische waarnemingen zijn niet meegenomen. De declinatie werd bevonden te zijn:

Paramaribo, Gouvts. Plein	13 Mei	'07	8 u. v. m.	— 3°.6
Albina	28 „	„	7 u. v. m.	— 4°.6
„	3 Juni	„	3 u. n m.	— 4°.6
Ma a sabi a sani-tabbetje	10 Juli	„	8 u. n. m.	— 3°.9
Tegenover Amekan, Fr. oever	14 „	„	4 u. n. m.	— 3°.9
Dorp Poeloegoedoe	20 „	„	4 u. n. m.	— 4°.0
Granbori	12 Aug.	„	7 u. v. m.	— 4°.5
Apoteki	31 „	„	3½ u. n. m.	— 0°.1
Majoli	3 Sept.	„	8¾ u. v m.	— 1°.9
Aménakee	18 „	„	4 u. n. m.	— 4°.5
Langóe	22 „	„	3½ u n. m.	— 3°.2
Apikollo	28 „	„	3½ u. n. m.	— 2°.4
Savane, 2° 7' 40" N. b., 56° 12' 25" W. l. Gr.	2 Oct.	„	3½ u. n. m.	— 2°.0
„ 2° 8' 25" „ 56° 12' 15" „ „	3 „	„	10 u. v. m.	— 2°.2
„ 2° 8' 40" „ 56° 13' 20" „ „	3 „	„	12 u. midd.	— 1°.3

E. ZOÖLOGIE EN BOTANIE.

Behoudens enkele planten, welke naar het Botanisch Laboratorium te Utrecht zijn opgezonden, is op dit gebied niet verzameld.

F. ANTHROPOLOGIE.

Joeka's. Eenige bijzonderheden van dezen neger-stam zijn in het reisverhaal geplaatst, taalkundige aanteekeningen in Bijlage II. Een aantal teekeningen van relief-tatoeage en enkele ornamenten, in hout gesneden, zullen later gepubliceerd worden.

Trio's en Ojana's. Van deze stammen is verkregen:

Eene verzameling voorwerpen van dagelijksch gebruik, wapens, sieraden enz,, welke voorloopig bewaard worden in 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden.

Een aantal portretten, en enkele haarmonsters [1]).

Verschillende aanteekeningen betreffende zeden en gewoonten, en een aantal foto's, die daarop betrekking hebben.

Uitvoerige woordenlijsten en kleine grammatica's.

Het taalmateriaal is in bewerking, en zal eerlang gepubliceerd worden, tezamen met een nieuwe woordenlijst en grammatica van het Kalienja (Karaibisch) en eenige andere studies betreffende Karaibische talen; het overige is pas geleden gepubliceerd [2]).

---

1) Deze zijn afgestaan aan Prof. Bolk te Amsterdam.

2) „Beiträge zur Völkerkunde von Surinam, von C. H. de Goeje". Internationales Archiv für Ethnographie Bd. XIX, Leiden 1908; tevens afzonderlijk uitgegeven als „Festgabe an den XVI. Intern. Amerikanisten Kongress in Wien" (Sept.).

BIJLAGE I.

BESCHRIJVING DER GESTEENTEN VERZAMELD TIJDENS DE TOEMOEKHOEMAK-EXPEDITIE

DOOR

J. A. GRUTTERINK.

De gesteenten, die de Heeren C. H. de Goeje en H. Bisschop van Tuinen op de hierboven beschreven expeditie naar het Toemoekhoemak-gebergte verzamelden, werden afgestaan aan de Technische Hoogeschool te Delft. De hieronder volgende beschrijving geeft, als aanhangsel tot het reisverslag, slechts een voorloopig overzicht van de gesteenten, welke in het bezochte gebied aan den dag komen.

De makroskopische beschrijving moet lijden onder de geringe afmeting der verzamelde monsters. Dit is allerminst bedoeld als een verwijt aan de verzamelaars. Aan het meenemen van betere stukken waren groote bezwaren verbonden op een tocht, die geheel te voet werd gemaakt langs een moeilijk begaanbaar pad onder de leiding van steeds tot spoed aanzettende inlandsche gidsen. Dat de reizigers onder zulke omstandigheden op een expeditie, die bedoeld was als topografische verkenning, zich de moeite hebben gegeven nog zooveel mogelijk gesteenten te verzamelen, moet zeer op prijs worden gesteld.

Onder de verzamelde monsters werd aangetroffen *graniet*, *kwartsporfyr*, *orthofyr*, *porfyriet*, *piemontiethoudende porfyriet* en *sericietschist*.

Graniet.

Graniet is sterk vertegenwoordigd: 15 van de 20 monsters behooren tot dit gesteente. Klaarblijkelijk neemt het in het bereisde gebied een belangrijke plaats in. Verder mag men echter in zijn conclusie niet gaan; het is ondanks dit overheerschende aantal niet zeker, dat de ondergrond er grootendeels uit graniet bestaat. Verschillende redenen kunnen oorzaak zijn, dat van dat gesteente onevenredig veel monsters werden verzameld. In een land als Suriname, waar in het algemeen de vaste rots door een dikke laag klei of leem aan het oog onttrokken is, moet een geoloog zeer op zijn hoede zijn om niet een verkeerde opvatting te krijgen van de verhoudingen, waarin de waargenomen gesteenten voorkomen. Voorzichtiger nog moet men zijn met het trekken van conclusies uit collecties door niet-geologen bijeengebracht.

De 15 granieten zijn afkomstig van de volgende vindplaatsen:

1 Aan de Sipaliwini.
2 Nabij het dorp van Apikollo.
3 In de groote savane, rotsgroep op heuvel.
7 Even ten Westen van de waterscheiding Sipaliwini-Paroe.
8 Op de waterscheiding Sipaliwini-Paroe.
9 Nabij de Kalapawa.
11 Iets ten Oosten van het verlaten dorp van Etimeu, een weinig Oostelijker dan 10.
12 Iets ten Oosten van het verlaten dorp van Etimeu, ongeveer op dezelfde plaats als 11.
13 Nabij het dorp van Aménakee.
14 Iets ten Westen van de waterscheiding Paroe II-Páloemeu.
15 Toemoekhoemak-gebergte, Oostzijde van den rug, die de waterscheiding vormt.

17 Toemoekhoemak-gebergte, Oostzijde van den rug, die de waterscheiding vormt, iets Oostelijker dan 16.

18 Heuvel naast de Páloemeu, waar het pad dezen stroom kruist.

19 Tusschen 18 en het einde van het pad.

20 Aan de Páloemeu, iets benedenstrooms van het einde van het pad.

Deze gesteenten vertoonen onderling aanzienlijke verschillen, daarnaast echter zooveel overeenkomst, dat het bij een voorloopige beschrijving als deze wenschelijk schijnt ze gezamenlijk te behandelen.

Zij zijn middel- tot grofkorrelig, zelden fijnkorrelig [1]), in den regel porfyrisch door groote alkaliveldspaten. Deze bereiken soms een aanzienlijke grootte, een kristalbrok uit N° 18 moet deel hebben uitgemaakt van een kristal van minstens 5 cM. lengte.

De hoofdbestanddeelen kwarts, alkaliveldspaat, plagioklaas en biotiet zijn ook makroskopisch goed herkenbaar. De kwarts is kleurloos, soms blauw, hij vormt bij de verweering grillige rugjes op de oppervlakte van het gesteente. De alkaliveldspaat onderscheidt zich door grootere frischheid, meer uitgesproken splijting, hoogeren glans op de splijtvlakken, tevens ook door de rose, roodachtig grijze of blauwachtig grijze kleur van den sterker omgezetten, doffen plagioklaas, die ten gevolge van epidootvorming geel of groenachtig geel geworden is. Behalve in N° 15 is in alle gesteenten de plagioklaas ondergeschikt aan den alkaliveldspaat. Op zich zelf beschouwd, of ook wanneer het gesteente mocht blijken een eenigszins aanzienlijk gebied te beslaan, zou N°. 15 als kwartsdioriet moeten worden aangesproken; zoolang de aanzienlijke verbreiding echter

---

1) Conform het voorstel van W. Cross c. s. heeten gesteenten met een gemiddelde korrelgrootte grooter dan 5 mM. grofkorrelig,
van 1—5 mM. middelkorrelig,
kleiner dan 1 mM. fijnkorrelig.

niet gebleken is, is het wenschelijk het gesteente op te vatten als plaatselijke afwijking van den graniet, die zich van de hoofdmassa onderscheidt door sterke concentratie van het plagioklaasgehalte. Kwarts komt in deze gesteenten in wisselende maar steeds aanzienlijke hoeveelheid voor, ook in N° 15. Biotiet, oorspronkelijk in voor granieten normale hoeveelheid aanwezig, is soms door vergruizing voor het bloote oog onzichtbaar geworden.

Parallelstructuur, vertoont zwak maar duidelijk N° 1. Het mikroskoop doet deze parallelstructuur kennen als het gevolg van kataklase.

De kwarts is waterhelder, gedeeltelijk rijk aan vloeistof- en gasinsluitsels in ronde of onregelmatige holten met soms zeer beweeglijke libellen. Kwarts vertoont nooit eigen kristalvorm, hij vormt in hoofdzaak onregelmatige slieren tusschen de overige bestanddeelen. De vergroeiing van kwarts met veldspaat neemt slechts in enkele gesteenten den vorm aan van schriftgraniet. In alle monsters komen echter in de veldspaatdoorsneden kleine en grootere vlekjes kwarts voor, onregelmatig of afgerond van vorm en niet te onderscheiden van den buiten den veldspaat optredenden kwarts. Het is niet mogelijk aan al deze kwartsenclaven een secundaire natuur toe te schrijven; daartegen verzet zich o. a. de ook in dezen kwarts geconstateerde aanwezigheid van vloeistof- en gasinsluitsels. Bij de later te bespreken kataklase is kwarts in den veldspaat geperst, waarschijnlijk is een deel van den ingesloten kwarts echter zuiver primair en daar ter plaatse gekristalliseerd tegelijk met den omringenden veldspaat.

De alkaliveldspaat is grootendeels mikroklien. Sommige doorsneden vertoonen de karakteristieke roosterstructuur over een aanzienlijk gedeelte van het oppervlak; veel talrijker zijn echter zulke, waarin de gedeelten met roosterstructuur slechts kleine vlekken vormen te midden der niet polysynthetisch vertweelingde hoofdmassa. De niet gestreepte gedeelten dooven in denzelfden stand uit als de

tweelinglamellen. In de beide standen waarin deze, telkens voor de helft, donker zijn, is ook een gedeelte van de niet gestreepte oppervlakte uitgedoofd.

Bepalen wij ons tot sneden volgens een vlak der symmetrische zone (vlak van doorsnede ⊥ M (010)). Deze sneden zijn o. a. daaraan kenbaar, dat de beide lamellenstelsels elkander loodrecht snijden en dat alle lamellen tusschen gekruiste nicols dezelfde lichtintensiteit vertoonen, zoodra de doorgang van M (010) een hoek van 45° maakt met de trillingsrichtingen der nicols. De beide lamellenstelsels dooven uit onder gelijke hoeken links en rechts van M en de grootte van den uitdoovingshoek, varieerende van 0—18,5°, ligt in vele gevallen tusschen 16° en het maximum, wat geheel in overeenstemming is met de theorie volgens welke bij mikroklien een uitdoovingshoek van 16°—19° op moet treden, zoolang het vlak van doorsnede, wentelend om de loodlijn op M, blijft tusschen den stand van P (001) en y ($\bar{2}01$) d. w. z. gedurende nagenoeg de helft der volledige wenteling. De gedeelten zonder roosterstructuur dooven eveneens uit, als de doorgang van M een hoek van + of — (16—18.5)° maakt met de trillingsrichting der nicols.

Niet vertweelingde gedeelten met positieve en met negatieve uitdoovingshoeken grenzen zelden rechtstreeks aan elkander, veelal worden zij gescheiden door een zone met roosterstructuur. Daarbij is de grenslijn in den regel een gebroken lijn, waarvan de onderdeelen afwisselend // en ⊥ M zijn. Een regelmatig vergroeiingsvlak is niet aanwezig en het is niet mogelijk te beslissen of de beide individuen vertweelingd zijn volgens albiet- of periklienwet.

Talrijke doorsneden vertoonen bovendien kleine, soms ook grootere vlekken, die recht uitdooven. Bij trapsgewijze versterking der vergrooting neemt de omvang dezer vlekjes geleidelijk af, doordat de randen zich oplossen in een fijn rooster van tweelinglamellen met een uitdoovingshoek van 16—18°. Ook bij de sterkste vergrooting behouden echter enkele vlekjes hun karakter van enkelvoudig

rechtuitdoovend kristal. Zij gedragen zich dus monoklien en zouden kunnen worden opgevat als orthoklaas. Als het mogelijk was voldoend sterke vergrootingen te gebruiken zouden zij echter waarschijnlijk geheel uit tweelinglamellen blijken te bestaan. In deze onderstelling zou het geheele kristal mikroklien zijn.

De overgang van de recht uitdoovende deelen der doorsnede naar de scheef uitdoovende wordt soms gevormd door een unduleus uitdoovende zone, waarin de uitdoovingshoek langzaam stijgt van 0° op de waarde, die hij heeft in het scheefuitdoovende deel. Die unduleuze uitdooving kan een gevolg zijn van submikroskopische doordringing der beide modificaties, zoodanig, dat de eene van plaats tot plaats een steeds grooter aandeel aan den opbouw van het geheel gaat nemen.

Naast den mikroklien komt orthoklaas voor. Aan een doorsnede over een alkaliveldspaat zonder tweelingstructuur en zonder unduleuze vlekjes kon rechte uitdooving worden geconstateerd, terwijl het assenbeeld niet overeen kwam met het beeld dat mikroklien moet geven op het vlak der symmetrische zone, dat een uitdooving van 0° heeft. Dat de snede tot de symmetrische zone behoorde bleek in dit geval, behalve uit de scherpte der splijtlijnen // M, uit het optisch gedrag der in evenwijdigen stand ingesloten plagioklazen met tweelingstreping.

Er is echter veel minder orthoklaas dan mikroklien aanwezig; reeds is het aantal doorsneden zonder spoor van roosterstructuur zeer veel geringer dan dat met gedeeltelijke roosterstructuur, en deze weinige doorsneden behooren nog niet alle aan orthoklaas. Het is duidelijk, dat in slijpplaatjes van een gesteente, dat rijk is aan willekeurig georiënteerde mikroklienkristallen, enkele dier kristallen gesneden moeten worden volgens M. Zulke doorsneden vertoonen geen tweelinglamellen, ook al is de mikroklien polysynthetisch vertweelingd. Verder maakt de aanwezigheid van nauwelijks vertweelingden mikroklien het voor-

komen van niet vertweelingden mikroklien waarschijnlijk. Zulke enkelvoudige mikroklienkristallen geven doorsneden, die met de eenvoudiger hulpmiddelen niet met zekerheid van orthoklaasdoorsneden te onderscheiden zijn. De groote uitdoovingshoeken, die bij willekeurig georiënteerde doorsneden over het algemeen werden waargenomen, pleiten meer voor mikroklien dan voor orthoklaas.

Waar zonder twijfel mikroklien ver de overhand heeft boven orthoklaas, zal de alkaliveldspaat dezer gesteenten in het vervolg eenvoudigheidshalve mikroklien worden genoemd.

Als kristalvlakken konden worden waargenomen M (010) l (110) en T ($1\bar{1}0$); de kristallen zijn dik-plaatvormig // M (010). Naast de hoofdsplijting // M (010) en P (001) zijn ook de splijtvlakken T en l in veel kristallen goed waarneembaar.

De mikroklien is in wisselende hoeveelheid perthitisch doorgroeid met albiet. De albietsnoertjes volgen de prismavlakken of loopen // k (100) van den mikroklien. De uitdoovingsrichting komt overeen met de onderstelling dat albiet en mikroklien het vlak M en de c-as gemeen hebben. Twee standen blijven daarbij mogelijk: de bases der beide mineralen hellen naar denzelfden of naar tegenovergestelden kant, m. a. w. beide mineralen zijn evenwijdig vergroeid of staan ten opzichte van elkaar als de 2 helften van een karlsbadtweeling. Beide standen komen voor. De bepaling werd uitgevoerd aan sneden der symmetrische zone, waarbij de stand van het vlak van doorsnede ten opzichte van de vertikaal werd bepaald met behulp van den gemeten uitdoovingshoek der mikroklienlamellen. De albietsnoertjes zijn in den regel niet vertweelingd, bestaan echter soms, vooral als zij wat breeder worden, uit tweelinglamellen.

Behalve albiet in perthitische vergroeiing bevat de mikroklien polysynthetisch vertweelingden plagioklaas in goed ontwikkelde kristallen, dikwijls echter gebroken in enkele

groote stukken, waarvan het oorspronkelijk bijeenhooren nog duidelijk is. Aan oorspronkelijke mineralen komen verder voor ingesloten in mikroklien: biotiet, apatiet, titaniet, zirkoon en erts. De secundaire mineralen in mikroklien zijn dezelfde als in plagioklaas.

De kalknatronveldspaat is in alle gesteenten oligoklaas of andesien. De kristallen zijn automorf tegenover mikroklien en vormen daarvan dikwijls de kern, zij zijn polysynthetisch vertweelingd volgens de albietwet, nu en dan tevens enkelvoudig volgens de karlsbadwet. De combinatie van beide tweelingwetten schijnt bij oppervlakkige beschouwing meer voor te komen dan inderdaad het geval is, doordat dikwijls in een kristal, dat uitsluitend is opgebouwd uit lamellen volgens de albietwet vertweelingd, in de eene helft de lamellen in den eenen stand de breedste zijn, in de andere helft de lamellen in den tweelingstand. Daardoor ontstaat een halveering van de doorsnede, die gelijkt op de halveering tengevolge van vertweelinging volgens de karlsbadwet. Het verschil blijkt bij de bepaling der uitdoovingshoeken; de smalle lamellen van de linker helft dooven gelijktijdig uit met de breede lamellen van de rechter helft en omgekeerd.

De primaire insluitsels zijn dezelfde als in mikroklien. De omzetting is veel intensiever dan die van den alkaliveldspaat. Plagioklaaskernen in mikroklien vallen onmiddellijk op door den grooteren rijkdom aan omzettingsproducten. Deze zijn gedeeltelijk zoo fijn, dat zij slechts een niet nader te bepalen troebeling veroorzaken. Deze fijne massa's worden door ijzeroxyden geel of bruin gekleurd tot bijna ondoorzichtig wordens toe. Belangrijker is de vorming in de veldspaten van glimmer, zoiziet, klinozoiziet en epidoot. De glimmerschubjes bereiken hier en daar eene aanzienlijke grootte. Zij vertoonen de optische eigenschappen van muskoviet. Zoiziet en epidoot vormen korrels of fraaie soms aan beide uiteinden door kristalvlakken begrensde prismatische kristallen, zelden groot genoeg om

duidelijk pleochroitisch te zijn. Onder de talrijke kristalletjes met geringe dubbelbreking, die dus tot de Fe-arme epidoten behooren, zijn er veel die scheef uitdooven. Sommige plagioklazen zijn met zoiziet-epidootkristalletjes geheel opgevuld. De glimmerschubjes, gedeeltelijk ook de epidootzuiltjes, zijn georiënteerd met hun grootste afmeting evenwijdig aan de splijtvlakken van den veldspaat.

De biotiet had oorspronkelijk in alle gesteenten eigen kristalvorm, thans nog alleen eenigszins in die gesteenten, die het minst geleden hebben van de kataklase en voor zoover de blaadjes ingesloten zijn in veldspaten.

Ingesloten in biotiet werden aangetroffen titaniet in scherpe kristalletjes, ilmeniet, apatiet en zirkoon. Om de laatste beide mineralen pleochroitische veldjes.

Oorspronkelijk bruin van kleur, neemt het mineraal bij de omzetting, die waarschijnlijk werd ingeleid door vergruizing, een groene kleur aan; de dubbelbreking blijft daarbij even hoog; epidoot wordt afgescheiden in korrels en korte prismatische kristalletjes, die zich tot onregelmatige aggregaten rangschikken; TiO_2-gehalte scheidt zich af als titaniet, in onregelmatige korrels of zeldzamer als rutiel in den bekenden vorm van elkander onder ongeveer 60° snijdende naaldjes. Te midden der biotietophoopingen komen dikwijls voor blaadjes kleurlooze glimmer met de optische eigenschappen van muskoviet. Zij zijn niet primair, maar zonder twijfel te beschouwen als een eindproduct van de omzetting van den biotiet. Chlorietvorming heeft slechts op zeer geringe schaal plaats gehad.

Van de ondergeschikte bestanddeelen is titaniet het belangrijkste. Het komt in aanzienlijke hoeveelheid voor, deels secundair uit biotiet of TiO_2-houdende ertsen gevormd, hoofdzakelijk echter primair. De primaire titanietkristallen behooren tot de eerstgevormde kristallen; zij zijn volkomen automorf ook tegenover biotiet. De spits rhombische doorsneden zijn niet vertweelingd, bereiken een aanzienlijke grootte, tot 3 mM toe en vertoonen zeer

duidelijk de splijting volgens l (110) NAUMANN = (̄112) DES CLOIZEAUX. Het mineraal is bruin met duidelijk absorbtieverschil.

Het slechts in geringe hoeveelheid voorkomende erts is ilmeniet of TiO_2-houdende magnetiet. De korrels zijn dikwijls omgeven door een smallen rand van titaniet, in straalsgewijze geplaatste sterk dubbelbrekende kristalletjes met zeer hoogen brekingsindex. De rand is te goed doorschijnend om nog te vallen onder het begrip leukoxeen. Het erts associeert zich in den regel met biotiet en primairen titaniet.

A p a t i e t en Z i r k o o n hebben het normale uiterlijk. Het eerste mineraal komt vrij veel voor, het tweede zeldzaam.

De oorspronkelijk structuur, die zonder twijfel de normaal granietische, hypautomorf-korrelige geweest is, eenigszins porfyrisch door groote ontwikkeling der alkaliveldspaten, is steeds meer of minder, soms geheel, verloren gegaan bij de kataklase, waaraan de gesteenten na de vorming onderworpen werden. Op de veranderingen, die de afzonderlijke mineralen daarbij ondergingen, werd gedeeltelijk reeds bij de behandeling dier mineralen gewezen. Zij zijn vooral voor kwarts zeer intensief: de mate, waarin het gesteente aan den daarop uitgeoefenden druk heeft toegegeven, laat zich aan dat mineraal nauwkeurig aflezen. Zoodra de druk te groot geweest is, zien wij hier en daar in den kwarts kleine barstjes optreden, die zeer typeerend zijn aan te geven met den daarvoor door Dr. SCHROEDER VAN DER KOLK gebruikten naam van vischgraatbarstjes; zij bestaan uit een dubbel stelsel korte evenwijdige barstjes, die als de nerven van een vinnervig blad naar weerszijden uitgaan van een in den regel niet als barst aanwezige as. In gesteenten waar de spanning, door den druk in het leven geroepen, niet op deze wijze werd opgeheven, vertoont de kwarts unduleuze uitdooving, veelal in den vorm van „Streifenquarz", waarbij de doorsnede van het kwartskristal verdeeld is in smalle, langgerekte,

bochtig begrensde, evenwijdige strooken, die in verschillende standen uitdooven. De gewone vorm van unduleuzen kwarts, waarbij, bij draaiing van het preparaat tusschen gekruiste nicols, een donkere band zich golvend over de kwartsdoorsnede beweegt, komt echter ook veelvuldig voor.

Zoodra de spanning een zeker maximum overschreed, leidde zij tot vergruizing. Zeer fraai is in de preparaten te constateeren hoe deze vergruizing zich het eerst voordoet langs den rand der groote kwartsvelden, hoe dan deze velden door banden mozaïekkwarts in lensvormige deelen verdeeld worden, om ten slotte bij steeds toenemenden druk geheel te worden aangegrepen. De groote velden zijn sterk unduleus, de kleine korreltjes, waarin zij verdeeld worden, niet meer; dit is begrijpelijk, daar bij de vergruizing de spanning opgeheven wordt.

Terwijl de kwarts deze ingrijpende veranderingen ondergaat, blijven de andere mineralen niet gespaard. De veldspaten breken in enkele groote stukken, die door ingeperste mozaïekkwarts vanéén gescheiden worden. Zij worden aan den rand vergruisd en verliezen door het steeds verder afbreken der uitstekende hoeken meer en meer hun kristalvorm. De afgebroken stukjes worden met het kwartsgruis dooreengekneed, blijven echter in hoofdzaak om de veldspaten geconcentreerd. De unduleuze uitdooving, die veel alkaliveldspaten vertoonen, behoeft geen gevolg te zijn van inwendige spanning, daar zij ook kan ontstaan bij submikroskopische vergroeiing van mikroklien en orthoklaas.

De biotiet wordt al spoedig vergruisd, de gebogen en van elkander gescheiden blaadjes worden innig met het fijne kwartsgruis dooreengemengd, blijven echter aanvankelijk nog bijeen, tezamen met erts- en titanietkorrels verwarde aggregaten vormend.

In het verst gevorderd stadium eindelijk treedt parallelstructuur op, doordat de mozaïekkwarts in zwak golvende, maar over het algemeen evenwijdig blijvende slieren, te

zamen met dunne lagen van fijne glimmerschubjes, de ellipsvormige grootere kwartsfragmenten en de afgeronde veldspaten omgeeft.

Kataklaas-structuren zijn blijkens het bovenstaande in de granietische gesteenten van het Toemoekhoemak-gebergte sterk ontwikkeld. Voor een studie van dit verschijnsel leveren deze Surinaamsche gesteenten even schoone voorbeelden als bijv. de protogienen der Alpen.

Kwartsporfyr.

N⁰. 6; vindplaats Koeíni.

Makroskopisch een porfyrisch gesteente, waarin herkenbaar tot 2 mM groote fenokristen van kwarts en rooden veldspaat te midden van een meer grijze, dichte grondmassa; hier en daar groene plekjes van chloriet en epidoot; glimmend roodbruine verweeringskorst.

De veldspaatfenokristen blijken onder het mikroskoop grootendeels plagioklaas te zijn; de kristallen hebben ondanks een zeer intensieve omzetting hun kristalvorm vrij scherp bewaard, zij zijn echter dikwijls in enkele groote deelen gebroken en de deelen ten opzichte van elkaar verschoven. De omzetting heeft geleid tot troebeling met kleuring door ijzeroxyden, heeft echter ook in groote hoeveelheid epidoot, zoiziet, klinozoiziet en kleurloozen glimmer ontstaan, evenals in de veldspaten der granieten. De tweelinglamelleering is bij de omzetting voldoende bewaard om het mineraal te kunnen determineeren als oligoklaas.

In gering aantal bevinden zich tusschen de talrijke oligoklaasfenokristen kristallen van orthoklaas, kenbaar aan minder intensieve omzetting, vooral geringer gehalte aan epidoot, aan het ontbreken der tweelinglamellen en aan den lageren brekingsindex.

De fenokristen van kwarts vertoonen alle eigenschappen, die zij in kwartsporfyren plegen te bezitten. Zij zijn zoo sterk geresorbeerd, dat de oorspronkelijke kristalvorm niet

meer herkenbaar is, daarbij is de grondmassa hier en daar slurfvormig tot diep in het kristal gedrongen. De kristallen zijn gebroken en sterk unduleus uitdoovend.

Biotiet is aanwezig geweest blijkens den vorm der thans nog aanwezige chlorietophoopingen. Bij de verandering in chloriet scheidde zich het TiO_2-gehalte uit den biotiet en den daarmee geassocieerden ilmeniet af in den vorm van titaniet. Tevens werd epidoot gevormd. De ilmeniet bevat veel insluitsels van apatiet; apatietzuiltjes ook in den chloriet.

De grondmassa bestaat uit een aggregaat van kwarts en niet gestreepten veldspaat, waarschijnlijk orthoklaas. De orthoklaas heeft tegenover den kwarts eigen kristalvorm met neiging tot het vormen van rechthoekige doorsneden. Afgezien van de infiltratie langs scheurtjes en voegvlakken is de grondmassa waterhelder doorschijnend en vormt een sterk contrast met de troebele, bruine oligoklaasfenokristen. Hier en daar hebben zich buiten de oligoklazen groote aggregaten van epidootkristallen gevormd.

Uit bovenstaande beschrijving volgt, dat het hier bedoelde gesteente is een normale kwartsporfyr, rijk aan oligoklaasfenokristen. Eenigszins afwijkend is alleen de sterke epidotiseering; deze werd reeds waargenomen bij de granieten en zal blijken een algemeene eigenschap van alle gesteenten dezer streek te zijn.

Het behoeft nauwelijks vermeld te worden, dat door invoering van den naam kwartsporfyr niet bedoeld is een oordeel uit te spreken over den ouderdom van het gesteente.

Orthofyr.

N°. 10; vindplaats iets ten Oosten van het verlaten dorp van Étimeu.

Makroskopisch een dicht geelgrijs gesteente met kleurlooze veldspaatfenokristen, maximaal 3 mM, afgeplat

// M (010), waarvan de grootste duidelijke tweelingstreping toonen. Grijsgele, aardachtige, afgevende verweeringskorst.

Onder het mikroskoop blijken de plagioklazen te behooren tot andesien of iets meer basisch te zijn. Zij zijn waterhelder doorschijnend, maar bevatten epidoot en kleurloozen glimmer. Daarnaast komen, minder talrijk, orthoklaaskristallen voor, kleiner dan de plagioklazen, enkelvoudig vertweelingd volgens de karlsbadwet, wel muskoviet bevattend maar weinig epidoot. Biotiet is in geringe hoeveelheid aanwezig, erts vrij veel; het is steeds omgeven door een leukoxeenrand, soms daarin geheel overgegaan en bestaat dus uit ilmeniet of TiO_2-houdenden magnetiet.

De grondmassa bestaat hoofdzakelijk uit veldspaat; daarin amfiboolnaaldjes en kleine sericietschubjes. In de dunste deelen van het slijpplaatje blijken de veldspaten der grondmassa staafvormig te zijn met vierkante dwarsdoorsnede, niet vertweelingd, recht uitdoovend of nagenoeg. Zij gaven mikrochemisch een sterke K_2O-reactie en zijn dus orthoklaas. Een enkel kwartssnoertje doorsnijdt het gesteente.

Als secundair product heeft epidoot zich hier en daar ook buiten de fenokristen in vrij groote kristallen en aggregaten geconcentreerd.

Het gesteente is derhalve orthofyr. Daarmee komt overeen het SiO_2-gehalte van 64°/₀. Het werd bepaald door den Heer G. Duyfjes M. I., assistent aan de Technische Hoogeschool, aan materiaal vrij van kwartsnoertjes.

Porfyriet.

No. 5; vindplaats aan de Koeíni nabij den rand der savane.

Porfyrisch gesteente met witte veldspaatfenokristen ter grootte van hoogstens 3 mM en enkele aggregaten van

fijne amfiboolnaaldjes in een dichte donkergroengrijze grondmassa.

De veldspaten vertoonen nog slechts een zwakke aanduiding van tweelingstreping; zij bevatten veel poedervormige verweeringsproducten, die tusschen gekruiste nicols donker blijven, terwijl ook de dubbelbreking van het mineraal buiten deze vlekken minder is geworden. Verder bevatten zij vele amfiboolnaadjes, zoiziet, klinozoiziet, epidoot en chloriet. Sommige doorsneden worden grootendeels ingenomen door amfibool; deze doorsneden bevatten dan tevens kwarts.

De amfibool is aktinoliet met $\mathfrak{c} : c = 20^\circ$. $\mathfrak{a}$ lichtgeel, $\mathfrak{b}$ groen, $\mathfrak{c}$ blauwgroen. De zuiltjes zijn gedeeltelijk evenwijdig gerangschikt, hun langsrichting is dan // M (010) der veldspaten; gedeeltelijk zijn zij straalsgewijze gerangschikt in het centrum der veldspaten of liggen geheel willekeurig en los van elkaar. De zoiziet, klinozoiziet en epidoot vormen de bekende kort prismatische kristallen.

De uitwendige vorm der veldspaten is ondanks deze intensieve verandering goed bewaard gebleven.

Naast de plagioklazen komen heldere kleine fenokristen voor van orthoklaas, vertweelingd volgens de karlsbadwet.

De grondmassa bestond oorspronkelijk waarschijnlijk geheel uit veldspaat. Thans is zij volgepropt met aktinoliet, epidoot, zoiziet en klinozoiziet, terwijl ook veel kwarts aanwezig is, ongetwijfeld secundair, misschien aangevoerd, waarschijnlijk echter ontstaan bij de omzetting van het gesteente. Te midden van dien secundairen kwarts zijn de aktinolietnaaldjes bijzonder goed ontwikkeld. Erts is aanwezig als talrijke kleine spikkels.

Ondanks een aanzienlijk K_2O-gehalte, dat mikrochemisch werd aangetoond, moet dit gesteente wegens de overheerschende plagioklaasfenokristen en het o. a. uit de sterke epidoot- en amfiboolvorming blijkende basische karakter, voorloopig gerekend worden tot porfyriet. Een chemische analyse blijft gewenscht.

Piemontiet-houdende Porfyriet.

N°. 16; vindplaats Toemoekhoemak-gebergte, oostzijde van den rug, die de waterscheiding vormt, een weinig oostelijker dan 15.

Makroskopisch een dicht rose gesteente met tot enkele mM groote veldspaatfenokristen. Glimmend zwarte verweeringskorst.

Onder het mikroskoop blijkt het te bestaan uit een vergruisd en daarna weder samengegroeid veldspaataggregaat Van de oorspronkelijke kristallen zijn kleine en grootere brokken bewaard gebleven. Dat zijn de makroskopisch waarneembare veldspaten; zij zijn vertweelingd volgens de albietwet en behooren tot oligoklaas of andesien. Daartusschen heeft zich veel nieuwe veldspaat gevormd in onregelmatige, in elkander grijpende korrels zonder tweelinglamelleering. De brekingsindex van den nieuwgevormden veldspaat is kleiner dan van canadabalsem (die van den oorspronkelijken is iets hooger) en de veldspaat dus waarschijnlijk albiet.

Het anorthietmolekuul, dat zich bij de vergruizing en daarmee gepaard gaande omzetting van het gesteente aan de isomorfe menging met albiet onttrok, heeft op groote schaal aanleiding gegeven tot de vorming van epidoot. Het daarvoor benoodigde ijzer kan geleverd zijn door oorspronkelijk aanwezige donkere mineralen, kan ook voor een deel afkomstig zijn van het erts, dat ook thans nog aanwezig is.

Een belangrijk gedeelte van den epidoot is piemontiet (Manganepidot). Hij vormt korrels en vrij scherp begrensde kleine zuiltjes gestrekt // b-as. In de hoofdzone is M (001) goed ontwikkeld en waarschijnlijk ook aanwezig r ($\bar{1}01$) en T (100). De doorsnede over den kop is een gebroken lijn, zoowel wanneer het vlak van doorsnede horizontaal, als wanneer het vertikaal staat, zoodat

waarschijnlijk n ($\bar{1}11$) en z (110) beide voorkomen. Scherpe splijtlijnen // den doorgang van M (001).

b = $\mathfrak{b}$ a : $\mathfrak{c}$ = 30° of (bij $\beta = 64,5°$) c : $\mathfrak{a}$ = 4,5° in den spitsen hoek β.

In overeenstemming met dezen stand van het ellipsoide is het karakter der hoofdzone afwisselend + en —.

Sterk pleochroïsme: $\mathfrak{a}$ helder geel, $\mathfrak{b}$ lichtrose, $\mathfrak{c}$ levendig karmijn met absorbtie $\mathfrak{c} > \mathfrak{a} > \mathfrak{b}$.

Evenwijdige vergroeiing van epidoot met piemontiet is algemeen. Daarbij vormt piemontiet de kern.

Het gesteente geeft een duidelijke maar niet sterke Mn-reactie bij smelting van het poeder met soda en salpeter.

Sericietschist.

N°. 4; Vindplaats: in de groote savane, iets oostelijker dan rotsgroep op heuvel.

Makroskopisch een fijnkorrelig gesteente met dunbladerige parallelstructuur en zilverachtigen schubglans op de breukvlakken evenwijdig aan de strekking, gevolg van de fijne evenwijdig gerangschikte glimmerblaadjes. Enkele grootere afgeronde stukjes kwarts vallen op te midden der fijnkorrelige hoofdmassa.

Mikroskopisch blijkt de hoofdmassa te bestaan uit een innig aggregaat van kwartskorrels en sericietschubjes, waarin behalve de reeds waargenomen grootere kwartsen ook voorkomen ophoopingen van ertskorrels, met glimmerblaadjes doorweven en enkele porfyroblasten van een oogenschijnlijk rhombisch mineraal met hoogen brekingsindex en lage dubbelbreking, dat troebele bruine verweeringsproducten doet ontstaan. De volledige bepaling moet wachten op de vervaardiging van nieuwe slijpplaatjes.

Veldspaat werd niet waargenomen, sporen kunnen echter tusschen de overmaat van kleurloozen glimmer verborgen zijn.

Het is wenschelijk dit gesteente nader te onderzoeken; een analyse zal dan zeer gewenscht zijn, ten einde te kunnen beslissen of de chemische samenstelling is overeen te brengen met de ortho-natuur van het gesteente, waartoe men bij het mikroskopisch onderzoek geneigd is te besluiten. Als dat het geval blijkt te zijn heeft men in dit gesteente te zien een sterk gemetamorfoseerden, nagenoeg geheel gerekristalliseerden kwartsporfyr.

BIJLAGE II.

TAAL.

A. *De „handelstaal" der Joeka's met de Trio's en Ojana's.*

In het Internationales Archiv für Ethnographie (Band XVII Suppl., 1906) heb ik op blz. 109—111 een korte woordenlijst gegeven van het eigenaardige taaltje, dat de Joeka's gebruiken bij hun omgang met Trio's en Ojana's. Hieronder vindt men een uitgebreidere lijst, opgesteld door BISSCHOP VAN TUINEN, die wel ongeveer den geheelen woordenschat van dit dialect zal bevatten.

Het Engelsch is een mengtaal met zeer afgesleten grammatica; het Negerengelsch is ontstaan uit Engelsch, Nederduitsch, Portugeesch, en verschillende Afrikaansche talen, en bevat bovendien nog verschillende woorden aan Karaïbisch (Kalienja) en Arowaksch ontleend. Bij dit handels dialect heeft eenzelfde dooreenklutsing zich nogmaals herhaald, en zoo is een allerwonderlijkst mengelmoes ontstaan, arm aan woorden, nog armer aan vormen.

Bij een aantal woorden is dadelijk te zien, uit welke Negerengelsche woorden zij ontstaan zijn; bij de andere heb ik eenige toelichting gegeven betreffende den vermoedelijken oorsprong.

De Nederlandsche spelwijze is gebezigd; *ĕ* = stomme *e*, als in groot*e*; *ĭ* = *i* als in g*i*nds; *ŏ* = *o* als in h*o*l.; de *g* is de Friesche of Duitsche *g*; accent, indien niet aangegeven, op voorlaatste lettergreep. Kal. = Kalienja (Karaïbisch).

I. *Lichaamsdeelen enz.*

Bloed, *bloedoe.*
Oog, *jenoeloe.* Trio *j-enoe-loe,* mijn oog.
Oor, *panari.* „ *pana-ri,* „ oor.
Mond, *moffoe.*
Baard, *bdraba.*
Hals, *neki.*
Buik, *wàkoe.* Trio *ji-wakoe-loè,* mijn buik of maag.
Voet, been, *foetoe.*
Mann. lid, *alokli.* Trio *i-aloki-li,* mijn m. l.
Uitwerpselen, *kaka.*
Bronchitis, hoest, *tiontión.* Kan afkomstig zijn van Trio *otono,* hoest.
Koorts, *feba, peba.*
Ik heb keelpijn, *pomí so nekie atapoe* (ik hals gesloten).

II. *Familie, maatschappelijke verhoudingen, enz.*

Man, *kili*. Trio *kili*, man.
Vrouw, *oli*. „ *weuli*, Kalienja *oeoli* vrouw.
Oude man, *tampoko*. Negereng., overgenomen uit Kal.
Kind, *pikinini*.
Vader, *papa*, *tata*.
Moeder, *mama*.
Zuster, *sisa*.
Broeder, *brara*.
Hoofdman, *tamoesji*. Waarschijnlijk uit het Ojana; in het Kal. is *tamoesji* oude man, grootvader. (De Joeka's noemden MAJOLI en INTELEWÁ, later diens opvolger POPOKÁI, *Granman*).
Medicijnman, *piai*. Trio, Kal.; hiervan vermoedelijk *piali*.
Geneesmiddel, toovermiddel, toovenarij, *piali*.
Hoe heet je? *fa joe kari?*
Taal, *tongo*.
Papier, *pampila*.
Betaling, *paimang*.
Koopwaar, *alemete*. Van Trio *ekelama*, koopen?
Blanke, *panakiri*. Kal. *paranakili* (zee-man) = blanke.
Neger, *mékolo*. Afkomstig van *negro*; langs welken weg valt niet uit te maken.
Bonni (boschneger), *Aloekoe*. Aldus worden de Bonni's door de Joeka's geheeten; misschien is men naar analogie van *Aloekoe-indji* (Aloekoe-Indianen), de aan dezelfde rivier wonende negers *Aloekoe ningre* gaan noemen; zeker is deze afleiding niet.
Aukaner, *Joeka*.
Trio, *Tlio*.
Ojana, *Aloekoejana*.
Vriend, handelsvriend, *matti*.
Kameraad (aanspraak), *pai*.
Dit wil ik zeer gaarne hebben, (geef het mij) uit vriendschap, *disi pomi so trángamee wanni, mattimee*.

III. *Ethnographie.*

Dorp, *patajá*.
Plek waar blijkens de vegetatie vroeger een dorp of akker geweest is (Braziliaansch *capuera*, Negerengelsch *kappeweri*), *kawalimbo*. Afkomst onbekend.
Huis, hut, *pákolo*. Trio.
Kampjes in het woud, pleisterplaats voor reizigers, *masanga*.

Hangmat, *para-para*. Afkomst onbekend.
hamakka, Negerengelsch, ontleend aan het Arowaksch.

Muskietenkleed, *gardini*.

Korjaal, *kanawa*. Trio.

Verhoogd boord, *papaja*. Vroeger maakten de Indianen de boordplanken hunner booten wel van hout van de Cecropia of bosch-papaja. Misschien is dat de oorsprong van dit Negerengelsche woord.

Parel, pagaai, *apokita*. Kal. *abokoeitja*, parel.

Boomstok, *koela*. Negerengelsch, ontleend aan Kal.

Aanlegplaats, *kanawa alampé*. Waarvan *alampé* afkomstig is, is niet geheel duidelijk; misschien van *ala* = alle en *pee* = plaats.

Vischhaak, *oekoe*.

Boog, *walappa*. Trio *oelapa*, Kal. *oelaba* = boog.

Pijl, *kwama*. Kal. *kwama* = bamboe (de punt is n. l. dikwijls van bamboe vervaardigd).

IJzeren pijlpunt, *toekoesi*. Kal., Trio.

Geweer, *arakaboesa*. Kal. en vele andere Indiaansche talen, afgeleid van Sp. of Port.

Patroon, *arakaboesa kassaba* (geweer-kassave of -spijs).

Knots, *kodjo*, *koja* (Joeka-Negerengelsch).

Bijl, *wiwie*. Kal.

Kapmes, houwer, *kassipala*, *sipala*. Trio uit Sp. of Port.

Mes, *malia*. Trio.

Schaar, *salatta*. Trio.
„ *seséi*.

Speld, *pini*.

Hamer, *hama*.

Naald, *nandai*.

Kostgrond, *gron*.

Soep, *blafoe*.

Beschuit, *panakiri kassaba* (kassave der blanken).

Sterke drank, *sopi*.
„ , *tapid* (door boschnegers of Ojana's uit het Fransch).

Zout, *sautoe*.

Kasjiri en warme Indiaansche dranken, *sjakola*. Kal. *sjakola* = een bepaalde drank.

Barbakot, roosterstel, *brakotto*.

Vuurwaaier, *wawdai*.

Pot, *patoe*.

Kassavezeef, *manali*. Trio; ook Negerengelsch, ontleend aan Kal.

Kalebas, *klabassi*.

Flesch, *poeté*. Door Ojana's uit het Fransch?
Draagkorf, *katalí*. Trio.
Pagaal, koffer, *pakala*. Negerengelsch, ontleend aan Kal.
Mand, *koelkoel*. Negerengelsch, ontleend aan Kal.
Kist, trommel, *tromloe*.
Blikje, bord, *prenkri*.
Kom, *kómmiki*.
Touw, *teté*.
Sleutel, slot, *sroto*.
Sigaar, *segarra*.
Kam, *kang-kang*.
Kamisa, *kamisa*. Kal., Trio.
Pijp, *pipa*.
Hoofdtooisel (krans van vederen), *sama-sama*, *tjama-tjama*. Trio?
Katoenen Ojana-gordel, *kawalé*. Ojana, *akawalé* = gordel.
Vrouwenschortje, *kwejoe*. Trio en Negereng., overgenomen uit Indiaansch.
Kuitband, *sĕpóen*. Negereng., overgenomen uit Kal. *sepoe* = beenband.
Europeesche hoed, *sapo*. Ojana, aan het Fransch ontleend.
" , *sombrero*. Trio.
Hemd, *empi*.
Kleeren, *krosi*.
Kralen, *krala*.
Halssnoer van bruine zaden, *tapoe-tapoe*.
Vingerring, *lienka*.
Knoop, *knopoe*.
" , *pita*. Ojana.

IV. *Natuur*.

Zon, *wejoe*. Trio.
Als de zon laag staat, kom ik, *wejoe pikienmee*, *pomí kong* (zon klein, ik kom).
Ochtend, *toko-toko*. Het meest aannemelijk lijkt mij, aan te nemen, dat dit woord doelt op den tokro (Trio, Negereng. *tokro*), Odontophorus guianensis, Gm., een vogel wiens geroep even voor het aanbreken van den dag weerklinkt.
Middag, *wejoe so moenbe* (de zon is groot).
Nacht, *neti*.
Maan, maand, *noenoeeu*. Trio.
Over een maand, *noenoeeu akabá*.
Ster, *stari*.
Regen, *konopo*. Trio.

Het gaat regenen, *konopo so kong.*
Het zal niet gaan regenen, *konopo kong-wa.*
Droge tijd, *wejoe trángamee* (zon sterk).
Regentijd, *konopo kille.* De Joeka's gebruiken *kille* als versterking bijv. *a kabá kille*, het is geheel op.
Grond, *nono.* Trio.
Rots, steen, *tepóe.* Trio.
Berg, *mongo.* Joeka-Negereng.
Bosch, *boesji.*
Pad, weg, *passi.*
Savane, *sabanna.*
Achterland, *bakka-kondre.*
Water, rivier, *toena.* Trio.
Zee, *palana.* Trio, Kal.
Kreek, *kriki.*
Laag water, *toena so mangli* (water is mager).
Hoog water „ „ *moenoe* („ „ groot, dik).
Monding, *moffoe.* Het bovenste stuk van de Páloemeu, waar de Trio's wonen, *toena moffoe*, d. w. z. het riviereinde (van het lange Trio-pad).
Val, *soela.*
Moeras, *swampoe.*
Eiland, *tábbiki.*
Vuur, lamp, kaars, tondeldoos, lucifers, *matö.* Trio.
Petroleum, *kresinol.* In Suriname noemt men de petroleum kerosine-olie.
Rook, *smoko.*
Asch, *assisi.*
Houtskool, *kolofaja.*
Boschkaars, hars van Protium heptaphyllum (Aubl.) March, kaars = *toeli.* Trio.
Zand, *santi.*

V. *Dieren.*

Wild, vleesch, *oto.* Trio *joti* = wild, Kal. *oeoto* = visch.
Capucijner-aap, *monki.*
Brulaap, *babóen.*
Kwatta-aap, *alimi.* Trio.
Hond, *kaikoesji.* Trio (zoowel bij Karaïben als bij Toepi-stammen heeft men veelal den hond den naam voor jaguar gegeven; de honden van deze Indianen zijn n.l. ingevoerd; alleen in Peru kwamen reeds een paar soorten als huisdier voor).
Groote miereneter, *tamanoa.*

Pakira (Dicotyles torquatus Cuv.), *jampo*. Afkomst niet gevonden.
Pingo („ labiatus „), *poenjěkě*. Trio.
Tijger, jaguar enz., *tigri*.
Tapir, *maipoeri*. Kal.
Hert, *kapdu*. Trio *oekapau*, een hert, vermoedelijk Cervus rufus.
Visch, *fisi*.
Vogel, *fauroe*.
Powies-duif, *pauwisi*.
Papegaai, *popokdi*.
Kammi-kammi (Psophia crepitans L.), *kammi*.
Bij, wesp, *was-wassi*.
Schildpad, *wajamóe*. Kal.

VI. *Planten.*

Boom, *wewee*. Trio.
Ananas, *nanassi*.
Banaan, bakove, *paloeloe*. Trio.
Katoen, *maocloe*. Trio.
Kassave, *kassaba*.
Napi (Dioscorea sp.), *nappěkě*. Trio.
Zoete patat, *nappi*. Trio.
Papaja, *papaja*.
Tabak, *tabakka*.
Pijlriet, *koemaroea*. Oud-Kal. (en Eiland-Karaïbisch).
Suikerriet, *asikaloe*. Kal.
Zeilgras, *koelaiwat*. „
Rijst, *alesi*.

VII. *Voornaamwoorden.*

Ik, mijn, *pomí*. Negereng. *vo mi* voor mij.
Jij, jouw, *pojóe*. „ „ *joe* „ jou.
Hij, *disi* (wijzende op 3den persoon).
Allen, *alla*.
Deze, dit, *disi*.
Een ander, *tlawan*.
Wie, wat, welk, *sama*. Negereng. *soema* = mensch; dit wordt ook gebruikt in de beteekenis van „wie", *soema sa tjari disi*? wie zal dit dragen?
Wie komt? *sama so kong*?
Wat zeg je? *sama pojóe so taki*?
Welke neger is er? *sama mékolo so siló*?
Wat wil je hebben? *sama* (*pojóe*) *so wanni*?
Wat is dit? *sama so disi*?

VIII. *Bijwoorden enz.*

Veel, *fóeloemee.*

Zeer veel, *akabd-wa* (het houdt niet op).

Er zijn messen, kralen, spiegeltjes, knoopen, en nog veel meer, *malia siló, krala siló, spikri siló, pita siló, akabd-wa.*

Weinig, *pikienmee.*

Alles, *alla.*

Alleen, slechts, *tíngenee.* Trio *tĭnkĭnĭ* = één.

„ , *sosso, sóssomee.*

Hier.

Hier zullen wij overnachten, *disi so slibi.*

Ver, *ldngamee.*

Tamelijk ver, *pikienmee ldngamee.*

Dichtbij, *ldngamee-wa.*

Achter, *bakkaséi.*

Bovenstrooms, *oposéi.*

Benedenstrooms, *biloséi.*

Waar? *pee a dee?*

Waar gaan wij heen? *pee a dee so wakka?*

Voorbij, *apassa.*

Voorbij de kreek zijn kampjes, *kriki apassa, pdkolo siló.*

Gereed, afgeloopen, *akabd.*

Heden, thans, nu, *tidé.*

Gisteren, *kokonjalee.* Trio.

Morgen, *toko-toko* (ochtend, zie IV).

Lang geleden, *granwee.*

Snel, vlug, *hésimee.*

Langzaam, *sapri-sapri.*

Wanneer? *sama?*

Wanneer gaan wij op weg? *sama so waka?*

Misschien, *sontém.*

Zeer, *foeloe.*

Zeer gierig, *moempi foeloe.*

Zeer boos, *krasji foeroe.*

Waarom? *sama?*

Waarom lach je? *sama so lafoe?*

Ja, *ĕhĕ.* Ook in Paramaribo gebruikt men veel *ĕhĕ* en *ĕn ĕn*, om met een minimum-inspanning „ja" en „neen" te zeggen; mogelijk is dit van de Karaïben overgenomen. Men vergelijke echter het uitstooten van enkel *ĕ-ĕ* in Oost-Indië bij de Nederlanders.

Neen, niet, *wa*. Trio.

„ , *nono*.

Groet bij aankomst, *pomí kong* (ik kom).

„ „ vertrek, „ *wakka* (ik ga).

Goeden morgen! *goemara goemara*.

Goeden nacht! *slibi pai* (ik ga slapen, vriend).

IX. *Bijvoeglijke naamwoorden.*

Wit, *weti-weti*.

Zwart, *blakka-blakka*.

Bang, *pelele*. Negereng. *frede*; de Joeka's zeggen reeds veel *plede*.

Boos, *krasji*.

Brutaal, *gran ningre*.

Dik, *moenoe*. Trio, zie „groot".

Dood, *alele*.

Dronken, *soengoe*. Joeka-Negereng.

Gierig, *moempi*.

Goed, *mooimee*.

Groot, *moenoe*. Trio *mŏnŏ* = groot.

„ , *bigi*.

Hoog, *hei*, *héimee*.

Jong:

Je bent nog niet volwassen (spottend), *pojóe so pikien-ningre*.

Kort, *sjátoemee*.

Klein, *pikienmee*.

Lang, *lángamee*.

Leelijk, *mooimee-wa*.

Lekker (spijs of drank), *swití*.

Licht (niet zwaar), *hebee-wa*.

Lui, *lesi*.

Mager, *mangli*.

Mooi, *mooimee*.

Nat, *natti*.

Oud, *tampoko*. Zie II, oude man.

Rijp, *lepi*.

Scherp:

Dit mes is scherp, *disi malia kotti foeroe* (dit mes snijdt zeer).

Het (mes) is scherp, *a koti foeloe*.

Slecht, *takroemé*.

Sterk, *trángamee*.

Stomp:

Dit mes is stomp, *disi malia kotti-wa.*
Vet, *tikakee.* Kal., Oj.?
Zwaar, *hebie, hebee.*
Ziek, *siki-siki.*
Ik ben zeer ziek, *pomí so trángamee siki-siki.*

X. *Werkwoorden.*

Aankomen, *komopo.* In het Negereng. beduidt dit ergens vandaan komen of gaan.
Morgen komen we op Langóe's dorp, *toko-toko Langóe patajá komopo.*
Achterlaten, achterblijven, *apika.* Joeka-Negereng. *fiká*; zie sub B.
Rijst is op het dorp van Majoli achtergebleven, *alesi Majoli patajá, apika.*
Baden, *toena wasji.*
Ik ga baden, *pomí so toena wasji.*
Bersten, *apliti.*
Begrijpen, weten, *sabi.*
Ik weet het niet, *pomí so sabi-wa.*
Blaffen:
De hond blaft, *kaikoesji moffoe so taki.*
Branden, *mato waram* (vuur warmen).
Breken, *bloko.*
De weg is vrij (niet meer verboden), *passi abloko.*
Brengen, dragen, *salei.* Trio. Oj.?
Draag je een draagkorf? *pojóe kátali salei?*
Breng water, *toena kong* (water kome).
Dansen, *dangsi-dangsi.*
Drinken, eten, *miang.*
Gaan, *wakka.*
Gelijken op:
Dit lijkt op een ananas, is een soort ananas, *disi so nanassi brara* (dit is ananas broeder).
Hakken, *kotti.*
Een kostgrond kappen, *gron kotti.*
Hooren, begrijpen, *panari teki* (hooren nemen).
Hoor je het? *pojoe panari teki?*
Ik versta het niet, *panari teki-wa.*
" " *atapoe* (gesloten).
Jagen, *oto loekoe* (wild zien).
Ik ga in het bosch jagen, *pomí boesi so wakka, oto so loekoe.*
Komen, *kong.*
Kooken, *bori.*

Kwetsen = Snijden.
Lachen, *lafoe*, *lafoe-lafoe.*
Liegen, *lei*, *kori.*
Ik geloof, dat je liegt, *sontém pojóe lei moffoe taki.*
„ „ „ *kori.*
Loopen, *wakka.*
Zeer vlug loopen, *akami foetoe wakka* (loopen met beenen als de kamikammi, Psophia crepitans, L.).
Losmaken, *losi.*
Maken, *meki.*
Nemen, *teki.*
Noemen, *kari.*
Hoe noem je dit? *disi so, fa joe kari?*
Oogsten (kassave-wortels), *digi.*
Openen, breken, *bloko.*
Parelen, pagaaien, *kokwita.* Zie III, Parel.
Plukken (een vogel), *poeloe wiwiri.*
Praten, *kroetoe.* Negereng. *kroetoe* = beraadslagen.
Pijn doen, *atti.*
Rollen, *lollo.*
Scheppen (water uit een korjaal), *toena trowi.*
Schieten, *soetoe.*
Schrijven, *pampila meki* (papier maken).
Slaan, *nakki.*
Slapen, *slibi.*
Sluiten, *tapoe.*
De weg is afgesloten (verboden), *passi atapoe.*
Slijpen, *slapoe.*
Snijden, *kotti.*
Splijten, *apliti.*
Spreken, *taki*, *moffoe taki.*
„ , „ *moffoe so taki.*
Stelen, *poepoeloe.*
Terugkeeren, *tronbakka.*
Tooveren, *piai.*
Uitblazen, uitrusten, *blo.*
Laat ons een weinig rusten, *pikienmee blo.*
Uittrekken, *poeloe.*
Vallen, *nono trowé* (grond wegwerpen).
Vastbinden, *tei.*
Vechten, *feti-feti.*

Vechten, boos zijn, enz. *krasji.*
Het water is zeer onstuimig, *toena krasji foeloe.*
Verdeelen, *aplatti.*
Dit blijft achter om door de Trio's gedeeld te worden, *disi so apika. Tlio aplatti.*
Vergeten, *apergiti.*
Dit heb ik niet vergeten, *disi pomi so apergiti-wa.*
Verkoopen, *seri.*
Een dorp verlaten om elders te gaan wonen, *patajá trowé* (dorp wegwerpen).
Verschuilen, *kibri.*
Wachten, *tan.*
Wacht even, *pikienmee tan.*
Willen, wenschen, *wanni.*
Ik verlang sterk naar vleesch, *pomí so trángamee oto wanni.*
„ , „ „ „ *so wanni.*
Weten, *sabi.*
Wegwerpen, *trowé.*
Gisteren heb ik mijne vrouw verstooten, *kokonjalee pomí so oli trowé.*
Zien, *jenoeloe loekoe* (oogen zien).
Ik zie het niet, *pomí jenoeloe loekoe-wa.*
Zijn, er zijn, *siló.* Negereng. *sidom* = zitten.
Er zijn vrouwen en kinderen, *oli siló, pikinini siló.*
Ik weet, dat er thans geen mannen zijn, *pomí sabi, tidói, kili siló-wa.*

* * * * * * * * *

Het verhaal, dat de boschnegers bij de Trio's deden, om hen gerust te stellen, luidde:
„*panakiri so kong, pai, mooimee kong, krdsji-wa, oli wanni-wa, pikinini wanni-wa; tíngenee passi so wakka, pampila meki; sabana so moenoe loekoe wanni, Sipaliwini wanni, hésimee pampila potti, tlonbaka; akabd, tlawan kong-wa, passi so atapoe. Panakiri tíngenee so kong, no no, móoimee-wa, aalla Tlio pelele, hésimee boesi kibri, sontem alele, no no, takroemé pai! Mékolo akoloni kong, Tlio pelele-wa. Mékolo so grandwei Tlio akoloni broedoe midng, panakiri, granwee matti-wa, tidĕi jenoeloe loekoe. Panakiri mooimee, sósomee passi wakka, pampila meki. Tlio akoloni, Mékolo akoloni kassaba miáng, nápĕkĕ miáng, napi miáng, asikaloe miáng. Kaikoesi wanni-wa,*" enz. enz.
Woordelijk vertaald, beteekent dit:
„Blanken komen, vriend, mooi (= in vrede) komen zij, vechten niet, vrouwen willen zij niet, kinderen willen zij niet (in slavernij wegvoeren);

alleen pad begaan, papieren maken, de savane die zoo heel groot is willen zij zien. De Sipaliwini willen zij, snel plaatsen zij op het papier, keeren terug; het is afgeloopen, anderen komen niet, de weg is afgesloten [1]). Blanken alleen komen, neen neen, niet mooi, alle Trio's bang, snel in het bosch verbergen zich, misschien dood, neen, neen, leelijk vriend! (Als zij) met negers komen, Trio's niet bang, Negers lang geleden met Trio's bloed gedronken [2]), blanken vroeger geen vrienden, thans (eerst) zien (jullie hen). Blanken zijn goed, alleen pad begaan, papieren maken, met Trio's en met Negers kassave eten, napi's eten, zoete patatten eten, suikerriet eten. Honden wenschen zij niet, enz.

De negers die zich twee eeuwen geleden aan de Joeka-kreek vestigden, vonden aan de Tapanahoni Trio-Indianen wonen. Met hen hebben zij voortdurend betrekkingen onderhouden; eerst later kwamen zij met de Ojana's in aanraking, en de vestiging dezer Indianen aan de Tapanahoni dateert pas uit de tweede helft van de vorige eeuw. Het handelsdialect draagt hiervan de duidelijke sporen. Het bestaat bijna geheel uit woorden, ontleend aan het Trio of aan het Negerengelsch. Die woorden, welke afkomstig zijn uit het Kalienja, zijn eveneens door de negers ingevoerd; in het tegenwoordige Negerengelsch vindt men nog vele van deze woorden, hoofdzakelijk namen van beesten of planten, die men indertijd aan de oorspronkelijke bevolking moest vragen.

De zinsbouw is over het algemeen de Indiaansche:

pampila meki [3]), papieren maken: — het lijdend voorwerp vóór het werkwoord.

mooimee kong, mooi komen: — bepaling vóór het werkwoord.

Veelal vindt men voor het werkwoord „*so*". Hoe men komt aan dit woordje is niet gemakkelijk te zeggen. Eene verklaring, welke althans eenigermate bevredigt, is deze:

Trio: (*toena*) *so wai* = ik wil (water) hebben, waarin *so* = het werkwoord willen, dat steeds met hulpwerkwoord vervoegd wordt, *wai* = 1ste pers. enkv. teg. tijd, aant. wijs van het hulpwerkwoord.

---

1) Meer dan eens, heb ik de Joeka's erop gewezen, dat zij wel wisten, dat hun Granman het reizen hoogstens aan zijn eigen volk zou kunnen verbieden; men zeide echter, dat dit leugentje noodwendig was, om te voorkomen dat de Trio's, uit vrees voor een nieuw bezoek van de blanken, zouden wegtrekken.

2) Dit slaat blijkbaar op een bloedseed, welk Afrikaansch gebruik meermalen door de boschnegers werd toegepast. Zie HARTSINCK, Beschr. v. G., II, blz. 800; KAPPLER, Holl. Guy. blz. 235.

3) Over het „*pampila meki*", het „papieren-maken" van Europeanen, zie p. 139 hiervóór!

Negerengelsch: (*mi*) *wanni* = (ik) wil hebben. Daar nu „ik wensch" wel een van de eerste uitdrukkingen is, die men in het gebruik noodig zal hebben gehad, is het mogelijk, dat de negers „*wai*" gelijk hebben geacht aan „*wanni*," „*so*," hoewel voor hen onverklaarbaar, moesten behouden, om begrepen te worden, en dus zeiden: „*toena so wanni*"; naar analogie hebben zij „*so*" ook voor andere werkwoorden geplaatst, en door de Indianen werd dit beschouwd als een vorm, overeenkomende met hun *te*, *ti*, *t*, welke dikwijls voor een stam van een werkwoord of bijvoeglijk naamwoord wordt geplaatst in Karaïbische talen.

Aan het Trio ontleend is de wijze, waarop men een woord ontkennend maakt door er *wa* achter te voegen: *pomí pikienningre-wa* = ik ben geen kind meer; *lángamee-wa* = niet ver; *Janki kong-wa* = Janki is niet gekomen.

In het Trio en andere Karaibische talen wordt *mee* (of *pee*) gebruikt om den z.g. translatief of essief uit te drukken; geheel denzelfden dienst doet *mee* in: *matti-mee wanni* = (je) vriend wil (ik worden). Verder wordt *mee* gebezigd achter eenige aan het Negerengelsch ontleende woorden, die op dezelfde wijze gebruikt kunnen worden, als *mooi-mee*, mooi, *pikien-mee*, klein, weinig, enz.

In Karaïbische talen worden somtijds samengestelde werkwoorden gevormd, waarbij het naamwoord met den oorspronkelijken werkwoordstam een nieuwen stam vormt; daarmede komen overeen de werkwoorden: *mato-waram*, (vuur-warmen), branden; *nono-trowéi* (grond-wegwerpen), vallen; enz.

Van negerafkomst beschouw ik echter de gewoonte, vóór sommige woorden, die met een medeklinker beginnen, een *a* te plaatsen. Waar dit geschiedt bij werkwoorden, *a-platti*, verdeelen, *a-tapoe*, sluiten enz., zou *a* het persoonlijk voornaamwoord van den 3^den^ pers.enkv. uit het Negerengelsch kunnen wezen, dat hier op weg is aan den werkwoordstam vast te groeien. De boschnegers gebruiken dit voorvoegsel echter ook voor eenige woorden van vreemden (Indiaanschen) oorsprong, als: *A-lesaní*, *A-makriki*, *A-loekoejana*, *A-litaní*, *A-koeínti*, *A-lawa* (*Lesaní Makriki*, namen van Trio's, *Loekoejana* = Ojana-Indiaan, *Litaní*, *Koeínti*, *Lawa*, rivieren). Een soortgelijk verschijnsel vindt men in het Kongo [1]) *e-lenswa*, van Port. *lenço*, een doek, *e-buku*, van Eng. book, een boek, *n-zabau*, van Port. *sabão*, zeep, *n-xiumbo*, van Port. *chumbo*, lood. De nasaal voor een medeklinker in het Kongo wordt in het Negerengelsch een *a*: Kongo *nzau*, Negereng. *azáu*, een olifant, Kongo *mboma*, Negereng. *abomá*, groote slang (resp. python en boa).

---

1) W. Holman Bentley, Dictionary and grammar of the Kongo language' London 1887.

B. *Joeka-woorden, afwijkend van het gewone Negerengelsch.*

De taal der boschnegerstammen is niet geheel gelijk aan het Negerengelsch van de tegenwoordige bevolking der benedenlanden. Bij de Aukaners is het onderscheid betrekkelijk gering, maar toch gebruiken ook dezen vele woorden, die in het gewone Negerengelsch niet, of nog slechts zelden, gebezigd worden. Het weinige wat daarvan verzameld kon worden, vindt men in onderstaande lijst.

agida, lange trom, welke bij godsdienstige dansen wordt bespeeld; zie blz. 45; de z.g. *papá*-trom der negers. FOCKE: [1]) *agidá*.

agina, ingevoerde rijst; de rijst die de boschnegers zelf verbouwen heet *alesi*. Kongo [2]) *nginga* = seed, pip, berry, grain.

akoesingi, kolibrie.

apinti, de gewone boschnegertrom; zie blz. 45.

djikó, vuilnishoop. Tshi *eku*, Ephe *eko* = hoop.

donoe, groote bananenbek, Cassicus sp.

dwindji, zwaar werk doen.

fiká, achterblijven, verlaten. FOCKE: *fika* overblijven, overschieten (verouderd); Port. *ficar* = blijven; Kongo *fika* = a good, safe place.

masra F. fiká, de heer F. is achtergebleven, niet gekomen.

fiká mi! laat mij met rust!

fiti, mooi. Eng. *fit*, geschikt?

a sa fiti gi joe, het (een hoofdkrans) zal je mooi staan.

fobokaloe, krab.

fokodéi, *winti*, door een geest bevangen zijn.

ga, pijl. Ewe *ga* = ijzer.

gindi, rijk. FOCKE: *gendri*, grootsch, zwierig, rijk (verouderd). Eng. *gentle*.

grasia, een vogel, Trogon sp.

kai, vallen. Port. *cahir*.

kandoe, een teeken, gesteld bij iets, waar anderen niet aan mogen komen. Kongo *nkandu* a prohibition, a close season.

kánkantóea brofoe, zegt men van de blanken [3]); Tshi *kankan* = bright, *brohfo*, white man; Yoruba *kankanfo* = troepen-aanvoerder.

---

1) Mr. H. C. FOCKE, Neger-Engelsch woordenboek, Leiden 1855.

2) De Kongo-woorden zijn ontleend aan BENTLEY's woordenboek; Tshi-, Ewe- en Yoruba-woorden aan de werken van ELLIS; Ephe-(= Ewe-) woorden aan: E. HENRICI, Lehrbuch der Ephe-Sprache, Stuttgart-Berlin, 1891.

3) Dikwijls hoort men ze ook zeggen: *kánkantóea brofoe*, *di njam faja*, *di slibi na kouroe* (= *k. br.*, die vuur eten, die in de koude slapen) of: *kou-kaká* (= koeienkak, d. w. z. niet te vertrouwen, gelijk de koeienkak, die hard van buiten, zacht van binnen is).

kodja, knots, waschgoedklopper. FOCKE: *kodja*, knuppel, knods, stok (verouderd). Eng. *cudgel*; Kongo: *kodi*, stick, cudgel, club.
kodo, enkel. FOCKE: *kodo*, alleen.
wan kodo Indji, één enkele Indiaan (slechts).
koh, schildpad.
kroetoe, beraadslagen, raadsvergadering. Kongo: *ekutilu*, place of assembly.
mainsi, sidderaal, Gymnotus electricus.
maná, drukken.
masanga, kampplaats met hutjes. FOCKE: *massanga*, loofhut, hut van *pina*-bladeren (Afrikaansch); een plaats in Ashanti heet *Masanga*.
moempi, gierig. FOCKE: *mombi* = misgunnen, sparen, weigeren (verouderd); Kalienja *amombe* = gierig.
moendóe, otter.
moendjaná, *moentjamá*, regenboog.
mongo, berg.
pau, werken met de *koela* (boomstok).
pemba, *pemba dotti*, witte aarde. Kongo: *pemba* = to be, get white.
peka, vastraken aan den grond (een boot). Port. *pegar* = lijmen, kleven, vastmaken.
poi, vermogen. Port. *poder* = kunnen.
mi n'a poi doe datti, ik kan dat niet doen.
soh, luiaard, Bradypus sp.
taja, mais.
telé, houten schotel.
teli, verdriet.
a teli gi mi, het doet mij leed.
tjali, id.
a tjali ba! helaas! (het woordje *ba* wordt dikwijls in zinnen geplaatst, bijv. *how fa j'de ba, mi bala?* hoe gaat het je, broeder? *mi siki ba!* ik ben ziek).
wekoe, swieti-boontje, Inga sp.
witjama kaká, mica in het rivierzand (*kaká* = uitwerpselen).
woelala, duizendpoot (gewoon Negereng. *loesoembe*).

Bij het snuffelen in Afrikaansche talen, vond ik hier en daar overeenstemming met het Negerengelsch; FOCKE geeft in zijn woordenboek den vermoedelijken oorsprong van vele woorden; onderstaand lijstje kan als aanvulling dienen.

abomá boa, reuzenslang. Kongo: *mboma* = zwarte python.
asegé, tor, kever. „ *nzekezeke* = een soort tor.
azáu, olifant. „ *nzau* = olifant.

boeta-boeta, Caprimulgus sp. Kongo: *lubutiabutia* = a night jar.
koemba, (Joeka's zeggen soms *akoemba*). Kongo: *nkumba* = navel.
lau, gek. Kongo: *lau* = krankzinnigheid.
loekoe, toovenarij. „ *loka* = betooveren.
saka, rammelaar. „ *sakasaka* = shaking, trembling, agitation, etc.
toetóe, horen. „ *etutu* = fluit.
anansi, spin. Yoruba: *anansi* = spin.
doe, negerfeest. Ewe: *du* = eten.
keké, katoenspoel. Ephe: *kekea* = spoel.
kra, geest, bijgeest van den mensch, tweede-ik. Tshi: *kra* = bijgeest van den mensch.
obia, amulet. Ephe: *ebo* = toovermiddel, fetisj.
pee, plaats. Ewe: *afi*; Yoruba: *ibe* = plaats.

Aan het slot van deze bijlage wil ik den wensch uitspreken, dat het Negerengelsch toch eens eindelijk wetenschappelijk onderzocht moge worden. Gaarne had ik mij aan die taak gewijd, doch eensdeels ontbreekt mij de tijd om de noodige voorstudie hiertoe te maken, en ook komt het mij voor, dat, wil men zulks met vrucht doen, eerst de dialecten der verschillende boschnegerstammen nauwkeurig opgenomen moeten worden. Het Negerengelsch der kustbewoners is meer en meer aan het verhollandschen; bij de boschnegers moet men zoeken, om de oudere vormen te vinden.

BIJLAGE III.

UITRUSTING.

Instrumenten

1 kleine theodoliet, aflezende tot in ′, met dradennet voor afstandmeting; met drievoet, totaal gewicht 7 K. G.; van WANSCHAFF.
1 sextant van WEGENER.
1 kwikhorizon.
4 chronometerhorloges (3 daarvan bleken geschikt voor lengtebepaling).
2 aneroïdes van NAUDET.
1 zak-aneroïde van BOHN (vertoonde onregelmatigheden, en is niet gebruikt voor de hoogtebepaling).
1 hypsometer met 2 thermometers.
4 pedometers, zakhorloge-vorm.
3 geologische kompassen.
1 BARKER's boussole.
1 doossextant.
1 slingerpsychrometer.
3 thermometers.
1 maximum-thermometer.
2 minimum-thermometers.
2 observatie-kaarslantaarns.
3 stophorloges.
1 klapcamera 9 × 12 met anastigmaat, F = 130 m.M., werkz. opening F/5.5, en lichte, opvouwbare drievoet.
(Een waarlooze 9 × 12 camera ging verloren op de Marowijne).
2 wisselzakken voor het verwisselen der platen.
25 dozijn Agfa Chromo-Isolar-platen; de foto's zijn alle na terugkomst in Nederland ontwikkeld; deze platensoort voldeed even goed als de Lumière-plaat, terwijl men hier geen last van halo's heeft; een Agfa-kassette voor vlakke films voldeed niet.
Logarithmentafel, Nautical Almanac, sterrekaart en eenige bakjes, buisjes met pastilles enz., om zoo nu en dan voor proef een plaat te kunnen ontwikkelen.

Schrijf- en Teekenmateriaal.

Zoo eenvoudig mogelijk. Aanteekeningen werden gemaakt met potlood en later met den vulpenhouder in het net overgeschreven. *Koh i-noor-*

potlooden hielden zich in warmte en vocht uitstekend — in tegenstelling van vele andere potloodsoorten, die krom trekken, of waarvan het hout loslaat.

Genees- en verbandmiddelen.

Onze medische uitrusting is zoo eenvoudig mogelijk gehouden; de voorraad chinine werd verdeeld over een groot aantal kisten, waardoor wij zekerheid hadden, dat nooit bij een ongeval zooveel verloren zou kunnen gaan, dat wij te kort schoten; de rest werd in tweeën gedeeld meegevoerd. VAN TUINEN en ik namen prophylactisch elken 9den en 10den dag 1 gram chinine; op de afreis had ik echter zoo nu en dan last van koorts, en in Paramaribo kregen wij beiden een flinken aanval hoewel het chinine-gebruik geregeld was voortgezet.

Booten.

Het artikel booten heeft ons dezen keer evenals bij beide vorige expedities veel last gegeven. Hoewel reeds vele maanden van tevoren gezocht was naar goede korjalen, waren de booten, die wij ten slotte bemachtigden, vrij lompe vaartuigen, zeer zwaar in verhouding tot de lading die zij konden vervoeren. Dit heeft het dubbele nadeel, dat men niet zoo veilig vaart in de stroomversnellingen, en dat men langzaam gaat. Toen dan ook onderweg een paar Joeka-korjalen te krijgen waren, heb ik deze dadelijk gekocht; doordien men sneller vaart, heeft men de kosten er spoedig uit.

De Aukaners gebruiken voor de vrachtvaart korjalen, die 600—1200 K.G. kunnen laden; voor de reis naar Majoli hadden zij booten van 300—400 K.G. laadvermogen.

Wapens.

2 dubbelloops hammerless jachtgeweren, kal. 12.
4 getransformeerde enkelloops Mauser-geweren, kal. 12.
2 Browning-pistolen.
800 geweerpatronen met koperen hulzen, zwart buskruit; 200 pistoolpatronen; pompstokken, patroontasschen, enz.

Gereedschap enz.

Een paar zagen, boren, beitels, hamers, nijptangen, breeuwijzers, handbijlen, gewone bijlen, dissels, 1 dozijn vijlen (worden gebruikt om in het bosch de kapmessen te slijpen), 1 benzine-soldeerbout.

Spijkers en draadnagels, mospapier, breeuwwerk en pek, een paar planken voor booten herstellen, 100 M. geteerde tros, 10 bossen geteerde stiklijn, wat bindgaren, zeilnaalden en een handplaat.

Per Europeaan een dekkleed van waterdicht zeildoek, 2 × 3½ M.; eenige stukken sterk imitatie-leer voor dekken der lading in de booten.

Keukengereedschap.

De arbeiders zorgen steeds voor hun eigen kookgerei; alleen op den landtocht was dit anders; onze uitrusting bestond uit: een paar aluminium kookpotten voor den landtocht, twee gewone kookpotten, braadpan, 2 ketels, 3 geëmailleerde waschblikken, 4 ½ L. geëm. drinkmokken, 8 geëm. borden, 6 vorken, messen, lepels, theelepels, 3 emmers, weegschaal met gewichten, unster, 1 zeef voor meel, koffiekan, 3 trechters, kurkentrekkers, blikkenmesjes.

Voeding.

Het arbeidersrantsoen werd vastgesteld op per man per week: 2 ½ K.G. rijst, ½ K.G. meel, ¾ K.G. suiker, ¾ K.G. Amer. beschuit, ¼ K.G. bruine boonen, ¼ K.G. split-peas, ¾ K.G. zout vleesch, ¾ K.G. spek, 0.1 K.G. tabak, terwijl bovendien nog 5 c.L. dram (rum) per dag werd verstrekt.

Al deze artikelen werden te Paramaribo aangekocht; het vleesch en spek waren verpakt in vaatjes van ± 23 K.G., sterke dram werd meegenomen in damejeannes van 10 L., de rest werd onder toezicht verpakt in petroleumblikken, welke dichtgesoldeerd werden.

De hoeveelheid was zoodanig berekend, dat wij in het onvoordeeligste geval (wanneer wij vanaf Grienkassaba uitsluitend met stadsvolk zouden moeten werken), op Majoli zouden aankomen met voeding voor de afreis van het geheele personeel, en bovendien nog voor 8 man voor 3 maanden kost beschikbaar hadden.

Bij het vrachtvervoer op de Marowijne is het gewoonte, dat men den boschnegers vóór vertrek kost voor de geheele reis geeft. Wij hebben hun te Albina kost gegeven tot Drietabbetje, aldaar voor de reis tot Koemaroe-Kondree en op die plaats voor de reis tot Majoli en terug naar Drietabbetje. Het zou natuurlijk geldelijk voordeeliger zijn geweest, wanneer wij te Drietabbetje dadelijk voeding voor de geheele reis hadden uitgedeeld; wij vreesden echter, dat de boschnegers een gedeelte op hunne dorpen zouden achterlaten, en later op reis nieuwen kost zouden vragen; hetgeen wij hun dan bezwaarlijk zouden kunnen weigeren, indien zij werkelijk niets meer bij zich hadden, terwijl wij nog een aanzienlijken voorraad bezaten. Het rantsoen voor de boschnegers kan hetzelfde zijn als dat van de stadsarbeiders, alleen moet de hoeveelheid rijst minstens 4 K.G. per man per week bedragen.

Voor ons beiden Europeanen met den kok, hadden wij vol rantsoen berekend — waarvan men echter de rijst bij lange na niet heeft opgebruikt. Verder voerden wij mede een aantal kistjes met geconserveerde levens-

middelen (vleesch, groente, soep, gestampten kost, bokking en d.g., vruchten op water en melk, ook bussen gort en havermout). Aan dranken gebruikten wij 's ochtends vroeg koffie of cacao, na het kampmaken thee, enkele malen 's avonds wat rooden wijn of likeur. Overigens (en op den landtocht uitsluitend) dronken wij water uit de rivier of kreekjes in het bosch, steeds ongekookt en niet gefiltreerd.

Persoonlijke uitrusting.

De negers zorgen voor hunne eigen uitrusting; voor den landtocht hadden wij voor hen eenige aluminium veldflesschen meegenomen. De uitrusting per Europeaan bestond uit: 1 hangmat, 2 dunne moltondekens, 1 muskietenkleed, 1 klein kussentje (is niet volstrekt noodig); 2 jassen, 3 broeken van sterk khaki-drill met vele ruime zakken, gesloten door dicht te knoopen kleppen; 2 paar sterke vetleeren rijglaarzen, 1 paar gymnastiekschoentjes met caoutchouc zolen (voor het loopen over gladde steenen in de rivier), 1 paar zeildoeksche slobkousen, 3 flanellen, of dunne wollen borstrokken, 3 paar wollen, 3 paar katoenen sokken, 4 zakdoeken, 2 badhanddoeken, 2 slaapbroeken, 1 tropenhelm, 1 grijze vilten hoed. Kapmes met scheede en riem, zakmes en schaartje, aluminium veldflesch, toiletbenoodigdheden, naaigerei. Elk had verder een van binnen met blik beslagen kistje en een handtasch tot berging van een en ander, benevens een rugtasch, om goederen over land te kunnen meevoeren.

Ruilmiddelen en geschenken.

De Joeka's kan men met Nederlandsch of Fransch zilvergeld betalen; in den regel nemen zij genoegen met een bon voor den Districtscommissaris te Albina. Vruchten en eieren ruilt men liefst tegen wat Amerikaansche tabak of beschuit. Voor geschenken hadden wij, behalve eenige voorwerpen (zie Hoofdstuk III) een ruime hoeveelheid dram, Amer. tabak, spek en zoutvleesch.

De Indianen van het binnenland kennen geen geld; voor hen hadden wij meegenomen ongeveer 16 bijlen, 40 kapmessen, 100 messen, 60 zakmessen, 60 scharen, 50 vierkante en 50 ronde spiegeltjes, 500 vischhaken (zeer groote voor *anjoemara's* en zeer kleine), 20 ijzeren pijlpunten, 30 K.G. kralen (groote lichtblauwe, kleine lichtblauwe, paarse, lila en witte), 120 gros melkglazen knoopjes (worden aan snoeren om den hals gedragen), 20 *pandjes* (stukken gekleurd katoen), een paar broeken, jassen en vilten hoeden, 30 busjes zout, een paar muskietenkleeden, eenige pakjes naalden en klosjes garen, 20 tondeldoozen met vuurslag en steentje, 20 kleine vijlen, eenige mondharmonika's en fluitjes, koperen en vergulde vingerringen, grove en fijne kammen.

Verdere benoodigdheden.

1 WELLS-hanglamp, 2 dito stormlantaarns; 3 kisten petroleum; eenige pakken kaarsen, 25 pakken lucifers, elk pak in blik gesoldeerd. Eenige kistjes sigaren van verschillende soort, voor Europeanen en arbeiders; 40 L. absolute alcohol voor conserveeren van planten enz. (was ook zeer geschikt om, aangelengd, de veel duurdere dram te vervangen), wat glazen buizen met kurken. Een hoeveelheid zeep, ook om zoo nu en dan aan de arbeiders een stuk te kunnen verstrekken; 2 houten stoelen, waarvan de pooten werden afgezaagd, om er in de korjaal op te kunnen zitten, 1 samenvouwbare veldtafel, 2 sloepsvlaggen.

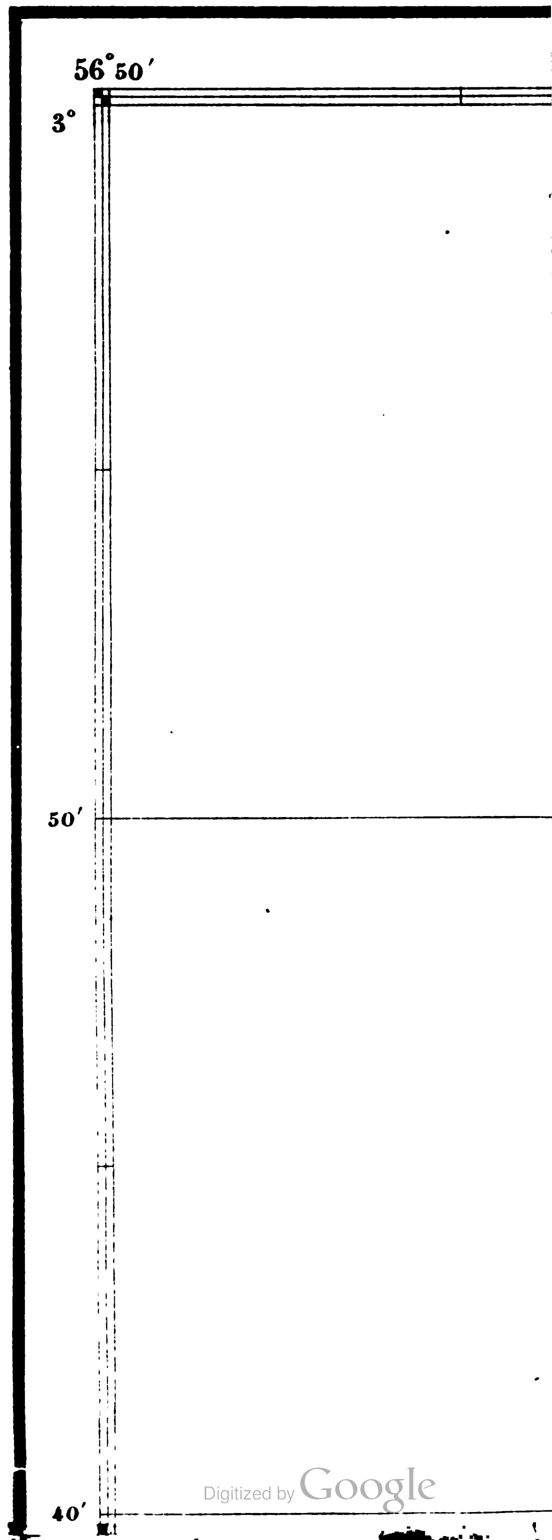
Verpakking.

Die zaken, welke droog moesten blijven, zooals genees- en verbandmiddelen, schrijfmateriaal, een deel van het gereedschap, ruilartikelen, persoonlijke uitrusting, werden meegevoerd in kistjes van hout, inwendig met blik beslagen, met overslaand deksel, 30 × 30 × 50 c.M. Ook de blikjes eetwaar en alle andere zaken, uitgezonderd alleen de arbeidersvoeding, werden verpakt in kisten, die ongeveer deze afmetingen hadden. Voor den landtocht hadden wij laten maken eenige zinken bussen, groot 40 × 25 × 25 c.M.

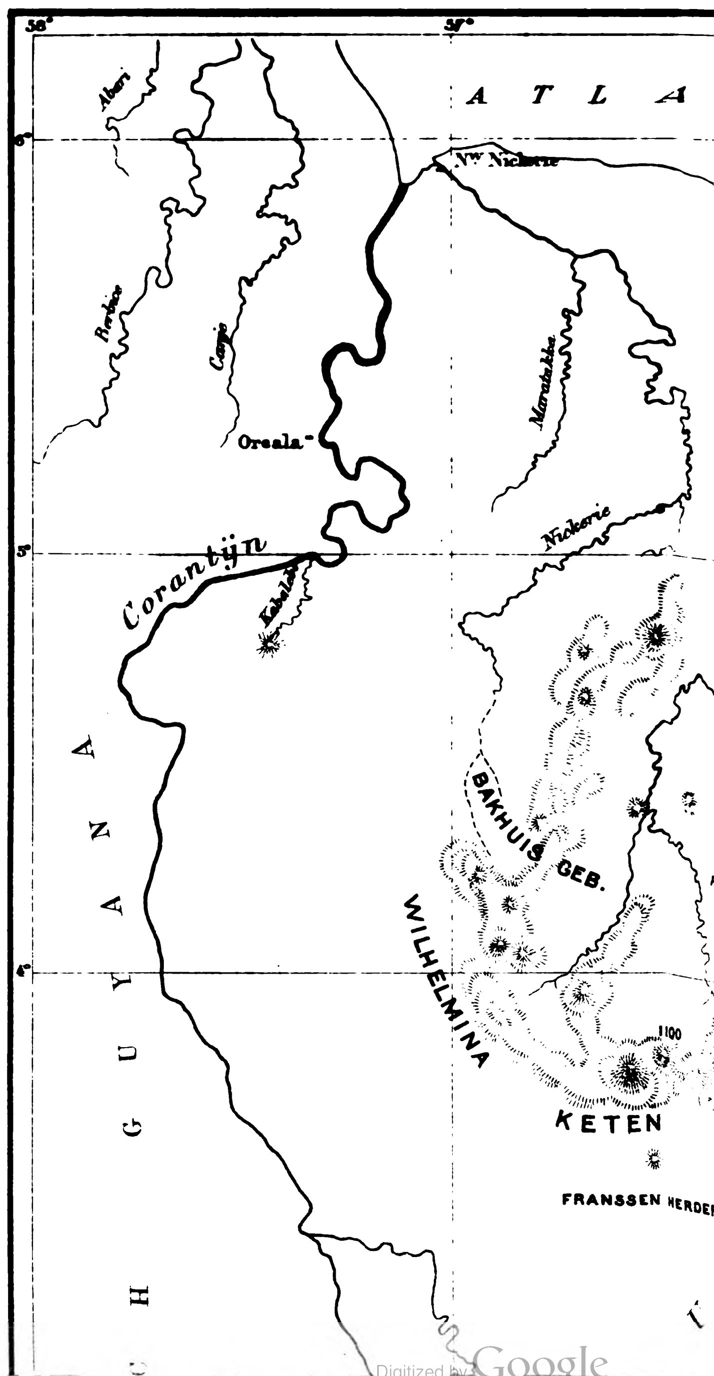

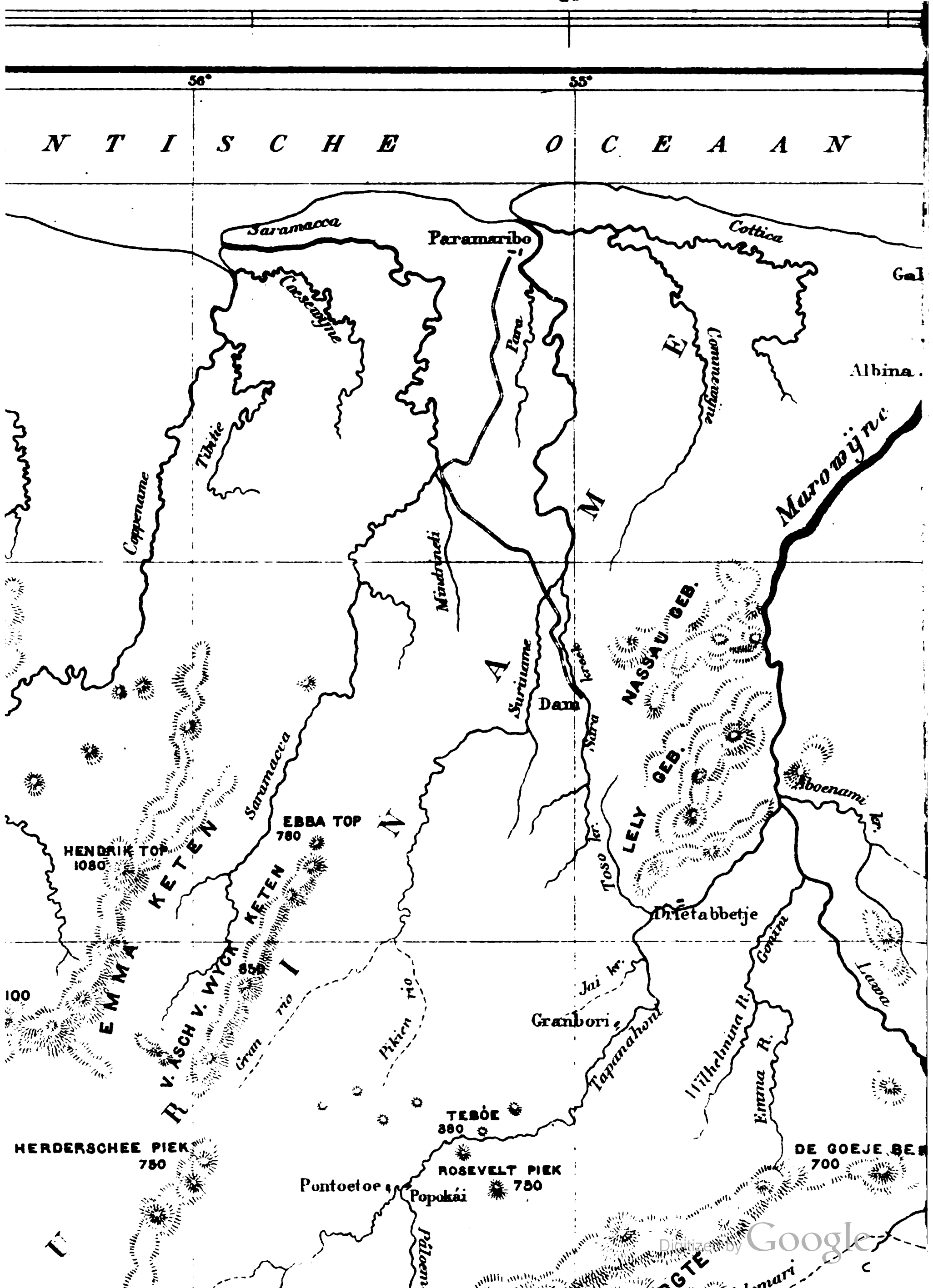
INHOUD.

Kaart No. XVIII.

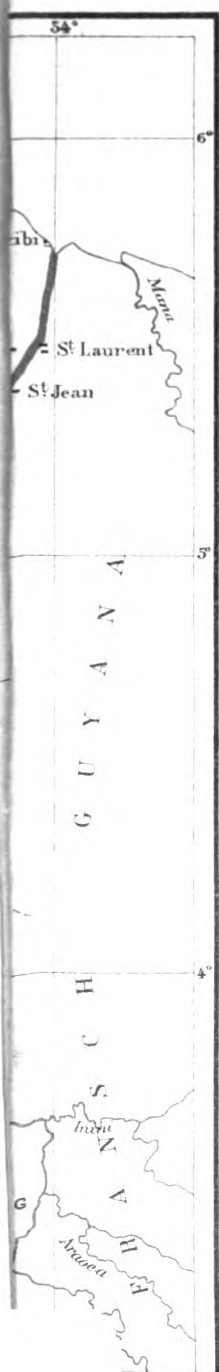

40′ 30′

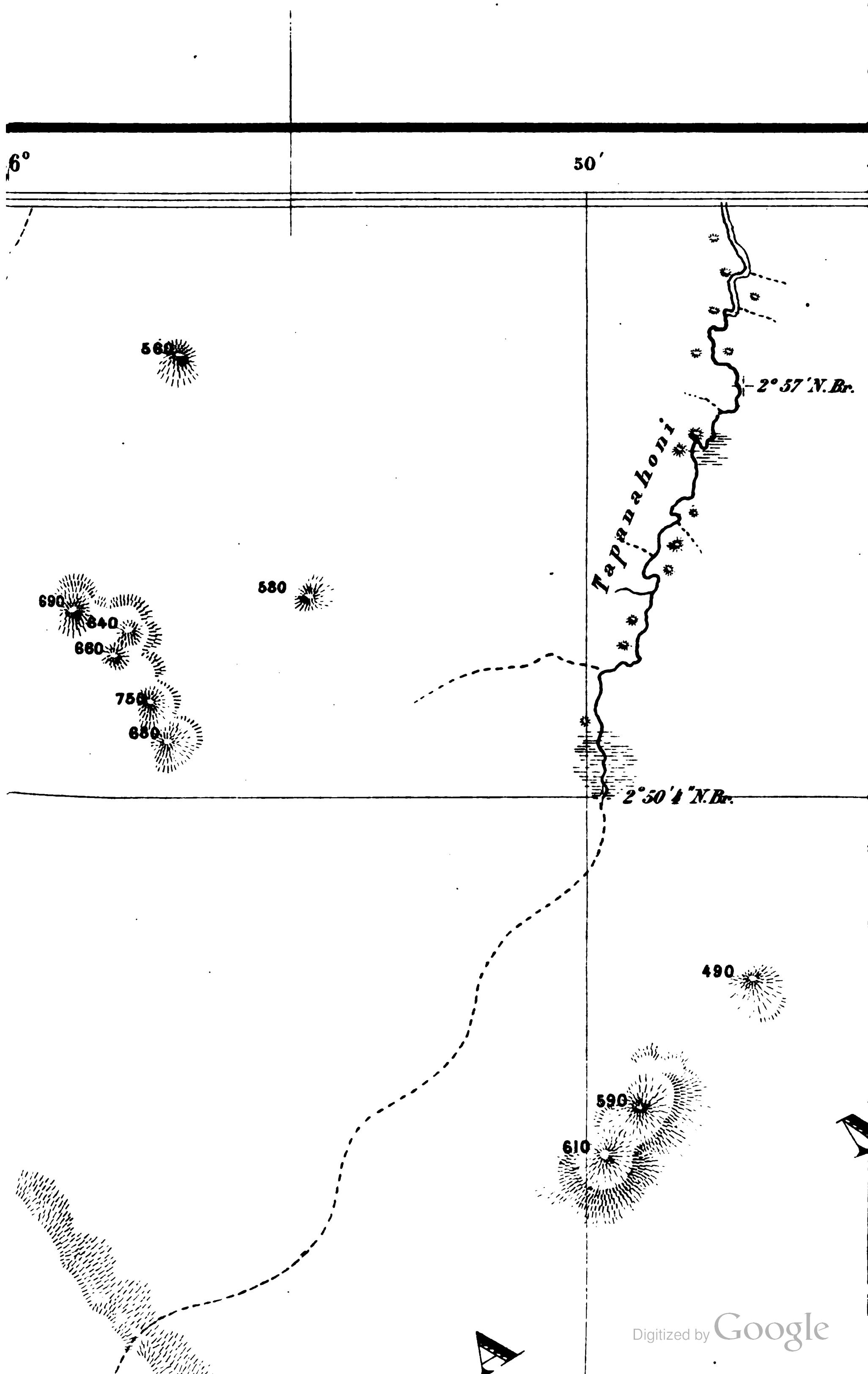

20′
56°
55°
NTISCHE OCEAAN
Saramacca
Paramaribo
Cottica
Gal
Albina
Cassewijne
Para
Commewijne
E
Marowijne
Tibitie
Coppename
M
Mindrineti
A
Suriname
Dam
Sara kreek
NASSAU GEB.
LELY GEB.
Aboenami
Saramacca
EBBA TOP
780
HENDRIK TOP
1080
EMMA KETEN
V. ASCH V. WYCK KETEN
850
N
I
R
Toso kr.
Drietabbetje
Gonini
Lawa
Jai kr.
Granbori
Tapanahoni
Wilhelmina R.
Emma R.
Gran rio
Pikien rio
100
TEBOE
880
HERDERSCHEE PIEK
780
ROSEVELT PIEK
780
Pontoetoe
Popokai
DE GOEJE
700
U

10′

750
720
740
860
870
840
830
800
740

6°
50′
560
Tapanahoni
2° 57′ N. Br.
690
640
660
580
750
650
2° 50′ 4″ N. Br.
490
590
610

40′

E

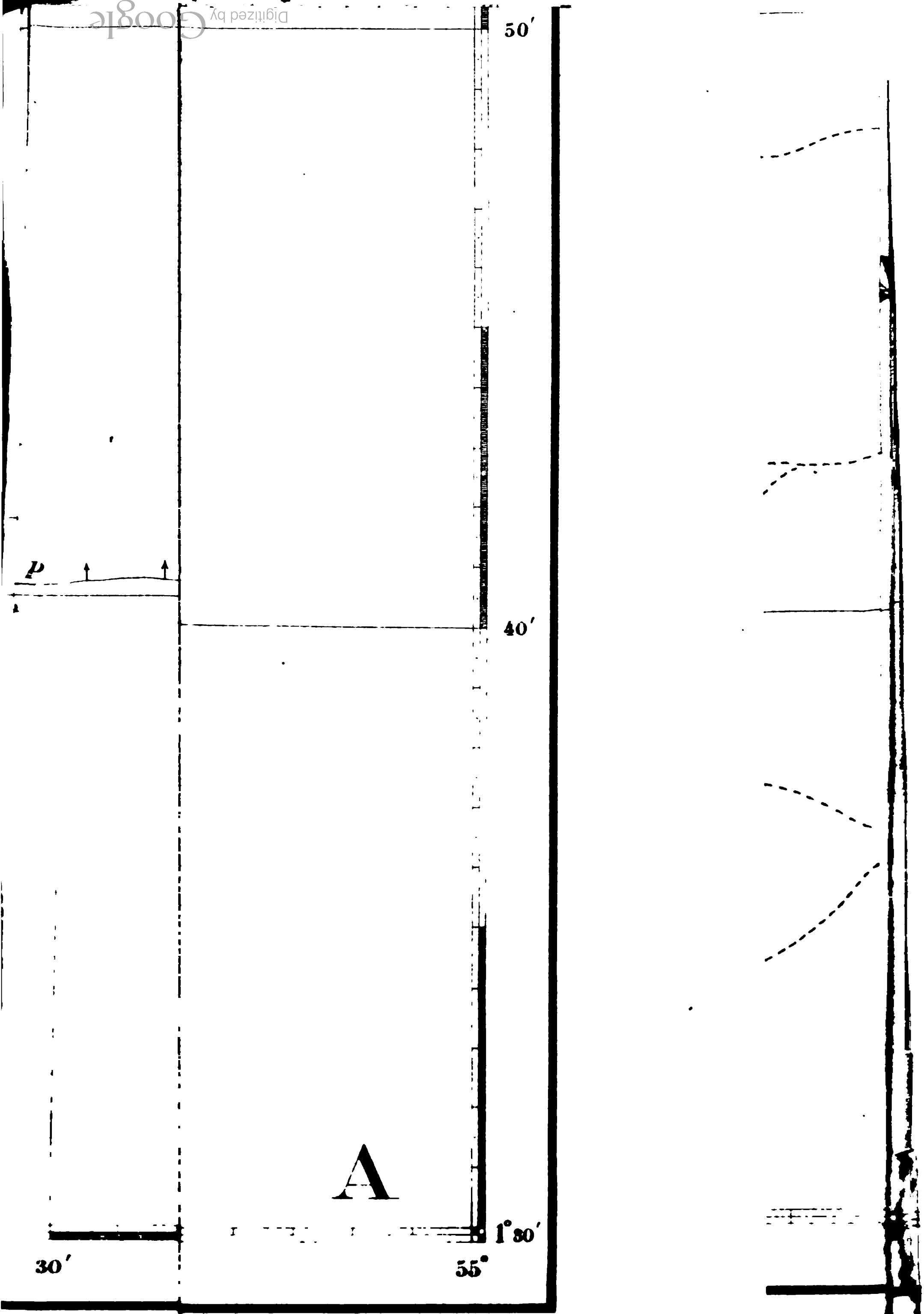
610

490

560

30′
20′

660
Temomairem
24
Tágatai
Kramakabari
560
26
Marakanakoea
KASSIKASSIMA
720
25
2°58′34″ N.Br.
500
Papadrón
29
480
Walimeroe
27
Aleje patare
880
28
540
500
Koeloewa patare
30
Apoteki
Neukoepeu
660
2°51′42″ N.Br.
Pomielwak
Langasoela
Makámpee
550
510
500
Loeitoeloe
31
Opak val
Arawarratoeloe
39
Páloemeu
40
Tapaje
Aratoeloe
41
Makroetoe
480
32
38
Santé
Majoli
2°43′12″ N.Br.
Wowooimé
33

50′
p
40′
A
1° 30′
30′
55°
LITH J SMULDERS & CO. DEN HAAG

DATE DUE			

